

אונקלוס

שמות יג בשלח

צח 195

וַיְהִי בְשַׁלַּח פְּרַעֲהַ אֶת־הָעַם וְלֹא־
 נָתַם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ
 פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר
 אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּתֵם הָעַם בְּרֹאשֵׁי

וַיְהִי כַד שַׁלַּח פְּרַעֲהַ
 ית עֲמָא וְלֹא
 דְּבִרְיִנֹן י ארֶח אֶרֶעָ
 פְּלִשְׁתַּי אֶרֶי קָרִיבָא
 הוּא אֶרֶי אָמַר י דִּילְמָא
 יוֹעֵן עֲמָא בְּמַחְוֵיהוֹן

רש"י

אבן עזרא

אוייל מורד בעושהו היצלה? (א)
 בשלוחו כבודו חץ יפלה (ב)
 ראה שובב (ג) ושים אל לבך
 כל דבר פרעה ב' בשלח (ד)

(יז) ויהי בשלח פרעה ונו' ולא נחם.
 ולא נהגס (יז) כמו לך
 נחה את העם (יח) צהתהלכך תנחה
 אותך (יט): כי קרוב הוא. ונוח לשוב צאותו
 הדרך למזרים (י) ומדרש אגדה יש הרבה (יא):
 בראתם מלחמה. כגון מלחמת וירד העמלקי
 והכנעני וגו' (יב) אם הלכו דרך ישר היו
 חוזרים ומה אם כשהקיפס דרך מעוקס
 אמרו נתנה ראש ונסובה מלרימה (יג) אם
 הוליכום בפסוקה על אחת כמה וכמה (יד).
 (לפי סדר הכתוב נראה הרשימות מהופכים
 ועיין ברא"ס ובג"א וצ"ל ישוב נכון ע"ז):
 פן ינחם. יחסכו מחשבה על שילאו ויתנו

יז ויהי בשלח. וי"ו ולא נחם כפי"א רפה בלשון
 ישמעאל (י) וא' וידוע כי ממצרים עד
 ירושלים דרך פלשתים אינו טרחק רב, והוא
 כמו מהלך עשרה ימים בדרך הישרה, ולולי
 זה איך היו באים השבטים בחמוריהם עד
 מצרים אם היה הדרך רחוק מאוד מה היה
 מספיק שיאבלו הם וחמוריהם, ובעלותם מביאים
 שבר לבתיהם: כי קרוב הוא א"ר משה (י)
 אעפ"י שהוא קרוב (י) וכבוהו לפי דעתי, כי
 עם קשה עורף הוא (למטה לד ט) רפאה
 נפשי כי חטאתי לך (תהי מא ה) כי רכב
 ברזל לו (יהושע יז יח) ולפי דעתי אין
 צורך (י), כי טעמו למה לא נחם אלהים
 והנה נחם דרך רחוקה שלא יראו מלחמה,
 וטעם כי קרוב הוא, שידוע כי בין ארץ מצרים
 עשרה ימים (יז), והנה לא ראו מלחמה (יט),
 והיו עבדים תחת יד אחרים (יט), והנה כאשר
 יצא פרעה אחריהם אין בהם מרים יד (י) גם
 עמלק יצא על ישראל במתי מעט ויזנב
 אחריו והיה נחלש מפניו ולולי משה בחירו (י).
 וידענו כי השם יודע העתידות בלי ספק, וידע

יהל אור

קרני אור

[א] ותמכר לנתה"ש יפדש, כי הו"ו של ולא נחם הוא
 ו"ו ההמשך, לפי שיש כאן שני משפטים שונים
 פרעה שלח את העם, והאלהים לא נחם לך ארץ פלשתים,
 וכיניהם חבור והמשך כפך אל הזמן, כאלו היה זה נהיה זה,
 ותורה הו"ו של ההמשך כזה כבין שני המשפטים: [ב] פיין
 (ד) תראה אחריתו ותקח מוסר: (ה) שדרכם לשומה ובראשי המאמרים ובראשי התולדות ללא ענין עטוף
 וחבור, ועיין בפ"י הח' ז"ל (ברא' א ב) ובבאורי שם, ולפי"ו יהיה המאמר ויהי בשלח פרעה את העם הוא
 ההתחלה או נושא הענין, ומן מאמר ולא נחם אלהים ונו' יתחיל ספור ההתחלה ר"ל הלשוא, והו"ו מן ולא
 נחם הוא כפי"א רפה בלשון ישמעאל המושג בראש המאמר ולא וי"ו החבור: (ו) הוא ר' משה הכהן עיין פרכו
 בראש ס' בראשית: (ז) ולדעתו יש כי טענינו אעפ"י: (ח) ופי' אעפ"י שעם קשה עורף הוא, ולמטה לד ט
 כתב הח' ז"ל הפי' הזה על דפת ר' מרינוס: (ט) ושם פי' הח' ז"ל מדעת עלמו: (י) פי' אעפ"י שרכב ברזל
 לו: (יא) וכמו שיפרש: (יב) וכן פי' רש"י והרשב"ם ז"ל, והרמב"ן השיג עליהם עיי"ש: (יג) וכן הוא
 (מכילתא בשלח פ"א) וכן פי' רש"י ז"ל: (יד) וכס', חלוקת הארץ כתב שממלרים עד ירושלים בדרך
 אשקלון יש בלבד מהלך שמונה ימים: (טו) פי' אעפ"י שלא ראו מלחמה אמרו נתנה ראש וגו' וכפ"י בראותם
 מלחמה: (טז) כי היו עובדים תחת יד אחרים: (יז) ע"כ לא היה להם לב להלחם עם אחרים, וכפ"י
 להלחם עם אדוניהם: (יח) לשון הכתוב (תהי קו כג): בלשון

(ח) אויר המורד בקונו היצלה? והוא לשון הכתוב
 (יחז' יט טו) היצלה הימלט העשה אלהי:
 (ב) ענינו חחוך וקוטע, יבקע חן ככדו, ואמר ככדו,
 והוא מקום שהמרה תלויה בו והוא לשון הכתוב (משלי
 ז כג) יפלה חן ככדו: (ג) ענינו מרד וסרוב:
 (ד) תראה אחריתו ותקח מוסר: (ה) שדרכם לשומה ובראשי המאמרים ובראשי התולדות ללא ענין עטוף
 וחבור, ועיין בפ"י הח' ז"ל (ברא' א ב) ובבאורי שם, ולפי"ו יהיה המאמר ויהי בשלח פרעה את העם הוא
 ההתחלה או נושא הענין, ומן מאמר ולא נחם אלהים ונו' יתחיל ספור ההתחלה ר"ל הלשוא, והו"ו מן ולא
 נחם הוא כפי"א רפה בלשון ישמעאל המושג בראש המאמר ולא וי"ו החבור: (ו) הוא ר' משה הכהן עיין פרכו
 בראש ס' בראשית: (ז) ולדעתו יש כי טענינו אעפ"י: (ח) ופי' אעפ"י שעם קשה עורף הוא, ולמטה לד ט
 כתב הח' ז"ל הפי' הזה על דפת ר' מרינוס: (ט) ושם פי' הח' ז"ל מדעת עלמו: (י) פי' אעפ"י שרכב ברזל
 לו: (יא) וכמו שיפרש: (יב) וכן פי' רש"י והרשב"ם ז"ל, והרמב"ן השיג עליהם עיי"ש: (יג) וכן הוא
 (מכילתא בשלח פ"א) וכן פי' רש"י ז"ל: (יד) וכס', חלוקת הארץ כתב שממלרים עד ירושלים בדרך
 אשקלון יש בלבד מהלך שמונה ימים: (טו) פי' אעפ"י שלא ראו מלחמה אמרו נתנה ראש וגו' וכפ"י בראותם
 מלחמה: (טז) כי היו עובדים תחת יד אחרים: (יז) ע"כ לא היה להם לב להלחם עם אחרים, וכפ"י
 להלחם עם אדוניהם: (יח) לשון הכתוב (תהי קו כג): בלשון

מקורי ובאורי רש"י: (יז) ושם מביא פסוקים אחרים, תחומא א א, תחומא ב י, פסי' דר"כ פסקא
 ויהי בשלח (דף פד ח) שמו"ר פ"כ יא ילקוט רמז רכו, מדרש אגדה: (יח) למטה לב לד: (טט) משלי
 יא כג: (ג) מכילתא שם ילקוט שם פ"ז: (יא) פיין מכילתא שם, ילקוט רכ"ו ורכ"ז הכנה מדרשים פ"ז: (גב) כמד' יד מה:
 (גג) שם שם ד: (גד) מכילתא שם, ילקוט שם פ"ז:

מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרִימָה: י' וַיִּסַּב
אֱלֹהִים | אֶת־הָעַם דְּרֹךְ הַמִּדְבָּר
יַם־סוּף וַחֲמִשִּׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל

קָרְבָּא וַיְתוּבוּן לְמִצְרַיִם:
י' וְאַסְחָר יִי יַת עֲמָא
אַרְח מִדְּבָרָא יַמָּא דְסוּף
וּמְזֻרִין סְלִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל

אבן עזרא

רש"י

שינחמו אם יולכבו דרך ארץ פלשתים, ואמר
פן ינהם העם (י) כי דברה תורה בלשון בני
אדם שיביטו הלומדים (ז) (ג) : (פיה"ק) . אעפ"י
שהכתוב ידבר על דרך בן אדם פן ינחם העם,
ידע השם שינחם (יא) [ד] : ופעם כי קרוב הוא .
שידוע כי בין ארץ מצרים על הדרך הישרה ובין
ארץ כנען עשרה ימים, והנה לא ראו מלחמה, והיו
עבדים תחת יד אחרים, והנה כאשר יצא פרעה
אחריהם אין בהם מרים יד גם עמלק יצא על ישראל
במתי מעט ויוגב אחריו, והיה נחלש מפניו ולוי טשה
בחירו) : ית וַיִּסַּב . מפעלי כפל סבב (כ) , גם
יבוא על משקל אחר (כ) וַיִּסַּב בדלתים (אויב
לח ח) (ד) וַיִּנְגַל את האבן (ברא' ב ט י) (כ) ורא
השמע לדברי האומרים ששרשו נסב (ז) : וסלת
המדבר . מושך עצמו ואחר עמו (ז) והוא דרך
המדבר מדבר ים סוף (כ) , ובמדה הארון
הברית (יהושע ג יד) הארון ארון הברית, ועץ
הדעת (ברא' ב ט) דעת טוב ורע, הספר
המקנה (ירמיה לב יב) היין החמה (שם כה
טו) וכמדה רבים (כ) , וסוף הוא שם מקום (ז) ,
וי"א שהוא מנורת סוף דבר (קהלת יב יג) , כי
הוא סוף העולם, והיא ים אוקינוס כאשר כבר
סודרו כנגד מצרים (כ) וים ספרד גדול

לצ לשוב (יה) : (יח) ויסב . הסיבס מן הדרך
הפשוטה לדרך העקומה (ז) : ים סוף . כמו
ליס סוף (ז) וסוף הוא לשון חגס סגדלים
בו קנים . כמו ותשס בסוף (ח) . קנה וסוף
קמלו (כ) : וחמשים . אין חמושים אלא
מזוינים (ט) (לפי שהסיבתן סא) במדבר
גרם להם שעלו חמושים שאלו היה סב)
דרך ישוב לא היו מחמושים להם כל
מה שלריכין אלא כאלם שעובר ממקום
למקום וזדעתו לקנות שם מה שילטרך
אבל כשהוא פורש למדבר לריך לזמן כל
הלורך וכתוב סג) זה לא נכתב כי אם
לשבר את האוזן סד) שלא תאמר במלחמת
עמלק ובמלחמת סיחון ועוג ומדין מהיכן
היו להם כלי זיין שהכו ישראל במרצ סה)
ברש"י יסון) וכן הוא אומר ואתם תעברו
חמוסים סו) וכן תרגם אונקלוס מזרזין סז)

קרני אור

יהל אור

כס' חיי משפ ספור יג: [ג] והגאון רבינו סעדיה
פי' כי הכתוב נתן שני עשמים (ח) כי קרוב הוא ר"ל
אם נחם אלהים לך ארץ פלשתים לא היה הפלא גדול,
ולא נבאו אותותיו ומופזיו כמי מרה, כמן, ובשליו,
ובכאר, כמו בלכתם דרך המדבר, וכן הוא (מכילתא
בסלה פ"א) ויסב אלהים, כדי לפשות נסים וגבורות כמן
ובשליו ובכאר, וכן פי' ר"ת נפי' על התורה וכן כיאר
רבי' והב) כי אמר אלהים פן ינחם, ופי' כדי שלא
ינחם, עיין הערה ש"ח"ו: [ד] פתרון מלת פן במקום הזה
הוא כענין למען לא"ל כמו כפן יסלח ידו, וכן פי' רבי' ח
אין ספק כלפי הקב"ה שהרי יודע היה כי ינחם העם אם
יולכס דרך הקרוב אבל באור פן ינחם כדי שלא ינחם,
וכן הו"ל כ"ס שנאמר פן ואל, אינו אלא לא תעשה,
(כט) עיין ברא' ב ט, ובבאורי שם: (ל) מקום או
סוף (יה' קו ז) : (לא) למטה י יס: (לג) וכן פי' הח' ז"ל בפי' הקצר (למעלה י יט) : (לג) כי רחבו ג'

(יט) כלשון ספק: (כ) ע"כ הולילו כלשון מסופק:
(כא) כי אין ספק לגבי השם: (כב) ואית"ן הפעל מן
הכפולים יבוא על ב' פנים, דנושין ורפויון, הדגשין
אותיות אית"ן בפתח, וברש"י אותיות אית"ן בקמץ,
וכן בוי"ו ההפוך, אם יבואו מלפיל יבואו רשין ואותיות
אית"ן בקמץ, ואם מלרע יהיו דנושין ואותיות אית"ן
בפתח, ובכ"א הגי' "מבעלי הכפל סבב": (כג) ואם
העטס מלפיל פ"ח הפעל בסגול: (כד) שרשו "סכך"
אבל אינה דנושה כמו כאלן, ויסב" שהסמ"ך דנושה
לחשרון אות הכפל: (כה) שרשו "גלל" ואינה דנושה:
(כו) ואינו מהכפולים, רק שרשו "סכב": (כז) כי הבא
בה"א הידיעה לא יסמך: (כח) והכר הנסמך:
עיר על הים בשם ים סוף, שנאמר, וימרו על ים צים
סוף (יה' קו ז) : (לא) למטה י יס: (לג) וכן פי' הח' ז"ל בפי' הקצר (למעלה י יט) : (לג) כי רחבו ג'

סקו"ב רש"י: (גה) וכן פי' רש"י ז"ל (ברא' ו ו) על הפ' וינחם ד', כל לשון ניחום שנמקרא הוא בחושב מחשבה אחרת וכן
(סס) כו מב) מתנתח לך, פי' ויחשוב מחשבה אחרת ועיין בפ' הזכרון וברא"ס: (זו) הוא מלשון ואלה הפכות
את לבב (מ"א יח לז) שהוא הפתקה מפנין לעיין שהפתיקס מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה (רא"ס) ועיין רש"י במד' לג א:
(זז) וכן למטה סו ו, מרוב כמו לערב: (חח) לעיל ב ג: (טט) יבע"י יט: (ס) מכילתא שם, ילקוט שם, ובתכ"ס הזכרון אעפ"י
שהוא מדרש חז"ל משמעות פהט הכתוב הוא כן: (סא) שהסיכין (יוזר לאברהם): (סב) הסיכין (ז"ל): (סג) ומקרא (ז"ל):
(סד) פי' כדי להפכיר ולפגש ולפתור עד שתוכל האין לשמוע וכן פירש"י (למטה יט יח) ועיין זכור לאברהם הפירש יג שם
ובמכילתא יתרו ריש פ"ד, וכן בהנחומא א יתרו אזה יג ולקוט יתרו רשד הלשון "לשכך האון": (סה) לפי מרז (ז"ל):
(סו) יחושע א יד: (סז) פכ"ז . ומדרש שכל טוב, ומדרש אגדה, וכ"ה בילקוט רכ"ז אין חמושים אלא מזרזים:

אבן

שמות יג בשלח

ע"א

צט 197

כל צרכיהם (יג) והנה כתוב ונס צדה לא עשו להם (למעלה יב) ומה טעם להזכיר זה עתה, דק פירושו חגורי חומש למלחמה (יג) והן כמו הלוצים תעברו (דברי ג יח) שפי' חגורי חלצים (יג), והעד הנאמן ואתם תעברו חמושים (יהושע א יד) ובמקום אחר קראם הלוצים (יג) [ו], כי מה טעם להוסיף צדה לפני אהיהם (יג), וטעם להזכיר הכתוב וחמושים במקום הזה, כי למעלה כתוב בראותם מלהמה (יג) כי ביד רמה יצאו בכלי מלהמה (ט) ולא כמו עבדים בורחים (טא) [ז]: (סיה"ק) וטעם ויסב שהולכים על דרך הסבוב והוא הרחוק (טב), ודרך המדבר בושף עצמו ואחר עמו, כמו הספר המקנה (ירמיה לב יב) היין החמה (שם כה טו), וכן הוא דרך המדבר מדבר ים סוף, וסוף שם מקום (טז), וי"א שנקרא בן בעבור שיש סביבו סוף (טז) כשעם ותשם בסוף (למעלה ב ג) [ח], ואחרים אמרו שהוא מנורת סיה דבר (קהלת יב יג) כי הוא סוף העולם, והוא ים אוקינוס, וזאת טעות גדולה, כי הוא ים מזרחי כנגד מצרים וים ספרד גדול ממנו: וחמושי'ם. חגורי חומש, מנורת ויכחו שם החמש (ש"ב ג כז) [י] וי"א כי טעמו הצלע החמשית (יג), וכן הלוצים תעברו (דברי ג יח) חגורי חלצים, והעד הנאמן ואתם תעברו חמושים (יהושע א יד), ודרש

שערו אחד מחמש מאות (מה) דבר יחיד הוא ועליו מחלוקת (טט) ואיננו קבלה כלל, ודי לנו הצעד שאנחנו בו עם חכמי ישמעאל שהם אומרים איך יתכן מחמישים וחמשה זכרים (י) שיולידו במאתים ועשר שנים (יג) שש מאות אלף זכרים יבין עשרים, והנה היה כפל הכפל עם הסף והנשים (יג), כי לא חשבו יעקב ובניו, כי לא הולידו במצרים עוד, כי לא מצאנו יהוש רק אל היורדים מצרימה ולא ספרו הכנות (ט) ותשובתנו, כי הנה יעקב לבדו הוליד בארבעים שנה ושש שנים ס"ט בניו ובני בניו (יג), וע"ז המספר יבטלו כפלי כפלים מהמספר הכתוב, או הושיבו לנו עוד, כי יעקב ובניו לא הולידו נקבות כ"א שתיים (יג) וזה היה במעשה גם (יג), ואל תספור בן ליורדי מצרים, וכיד שיעקב היה לו ארבע נשים, ומי יבאר יתכן ה' לבד אחד בבני בניו, גם אנתנו השיבונו. תנו לנו שששה עשר זכרים בין בניו ובני בניו בארבעים ושיש שנים, והנה יהיה יותר מן שבע מאות, ובסוף תשעים ושנים (יג) יהיו ט' אלפים וגי' מאות ובסוף קפ"ב (יג) יהיו יותר מאלף אלפים ות"ק אלף, ועוד לא הגענו למאתים ועשר שנים, גם יתנו לנו עשרה בארבעים ושש שנים ויספיקו, ועוד כי הכתוב אומר על סכת ערוב, ושמתו פדות בין עמי ובין עמך (למעלה ח' יט) ואמר בס' תהלות ישלח בס' ערוב ויאכלם (תה' עח כה) והנה בסבה

יהל אור

מאות פרסאות: (לד) כן פי' הרלב"ג, כי היו כולם חמושים מכל המטרך להם לה היו הסרים דבר כאלו התחכם השי"ת בכל הסבות שאפשר שלא יסכימו ישראל לשוב מצרימה: (לה) ובמקו"מ "חגורי חרב חומש", ויהיה פי' וחמושים מענין המשה, ופי' שהיו חגורים בכלי זין על הללע החמישית: (לו) כי כמו שאמרו חלוצים מן חלוצים כן יאמרו חמושים מן חמושים: (לז) כמ"ס י"ד בארבעים אלף חלוצי הלצה עברו לפני ד' למלהמה (יהושע ד יג): (לה) אם נפרש שהפי' של וחמושים מלחים הון שיש להם כל צרכיהם, איך לזה יהושע, ואתם תעברו חמושים לפני אהיהם, כי אינו לשלול האוכל, והיה ראוי לומר עם אחיכם, יראו: (מ) ואמר הכתוב והחמושים שהיו מזוינים כגבורים רמה, לא ילאו כדמות בורחים, והיה עמהם כל כלי מלחמה: (מא) וכן יאמר (למטה יד ח) ביד ד פי' בשם ר' ישועה שהוא שם עיר כמו ים כנרת עיי"ש, ואו"ת, אורה מדברא לימא דסוף, וכן היוצ"ע וכן פי' רש"י ז"ל: (מד) ע"ש קני הסוף הגדלים בחוכו לרוב: (מה) וגקרא בפ' סופרי העמים לשון ים ערב, או ים האדום, ומואלו מן הים הגדול, והולך ומתפשט בארצות ערב כוש ומצרים, ולמטה טו ד פי' זה בשם יפת: (מו) וכן פי' הרלב"ג שם, כנגד הלכ, והוא מענין וחמושים עלו בני ישראל, והרעון בו חמושים מכלי זין, וכן הלכ כלי זין האדם, כי ממנו הולדות ההם הטבעי שהוא שומר מציאות האדם שיעור הזמן שאפשר בו שיהיה: (מז) והיו מזוינים בכלי זין שתולין על כתפם ומונעים אל הללע החמישית: (מח) כן הוא (מכילתא בשלח פ"א, תנחומא א בשלח אות א, ילקוט רמו רכז) וכן הביא רש"י ז"ל: (מט) עיין מכלתא שם, ותנחומא שם, ועיין במדות סופרים מה שהעיר ע"ז: (נ) כן הוא המספר, לבד יעקב ובניו ובני יוסף שהם חמשה עשר בנות: (נא) כן הוא התשבון שהיו במצרים: (נב) כמ"כ ויסעו וגו' כשם מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף (למעלה יב לז): (נג) גם לא הנשים, כמ"כ מלבד נשי בני יעקב (צרה' מו כו): (נד) כן הוא ה' עפ"י סד"ע (פ"ב) יעקב אבינו כשעמד על הבאר היה בן ע"ז שנה, וז' שנים עשה צבית לבן עד שלא נשא את האמהות, נולד בעת שנשא את האמהות היה בן פ"ד שנה, ובשעת ציאתו למצרים היה בן ק"ל שנה, נמלא שהוליד בששה וארבעים שנה ס"ט בניו ובני בניו: (נה) דינה וסרה בת אשר: (נו) עיין צרה' ל כא, קרני אור יאות יב, ובמקורי רש"י יאות כה: (נז) פי' אם נחשוב בעת מן השבע מאות עוד מ"ו שנים ויהיה בס"ה ל"ב שנים: (נח) ל"ל קפ"ד פי' אם נחשוב מן ט' אלפים וגו' מאות במשך

קרני אור

וכמו ועמה פן יבלת ידו (צרה' ג כב): [ה] וכיורסלמי פ"ו דכתיב ה"ד, וחמוכים וגו' מלמד שהיו מזוינים כחמשה עשר מיני זיין ועיין בפני משה שם, ולגו' בעל קרבן העדה שם, כחמשה מיני זיין וכן הוא הגו' בלקוט רמו דכ"ז: [ו] וכן הוא (במד"ר פ' יג כ), וחמושים עלו בני ישראל הוא חמושים הוא חלוצים, ובכ"ז ים הפדס בין חמושים ובין חלוצים, כי חמושים מגזרת חמוש, כי תולין הכלי זין ככתפם ומונעים אל החומש, אבל חלוצים חגורי חלוצים: [ז] והרמב"ן הביא הפי' הזה בשם י"א, ולמטה יד יג פי' הח' ז"ל שהיו שפלי לב ובלתי ראויים למלחמה

ראוי ראוי שתלך צדה לפני הלוחמים, כי האויב יוכל לטול האוכל, והיה ראוי לומר עם אחיכם: (לט) והייתי יכול לומר שלא היה להם כלי זין לכן יראו: (מ) ואמר הכתוב והחמושים שהיו מזוינים כגבורים רמה, לא ילאו כדמות בורחים, והיה עמהם כל כלי מלחמה: (מא) וכן יאמר (למטה יד ח) ביד ד פי' בשם ר' ישועה שהוא שם עיר כמו ים כנרת עיי"ש, ואו"ת, אורה מדברא לימא דסוף, וכן היוצ"ע וכן פי' רש"י ז"ל: (מד) ע"ש קני הסוף הגדלים בחוכו לרוב: (מה) וגקרא בפ' סופרי העמים לשון ים ערב, או ים האדום, ומואלו מן הים הגדול, והולך ומתפשט בארצות ערב כוש ומצרים, ולמטה טו ד פי' זה בשם יפת: (מו) וכן פי' הרלב"ג שם, כנגד הלכ, והוא מענין וחמושים עלו בני ישראל, והרעון בו חמושים מכלי זין, וכן הלכ כלי זין האדם, כי ממנו הולדות ההם הטבעי שהוא שומר מציאות האדם שיעור הזמן שאפשר בו שיהיה: (מז) והיו מזוינים בכלי זין שתולין על כתפם ומונעים אל הללע החמישית: (מח) כן הוא (מכילתא בשלח פ"א, תנחומא א בשלח אות א, ילקוט רמו רכז) וכן הביא רש"י ז"ל: (מט) עיין מכלתא שם, ותנחומא שם, ועיין במדות סופרים מה שהעיר ע"ז: (נ) כן הוא המספר, לבד יעקב ובניו ובני יוסף שהם חמשה עשר בנות: (נא) כן הוא התשבון שהיו במצרים: (נב) כמ"כ ויסעו וגו' כשם מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף (למעלה יב לז): (נג) גם לא הנשים, כמ"כ מלבד נשי בני יעקב (צרה' מו כו): (נד) כן הוא ה' עפ"י סד"ע (פ"ב) יעקב אבינו כשעמד על הבאר היה בן ע"ז שנה, וז' שנים עשה צבית לבן עד שלא נשא את האמהות, נולד בעת שנשא את האמהות היה בן פ"ד שנה, ובשעת ציאתו למצרים היה בן ק"ל שנה, נמלא שהוליד בששה וארבעים שנה ס"ט בניו ובני בניו: (נה) דינה וסרה בת אשר: (נו) עיין צרה' ל כא, קרני אור יאות יב, ובמקורי רש"י יאות כה: (נז) פי' אם נחשוב בעת מן השבע מאות עוד מ"ו שנים ויהיה בס"ה ל"ב שנים: (נח) ל"ל קפ"ד פי' אם נחשוב מן ט' אלפים וגו' מאות במשך

שמות יג בשלח

אונקלוס

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: יִשְׁרָאֵל וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־
עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבִּיעַהּ שִׁבְיָע
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד
אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם אֶת־
עֲצָמוֹתַי מִזֶּה אֶתְכֶם: כִּי וַיִּסְעוּ מִסִּבְּתָהּ
וַיַּחֲנוּ בְּאֶתְרָם בְּקִצֵּה הַמִּדְבָּר:

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם :
יִשְׂרָאֵל וַאֲסִיק מֹשֶׁה יִתְגַּדְּמִי
יוֹסֵף עִמָּה אֶרֶי אֹמְרָה
אוֹמִי יִתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמִימַר מְדַבֵּר דְּכִיר יִי
יִתְכּוֹן וְתִסְקוֹן יִתְּ גְרָמִי
מִפָּא עִמְכוֹן : כ וַיִּסְעוּ
מִסִּבְּתָהּ וַיִּשְׂרוּ בְּאֶתְרָם

אבן עזרא

רש"י

שאכלה מצרים נמלם ישראל, גם מת רוב מקנה מצרים בדבר, ומסקנה בני ישראל לא מת אחד, ובמכת בכורים לא מת בישראל אחד, ובמכת חשך כתיב ולכל בני ישראל היה אור (למעלה י כג) והנה במכות שמתו בהם המצרים לא מתו ישראלים, ואף כי במכה שלא מת מצרי מסנה, ואיך מתו כל ישראל בהשק עד שלא נשאר בהם רק חלק מתמש באות, והנה לא היה לישראל אור במושבותם רק בחשכי דבר ואפלות מות (יט), ואחר שלא נשאר כ"א חלק קפן מעם רב, הנה לא היתה גאולה לישראל כ"א דעה חולה, וזה הפך הכתוב, והכלל דרש הוא ואין לסמוך עליו אולי שאמרו בתחלה (ס) היה לו סוד) (סא): יִשְׁרָאֵל וַיִּקַּח. הזכיר למעלה עלו בני ישראל החיים בדוד ההוא, גם העלו עם הנכבד שהיה בהם, שעל ידו ירדו מצרימה, והוא השביעם לפני מותו שיאמרו כן לבניהם

כמו וירק את חניכיו (סח) וזריו. דבר אחר חמוסים אחד מחמשה ילאו וארבעה חלקים מתו בשלשת ימי אפילה (סז): (יט) השבע השביע. השביעם שישביעו לבניהם (ע) ולמה לא השביע לבניו שישאוהו לארץ כנען מיד כמו שהשביע (עא) יעקב. אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה סיפק בידי לעשות אכל בני לא יניחום מצרים לעשות לכך השביעם לכשיגאלו וילאו משם שישאוהו (עב): והעליתם את עצמותי מזה אתכם. לאחיו השביע כן למדנו שאף עלמות כל השבטים העלו עמקן שנאמר אתכם (עג): (כ) ויסעו מסכות. ציוס השני שהרי צראשון צאו

אבן עזרא

רש"י

ובניהם לבניהם (סג) והנה משה נתעסק לקיים השבועה שלא תבוא אשמה על ישראל, כי ראינו שנשיאי ישראל נשבעו לנבעונים, והם לא נשבעו להם אלא על הנאי שהם רחוקים כמו שאמרו (סד), ואחר שנמצאו קרובים, היה נכון שלא ישמרו שבועתם, ולא יעברו הם וכל ישראל על מצות לא תחיה כל נשמה (דברי כ מז) (סד) רק בעבור כבוד השם עשו שלא יחללוהו (סו), ואחר שנים רבות העניש השם בני ישראל (סו) בעבור שהניח שאול להמית את הנבעונים שהיו בנוב עיר חכהגים (סו), והזכיר עצמות כי כל הבשר והעור ירום תולעים ויבאש, ולא ישארו בשנים מועשות רק העצמות (סז): (סיה"ק). ושעם ויקח משה. בפ' וישמע (סז): כ ויסעו.

ובניהם לבניהם (סג) והנה משה נתעסק לקיים השבועה שלא תבוא אשמה על ישראל, כי ראינו שנשיאי ישראל נשבעו לנבעונים, והם לא נשבעו להם אלא על הנאי שהם רחוקים כמו שאמרו (סד), ואחר שנמצאו קרובים, היה נכון שלא ישמרו שבועתם, ולא יעברו הם וכל ישראל על מצות לא תחיה כל נשמה (דברי כ מז) (סד) רק בעבור כבוד השם עשו שלא יחללוהו (סו), ואחר שנים רבות העניש השם בני ישראל (סו) בעבור שהניח שאול להמית את הנבעונים שהיו בנוב עיר חכהגים (סו), והזכיר עצמות כי כל הבשר והעור ירום תולעים ויבאש, ולא ישארו בשנים מועשות רק העצמות (סז): (סיה"ק). ושעם ויקח משה. בפ' וישמע (סז): כ ויסעו.

יהל אור

ל"ב שנים אחרות, ויעלה לסוף קפ"ד: (נט) ויוצ"ע תרגם, ולכל בני ישראל הוה נהורא למקבור רשיעיא די ציניהון": (ס) פי' מי שאמר זאת בתחלה: (סא) ולא על דרך פשוטו: (סב) וכן הוא (מכילתא בשלה פ"א, תנחומא א בשלה אות ב פדר"כ פסקא ויהי בשלה בסופו, סוטה יג א' ורש"י עה"ת) כי השבע השביע ולמה שתי שבעות, מלמד שהשביע יוסף את אחיו ואחיו השביעו בניו ובניהם לדור אחר": (סג) מארץ רחוקה באנו, ועתה כרתו לנו ברית (יהושע ט ו): (סד) פי' כדי שלא יעברו: (סה) כמש"כ, ולא הכוס

בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה" (סס ט ית): (סז) כמש"כ, ויהי רעב צימי דוד שלם שנים" (ס"ב כא א): (סו) כמש"כ ויאמר ד' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הנבעונים (סס סס) ועיין ברש"י ורד"ק שם: (סח) וע"ז כתב הרמב"ם, ואלא הנראה שעלמות כלשון רבים הוא כנוי לכל איברי הגוף ע"ש שהעלמות מעמידין את הגוף, וכן הוא אומר, כל עלמותי תאמרנה ד' מי כמוך (תה' לה י) ואין הכוונה שם על העלמות לכד כ"א על כל האברים: (סע) עיין למטה כ, ז שם ביאר בארוכה ענין השבעה: למטה

מקוב"ב רש"י: (סח) כרא' יד יד: (סט) מכילתא שם תנחומא א בשלה אות א שמו"ר פ"ב יא, ילקוט רמז רכז: (ע) מכילתא שם, ספ"ו, שכל טוב מדרש אגדה, ילקוט שם, ועיין יהל אור אות סב: (עא) שהשביעו (ז"ל): (עב) מכילתא שם, ספ"ו דר"כ בשלה (פ"ו א) ועיין הערה ק' שם, ועיין מדרש שה"ש פול' הרה"ת גרינהוט דף יג ב, סוטה שם, ספ"ו, שכל טוב: (עג) מכילתא שם פס"ו דר"כ פ' בשלה (לה א) ועיין הערה רפ"כ שם, ועיין רש"י סוטה ז ב, ב"ר פ"ק יא, ויבליק"ע בשלה רכ"ז מלמד שאף עלמות שאר השבטים העלו עמהם מנין זה, וכן הוא בפס"ו ובכל טוב, מדרש אגדה:

אונקלוס

שמות יג בשלח

כַּאֲוִי־הָיָה הַלֵּךְ לְפָנֵינוּ יוֹמָם בְּעַמּוּד
 עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד
 אֵשׁ לְהַאֲרִיר לָהֶם לְלַכֵּת יוֹמָם

בְּסֵטֶר מִדְּבָרָא: כַּאֲוִי
 מִדְּבַר קְדָמֵיהוֹן בְּיַמְמָא
 בְּעַמּוּד אֵשׁ דְּעָנָא
 לְדַבְרֵיהוֹן בְּאוֹרְחָא
 וְלַיְלָא בְּעַמּוּדָא דְאַשְׁתָּא

רש"י

אבן עזרא

באיתם הוא מדבר שור כאשר אפרש (ט) :
 כא וזה הולך לפניו יומם, ידענו כי השם
 שוכן עד וקדוש שמו (ישעי' נו טו) וישב קדם
 סלה (תהי' נה כ) (פ), והכתוב ידבר בלשון בני
 אדם, בעבור כי כח השם הולך עם ישראל
 כדרך מוליך ליטין משה זרוע תפארתו (ישעי'
 סג יב) (פ) וכן, וטעם בעמוד ענן, שלא היה
 כדמות העבים, רק בדמות עמוד נטוי מן השמים
 על הארץ (פ) ונקרא העמוד כן, בעבור שמעמד
 הבית עליו (פ), וטעם ללכת יומם ולילה, בעבור
 כי המחנה היה גדול, ולא יכלו ללכת רק מסע
 מסע, על כן היו הולכים מקצת יום גם מקצת

מרעמסם לסכות: (כא) לנחותם הדרך.
 נקוד פתח שהוא כמו להנחותם (עד) כמו
 לראותכם בדרך אשר תלכו בה (ע) שהוא
 כמו להראותכם (ע) אף כאן להנחותם על
 ידי שליח ומי הוא השליח עמוד הענן והקדוש
 צ"ה בכבודו מוליכו לפניו. ומכל מקום
 את עמוד הענן הכין להנחותם על ידו שהרי
 על ידי עמוד הענן הם הולכים. עמוד הענן
 אינו לאורה (ע) אלא להורותם הדרך:

ולילה, ואלה השנים עסודים היו לפניו עד שבאו אל הים כאשר אפרש (פ) : (פיה"ק, זה) הולך לפניו יומם. אעפ"י שהכתוב אומר אשר הוצאתיך מארץ מצרים (למטה כ, ב) על יד מלאך הוציאם, וכן כהוב וישלח מלאך ויוצאנו בשם (במד' כ טז) וכן זה הולך לפניו הוא המלאך, ונאמר על השם כי הוא שלוחו (ט), ובצור השם (ע), ויש חסרי דעת יתמהו (פ) ולמה לא יפקחו עיניהם ויקראו אחרי כן, ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל ויך מאחריהם (למטה יד יט), ובנסוע המלאך כן נסע הענן ושב סאתריהם (פ), וזה הענן הוא הכתוב, לא ימיש עמוד הענן (פ' כב) : לנחתם. בפתח הלמד להורות על בנין הכבד (פ). והשם להנחותם (פ). וכן ולנפיל ירך (במד' ה כב) (פ), ויש בקדמונים שאמרו לשבעה עננים היו (פ), ולפי דעתי שהם שנים לבדם (פ), גם יתכן להיותו אחד, וזה פירושו בעמוד ענן יומם לפניו להראותם איות דרך ילכו, גם יגן בו עליהם, וזה טעם, פרש ענן למסך (תהי' קה לפ) ולילה בעמוד אש להאיר להם (פ), יתכן היות עמוד אש בחוף עמוד ענן בלילה, כטעם, ואש תהיה לילה בו (למטה מ לח) (פ) וטעם ללכת יומם ולילה שהלכו תמיד (פ) :

יהל אור

קרני אור

וכודים כזה לומר, כי לא להעדר כלי זין אמר ה' מן ינחם הפס, אלא מפני מוכך לכנס וספלות רוחם, והמורה בפ' כד מהח' הג' כתב, כי ידוע שלולי טרחם ושמלם כמדבר לא היו יכולים לכבוש הארץ, ולא להלחם ביושביה, כנה אמרה התורה זה, כי אמר אלכיס מן ינחם הפס וגו' ויסב אלכיס את השם וגו', וחמושים עלו בני ישראל וגו', כי המנוחה תסיר בגבורה, ולוק הפרנסה וספמל יאנו בגבורה, והיא הטובה שבאה כזה הענין באחריתם: [ח] עיין ברמב"ן מה שהעיר פ"ז: [ט] וכפ' (חיי משה

(ע) למטה טו כב, ושם פי' כי מדבר שור הוא מדבר איתם בעלמו עיי"ש, וכן הוא (במד' לג ח) בשם, מדבר איתם והמדבר הזה נקרא בשם, שור"י ע"ש העיר "שור" אשר עמדה בקלה המדבר הזה בדרום א"י (ברא' טז ז, שם כ, א) : (עא) כי הוא בלתי משתנה, ובלתי מונבל, ובלתי מתואר לפי זה בשם תואר המורה תמיד הגבלה: (עב) ופי' שם הח' ז"ל, מוליך זרוע תפארתו זה הוא מלאך השם ההולך לפני מחנה ישראל: (עג) ולדמיון העמוד נקרא כן, כי הענן עלה

ביושר כמו עמוד: (עד) והוא שתי' שמיכות בנין שהוא עומד עליו, קומת העמוד האחד (מ"א ז טו) : (פה) למטה טו כב: (עו) וכן פי' הרשב"ם, וכוונתם להרחיק ההגשמה: (עז) ויביא רחוק כמו השם שהיה בצור (למטה יז ו), ושם כתוב, הנני עומד לפניך שם על הצור"י ופי' שם הח' ז"ל, והטעם כתי וגבורתי" : (עח) איך נאמר על שליח השם השם: (עט) כמש"כ שם, ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: (פ) ענ בנין הפעיל: (פא) ונפלה הה"א להקל על הלשון ושמו נקודתה הפתח תחת הלמד להורות הסרונה: (פב) ופי' שם הח' ז"ל גפתח הלמד להורות על הסרון ה' הכנין: (פג) כן הוא (מכילתא בשלח פ"א, תנחומא א בשלח אות ג) ודי הולך לפניו יומם, נמלאת אומר שבעה עננים הם וכו': (פד) וכן הוא דעת רבי (שם) ופיין (למטה טו כב): (פה) וכן יסוים שם, ואש להאיר לילה" : (פו) פי' עמוד הענן היה מושל ביום ובלילה שכן כתוב (במד' ט כא), ויש אשר יהיה הענן מערב עד בקר", אבל בלילה היתה בו אש, והיה מאיר, כטעם ואש תהיה לילה בו (למטה מ לח) ואז היו קוראים לו עמוד האש: (פז) כי מפני

סקר"ב רש"י: (עד) אם היה נקד תורק סיס פי' שפסם בכבודו נוחה איתם כדרך עכשיו שהוא נקוד פתח, פי' להנחותם פי' שליח וכו' ויכאל ופיין יכל אור ונת פא: (עה) דכר' א לג: (עז) ופתח הלמד במקום פ"א (עז) כי ביום א"ל לאורה:

שמות יג יד בשלח

אונקלוס

לְאַנְהָרָא לְהוֹן לְמִינֵי
 פִּימָמָא וּבְלִיָּיָא : כב לָא
 עָדִי עֲמוּדָא וְעֲנָא
 פִּימָמָא וְאָף לָא עֲמוּדָא
 דְאַשְׁתָּא בְּלִיָּיָא קָדָם
 עֲמָא : * וְמִלִּילָא יִי עִם
 מִשָּׁה לְמִימָר : ב מְלִילָא
 עִם בְּגֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּבוּן

וְלִילָה: כב לָא יִמִּישׁ עֲמוּד הָעֲנָן יוֹמָם
 וְעֲמוּד הָאֵשׁ לִילָה לְפָנֵי הָעָם: פ
 יד אַיִד בְּרִיהוֹתָ אֶל־מִשָּׁה לְאָמַר:
 ב דִּבַּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ
 לְפָנֵי פִי הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹל וּבֵין הַיָּם

רשי

אבן עזרא

(כב) לא ימיש. הקצ"ה ע"ה) את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה. מגיד שעמוד הענן משלים ע"ה) לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן. שער שלא יסקע זה עולה זה פ: (ב) וישבו. לאחוריהם ללד מלרים היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם צדך כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגו': ויחנו לפני פי החירות. הוא פיתוס ועכשיו נקרא פי החירות על שם שנטשו שם בני תורין א) והם שני סלעים גבוהים זקופים ב)

כב לָא יִמִּישׁ. פועל יוצא, כי השם הנזכר למעלה לא ה"ש העמודים לפני העם (פ"ה) ו'ן, ומלת יומם לא תמצא בכל המקרא רק על עת היות השמש על הארץ (ט), כי יום ימצא בתורה ובנביאים ובכתובים והוא לילה (י) כי כתוב ביום הכותי כל בכור (במד' ח יז) וזה היה לילה (ה), וכתוב היום הזה יום בשורה הוא (מ"ב ז ט) (יג) והוא היה לילה, כי שם כתוב, וחכינו עד אור הבקר (שם) וכתוב יום צעקתי בלילה נגדך (תהי' פח ב) (יג): (פיה"ק, ופעם לָא יִמִּישׁ, לא יסיר, והוא שב אל השם הנכבד הנזכר למעלה (יג), כי ימיש פועל יוצא, ואזה העננים אם הם שנים היו עם ישראל עד שעברו את הים, ונפסקו מהם, על דעתי, כי אין צורך ללכת בלילה אחד שנמבע פרעה וחילו בים, וזה סעם ויהע משה את ישראל מים סוף (לכמה פו כב) במצות השם (יג), עד המסע החמישי שהוא מדבר סיני (יג), ושם עשו המשכן ועדיו שכן הענן ובהעלותו יסעו בני ישראל (יג), ואז היה הענן על ישראל במדבר סיני, כה פעם הנה אנכי בא אליך בעב הענן (לכמה יפ פ): א וידבר. סדרך האמת אין ראוי למשכיל לחשוב על מעשה השם למה עשה כן, כי כל מעשיו בחכמה (יג), וחכמה האדם כאין נגדו, והזכרתי זה, בעבור שתראה בזה (ג) הפרשה שצוה השם שישבו אהורנית דרך ערמה, כדי שיצא פרעה וירדוף אחריהם, וישבע בים, ומחשבות השם עמוקות (ג): ב פי החירות. הוא הנקרא פני החירות (במד' לג ח), ונקרא כן בעבור שהפיה

בלידת אחד שנמבע פרעה וחילו בים, וזה סעם ויהע משה את ישראל מים סוף (לכמה פו כב) במצות השם (יג), עד המסע החמישי שהוא מדבר סיני (יג), ושם עשו המשכן ועדיו שכן הענן ובהעלותו יסעו בני ישראל (יג), ואז היה הענן על ישראל במדבר סיני, כה פעם הנה אנכי בא אליך בעב הענן (לכמה יפ פ): א וידבר. סדרך האמת אין ראוי למשכיל לחשוב על מעשה השם למה עשה כן, כי כל מעשיו בחכמה (יג), וחכמה האדם כאין נגדו, והזכרתי זה, בעבור שתראה בזה (ג) הפרשה שצוה השם שישבו אהורנית דרך ערמה, כדי שיצא פרעה וירדוף אחריהם, וישבע בים, ומחשבות השם עמוקות (ג): ב פי החירות. הוא הנקרא פני החירות (במד' לג ח), ונקרא כן בעבור שהפיה

יהל אור

קרני אור

רוכ המחנה, היו הולכים קלת המחנה הבא באחרונה גם קלת הלילה: (פח) וכן פי' רש"י ז"ל, וכן ת"א "לא יעד" פי' לא יסיר: (פט) והעד אז יומם ולילה (במד' ע כא) יומם ילוח ד' חסדו ובלילה שירה עמי (תהי' מבט) וכן הוא דעת הרד"ק וכן פי' כל המדקדקים: (ג) כי פירושו על הזמן: (לא) וכן פי' שם הח' ז"ל זמן: (לכ) ושם פי' ג"כ זמן: (לג) ופי' שם הח' ז"ל ג"כ זמן, ויום צעקתי קשור עם הבא אחריו: (לד) עיין אזה פח: (לה) וכן פי' הח' ז"ל שם: (לו) ושם פי' ששה מסעות עד הר סיני, עיין למטה טו כב ובבאורי שם: (לז) וכן פי' הח' ז"ל שם, וכאשר נעשה המשכן ירד השם בעמוד ענן עליו, כי כן כתוב, ואש תהיה לילה ב"ה (למטה מ לה) ובנסוע הענן יסעו בני ישראל, ובעבור זה כתוב, ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם (כמד' יד יד): (א) וכן פי' הח' ז"ל (למעלה י, י) "ואין להרהר אחרי מעשה השם שהכל עשה בחכמה, אעפ"י שהיא נעלמת מעיני החכמים": (ב) ובמק"מ "זאת": (ג) ודרכי ד' להראות דרך חכמה, איך להתנהג

ספור יג) ואולי היה דמות ענן זה דמות מלאך אחד שהיה מפורכל בתכריך הענן להיות להם למורה, כי לא יראנו האדם ומי: [י] כי הו"ל למכתב ימוש מכנין הקל דוגמת לא ימוש ספר ספר התורה הזה (יכושפ א ח) אז היה הלבון טפל על העמוד שלא פד, ועכשיו דכתיב ימים מכנין הפעיל, לכן הוא קאי על הקצ"ה שהוא לא הסיר העמודים (כו"ה):

בכמה
 סק"ב רש"י: ע"ה) פי' הוא מכנין הפעיל טפל יולא לשלישי, מדלח נקוד ימוש במלאפוס: ע"ה) פי' לשון מסירה ר"ל משלים המחנה פי' מוכר המחנה לעמוד האש, וכן פי' בעל ס' הזכרון והביא מג' יומא (פג ב) ר' יהודה ור' יוסי השלימו ליה כיפיהו, פי' מסרו וכן פי' גד"ל (יפ"י מב יט) והביא במדרש רבה, הוא פשוט ולו אנחנו לו הנו מחלימין נפשותינו, וכ"ה ספ"י למטה יד יס נפי' רש"י: פ) מכילתא שם, יבנת כג כ, ובילקוט רמז ר"ל בשנינו: א) מכילתא שם, ילקוט שם, פס"ז, שכל טוב, ועיין מכילתא יתרו מס' דעמלק פי'א מתחלה לא היה פנד יכול לזרות ממלכים וכו', וכן פי' רש"י למטה יח ע: ב) וכ"ה במדרש שכל טוב, וזה ליתא במכילתא גם לט בפס"ז ובילקוט:

אונקלוס

שמות יד בשלח קא 201

לפני בעל צפון נכחו תחנונו עליהם:
ואמר פרעה לבני ישראל נבכים
הם בארץ סגר עליהם המדבר:

וישרון קדם פום חירתא
 בין מגדול ובין ימא קדם
 בעיר צפון לקבלה
 השרון על ימא: ויאמר
 פרעה על בני ישראל

אבן עזרא

בפנים (ה), והוא שם מקום (ז) וא: לפני בעל צפון. אמרו כי הרטומי מצרים עשו בדבר המולות צורות נחושת וזהו בעל צפון שלא יוכל עבד לברוח ממצרים לעבור הצורה, ובעבור זה כתוב כי ברה העם (ו) ולפי דעתי בעבור שאמר משה לפרעה דרך שלשת ימים נלך במדבר (למעלה ח כג) נראה לפרעה מדבריו כי ידע משה הדרך אשר ילכו בה אל המקום אשר יזבחו שם, וכאשר שמע פרעה שישראל החלו ללכת דרך המדבר, ואחר שהרחיקו שבו אחרנית ללכת דרך אחרת (ו) אז חשב פרעה, כי כל מה שדבר משה בערמה היה, כי אין דעתו לזכות, כי אם לברוח, כי הבורח ישתבש עליו הדרך ולא ידע איזה דרך כמו אחרי גפלו (ש"ב א ו) ורבים כבה: שמות מקומות (ז) נכחו שבור (יא), לבני ישראל. כמו אמרי לי (ברא' ב יג) (יג): מזה (רות ב) כי הוא מבנין נפעל (ט) כמו

רש"י

והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים ג: לפני בעל צפון. הוא נשאר מכל אלהי מזרים כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן ד ועליו פירש חיוב משגיא לגוים ויאבדם ה: (ג) ואמר פרעה. כשישמע שהם שבים לאחוריהם ו: לבני ישראל. על בני ישראל. וכן ה' ילחם לכם ז עליכם. אמרי לי אחי הוא ח אמרי עלי ט: נבכים הם. כלואים ומשוקעים ובלע"ז סירי"ר כמו צמק הבכא י מבכי נהרות יא נבכי ים יב נבוכים הם כלואים הם צמדבר שאינן יודעין ילך ה ובן: נכחו. באה זו המלה בהירק, לפני פי החירות בין מגדל, לפני בעל צפון. שני משקלים הם ו: ג: ואמר פרעה נבוכים. בשורק תחת הולם כמו לא תעבורי

קרני אור

[א] פי החירות, הוא המחוז אשר משם יסוף ים סוף אל חוף לשון ים ארץ ורחב הנקרא חירות ומקום השפיעה הוא מקום לר, ולכן נקרא פי החירות (דו"א): [ב] וכן פי הד"א: [ג] ונקרא החיך שבר, בעבור היותו נשבר ויולא מן השמים, וכן נקרא כלשון ערבי (מאזנים) וזה"ש כוזרי (כוזרי מאמר בני סי' ט) קרא לחיך שבר גדול, מצעל לפון: (ו) כי הם כבר עברו מצעל לפון: (ח) כי חס לילך ללפנו של ים סוף בינו ובין הים הגדול, והיה זה כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך (רמב"ן): (ט) והיה ראוי להיות בקמ"ץ לפי שהוא באתנח ששרשו נפל, צפת"ח תחת פ"א הפעל, ולפי הדקדוק כשהוא באתנח, או בסוף פסוק, או בזקף קטן יהיה בקמ"ץ גדול, וכתוב נפלו בחיר"ק, אף כהן ה' ראוי להיות בחולם או בקמ"ץ כמו נוכח שהוא בחולם, וכתוב בחיר"ק, כי כמוהו נפלו: (י) פי החירות לד"ק היא עיר, העראפאלים קרוי ל"סוטי", כי פי כלשון מצרי הוא כמו ה"א הידיעה, מגדול, עיר במצרים התחתונה (ירמי' מד), בעל לפון, עיר במצרים קרובה לים סוף, וכן הוא שם האליל: (יא) נקודתו חיר"ק ונקרא שבר: (יב) ומשקל אחר נוכח השולחן (למטה כו לה) וענינם ענין נגד ועומת: (יג) פי למ"ד לבני" מקום בעבור, והטעם שיאמר פרעה בעבור בני ישראל ששבו אחרנית נבוכים הם בארץ: (יד) שור"ק תחת הולם: (טו) ושרשו

יהל אור

בהכמה טפ"י דרך הטבע (ד) ע"כ נקרא בשני שמות: (ה) שם מקום בארץ מצרים בין העיר, מגדול ובין ים סוף והעיר מגדול היתה שם מגדל עוז של מצרים, ומלך השני היה הים, ופי החירות שם שבו ישראל היה באמצע: (ו) וכן הוא (מדרשי התורה להקדוש אנשלה אשתרוק ז"ל) ועיין מכילתא יתרו מסכתא דעמלק פ"א, ובפי' רש"י ז"ל (למטה יח ט) ולא הזכירו ההולך ממצרים להר סיני אינו צריך לעבור את ים סוף לימינו והים הגדול לשמאלו, והם שבו לאחור, והיה זה כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך (רמב"ן): (ט) והיה ראוי להיות בקמ"ץ לפי שהוא באתנח ששרשו נפל, צפת"ח תחת פ"א הפעל, ולפי הדקדוק כשהוא באתנח, או בסוף פסוק, או בזקף קטן יהיה בקמ"ץ גדול, וכתוב בחיר"ק, כי כמוהו נפלו: (י) פי החירות לד"ק היא עיר, העראפאלים קרוי ל"סוטי", כי פי כלשון מצרי הוא כמו ה"א הידיעה, מגדול, עיר במצרים התחתונה (ירמי' מד), בעל לפון, עיר במצרים קרובה לים סוף, וכן הוא שם האליל: (יא) נקודתו חיר"ק ונקרא שבר: (יב) ומשקל אחר נוכח השולחן (למטה כו לה) וענינם ענין נגד ועומת: (יג) פי למ"ד לבני" מקום בעבור, והטעם שיאמר פרעה בעבור בני ישראל ששבו אחרנית נבוכים הם בארץ: (יד) שור"ק תחת הולם: (טו) ושרשו

מקו"ב רש"י: ג) ונש"א יד ד כתב רש"י הגיא הוא קרוי בין המעברות, וכאן כתב שהגיא קרוי פי סלעים, ול"ל דהרובי"הו חיתני"הו, ומנין דקרי ליה הכי ומנין הכי (שם אפרים): ד) מכילתא שם ילקוט שם, פס"ז מדרב אגדה, במצרים פקדו לשמש וכן בעל לפון בעל זכוב, ובעל פסוק כוכב עבודתן לשמש ונקראו כלכותה משונות, ובעבודות מבוטות, ונקרא בעל לפון פ"ש שמגלה כל לפון ומאיר כל חשך, וכן השאר נקראו פ"ש עבודתן: ה) חיוב יב כג פי המקום גרם להטעות כדי לטעם, וכ"ה מכילתא בבלח פ"א תנחומא א בלק אות ה, תנחומא ב בלק אות ה, שאור פט"ו טו, וכן פי רש"י בחיוב שם כשם י"א וכן פי הח' י' יח"א, ור"מ אלשיך, ולפי פירושם שהוא מלשון שגגה, באלו הוא נכתב בשין ימנית, אבל בכל הספרים המדויקים נמצא בשין שמאלית, וכן כתב רש"י בחיוב שם באחרונה, וזה הלשון אינו עיקר, דל"כ היה לו לומר בלד ימין וכו' אבל זה עיקר מגדיל לשון שגיא כח, וכן פי הח' ז"ל שם, מן אל שגיא, וכן כתב הרשב"ץ (כביאו בעל מנחת ש"י) י"מ מלשון שגגה, וזה הפי' הוא שגגה, לפי שהוא בסבולת, ואפ"י שנחלח במדרש פכ"ל: ו) וי"ו שבראש התיבה משמעותה לשון פתח: ז) פ"ד: ח) נרא' כ יג: ט) וכן ת"א, וכן פי רש"י ישעי' כט טו: י) תה' פד ז: יא) חיוב כח י"א: יב) חיוב לח סו ר"ל במלת נבוכים שרש נכך שכל לפעמים פס הנו"ן כמו כאן, נבוכים נבכי ים, ולפעמים בזולת הנו"ן כמו צמק הבכא, ואפ"י כענינם ענין אחד (באר"ח) ועיין ברה"ש מה שהעיר פ"ו ושלדעתו דעת רש"י ז"ל בזה"ל ששרשו, כו"ק ועיין בל"מ שכו"ה

ד וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב־פְּרַעֲהַ וְרִדְדֵהָ
 אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָה בַּפְּרַעֲהַ וּבְכָל־
 חִילוֹ וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה
 וַיַּעֲשׂוּ־כֵן: ה וַיִּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי
 לְמַלְכָּא דְמִצְרַיִם אָרִי אֲוִל עֲמָא וְאַתְהִפִּיק לְכָא דְפְרַעֲהַ וְעַבְדוּהִי לְעֲמָא

מְעַרְבְּלִין אֲנִין בְּאַרְעָא
 אַחַד עֲלִיהוֹן מְדַבְּרָא:
 וְאַתְקַף ית לְכָא דְפְרַעֲהַ
 וְרִדְדֵהָ בְּתַרְיָהוֹן וְאַתְיַקַּר
 בַּפְּרַעֲהַ וּבְכָל מִשְׁרִיתָהּ
 וַיִּדְעוּן מִצְרָאִי אָרִי אָנָּא
 וַיַּעֲבְדוּ כֵן: ה וְאַתְחַזֵּא
 לְמַלְכָּא דְמִצְרַיִם אָרִי אֲוִל עֲמָא וְאַתְהִפִּיק לְכָא דְפְרַעֲהַ וְעַבְדוּהִי לְעֲמָא

אבן עזרא

רש"י

נכונים (למטה יש יא) (טו) והנה נבוכו (יואל א יח) (*), גם והעיר שושן נבוכה (אסתר ג טו) (יו) כמו והמטלכה נכונה (מ"א ב טו) (י"ח) והטעם כאדם שלא ימצא עצה ולא ידע מה יעשה (ט) ונו"ן נְכַפִּי ים (איוב לח טז) שרש, ושירשו מעמקי ים, ואין לו טעם במקום הזה (י) (ד) סגר עליהם המדבר. שנסגרו עליהם דרכי המדבר ולא ידעו אנה ילכו ואנה יצאו כמו הזורחים (כ) (פיה"ק). וטעם וַיִּשְׁבּוּ. ששבו לאחור עד שישמע פרעה כן, ויאמר בעבור בני ישראל נבוכים הם, ולמ"ד לבני ישראל, כמו פן יאמרו לי (שופ' ט נד) (כג): נבוכים. היה ראוי להיותו בחולם, כמו נכונים (למטה יש יא) (כג) י"א כי בעל צפון צורה היתה עשויה בשעות שלא יוכל עבד לברוח, על כן אמר סגר עליהם, כי חשב פרעה שסגר עליהם (כד), ולפי דעתי בעבור שאמרו לו ררך שלשת ימים (כה) ואחר הליכתם חזרו ללכת אל מקום אחר, וזה טעם וַיִּשְׁבּוּ (טו), הוגד הדבר לפרעה ואמר בוודאי לא הלכו לזכות, רק נבוכים הם לא ידעו איזה הדרך יברחו, כי הנה המדבר סגר עליהם, ואלו הלכו לזכות למה היו שבים ועדיין לא זבחו): ד וחזקתי. כאילו שכח המכות שהובו בעבור ישראל: ואכבדה בפרעה. או וְרָאָה כבודי בעולם לטובע פרעה וחילו (ט) וידעו מצרים, ה: ויעשו כן. אחז הכתוב דרך קצרה לוטר

ללאת ממנו ולהיכן ילכו י): (ד) ואכבדה בפרעה. כשהקרוש צרוך הוא מתנקס ברשעים שמו מתגדל ומתכבד י). וכן הוא אומר וגשפתי אתו טו) וגו' ואחר כך והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי טו) וגו' ואומר שמה סגר רשפי קשת יז) ואחר כך נודע ציהודה אלהים יח) ואומר נודע ה' משפט עשה יט): בפרעה ובכל חילו. הוא התחיל בעצירה וממנו התחילה הפורענות כ): ויעשו כן. להגיד שבחן ששמעו לקול משה ולא אמרו היה נתקרב אל רודפינו אנו לריכים לברוח אלא אמרו חין לנו אלא דברי בן עמרם כא): (ה) ויוגד למלך מצרים. איקטורין כב) שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין למלרים באו והגידו לפרעה ציוס הרביעי. ובחמישי ובששי רדפו אחריהם. וליל שביעי ירדו לים. בשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח כג). לכן אנו קורין השירה ציוס

הנשארים (כ) גם הנשבעים לפני מותם כי אני ששבו אחורנית (ט) ה ויגד. כי אין הולכים

קרני אור

יהל אור

וללני סגר קטן, ור' אליהו כחור (מסורת המסורת) כתב, כי החלק של חנוטה קטנה ר"ל שהיא כלי יו"ד, הוא שקראו לו סגר, ואותו שהוא עם היו"ד קראו חירק סתם, והמדקדק ר' יהודה חיוג לא חלק בזה: [ו] והרד"ק הוא (מכילתא בשלה פ"א) חין נבוכים אלא מעורבבין": (כ) עיין ברא"ם מה שהעיר ע"ז: (כא) המדבר סגר עליהם הדרך שלא יוכלו לעבור: (כב) פי' בעבורי: (כג) צסקל נכונים: (כד) פי' שבעל לפון הנזכר למעלה סגר עליהם, וכן תיוב"ע וכן פי' רע"ם: (כה) וכבר הלכו דרך המדבר ים סוף שלשה ימים ועברו את פי ההירות: (כו) לפיכך גאמר וישבו: (כז) ויהיה פי' מלת בפרעה בעבור: (כח) הנשארים בחיים אשר נשארו בארלם: (כט) וקאר

בן"ק: (עו) צסקל נכונים" ושרשו כו"ן והנו"ן נו"ן הנפעל, אף נבוכים שרשו כו"ן והנו"ן נו"ן הנפעל: (* וכבא"י הגי' כמו נכונים: (יו) בחול"ם: (יח) על משקל נכונה: (יט) וכן פי' הרד"ק בשרש כו"ן וכן (כ) עיין ברא"ם מה שהעיר ע"ז: (כא) המדבר סגר עליהם (כד) פי' שבעל לפון הנזכר למעלה סגר עליהם, וכן תיוב"ע וכן פי' רע"ם: (כה) וכבר הלכו דרך המדבר ים סוף שלשה ימים ועברו את פי ההירות: (כו) לפיכך גאמר וישבו: (כז) ויהיה פי' מלת בפרעה בעבור: (כח) הנשארים בחיים אשר נשארו בארלם: (כט) וקאר

סקר"ב רש"י: יג) ומכילתא ונפס"ו ובשכל סוג וילקוט שפורענים ומטורסין הן ג' ארץ וכן ת"א מערבלין אנון, וכן בדרז"ל (חולין מט א) מירכל הוא דרכיל ופי' רש"י ז"ל שם, לשון ככרה שמנעפים אותה, והוא לשון פרטוב ופרוף: (יד) מכילתא פ"א, תנחומא א"ו, פס"ו, ילקוט ר"ל: טו) יחול לח כב: טז) שם פ' כג: יז) תהי עוד: יח) שם שם ב: יט) שם ט י: כ) מכילתא כ"א פ"ו, וכשלת פ"א, פס"ז: כא) עיין מכילתא בשלת פ"א שהכיא שני פירושים, ורש"י ז"ל הרכיבם ופי' כאחד זכ"ה בפס"ו ובשכל טוב, ילקוט ר"ל: כב) מלפס רומית, ופי' שרי מלתמה מכילתא פ"א פס"ו ילקוט שם, וכמדברש אגדה פטרונים שלח פמסס: כג) מד"ע פ"ה, ופיין בהפרות ותקונים לידיו סרס החכס מ' בער ר'אענער לוח טו' ופיין ברא"ם שכתב מה שפי' רש"י (כמד' טו טא) דישראל אמרו שירס בשמיני של פסח שחא אגדות חלוקות סן:

אונקלוס

שמות יד בשלח קב 203

בָּרַח הָעָם וַיִּהְפֹּךְ לֵבָב פְּרַעֲוֹה
 וַיַּעֲבֹדוּ אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה־זֹּאת
 עֲשִׂינוּ כִּי־שָׁלַחֵנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל
 מֵעֲבָדָנוּ: וַיֹּאסֶר אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־
 עֲמֹ לָקַח עִמּוֹ: וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת
 רֶכֶב בָּחֹר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם
 וְשָׁלֹשׁ עֶלְפִּלֹּ: וַיִּחַזְק יְהוָה אֶת־
 לֵב פְּרַעֲוֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאוּ בַיָּד

נאמר מה דא עבדנא
 ארי שלחנא ית ישראל
 מפלחננא: ומקיס ית
 רתפה וית עמה דבר
 עמה: וידבר שת מאה
 רתפין בחירן וכל רתפי
 מצראי וגברין ממנן על
 פלהון: ותקיף ית
 לבא דפרעה מלפא
 דמצרים ורדף פתר בני
 ישראל ובני ישראל נפקו

אבן עזרא

כי אם לברוח (ו) והו: ו ויאסור, בצווי, כמו
 ויבן שלמה את הבית (מ"א ו יד) (מ):
 ו ויקח שש מאות רכב בחור, טובחריס
 במרכבותיו סכל רכב שהיו לו (יג): ושלשם.
 דע כי המלך דוסה כמו אחד בחשבון, על כן
 יקרא משנה אותו שהוא אחריו במעלה
 השנית (יג) מנורת שנים, ואשר הוא במעלה
 השלישית יקרא שלישי (יג) (ו): ה ביד רמה.
 לא יצאו כדמות בורחים, והיה עמהם כל כלי

רשי

השביעי: ויהפך. נהפך ממה שהיה שהרי
 אמר להם קומו לאו מתוך עמיו ביד) ונהפך
 לבב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים
 לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש (בה) ועכשיו
 נהפכו לרדוף אחריהם בשביל ממונם
 שהשאלום (כו): בעבדנו. מעבוד אותנו (כו):
 (ו) ויאסר את רכבו. הוא בעלמו (ח):
 ואת עמו לקח עמו. משכס בדברים.

לקינו ונטלו ממוננו ושלחנום בואו עמנו ואני לא אחנהג עמכם כשאר מלכים. דרך שאר
 מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים לפניכם שנאמר ופרעה הקריב הקריב עלמו
 ומהר לפני חילותיו. דרך שאר מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר. אני אשוה עמכם
 בחלק שנאמר אחלק שלל (ב): (ז) בחור. נבחרים (ל) בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבמנין זה
 היה בחור (מ): וכל רכב מצרים. ועמהם כל שאר הרכב (ב) ומהיכן היו הבהמות הללו אם תאמר
 משל מצרי' הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים (ג). ואם תאמר משל ישראל והלא נאמר וגם מקננו
 ילך עמנו (ד). משל מי היו מהירא את דבר ה' (ה) מכאן היה רבי שמעון אומר (ו) כשר שבמצרים
 הרג טוב שבנחשים רלון את מוחו: ושלשים על בלו. שרי לבאות כתרנומו (ז): (ח) ויחזק
 ה' את לב פרעה. שהיה תולה אם לרדוף אם לאו וחזק את לבו לרדוף (ח): ביד

קרני אור

הביאו נשרם, ככס"ט עי"ט: (ה) כל לשון הגדה שבמקרא
 הוא על פירוש הדבר וכן כאן כשנאמר השמועה למצרים
 ששבו וחנו לפני פי המירות, הים פרעה משתאה למה
 שבו, ויפלוו פירכו לו כי ברת הפס (י"ט): (ו) הרד"א

יהל אור

להזכיר כי אמר משה דברי השם לישראל: (ל) מתוך ששבו אחור:
 (לא) עפ"י ציוויו וגורתו: (לב) ובא בלשון יחיד, כי כל רכב
 ורכב שבמנין זה היה בחור: (לג) השני במעלה אחר המלך
 נקרא משנה: (לד) וי"ג "שליש" והענין שהם שרי
 לבאות, וכן יאמר, ומנחר שלשיו עכשו בים סוף" (טו ד) עיין בראשית מא מג כפי' התי' ז"ל, וצבאורי שם:

סקריב רש"י: (כד) לפיל יב לא: (כח) לפיל י, ז: (כו) מכילתא פ"א פס"ז, שכל טוב ילקוט שם: (כז) פי' שאין פירושה מעבודתנו:
 (כח) מכילתא שם פס"ז שכל טוב, ילקוט שם: (כט) למטה טו ט מכילתא שם פס"ז שכל טוב מדרש אגדה ילקוט שם:
 (ל) שאיננו כפי' בחור ככ"ט שהוא היסד הזקן: (לא) ואיננו שם תואר, וכאלו אמר בחורים: (לב) זולתי הנבחרים: (לג) לפיל ט ז:
 (לד) לפיל י כו: (לה) לפיל ט, כ, מכילתא שם תנחומא א ח פס"ז שכל טוב: (לו) מכילתא שם, ובפס"ז מכאן א"ר שמעון בן יוחאי:
 (לז) וגברין ממנן על כלהון, וכן במכילתא שם אין שלישים אלא גבורים, פס"ז, שכל טוב ילקוט שם: (לח) מכילתא שם, תנחומא א ד
 ילקוט שם:

שמות יד בשלח

אונקלוס

רָמָה: שְׁנֵי יוֹרְדָפוֹ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם
 וַיִּשְׁיֶגּוּ אוֹתָם חַנִּימִים עַל־הַיָּם כָּל־סוּם
 רָכַב פִּרְעֹה וּפְרָשָׁיו וַחִילוֹ עַל־פִּי
 הַחַיִּית לִפְנֵי בַעַל צַפֹּן: וּפְרָעָה
 הִקְרִיב וַיִּשְׁאַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־
 עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסְעֵי אַחֲרֵיהֶם
 וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

בְּרִישׁ גָּלִי: ׀ וַיִּרְדְּפוּ
 מִצְרָאִי בְּתַרְיָהוֹן וְאֶדְבִיקוּ
 יִתְהוֹן כִּד שָׁרֵן עַל יָמָא
 כָּל מִסְוֹת רְתַבִּי פִרְעָה
 וּפְרָשָׁוֵי וּמִשְׁרִיתָהּ עַל
 פִּימֵס חִירְתָא קָדָם בְּעִיל
 צַפֹּן: ׀ וּפְרָעָה קָרַב
 וַזְקַפּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת
 עֵינֵיהוֹן וְהָא מִצְרָאִי
 נִמְלִין בְּתַרְיָהוֹן וּדְחִילוּ
 לְחִדָא וַזְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל

רש"י

אבן עזרא

רמה. בנצורה נצוהה ומפורסמת (לס):
 (י) ופרעה הקריב. היה לו לכתוב ופרעה
 קרב מה הקריב הקריב עלמו ונתחמץ לקדם
 לפניו (מ) כמו שהתנה עמהם (מא): נסע
 אחריהם. כלב אחד כאיש אחד (מב). דבר
 אחר והנה מלרים נוסע אחריהם ראו שר
 של מלרים נוסע מן השמים לעזור למלרים (מג):
 ויצעקו. חפשו אומנות אבותם. באברהם
 הוא אומר אל המקום אשר עמד שם (מד).
 בילחק לשוח בצדה (מה). ציעקב ויפגע
 ופרשיו רוכבי הסוסים, וחילו רגליים (מז): (פיה"ק).
 כי ארבעה סוסים מנהגים הרכב, כי רכב ומרכבה אחד
 הקריב. סחנהו, כי הקריב בכל המקרא פועל

המלחמה (נ) (ז): (פיה"ק). לא יצאו כדמות
 בורחים, והשואל למה צוה השם לישראל לשוב, אין
 לנו להרהר ולא לחפש, וא"כ יאמר לנו למה אמר
 השם ובאת מאחריהם (נו), והלא יכול להראות
 גבורתו, ולמה בשמעך את קול הצעדה (ש"ב ה
 כד) (ז) והוא סוד גדול (נא) (ח): מן וירדפו.
 מנהג הלשון לומר ככה (יט), כמו וכל העם
 רואים ונוי וירא העם וינועו (למטה כ טו)
 ודשעם כאשר ראו (פ) בן נעו ועמדו מרחוק,
 וככה כתוב וירדוף אחרי בני ישראל (למעלה
 פ' ח) (פא), והנה טעם וירדפו, כאשר רדפו
 אחריהם השיגם שהיו חונים על הים (פב), והזכיר
 כל סוס פרעה, שלא באו מסוורים רק כולם יחד,
 כי א"כ כתוב בס' מלכים (מד) כי
 הוא (פג), ופרשיו, רוכבי הסוסים, וחילו רגליים) ופרעה

יהל אור

קרני אור

(לה) וכן יאמר (למעלה יג יח) כי ציד רמה יאל
 בכלי מלחמה ולא כמו שבדים בורחים: (לו) צעת
 שאל דוד את פי ד' אם יעלה על הפלשתים להלחם
 בהם, ויאמר לא תעלה הסב אל אחריהם (ש"ב ה כג):
 (לז) עיין למעלה י, י, ובבאורי שם: (לח) ואינו
 כפאטו: (לט) כמו פה שיאמר וירדפו וישיגו:
 (מ) הקולות והלפידים: (מא) שפי, שם לבו לרדוף:
 (מב) ואח"כ כשרדפו אחריהם השיגום שהיו חונים
 על הים: (מג) והזכיר תהלה הפוסים כי הם הגראים
 והנשמעים תהלה ואח"כ ראו אנשי חיל הרגלי:
 (מד) (במ"א י, כט), ותעלה ותלח מרכבה ממלרים
 בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה ופי' הרד"ק
 שם, מבאן למדנו שהמרכבה ארבעה סוסים, ועיין
 ברא' מא מג, ובבאורי שם: (מה) כי מרכבה נאמר
 ורכב ומרכבה ישמשו שניהם להוראת עגלות המלחמה:
 וכן

פי' שיהיה כל אחד מהם שר על בלשים איש, וסד"ל
 הביא מתרגום יוני המיוחס לפ' זקנים שנקראו כן הנלחמים
 במרכבה, להיות בכל מרכבה ג' אנשים, אחד מנהיג ושני
 נלחמים, ובמכילתא (בשלת פ"א) רש"י אומר זה השלישי
 ששל המרכבה, לשפער לא היו אלא ב' שהיו מנילים
 המרכבה, ופרעה הוסיף עליהם אחד כשכיל למה לרדוף
 אחר ישראל, וכן מתרגום יונ"ט נראה שפער דברי רש"י
 על הכתוב השלישית שהוסיף פרעם לכל מרכבה ומרכבה,
 וכן הוא (ירושלמי כלאים פ"ח ס"ג מדרש שה"ש פ"א, פול'
 סת' ד"ר גרינווט) נראה שיש לא היו אלא שתיים דכתיב
 ורכב אותו במרכבת המשנה אשר לו (ברא' מא מג) עמד
 פרעם ועשה שלש, דכתיב, ושלישים על כולו: [ז] ואז"ת
 גריש גלי, כי גילו פראש סיה אללם מורה העדר היראה,
 וכסוי פראש סיה סימן כניפות: [ח] יתכן לומר הלפדה הוא
 רמו לתופת הכוכבים, והקול הוא רמו למשטרם שהוא
 על הרכב, ונאמר גם על הבהמה שרוכבים עליה,

מקו"ב רש"י: (לט) במכילתא שיהיה ידן של ישראל רמה על מלרים: (ס) ומורה ההפעיל לחזק סדנר, כמו והשיכו וחזו
 (יתו' יח לב) ופסוק שובו לחזק: (מא) מכילתא פ"ב, ופיין כפי' רש"י לעיל פ"ו: (מב) ובמכילתא שם מניד
 שנסעו כולן חורמיות חורמיות (מלה רומית ופניו כת) כאיש אחד פס"ז, שכל טוב: (מג) תחומא ח' יג, ופיין שמו"ל פט"ו,
 פו ופכ"א ס, ופכ"ב כ ודכ"ר פ"א כב ששש של מלרים מלרים שמו: (מד) ברא' יט כו ופיין מכילתא שם ותחומא ח' ס שהביאו
 ראויהם על אנרסס מפסוקים אחרים: (מה) שם כד פג:

אונקלוס

שמות יד בשלח

קג 205

אֶל־יְהוָה׃ יֵאָמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה
הַמַּבְלִי אֵין־קַבְרִים בְּמִצְרַיִם
לְקַחְתָּנוּ לָמוֹת בַּמִּדְבָּר מֵהַזֹּאת
עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם׃
יֵב הָלֹא־זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ
אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ
וְנַעֲבֹדָה אֶת־מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ
עֲבֹד אֶת־מִצְרַיִם מִמֶּתְנּוּ בַּמִּדְבָּר׃
יֵאָמְרָ מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אֶל־תִּירְאוּ
הַתִּיצְבוּ וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְהוָה

קדם יי: יא ואמרו למשה
המדלית קברין במצרים
דבר פנא לממת
במדברא מה דא
עבדתא לנא לאפקותנא
במצרים: יב הלא דין
פתנמא די מללנא עפך
במצרים למימר שבוק
מננא ונפלה ית מצראי
ארי טוב לנא דנפלה ית
מצראי מדינת
במדברא: יג ואמר משה
לעמא לא תדחלין
אתעתדו נחזוית פורקנא
דיי דיעבד לכון יומא
דין ארי פמא דחזיתון ית

אבן עזרא

יוצא (מי) (טו) : יא ויאמרו . מצאנו בלשון
הקדש טלות שהם מענין אחד שניהם נחברים ,
והאחד יספיק , והנה זאת המבלי אין קברים (מי) ,
כמו הרק אך במשה (במד' יב ב) (מי) :
להוציאנו , בקטץ גדול (ט) תחת קטץ קטן (ט) ,
כמו ואומר אין רואני (ישעי' מז י) (מי) : (סיה'ק .
המבלי אין , שנים לאוין והאחד יספיק (ט) רק היא דבר
צחות הלשון , הרק אך במשה (במד' יב ב) :
יב הלא זה הדבר , איננו מפורש (ט) רק
ידענו כי כן היה , כי איך יאמרו לו בפניו דבר
שלא היה , ודבר הזה הוא בכלל ולא שמעו אל
משה (ו ט) (ט) [י] : (סיה'ק . ואעפ"י שלא
מצאנו כתוב בתי אמרו . לו ישראל כן , ידענו
כי כן היה , כי דברים רבים ידענום מאחריהם) :
יג התיצבו וראו את ישועת ה' . כי אתם
אשר יעשה לכם היום , יש לתמוה , איך ירא

רש"י

במקום (טו) : (יא) המבלי אין קברים . וכי מחמת
חסרון קברים שאין קברים במלרים ליקבר שם
לקחתנו משם (טו) סיפור פליגלס"א דינוין
פיסי"ט: (יב) אשר דברנו אליך במצרים . והיכן
דברו ירא ה' עליכם וישפוט (טו) : ממתנו . מאשר
גמות (ט) ואם ה' נקוד מלאפוס (ר"ל חולם
כנודע לבטלי דקדוק שקראו חולם מלאפוס ועיין
לקמן פרשת יתרו ברש"י פסוק פן יפרוץ) היה
נבאר ממיתתנו . עכשיו שנקוד בשורק נבאר
מאשר גמות . וכן מי יתן מותנו (ט) שגמות
זכן מי יתן מותי (יא) דאבסלום שגמות .
כמו ליום קומי לעד (ב) . עד יום טובי
לא תעשו טלחמה רק תראו . את ישועת ה'

קרני אור

הצאטע ביוגא ממערכתם על יושבי הארץ (או"י) : [ט] ונסמול
מתכו , וכן דעת סזכילתא וכן כוא דעת רס"ג , ואר"ח
וסרפס קריב" . וכוונתו שכוא פועל שומד , וסכפיל כוז
לסוראת " סקל , וכן פי' גד"ל , בקריב פועל שומד , נעשה
קרוכ , ועיין מקורי רש"י : [י] והכותים כוסישו אחר פסוק
(ו ט) , ולא שמעו אל משה מקלר רוח ועפנדוה קסה"
סוספה זאת , ויאמרו אל משה חלל נא עמנו ונסכדה את

יהל אור

(מו) וכן מפורש , והנה מלרים נוסע אהריהם וגראה
שהמלריים היו כמוכרחים לרדוף : (מו) שתי שלילות
והיה די צלחת : (מח) בלו שני מיעוסין והאחד
יספיק : (מט) תחת האל"ף : (ג) ליר"י : (נא) ל"ל , אמרת
אין רואני" שבא ג"כ קמ"ץ גדול תחת קמ"ץ קטן ,
זע"יין " ברד"ק ופמ"י שכתבו שבספרים המדוייקים
הוא כפת"ח , ועיין במנחת שי מה שכתב ע"ז :
(נב) מיעוש אחר מיעוש והאחד יספיק : (נג) לא

סקריב רש"י : (טו) שם כח יא ועיין מכילתא שם , תחומא א שם , ברכות כו ב , רוסלמי ברכות פ"ד ס"א שכל טוב ילקוט בל"א :
(טו) רש"י ז"ל ירש שכן דרך הלשון לנפול כשלילות , והיא שלילה אחת והכ"א ראינו מחמת לפ"ז : (מח) שזות
ה כא מכילתא שם פס"ז , שכל טוב , מדרש אגדה , ילקוט בל"א : (מט) ומקור הוא לפי שנקוד בקטן : (ג) למטה סו ג ועיין
ברש"י שם : (נא) ש"כ יע"א : (נב) נע"י ג ת"י

שמות יד בשלח

אונקלוס

**אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר
 רִאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא
 תִסְפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם :
 וַיְהִי הַיּוֹם יִלָּחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תִּהְיוּ
 פְּשִׁיטוֹת וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
 תִּצַּעַק אֵלַי וְדַבַּר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל**

**מִצְרַיִם יִמָּא דִין לָא
 תוּסְפוּן לְמַחְזִיחֵוּן עוֹד
 עַד עֲלָמָא : יד יִי יִגִּיחַ
 לְכוּן קִרְבַּ וְאַתֶּוּן
 תִּשְׁתַּקִּוּן : טו וַאֲמַר יי
 לְמֹשֶׁה קְבִלִית צְלוֹתְךָ
 מֵאֵיךְ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**

אבן עזרא

רש"י

בשלום (ג). טחקום שהשוב: (יג) כי אשר
 ראיתם את מצרים וכו'. מה שראיתם הותם
 אינו אלא היום. היום הוא שראיתם הותם
 ולא הוסיפו עוד (יד): (יד) ילחם לכם.
 בשבילכם (יה). וכן כי ה' נלחם להם (יו)
 וכן אם לאל תריבון (יז). וכן ואשר דבר
 לי (יח). וכן האתם תריבון לבעל (יט):
 (טו) מה תצעק אלי. למדנו שהיה משה
 עומד ומתפלל. אמר לו הקדוש ברוך הוא

סחנה גדול של שש מאות אלף איש (ה)
 שהרודפים אהריהם, ולמה לא ילחמו על נפשם
 ועל בניהם, התשובה, כי המצרים היו אדונים
 לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד
 סגוריו לסבול עול מצרים ונששו שפלה, ואיך
 יוכל עתה להלחם עם אדוניו, והיו ישראל
 נרפים ואינם מלומדים למלחמה, היא תראה
 כי עמלק בא בעם מועט, ולוי תפלה משה היה
 חולש את ישראל, והשם לבדו שהוא עושה
 גדולות (איוב ה ט) וכו' ולו נתכנו עלילות (שיא
 ב ג) סבב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים,
 כי אין בהם כח להלחם בכנענים, עד שקם

דור אחר דור המדבר, שלא ראו גלות והיתה
 להם נפש נבוהה (ה) ויאן כאשר הזכרתי בדברי
 משה בפי' ואלה שמות (ה): יד ה' ילחם לכם.
 בעבורכם (ט) וככה כל מלחמה שאחריה למד
 היא לעזר, ע' כן פי' ר' משה הכהן, כי רבים
 לוחמים לי מרום (הה' נו ג) בשבילי, ושעם מרום,
 מלחמת מרום (ה) כמשפט כל
 היושבים (הא): ואתם תחרישון, הפך ויצעקו בני
 ישראל (הא): (פיה'ק) ילחם לכם.
 בשבילכם. כי כל מלחמה ולמד אחריה, היא לעזר,
 ע"כ פי' ר' משה הכהן הספרדי ג"ע, כי
 רבים לוחמים לי (הה' נו ג) בשבילי, ושעם מרום,
 מלחמת מרום, כמשפט כל המושבים (ה): ושעם
 ואתם תחרישון. כעבוד שהיו צועקים, כי כן
 כתוב ויצעקו (הו) (יבז): מן מה תצעק. י"א

שקם דור אחר דור המדבר, שלא ראו גלות והיתה
 להם נפש נבוהה (ה) ויאן כאשר הזכרתי בדברי
 משה בפי' ואלה שמות (ה): יד ה' ילחם לכם.
 בעבורכם (ט) וככה כל מלחמה שאחריה למד
 היא לעזר, ע' כן פי' ר' משה הכהן, כי רבים
 לוחמים לי מרום (הה' נו ג) בשבילי, ושעם מרום,
 מלחמת מרום (ה) כמשפט כל
 היושבים (הא): ואתם תחרישון, הפך ויצעקו בני
 ישראל (הא): (פיה'ק) ילחם לכם.
 בשבילכם. כי כל מלחמה ולמד אחריה, היא לעזר,
 ע"כ פי' ר' משה הכהן הספרדי ג"ע, כי
 רבים לוחמים לי (הה' נו ג) בשבילי, ושעם מרום,
 מלחמת מרום, כמשפט כל המושבים (ה): ושעם
 ואתם תחרישון. כעבוד שהיו צועקים, כי כן
 כתוב ויצעקו (הו) (יבז): מן מה תצעק. י"א

קרני אור

יהל אור

ברמב"ן מה שכתוב פ"ו: (נה) ובמקח"מ. אלף רגלי:
 (נו) ובמקח"מ, עושה נפלאות גדולות: (נז) וכן כתב
 המורה בפ' לב מהה' הג': (נח) למעלה ב ג:
 (נט) כמו אמרי לי (ברא' כ יג) וכן כי ד נלחם להם
 (פ' כה) פי' בעבורם: (ס) וכן פי' שם הה' זל, ויש
 לי מלאכים רבים במרום נלהמים בעבורי, כי מלת
 מלחמה ואחריה למד הוא לעזר: (סא) אין למלה זו
 שום מובן, ובמקח"מ, על כן אמר ר' משה כי רבים
 לוחמים לי מרום בעבורי, כדרך כי רבים אשר אתנו
 (נ"ב טו) אך הגי' הנכונה הוא בפי' הקלר, כמשפט כל
 המושבים: (סב) ויהיה פי' ואחם תחרישון מללעוק, לא
 חלעקו עוד, כי הוא ילחם לכם: (סג) פי' כי מלת לוחמים
 מושך עלמו ואהרת עמו, ופי' מלחמת מרום: (סד) עיין
 סדן בתקו ית' שהענינים על לא חתם נכסס: [יב] ובמכילתא

מלרים, כי טוב לנו עבוד את מלרים ממותנו במדבר,
 והוא מן בשלח יד יב וכן הוא בתרגום השמירני, ואמרו
 לחם קן כי מנאין ונשמע ית מלרתי הלא טב לכן תשמע
 ית מלרתי ממותנן במדבר, וכתב גד"ל ע"ז אין יתכן
 שנתון לער העבודה הקשה תפלה על לכם סכנת המדבר,
 והכונן כמו באז"ל (מכילתא בשלח פ"ב) וכי מה אמרו ישראל
 למשה במלרים, הרי הוא אומר ויפגעו את משה ואת
 אהרן ויאמרו אליהם ידא ה' פליכס ויבטוט (למעלה ה כא) כי
 התרעמו על שהכניד פרעה את עולם: [יא] וע"ז כתב הטור
 ,ואלו ראה הדור שדרכו רז"ל בפ', ובשמים על כל"ו שכנגד
 אחד מישראל היו ג' מלרים, ואיכא למד שיין (כן הוא
 פ"ז, מדרש שכל טוב, כנגד כל אחד מישראל הוליא
 פרעה שלש מאות גבורים) לא היה מפליג עליו, ולא היה
 חימה, ומי בגיד לו שלא בא עמלק בעם כנגד מאוד,
 ובאמת כי זה מביא להאמין שלא חטאו במדבר, רק זו
 הסכה הביאה להפעולל לפס להמיתם במדבר, ויהיה פוות

סקורי ובאורי רש"י: (ג) ובכתוב, עד שזכי בשלום, דה"כ ית כו: (גד) ירושלמי סוכה פ"ה ה"א, אסתר רבה בפתיחתא, פס"ז,
 ככל טוב, ילקוט רל"ג ובמכילתא פ"כ הזכיר המקום לישראל שלא לחזור למלרים וכן ביאר הרמב"ן על
 דעת רבותינו ויזכ"ע תרגם לא תוספון למיתמי יתהון עד פלחא בשעבוד, ושיין כס' הזכרון שכתב שרז"ל דרבוהו לאזהרה, ורש"י
 ז"ל לא כיון לזה ופסעיה דקרא פי' שהנחמה היא: (נה) פס"ז, שכל טוב ילקוט שם: (נו) פ' כה: (נז) איוב יג ת: (נח) כרא' כד ז:
 (נט) כופ' ו לא:

אונקלוס

שמות יד בשלח קד 207

ויסעו : מן ואתה הרם את-מטך
ונטה את-ידך על-הים ובקעהו
ויבאו בני-ישראל בתוך הים
ביבשה : ואני הנני מחזק את-לב
מצרים ויבאו אחריהם ואכבדה
בפרעה ובכל-חילו ברנבו
ובפרשיו : יח וידעו מצרים כי-אני

ויסעון : מן ואת מטך ית
חטך וארם ית ידך על
ימא ובקעהו ויעלון בני
ישראל בנו ימא
ביבשה : יח ואנא הא
אנא מתקף ית לבא
דמצראי ויעלון בתריהון
ואתיקר בפרעה ובכל
משרתיה ברתיוהי
ובפרשוהי : יח וידעון
מצראי ארי אנא יח

רשיי

לא עת עתה להאריך בתפילה שישראל נתונים
בלרה. ד"א מה תלעק אלי עלי הדבר תלוי
ולא עליך כמו שנאמר להלן על בני ועל
פועל ידי תלווי (ס) : דבר אל בני ישראל
ויסעו. אין להם אלא ליסע שאין הים עומד
בפניהם כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה
שהאמינו כי וילאו לקרוע להם הים (סא) :

אבן עזרא

כי משה צועק אל השם (ס) וכן וזה איננו
נכון, כי כבר דבר לו ואכבדה בפרעה (פ)
(ד) (ס) וידן רק נאמר אל משה שהוא כנגד כל
ישראל, בעבור שצעקו בני ישראל אל ה' (ס)
ויסעו מעט מעט עד שניעו לשפת הים (ס) :
(פיה"ק) מה תצעק אלי. יתכן שהיה הנביא
צועק, או זה דבור בעבור ישראל, כי הוא ישלחם
ומלכם (טו) : מן ואתה. אמר השם למשה הרם
את מטך ובקע (ס) את הים טרם שיסעו, כי
על הים במטה כדרך, ויש משה את משהו על
רק מרגע נטות משה את ידו על הים יליך השם
את הים ברוח קדים עזה או יבקעו (ס) המים, כי כן כתוב (ט) (טו) : יח ואני ידענו כי אין
ים סוף בין מצרים ובין ארץ ישראל, ואין צורך שיכנסו בים, רק צוה ה' לעשות כך בעבור
שיכנסו המצרים (ט) אחריהם ויטבעו, ומדבר אתם ובנסו ישראל אל הים (ט) ולמדבר איתם
יצאו (ס) כאשר אפרש (ט) : ית וידעו מצרים. הנישאים (ט) בהבדלי בפרעה (ט) שהוא בעצמו

יהל אור

ותה"ש (פ"י) מה שביאר בזה : (סה) אעפ"י שלא נזכר וילעק
משה וכל לומר שגם משה לעק והתפלל בעבור ישראל :
(סו) ואיך יתכן שילעוק ולא יאמין בדברי השם :
(סז) ע"כ אמר מה תלעק : (סה) כי הם לא הגיעו
עוד אל שפתו, ואם אמר (למעלה פ' ט) וישיגו
ואתם הוכים על הים הם היו סמוכים לים, כי
המצרים באו עד לפני פי החירות אשר בין מגדול
ובין הים, ואמר לו עתה שיתקרבו מעט מעט אל
שפתו : (סט) ובמקה"מ, וטעה ובקע" : (ע) כמו
במכת בניס שאמר לו נטה את מטך והך
ולמעלה (ה יב) : (עא) ובמקה"מ, אז נבקעו :
(עב) לתטה פ' בא, ויט משה את ידו על הים וגו' :
(עג) ובמקה"מ, כדי שיכנס פרעה" : (עד) וכנסו בו
בחי ענול : (עה) ולמדבר איתם חזרו מן הים :
(עז) למטה פ' כז ופ' כט, וטו כז : (עז) הנשאים
צפיר שישמעו טביעת האחרים, כי הרודפים כולם מתו,
כאשר אמר לא נשאר בהם עד אחד (פ' כה) : (עח) הברי"ת

קרני אור

בשלח פ"ב, ירושלמי תעיה פ"ב ס"ה) ד' כתין נעשו עוד על
הים, וכן הוא בתוי"ט וירושלמי, ילקוט דמזו דלג :
[וב] וכן אמרו ז"ל (מכילתא בשלח פ"ג) שהיה משה לעק
ומתפלל, וכחכ סרמכ"ן כי הוא הנוכח, ולא ספר הכתוב
לעקת משה, כי הוא בכלל ישראל, ואי"ת, קבלות ליתר
פ' שכבר נתקבלה תפלתך, ויהיה לדעתו שגור הכתוב, כמו
מה שאתה לופק בא אלי : [ידן] והרמב"ן כתב, ואעפ"י שאמר
השם ואכבדה בפרעה הוא לא היה יודע איך יתנהג, כי
הוא על שפת הים, והבטוח רודף ומשיג, והיה מתפלל
שיצאו ד' דרך יבנה : [טו] אם הראב"ע יחשוב לעקת ישראל
שלפניו של דרך תפלה, הנה כבר פסקו תפלתם והתלו להפרעם
על משה, ואם יחשוב שהוא לעקת אלקה ויללה, הנה משה
השתיק והשקיס, כי הכתוב הזכיר שמשה אמר ואתם
חזריטון, אלא הזכיר שלעקו עוד, ולא התרעמו, ועוד מה
טעם לומר מה תלעק כנגד הקהל, ואחריו דבר אל בני,
והיה ראוי לומר שמעתי את תפלתם דבר אליהם ויסעו,
והג' : הבא ראיות כי משה התפלל וישראל התפללו, ואמר
במכת השם ית' היתה להפסיק תפלת משה, כי אלו עזבו
לבלות כל התפלה היו ישראל חושבים שבעבור תפלת משה
לכך נוסעו לא גם בעבור תפלתם, ועוד בלא יבטנו על תפלתו

מק"ב רש"י : (ס) יטע"י מפי"א : (סא) מכילתא פ"ג, שמו"ר פכ"א ת, פכ"ז ועיי"ש בערה פנ, של טוב, ילקוט ר"ב :

יְהוָה בְּהַכְבִּדִי בַּפֶּרֶעַה בְּרַכְבוֹ
וּבַפְּרִשׁוֹ: וַיִּסַּע מִלֶּאךָ הָאֱלֹהִים
הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ
מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסַּע עִמּוֹד הָעֲנַן

בְּאַתִּיקְרוּתִי בַּפֶּרֶעַה
בְּרַתְפוּהִי וּבַפְּרִשׁוֹהִי:
וַיִּסַּע מִלֶּאכָא דִּי
דְּמַדְבַּר קִדְמָא מִשְׁרִיתָא
דִּישְׂרָאֵל וְאַזְל מִבְּתְרֵיהוֹן
וַיִּסַּע עִמּוּדָא דְעֲנַנָא מִן

רש"י

אבן עזרא

(יט) וילך מאחריהם. להבדיל בין פחנה
מלרים ובין מחנה ישראל ולקבל חלים
ובליסטראות של מלרים (כ) בכל מקום הוא
הוא אומר מלאך ה' וכאן מלאך האלהים
אין אלהים בכל מקום אלא דין מלמד שהיו
ישראל נתונים (ג) בדין בלחותה שעה חס
להגלל חס להאבד עם מלרים (ד): ויסע
עמוד הענן. כשחשבה והסלים (ה) עמוד

ישבע עם רכבו ופרשיו: יט ויסע מלאך
האלהים. זה היה קודם דבר אל בני ישראל
ויסע, והנה פי' וכבר נסע, וכבר הראיתוך רבים
כזה, ובעבור שאלה הגי' פסוקים דבוקים זה
עם זה (ט) וכל אחד יש בו ע"ב אותיות, ע"כ
מצאנו בספרים כתוב סימן סוד השם המפורש (י),
ולפי דעתי בעבור כי מספר השם הנכבד יעלה
לע"ב אותיות (יא) כאשר אפשר בפ' כי
תשא (יג) ויזן על בן כתוב ככה (יד), ובס'
רזיאל (טו) ויהן הרוצה לעשות שאלת חלום, יקרא
בתחלת הלילה פסוק, ויהי בשלשים שנה (יז) א א
השר הגדול ההולך בענן (יט), והוא הכתוב עליו, והי'
זה המלאך ההולך לפני מחנה ישראל והלך מאחריהם,
האלהים הוא הענן (כ) יראה לנו אנה מצאנו עמוד הענן
הוא העמוד, למה אמר פעם אחרת ויסע עמוד הענן

יהל אור

קרני אור

בפרעה בעמוד פרעה: (עט) ויסע, ויבא (פ)
(כ) ויט (פ' כח): (פ) בכל אגד מהשלשה פסוקים,
ובאופן (ח) מדורן, פסוק ויסע מוסדר בלחץ ראשון
מכל שם, ופסוק ויבא מוסדר למפרע בלחץ
שניות מן השם, משם האחרון עד שם הראשון, ופסוק
ויט מוסדר בלחץ שלישי משם הראשון עד שם האחרון,
וזה מדורן והו' ילי סאמ' עלם טהש ללה אבא
בהת' וכן השאר ויט ע"ד אופן (ג) פסוק ויסע מוסדר
בלחץ ראשון משם ראשון עד שם אחרון, ופסוק ויבא
בלחץ השני משם ראשון עד שם אחרון, ופסוק ויט
בלחץ שלישי משם ראשון עד שם אחרון, וזה סדרן
ויו' יי' סבב' עאם מבש' ליה אגא במת' וכן
השאר עד סופי הפסוקים ועיין בליאוי פ' בשלח שכתב
טעם למהפכים הפסוק האמצעי (לפי אופן א) לפי
שבאמצעי יש ולא קרב זה אל זה כל הלילה, ר"ל אין

ידק' על הים ונקטו כי אין זה מהוסים שראוי לעשותם
באלמנות המטה: [יז] עיין כס' (הפלמים), ושם כתב הת'
ז"ל כי הגיד לו הגמון אחד מגדולי ההגמונים, והוא פילוסוף
יודע באלמנות העמיים, שכלאן בלחטיני וסויני יתארוהו
כהוא, ולאחר שמעו זה מזה הפילוסוף יאמר, עינתי והכנתי
מקום פ"ה, אומרים בהיבענות, א"י טהוא הובענא' ופיקרתי
אל זה הפנין, ומלאחי שם אומרים טהוא הוא שם
מפורש, וכן פסוק כס' המיית' המיותם להח' ז"ל כ'
כתיב' מוזעאם, וכן כתב הרמב"ם בפ' המכניות (סוכה
פ"ד מ"ה), א"י ששמות הש"י, וכמו כן, וסוף' כך אחרו
המפרשים לגמרא, ועיין תוי"ט שם ד"ה, א"י וכו' ועיין
שם סוכה מה' א' ד"ה, א"י והו': [יח] עיין הערה
הקודמת, וכתב הרב מ' א"י ופירשנו בהסכתנו לס' הפלמים,
כי הגמון הזה ראה את ס' רזיאל, ולג' מהגמון הזה
נודע גם להראש' ע' הס' רזיאל אשר להרמב"ם ז"ל לא נודע
הס' הזה עיין פירו' כראש' ס' בראשית: [יט] ועי' כתב

לקרב אותיות הפסוק זה אלל זה כמו הלילה: (פא) והוא
כזה יוד' הי' ויו' הי' או בדרך הזה י' יה' יהוה פולה פ"ב: (פג) למטה לג' כח': (פג) אחר דבר אל בני ישראל
ויסעו: (פד) ולמעלה ג' עו קראו, ס' הרזים": (פה) כפ' הזה נמלא פ"ב אותיות, כי הגלה ופראת חסרין וייו
(ריקאנטי בשם ס' הבהיר) וכן הוא במנחת שי (יחז' א) מה שהביא מס' הוהר, אמנם בספרים שלנו שתי המלות
מלאים וייו, ועיין (למעלה ג' טו) ובבאורי שם, וכס' השם שער המישי: (פו) והשר מגדל' הוא מיכאל, כתיב,
ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול (דניאל יב א), וכן, והנה מיכאל אחד השרים הראשונים בא לפארמי
(שס י יג): (פז) עיין באורי שם: (פח) כי המלאך הגליכו להפסיק בין מחנה מלרים ובין מחנה ישראל,
ויסע מאסל' בליהם אלא קרב זה אל זה, וכן פי' הרשכים: (פט) כן הוא (חיי משה ספור יג) בבאורי
למעלה ג' כח קרני אור הערה ס': (ל) וכן כתב הרד"א, כי לא מלאנו בשום מקום שיקרא הענן מלאך
אלהים": (לא) מלאך לחוד וסגן לחוד, כי לכך שעה הכתוב ואמר במלאך וילך מאחריהם, ואמר בעמוד
הענן ויעמוד מאחריהם, ויבא בין מחנה, לא הענן אלא המלאך: (לב) ובמקסימ' ואם השיב לומר:

מק"ב רש"י: (כב) מכילתא פ"ד: (כג) וכו', נתכפס': (כד) מכילתא פ"ד ילקוט שם, פס"ז: (כה) פי' לשון מכירם עיין לפי
יג כב ובמק"ב רש"י אות פט'

מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם: כַּיֵּבֵא
 בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה
 יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הָעֲנָן וַהַחֲשֵׁךְ וַיֵּאָר אֶת-
 הַלַּיְלָה וְלֹא-קָרַב זֶה אֶל-זֶה כָּל
 הַלַּיְלָה: כִּי וַיַּט מֹשֶׁה אֶת-יָדוֹ עַל-

קַדְמֵיהֶן וַיַּעֲמֵד
 מֵאַחֲרֵיהֶן: כַּיֵּבֵא
 בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם
 וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל
 וַיְהִי הָעֲנָן וַהַחֲשֵׁךְ
 וַיֵּאָר אֶת-יִשְׂרָאֵל
 וְלֹא-קָרַב זֶה אֶל-זֶה
 כָּל הַלַּיְלָה: כִּי וַיֵּאָר
 אֶת-יִשְׂרָאֵל וְלֹא-קָרַב
 זֶה אֶל-זֶה כָּל הַלַּיְלָה:
 כִּי וַיֵּאָר אֶת-יִשְׂרָאֵל

אבן עזרא

כפול (א) אין משפט לשון הקדש לכפול רק הנבואות והתוכחות, רק המספר כי כן היה המעשה אין ראוי לכפול: ב ויבא, המלאך, ויהי הענן והחשך בין מחנה למחנה: ויאר את הלילה, כמשפט כל הלילות לישראל (ג) לעבור הים, כי בלילה עברו (ד), ואמר ר' מרינוס, כי פי' ויאר את הלילה ויחשיך (ה), ובמדרו ולילה אור בעדני (תהי קלש יא) (ו), ובדברי חז"ל אור לארבעה עשר (פסחים ב א) (ז) וכן והמפרש כזה השים השך לאור, ואור לחשך, כי לא יתכן בכל לשון שיהי פי' מלה אחת דבר והפכו, אם לא היה על דרך כנוי, כמו, בדרך נבות אלהים (מיא בא יג) (ט), וסלת אור בעדני פירשתיה שהיה אור בעצמו (י), גם חז"ל אמרו אור לארבעה עשר לישראל מעליא הוא (קא), והנה הוא כמו כנוי (ק) וסא מעם להזכיר ויחשיך את הלילה, כי כל לילה חשך הוא, רק ויאר את הלילה כאשר עשה סיום לילה היה, ואם אין להם אור איך יעברו את הים כי הנה פרעה בא בים, והשם השקוף עליו באשמורת הבקר, ורוב ישראל כבר עברו (א) : (פיהיק, ויהי הענן והחשך, לצד מחנה מצרים (ה): ויאר את הלילה, כמשפט כל הלילות לישראל, כי בלילות גסעו (קס): כא ויט, כל הלילה, אפילו בעת עבור ישראל לא סר הרוח (י) : (פיהיק, ויתכן לחיוב

רש"י

הענן את המחנה לעמוד האש לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי אלא נסע והלך לו מאחריהם להחשיך למלרים: (כ) ויבא בין מחנה מצרים, משל למהלך בדרך וכנו מהלך לפניו. באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחוריו. בא זאב מאחוריו נתנו לפניו. באו לסטים לפניו וזאבים מאחוריו נתנו על זרועו ונלחם בהם (ס). כך ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו (ס): ויהי הענן והחשך, למלרים (סח): ויאר, עמוד האש את הלילה לישראל והלך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה. והחשך של ערפל לצד מלרים: ולא קרב זה אל זה. מחנה אל הוא, רק ויאר את הלילה כאשר עשה סיום לילה היה, ואם אין להם אור איך יעברו את הים כי הנה פרעה בא בים, והשם השקוף עליו באשמורת הבקר, ורוב ישראל כבר עברו (א) : (פיהיק, ויהי הענן והחשך, לצד מחנה מצרים (ה): ויאר את הלילה, כמשפט כל הלילות לישראל, כי בלילות גסעו (קס): כא ויט, כל הלילה, אפילו בעת עבור ישראל לא סר הרוח (י) : (פיהיק, ויתכן לחיוב

קרני אור

המספר, ואנכי כל אלמא שום זרות בזה, סלא גלמך עשה מלאכיו כוחות (תהי קד ז) ועדוע לא נאמר ג"כ של עמוד הענן אשר נחוסו כדרך סלא מלאך ד" : [כ] כן סי' ר"י ג' גלמך כשכיו, ופיין בלקק"ד לד ק"ג שכתב, שהוא פירושו ססקו העמודים, וכן דעתו (למטה סו כב) : (א) בעבור שהמר, ויהי הענן והחשך: (אז) וכן פי' רש"י ז"ל שם, אור זה לשון אופל הוא וכו', וכן ויאר את הלילה ופי' סי' לשון אורה: (לה) ומסקינן שם (ב ב), אלמא אור אורתא הוא ש"מ" : (נט) וכן, וזכרו אלהים בלבבם (איוב א ה), ופי' הח' ז"ל שם, לשון כנוי ובהפך כמו בדרך נבות אלהים ומלך" פי' שהוא לשון כבוד כלפי מעלה, וכן פי' רש"י ז"ל שם: (ק) וכן פי' הח' ז"ל שם חה אור כ"שמעו, פי' הלילה ישב אור בעדני: (קא) כן הוא (פסחים ג א), ותנא דידן, מאי עמאל לא קתני לילי לישראל מעליא הוא דנקט": (קב) ובכל זאת אין באור ויאר, ויחשיך: (קג) והנה התקבלו שם שתי סבות להגיל ישראל מיד המלרים, וזה כי כבר היה ענן מפסיק ביניהם אשר ימנעם מראותם, והנה חשך הלילה ג"כ מנעם מראותם, ויאר את הלילה, ר"ל שכבר האיר השם הלילה לישראל בעמוד אש, וזה ג"כ סבה שלישית להגיל ישראל (רלב"ג): (קד) כי הענן עמד מאחורי ישראל לפני מחנה מלרים: (קה) וכן פי' (למעלה יג בא) כי מפני שהמחנה היה גדול נסעו גם בלילות: (קו) וכן יפרש (למטה פ' כס):

יהל אור

(ג) ויהיה, ויסע עמוד הענן" כפל לשון: (לד) ידייק מן הקמן הלילה שהוא מורה הידיעה, והמלאך הנזכר למעלה "הי" האיר את הלילה לישראל בעמוד האש בכדי שיטערו הים כמשפט כל הלילות שהיו עד כה מעת שנסעו העמודים עמם: (לה) ומעת שעברו הים שהמר, ויהי הענן והחשך: (לז) וכן פי' רש"י ז"ל שם, אור זה לשון אופל הוא וכו', וכן ויאר את הלילה ופי' סי' לשון אורה: (לה) ומסקינן שם (ב ב), אלמא אור אורתא הוא ש"מ" : (נט) וכן, וזכרו אלהים בלבבם (איוב א ה), ופי' הח' ז"ל שם, לשון כנוי ובהפך כמו בדרך נבות אלהים ומלך" פי' שהוא לשון כבוד כלפי מעלה, וכן פי' רש"י ז"ל שם: (ק) וכן פי' הח' ז"ל שם חה אור כ"שמעו, פי' הלילה ישב אור בעדני: (קא) כן הוא (פסחים ג א), ותנא דידן, מאי עמאל לא קתני לילי לישראל מעליא הוא דנקט": (קב) ובכל זאת אין באור ויאר, ויחשיך: (קג) והנה התקבלו שם שתי סבות להגיל ישראל מיד המלרים, וזה כי כבר היה ענן מפסיק ביניהם אשר ימנעם מראותם, והנה חשך הלילה ג"כ מנעם מראותם, ויאר את הלילה, ר"ל שכבר האיר השם הלילה לישראל בעמוד אש, וזה ג"כ סבה שלישית להגיל ישראל (רלב"ג): (קד) כי הענן עמד מאחורי ישראל לפני מחנה מלרים: (קה) וכן פי' (למעלה יג בא) כי מפני שהמחנה היה גדול נסעו גם בלילות: (קו) וכן יפרש (למטה פ' כס):

ומשה

מק" : רש"י : (סו) כ"ס במכילתא שם, ונפסי' ובשכל טוב וכלקוט כשיטי: (סז) סוכפ יא ג: (סח) וכמכילתא הפן של ישראל והחשך של מלרים וכ"ס כפס"ז, וכלקוט:

מכילתא

שמות יד בשלח

אונקלוס

הַיָּם וַיּוֹלֶךְ יְהוָה אֶת־הַיָּם בְּרוּחַ
 קָדִים עֶזָה כָּל־הַלַּיְלָה וַיִּשָּׂם אֶת־
 הַיָּם לְחַרְבָּהּ וַיִּבְקַע עוֹהַמַיִם: כִּבּוֹיָבֵאוּ
 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּתּוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֶּשֶׁה
 וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִיַּמִּינָם
 וּמִשְׁמָאלָם: כִּגְוִירְדָפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֵאוּ
 אַחֲרֵיהֶם כָּל־סוּם פְּרַעֲהַ רִכְבּוֹ
 וּפְרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם: כִּד וַיְהִי

מִשֶּׁה יָת יְדָה עַל יַמָּא
 וַדְבַר יְיָ יָת יַמָּא בְרוּחַ
 קְדוּמָא תִקְרַה כָּל הַלַּיְלָה
 וַשָּׂוִי יָת יַמָּא לַיַּבֶּשֶׁה
 וַאֲתַבְּזְעוּ מַיִם: כִּבּוֹיָבֵאוּ
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּתּוֹךְ הַיָּם
 בַּיַּבֶּשֶׁה וּמִשְׁמָאלָם
 מִיַּמִּינָם וּמִסְמָאלָהוֹן:
 כִּגְוִירְדָפוּ מִצְרַיִם
 וַיָּבֵאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל־סוּמֵי
 פְּרַעֲהַ לְתוֹכֵהּ וּפְרָשָׁוּ
 לְגוֹ יַמָּא: כִּד וַיְהִי

רש"י

אבן עזרא

מתנה (ס"א): (כ"א) ברוח קדים עזה. צרות קדים שהיא עזה שצרות (ע) היא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן הרשעים שנאמר צרות קדים אפילס (ע"א) יבוא קדים רוח ה' (ע"ב) רוח הקדים שברך בלז ימים (ע"ג) הגה צרותו הקשה ציוס קדים (ע"ד): ויבקעו המים. כל מים שבעולם (ע"ה): (כ"ג) כל סוס פרעה. וכי סוס אחד היה (ע"ו) מגיד שאין כולם חסובין לפני המקום אלא כסוס אחד עבוד רוב ישראל המים שהיה להם חומה ובהם הבדילו בין המצריים ובין היבשה, על בן כתוב ומצרים נסים לקדאתו (ס"ב) כי היו חושבים שיצאו אל היבשה, והומות המים נטשו, והפסיקו ביניהם ובין ארץ ישראל עוברים (ק"ח): (פ"ה"ק).

פי' ויולך ה' את הים, וכבר הולך (ז'), ויבקעו שלא היו נחברים (ז"ח) רק במקום אחד עומדים גבוה כחומה (ק"ט), ומקום אחר יבש (ק"י): כב ויבאו בני ישראל בתוך הים. אל תחשוב בעבור שאמר הכתוב בתוך הים, כי הגיעו עד חצי ים סוף, רק אם נכנסו אפילו חצי פרסה בתוך הים יקרא תוך הים (ק"א) ובאו, כמו (ק"ב) והאספסוף אשר בקרבנו (במד' י"א ד) ולא היו באמצע המחנה (ק"ג), ושעם בתוך הים, המקום שהיה שם ים בתחלת הלילה: והמים להם חומה. (ק"ד), שנקרשו המים (ק"ה), וכתוב, נצבו כמו נד נוזלים (למטה טו ח), נכסו (ק"ו), וזהו וישבו המים על מצרים (למטה פ כו), והם הבדילו בין המצריים ובין היבשה, על בן כתוב ומצרים נסים לקדאתו (ס"ב) כי היו חושבים שיצאו אל היבשה, והומות המים נטשו, והפסיקו ביניהם ובין ארץ ישראל עוברים (ק"ח): (פ"ה"ק).

יהל אור

קרני אור

(ק"ז) ומשה העביר את ישראל ציוס אחר הסערה: (ק"ח) שהמים נתבקעו ונחלו לשנים: (ק"ט) כי נקפאו המים ששני הצדדים של הבקיעה ועמדו כחומות: (ק"י) שבו עברו ישראל: (ק"יא) כי לא עברו ישראל את הים משפה לשפה, אלא להטביע את מצרים נכנסו ישראל מצד זה, וכו הצד בעלמנו ילאו למדבר כמין קשת: (ק"יב) ובמקח"מ, וכמוהו: (ק"יג) וכן אל חוך המחנה (דבר' כ"ג י"א) שאין כל חוך מורה אמלעות ממש: (ק"יד) ובמקח"מ, ומה שאמר והמים להם חומה: (ק"טו) שנקרשו המים מפה ומפה ועמדו כשתי חומות: (ק"טו) ע"י חוס אשו של עמוד האש שהלך אחר מחנה ישראל נמסו חומות הקרס ששני הצדדים: (ק"יז) ובמח"מ, כי איד": (ק"יח) וכן למליחות

של ר' יהודה בן קריש, ואמריו ס"י כ"ג גס ר"י ג' גנאח, ורש"י והפירוש, ור' מרדכי כומטיו, וכן הרמ"ג ובעל מדרש ככל טוב: [כ"א] וכן הוא בפס"ז (יד י"ז) שישראל לא עברו הים משפה לשפה אלא כדי להטביע את המצריים, נכנסו מצד זה, וכו הצד בעלמנו ילאו למדבר כמין קשת, ובעל מדרש שכל טוב הביא זאת בשם רבותינו, וז"ל, אמרו רבותינו לא עברו ישראל את הים משפה לשפה וכו" כמו שהיה בפס"ז וכן הוא (תוס' ערכין טו א ד"ה כ"ט) מה שפ"ר בשם רבותינו ר' שמואל שישראל לא עברו את הים לרחבו מצד זה לצד זה, כי ילאו לאחור שהלכו כחצי גורן עגולה, עיי"ש בליור וכן בג' רש"י (הגהות ומ"י הרש"ש) מביא עוד ראיה מדכתיב (במד' לג ח) ויעברו בתוך הים וגו' וילכו וגו' במדבר איתם, וקודם כתיב (פסוק ו) ויסעו מסוכות ויתנו כליהם וגו', ופשוט דנקרא המדבר כן ע"ש הפיר איתם אשר בקלסו, כרי מוכת שהיו הכל מצד אחד, והג' ר"י עמדין (הנחות ומ"י להש"ס כ"ט) ההנגד לזה, וכתב שכל מ"ש החוב' כאן איש נכון גם לומר הארלות והים הוא מתנגד למליחות

מק"ב רש"י: (ס"א) מכילתא שם פס"ז, ילקוט שם: (ע) מכילתא שם, גיעין לא כ, פס"ז, שכל טוב ועיין כ"כ כה א, ובפ"י רש"י ותוס' שם ועיין רמב"ן: (ע"א) ירמ"י ית י"ז ושם כרות: (ע"ב) הו"ע י"ג טו: (ע"ג) יתו' כו כו: (ע"ד) ישי' כו ח': (ע"ה) מכילתא שם, פס"ז ילקוט שם דק"ל דה"ל ועקע הים ולכ"ס כל מים שבעולם: (ע"ו) דמלת כל ל"ד וסוכ ל"י: ובמכילתא

אונקלוס

שמות יד בשלח קו 211

**בַּמִּטְרָת צִפְרָא וְאַסְתְּכִי
 לְמִשְׁרֵיתָא דְּמִצְרָאִי
 בְּעִמּוּדָא דְּאַשְׁתָּא וְעֵנָא
 וְשָׁנִישׁ יָת מִשְׁרֵיתָא
 דְּמִצְרָאִי : כה וְאַעֲדִי יָת**

במטרת צפרא ואסתכי
 למשריתא דמצראי
 בעמודא דאשתא וענא
 ושניש ית משריתא
 דמצראי : כה ואעדי ית

אבן עזרא

בלילה (קט) : כד ויהי באשמרת. האליף
 נוסף * : וישקף ה'. הטעם מלאך ה', הוא
 הנזכר (ק) וכמוהו בדבר גדעון (ק) כי השליח
 יקרא בשם השולה (ק), כי אחר שצוהו לעשות
 כן הוא עושה (ק) : בעמוד אש וענן. בין
 שני העמודים (ק) [כב] : ויהם. יתכן
 שבעבור (ק) זה אמר המשורר קול רעםך
 בגלגל (תהי עז ים) (ק), וככה, וברקים רב
 ויהם (שם יח טו) (ק) ובמקום אחר ויהם
 (ש"ב כב טו) (ק) : (פיה"ק). ויהי באשמרת
 הבקר. על דעתי ישלש אשמרות הן בלילה (ק)
 וזה היה באשמרת השלישית (ק), ויאמר הנאון,
 אין בקר עד שתזרח השמש, שנאמר, ויהי בבקר
 כזרח השמש (שופ' ט לג) (ק) [כג] ולא דבר
 נכונה, כי אלו היה כל בקר כן, מה צורך היה
 להוסיף כזרח, והנה ותשכב מרגלותיו עד הבקר,
 והקם בשחרם יכיר איש את דעהו (רות ג יד) * :
בעמוד אש וענן. הוסיף עמוד אש (ק) :
 ויהם. מחפועלים השניים הנראים (ק) הוא פועל
 יוצא, ויתכן להיותו מפעלי הכפל מהבנין הקל (ק) :
 כה ויסר. מהבנין הכבד הנוסף (ק) והיה לו

אחד (ע) : (כד) באשמורת הבקר. שלשת עת
 חלקי הלילה קרויין אשמורת ואותה שלפני
 הבקר קורא אשמורת הבוקר עש) ואומר
 אני לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר של
 מלאכי השרת כת אחר כת לשלשה חלקים
 לכך קרוי אשמורת זהו שתרגס אונקלוס
 מטרת * : וישקף. ויבט כלומר פנה אליהם
 להשחיתם * ותרגומו ואסתכי אף הוא לשון
 הבטה כמו שדה לופים * חקל סכותה :
 בעמוד אש וענן. עמוד ענן יורד ועושה
 אותו כמיטב ועמוד אש מרתיחו וטלפי סוסיהם
 משתמטות * : ויהם. לשון מהומה
 אשכורד"טון בלע"ז ערצבס נטל סגנויות *
 שלהם. ושנינו בפרקי ר' אליעזר בנו של ר'
 יוסי הגלילי * כל מקום שנאמר בו מהומה
 הרעשה קול הוא וזה אב לכלן וירעם ה'
 צקול גדול וגו' על פלשתים ויהומס * :
 (כה) ויכר את אופן מרכבותיו. מכח האש
 נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ואזריהן מתפרקין * :

קרני אור

למילאז עיי"ש, ועיין בנתה"ש שהפיר ג"כ על זה : [כב] ועיין
 ברמב"ן וברש"ם מה שכתבו בזה : [כג] ונמכילתא בשלח
 פ"ה, ויהי באשמורת הבקר, זה היום עם הקץ החמה, ויכלוקע
 ד' (שם פ' יב) ואח"כ כתוב, ויפן אליו ד' (שם פ' יד) ויאמר אליו ד' (שם פ' ז, ב ד ה
 ז), ויאמר אליו ד' (שם פ' ט) : (קכז) וכן פי' הח' ז"ל (למטה כג כח) : (קכג) פי' נקרא הוא בעלמא
 עושה, כי שלוהו כמותו וי"ג, כאלו הוא העושה * : (קכד) פי' שהמזריים היו בין אותן שני העמודים :
 (קכה) ובמקח"מ "כי בעבור" (קכו) וכן פי' רש"י ז"ל שם, קול רעםך בגלגל על הים להוסיף את מחנה
 מזריים : (קכז) ז"ל "ויהמס" כי פה הכתיב והקרי "ויהמס" : (קכח) פה הקרי "ויהמס" והכתיב "ויהמס" :
 (קכט) וכן חז"ל (ברכות ג א) והוא ענין ההערה וההקלה ושמירת העמים : (קל) סוף משמרה שלישית
 של לילה, והתהלת הבקר, ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבקר : (קלא) ויפרש באשמורת הבקר
 האשמורה הא' של יום והוא ד' שעות מרגע עלות השמש, ועיין קרני אור הערה כה : * ועוד היה
 לילה וקוראו בקר : (קלב) כי למעלה פ' יט, הזכיר רק עמוד הענן, ופס' הוסיף עמוד האש לרעת
 המזריים : (קלג) ויהיה שם הפועל הוסיף : (קלד) ויהיה שרשו "המס" שיוורה לפעמים השמחה והשמחה, כמו
 להמס מקרב המחנה (דבר' ב טו) ולפעמים פוזר וישלח הליו ויפילם, וברקים רב ויהמס (תהי יח טו), אף כאלו
 עמוד האש והענן, כלומר הברקים והרעמים והחמים הרגו והשחיתו וסורו מחנה מזריים : (קלה) מבנין הפעיל :

יהל אור
 פי' הרמזין כי המזריים ראו האש מתוך הענן והיו
 רואים את מחנה ישראל מתוך הענן והולכים אחריהם :
 (קיע) כי חשבו שהוא יבשה : * כי שרשו "שמר" :
 (קכ) ויסע מלאך האלהים (פ' יט) : (קכא) כי שם כתוב, ויבא מלאך ד' (שופ' ו יא) וירא אליו מלאך
 ד' (שם פ' יב) ואח"כ כתוב, ויפן אליו ד' (שם פ' יד) ויאמר אליו ד' (שם פ' ז, ב ד ה ז), ויאמר אליו ד' (שם פ' ט) :
 (קכז) וכן פי' הח' ז"ל (למטה כג כח) : (קכג) פי' נקרא הוא בעלמא עושה, כי שלוהו כמותו וי"ג, כאלו הוא העושה * : (קכד) פי' שהמזריים היו בין אותן שני העמודים :
 (קכה) ובמקח"מ "כי בעבור" (קכו) וכן פי' רש"י ז"ל שם, קול רעםך בגלגל על הים להוסיף את מחנה
 מזריים : (קכז) ז"ל "ויהמס" כי פה הכתיב והקרי "ויהמס" : (קכח) פה הקרי "ויהמס" והכתיב "ויהמס" :
 (קכט) וכן חז"ל (ברכות ג א) והוא ענין ההערה וההקלה ושמירת העמים : (קל) סוף משמרה שלישית
 של לילה, והתהלת הבקר, ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבקר : (קלא) ויפרש באשמורת הבקר
 האשמורה הא' של יום והוא ד' שעות מרגע עלות השמש, ועיין קרני אור הערה כה : * ועוד היה
 לילה וקוראו בקר : (קלב) כי למעלה פ' יט, הזכיר רק עמוד הענן, ופס' הוסיף עמוד האש לרעת
 המזריים : (קלג) ויהיה שם הפועל הוסיף : (קלד) ויהיה שרשו "המס" שיוורה לפעמים השמחה והשמחה, כמו
 להמס מקרב המחנה (דבר' ב טו) ולפעמים פוזר וישלח הליו ויפילם, וברקים רב ויהמס (תהי יח טו), אף כאלו
 עמוד האש והענן, כלומר הברקים והרעמים והחמים הרגו והשחיתו וסורו מחנה מזריים : (קלה) מבנין הפעיל :

מקורי ובאורי רש"י : עז) ונמכילתא מס' דשירה פ"ב וזה כשישראל פוזרין רצונו של מקום, כפרי סופטים : עה) זכ"ל, בלש"ם :
 עש) סוף משמרה שלישית של לילה והתזלת הבקר ועיין ברכות ג א : פ) שהוא לשון המתנה : פא) שכל
 השקפה שנמקרה לרעה חזן מהבקיפה ממטון קדשך, ועיין ברא' יח טו כפי' רש"י ז"ל : פב) כמד' כג יד : פג) מכלתא פ"ה,
 פס"ז, שכל טוב, ילקוט רל"ה : פד) סי' גס ודגל, וי"מ בעלי דעה, דעת כלשון לע"ז סיגנ"ז, וכן נטרון ענין חכמה ודעת,
 מלבון אומרם כנטון אחד פולה לכמה כפ"א מכלתא פ"ה פס"ז, שכל טוב, ילקוט פס' : פה) נראה שהכוונה על ל"ב מדות של
 פ"א כנו של ריה"ג שהוא נדפס כפ"ס בסוף מס' ברכות ונראה שגם כך דכתב רש"י הכא כתוב שם אלא שנבמט בדפוס (שם
 אפריכי) : פו) ש"א ז' : הו) מכלתא שם, פס"ז, שכל טוב, ילקוט פס' :

שמות יד בשלח

אונקלוס

את אפן מרכבתיו וינהגהו
 בכבדת ויאמר מצרים אנוסה
 מפני ישראל כי יהוה נלחם להם
 במצרים: פ רביעי כו ויאמר יהוה
 אל־משה נטה את־ידך על־הים
 וישבו המים על־מצרים על־רכבו
 ועל־פרשיו: כו ויט משה את־ידו
 על־הים וישב הים לפנות בקר
 לאיתנו ומצרים נסים לקראתו

בגלגלי רתפיהו ומדברין
 להון בתקוף ואמר
 מצראי געירוק מן קדם
 ישראל ארי דא היא
 גברתא דיי בעבד להון
 קרבין במצרים: כו ואמר
 יי למשה ארים ית ידך
 על ימא ויתובון מיא עד
 מצראי על רתפיהון ועל
 פרשיהון: כו וארים משה
 ית ידה על ימא ותב ימא
 לעזן צפרא לתקפה
 ומצראי ערקין לקדמותה

אבן עזרא

רש"י

להיותו ויסר בפתח קטן תחת סמך (קט), וכבר
 דאכרתי דקדוקו (קט), וי"א כי טעם ויסר את
 אפן מרכבותיו, שהתירו קשר האופן, מהסוסים
 לברוח להיותם קלים (קל) ומהומת השם
 הכתובה למעלה (קל) נפלה עליהם ועל
 סוסיהם (קט) ולא יכלו לנהגם רק בכבדות (קט),
 ואחרים אמרו כי הוא מגזרת סורר (דברי כא
 יח) (קט) שרצה ההולך לפניהם להפוך
 המרכבה (קט): נלחם להם במצרים.
 בעבורם (קט), והתברר דבר השם שאמר
 וידעו מצרים כי אני ה' (למעלה פ' ד) לפני
 סותם (קט): (פיה"ק, י"א מגזרת סורר (דבר' כא)
 והנכון להיותו כמשמעו הסיר, והפעם שסר האופן
 מקשורו (קט), או פעמי כאלו סר (קט), והוא נוהג
 בכבדות, והפעם שלא יכלו לשוב לאחור (קט):
 כאשר היו בתחלה (קט): כן לפנות בקר, קרוב מבקר (קט): לאיתנו, לתקפו, והוא שם דבר,
 כמו נהרות איתן (תה' עד טו) (קט) וכדן: נסים לקראתו, פרשתיו (קט) שהם חושבים

וינהגהו בכבדות. צהנהגה שהיא כצד' וקסה להס
 צמדה שמדדו ויכצד לבו הוא וטצדיו פה) חף
 כאן וינהגהו בכבדות פס): נלחם להם
 במצרים. צמלריים. דבר אחר צמלריים.
 צארץ מלריים. שכסם שאלו לוקים על הים
 כך לוקים אותם שגשארו צמלריים צ):
 (כו) וישבו המים. שזקופים ועומדים
 כחומה יסובו למקומם ויכסו על מלריים:
 (כו) לפנות בקר. לעת שהזוקר פונה
 לצא צא): לאיתנו. לתקפו הראשון צב):
 נסים לקראתו. שהיו מהומים ומטורפים

קרני אור

יהל אור

כשלא רמו לל"ב, עם שהאיר המזרח ונאלץ גרם, פמוד
 השחר, ולפי שלשם בני' יש ג שיטורים מעמוד השחר עד
 שהאיר המזרח ד' מילין ומשהאיר המזרח עד האן החמה ד'
 מילין: [כד] ול"ג כי עיקר הוראת השם הוא על דבר
 כד: (קמ) שגם הסוסים נתבלבלו מלד המהומה כענין אכה כל סוס צתמהון (זכריה יב ד): (קמא) וכן פי'
 רש"י ז"ל, צהנהגה שהיא כבדה וקסה להם: (קמב) שעיניו העוות וההשתנות מהמנהג: (קמג) פי' שהמלרי
 רצה להפנות המרכבה לאחוריו ולנוס, וכן פי' הרשב"ם. כי היו מנהגים ומטיס אותם לפנות לאחור בכבדות
 ובקושי גדול, כי היו הרכב והעגלות מרובות זו לפני זו: (קמד) למ"ד להם, פי' בעבורם: (קמה) וכן פי'
 הח' ז"ל שם: (קמו) כדי להקל לו הניסה: (קמז) מן הדרך הנהוגה: (קמח) שלא יוכל השיב המרכבה לאחור:
 (קמט) ובמקח"מ, אל היס': (קנ) וכמו שפי' למעלה פ' כב, ואמר זה, בעבור שכתוב לשון שובה, כי כתיב
 וישבו: (קנא) פי' כשהבקר פונה וצא: (קנב) וכן פי' שם הח' ז"ל: (קנג) למעלה פ' כב:

בכבדות, והפעם שלא יכלו לשוב לאחור (קט):
 כאשר היו בתחלה (קט): כן לפנות בקר, קרוב מבקר (קט): לאיתנו, לתקפו, והוא שם דבר,
 כמו נהרות איתן (תה' עד טו) (קט) וכדן: נסים לקראתו, פרשתיו (קט) שהם חושבים

מקו"ב רש"י: פה) לפיל ס לז: פט) מכילתא שם, פס"ו ילקוט שם: צ) מכילתא שם: צא) וכשכל טוב כסוף ד' שעות שהבקר
 פונה וסולך לו: צב) מכילתא פ"ו, פס"ו, ילקוט רל"ז:

אונקלוס

שמות יד בשלח

קז 213

וַיַּנְעֹר יְהוָה אֶת-מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם:
כִּי וַיֵּשְׁבוּ הַיָּמִים וַיִּכְסּוּ אֶת-חֶרֶב
וְאֶת-הַפְּרָשִׁים לְכָל חֵיל פְּרֹעֹה
הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיּוֹם לֹא-נִשְׁאָר

וַיַּנְעִיק יי ית מצראי בגו
יפא: כח ותבו מיא והפו
ית רתפיא וית פרשיא
לכל משרית פרעה
דערו בתריהון ביפא לא
אשתאר בהון עד חד:

אבן עזרא

שמ"ו סימן

רש"י *בראש עמוד ב"ה

בנוסח שהם חוזרין ליבשה, והם הולכים לקראתו (קסז) ישתחקו עצמות חזי הכלבי (קסז) שאמר כי משה ידע את מיעוט הים (קט) ברדתו, ועת רבותו (קס) בעלותו בהמשכו (קסא), והוא העביר עמו במיעוט המים (קסב) כמשפטו, ופרעה לא ידע מנהג הים על כן טבע, ואלה דברי שנעון, כי מנהג הים ברדתו לא ייבש מקום וישארו (קסג) חומות מים שימינו ומשמאלו, כי הכל ייבש (קסד), ועוד כי לא יתברר סוף רדת הים ותחלת עלותו רק אחר שעות (קסו), ועוד לא השלימו ישראל לעבור (קסז) עד שטבע פרעה וחילו (קסח): וינער ה'. מהבנין הכבד (קסח), וקרוב ממנו גם חצני נערתי (נחמ"י ה יג) (קסו), כדרך, רמה בים (למטה שו

ורלון לקראת המים יג): וינער ה'. כאלם שמנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה כך היו עולין ויורדין ומשתברין בים ונתן הקדוש ברוך הוא זהם חיות לקבל היסורין יד): וינער. ושניק צה) והוא ל' טרוף בלשון ארמי והרבה יש במדרש אגדה: (כח) ויכסו את הרכב ונו' לכל חיל פרעה. כך דרך המקראות לכתוב למד יתירה כמו לכל כליו תעשה נחושת צו) וכן לכל כלי המשכן בכל עבודתו צו) ויתדותם ומיתריהם לכל כליהם צח) ואינו אלא תקון

מחבקר (קסז), וכן לפנות ערב (דבר' כג יב) (קסז), כי אחרינו וכבא השמש (קט) [כה]: נמים זהם הולכים לקראתו (קסא): וינער ה'. טפעם, וככה יהיה נעור (נחמיה ה יג) (קסב) והוא פועל מהבנין הכבד (קסז): כח וישבו המים, שהיו חומות (קסג) אפילו אחד לא נמלט (קסד), וכן והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד (קטו): (פיה"ק) ופעם עד אחד, אפילו אחד לא נמלט, וכן לא מת ממקנה ישראל עד אחד (למעלה ט, ז) (קטז) והאומר שפרעה נמלט בעבור עד (קסח) דרש הוא (קסז), והעד שאמר אסף, ויכסו מים צדיהם אחד מהם לא נותר (תה' קו יא) (קט), והנה אין שם עד, ועוד שהכתוב אומר ואכבדה בפרעה ונו' כרכבו ובפרשיו (פ' יז), והנה ממנו החל, ועוד אמר אויב (למטה טו ט) הוא פרעה, ואמר אחרי כן נשפת ברוחך כספו ים (שם שם) ולמה אאריך, והכתוב אומר ונער פרעה וחילו

מחבקר (קסז), וכן לפנות ערב (דבר' כג יב) (קסז), כי אחרינו וכבא השמש (קט) [כה]: נמים זהם הולכים לקראתו (קסא): וינער ה'. טפעם, וככה יהיה נעור (נחמיה ה יג) (קסב) והוא פועל מהבנין הכבד (קסז): כח וישבו המים, שהיו חומות (קסג) אפילו אחד לא נמלט (קסד), וכן והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד (קטו): (פיה"ק) ופעם עד אחד, אפילו אחד לא נמלט, וכן לא מת ממקנה ישראל עד אחד (למעלה ט, ז) (קטז) והאומר שפרעה נמלט בעבור עד (קסח) דרש הוא (קסז), והעד שאמר אסף, ויכסו מים צדיהם אחד מהם לא נותר (תה' קו יא) (קט), והנה אין שם עד, ועוד שהכתוב אומר ואכבדה בפרעה ונו' כרכבו ובפרשיו (פ' יז), והנה ממנו החל, ועוד אמר אויב (למטה טו ט) הוא פרעה, ואמר אחרי כן נשפת ברוחך כספו ים (שם שם) ולמה אאריך, והכתוב אומר ונער פרעה וחילו

קרני אור

יהל אור

קיים ובלתי משתנה, והושאל אח"כ על דבר חזק וקשה שהוא ג"כ קיים ובלתי משתנה, והנה לאיתנו הטעם למה שהיה בטעמו תמיד (שד"ל): [כה] (וכמדרש שכל טוב בשלח) לפנות בקר, בסוף ד' שעות שהבקר פונה והולך לו, ודומה לדבר כי פנה היום, כי ינטו לללי ערב (ירמיה' ו ד) וכן יפרש החוקרי כשפנה הבקר ונעשה קרוב לחצי יום, וזה הוא דעת קיים משך הזמן מן העליה והירידה: (קסח) פי' משך הזמן מן העליה והירידה: (קסח) וכמ"כ (למטה פ' כט) וזני ישראל הלכו ציבשה בתוך הים: (קסב) שזה לעליה וזשה לירידה: (קסג) וכמ"כ (למטה פ' כז): (קסד) והעליה והירידה היו בעת אחת לא בשעות מחולפות: (קסה) מבנין הפעיל: (קסו) שעינינו נדנוד ותנועה להריק ולהפיל דבר מיד או מכלי: (קסז) והוא מליין נפילתם מן הקרקע אל הים: (קסח) קודם זרוח השמש: (קסט) פי' כאשר יהל הערב לפנות: (קע) וכן פי' הח' ז"ל שם: (קעא) עיין הערה קנד: (קעב) פעל נער, בא על המנער וסוף דבר המונח תוך דבר או על דבר, כמו התנערי מעפר (ישעי' נב ב): (קעג) מבנין הפעיל: (קעד) ר"ל אחר שהיו חומות שבו להיות מים: (קעה) עיין (למעלה ט טו) וזבאורי שם: (קעו) שפרעה וכל חילו טבעו בים סוף: (קעז) וכן פי' הח' ז"ל שם "אפילו אחד": (קעה) ולא עד בכלל: (קעט) עיין למעלה ט טו קרני אור הערה כח: (קפ) וכן פי' הח' ז"ל שם:

(קנד) וכנוי לקראתו חוזר אל הים, כי הם חזרו לאחור, והים שב ממקום שנכנסו, והפסיק בינה לבין היבשה ונשאר בתוך הים: (קנה) מן לשון ושקת ממנה הדק (למטה ל לו) לשון טחינה, וזמקח"מ ישתחקו עלמות חיוה הבבלי בגיהנם ועיין ערכו בראש ס' בראשית: (קנו) וזמקח"מ מי הים, ובל"א (עצבע): (קנז) וזמקח"מ "רבותם" בל"א (פלום): (קנח) פי' משך הזמן מן העליה והירידה: (קנח) וזמקח"מ "הים": (קס) יפתיר זה ויפרש שפה צבקיעת הים נשאר וכו': (קסא) וכמ"כ (למטה פ' כט) וזני ישראל הלכו ציבשה בתוך הים: (קסב) שזה לעליה וזשה לירידה: (קסג) וכמ"כ (למטה פ' כז): (קסד) והעליה והירידה היו בעת אחת לא בשעות מחולפות: (קסה) מבנין הפעיל: (קסו) שעינינו נדנוד ותנועה להריק ולהפיל דבר מיד או מכלי: (קסז) והוא מליין נפילתם מן הקרקע אל הים: (קסח) קודם זרוח השמש: (קסט) פי' כאשר יהל הערב לפנות: (קע) וכן פי' הח' ז"ל שם: (קעא) עיין הערה קנד: (קעב) פעל נער, בא על המנער וסוף דבר המונח תוך דבר או על דבר, כמו התנערי מעפר (ישעי' נב ב): (קעג) מבנין הפעיל: (קעד) ר"ל אחר שהיו חומות שבו להיות מים: (קעה) עיין (למעלה ט טו) וזבאורי שם: (קעו) שפרעה וכל חילו טבעו בים סוף: (קעז) וכן פי' הח' ז"ל שם "אפילו אחד": (קעה) ולא עד בכלל: (קעט) עיין למעלה ט טו קרני אור הערה כח: (קפ) וכן פי' הח' ז"ל שם:

מק"כ רש"י: צג) מכילתא שם: צד) מכילתא שם: צה) כן ת"א: צו) למטה כ"ג: צז) שם שם יט: צח) נמד' ד' ל' עיין נחמ"ג מה שהפיר פ"ו:

בָּהֶם עַד־אֶחָד׃ כִּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
הֲלַכּוּ בִּיבֹשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם
לָהֶם חֲמָה מִימֵנָם וּמִשְׂמָאלָם׃
וַיֹּשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־
יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל
אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שַׁפַּת הַיָּם׃

כִּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלַכּוּ
בִּיבֹשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם
לָהֶם חֲמָה מִימֵנָם וּמִשְׂמָאלָם׃
וַיֹּשַׁע יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִיַּד מִצְרַיִם וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל
אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שַׁפַּת הַיָּם׃

אבן עזרא

רש"י

ביום סוף (תה' קלו פו) (קפ"א): כִּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל .
טעם להזכיר זה פעם אחר (קפ"ב) כי פרעה היה
סובע (קפ"ג) ועוד נשארו אנשים מִיִּשְׂרָאֵל בים
עוברים (קפ"ד) וזה היה פלא בתוך פלא, כי
במקום שהיו ישראל עוברים בים, היה שם
רוח קדים מייבש, ובמקום פרעה וחילו הביא השם רוח אחרת להסס המים שנקרשו ונעשו
חומות, והנה שתי רוחות בים (קפ"ה) ושני הסקומות קרובים, ודעד הנאמן על זה הפירוש שכתוב
בשירה, וברוח אפך נערמו מים (למטה טו ח), וזאת הרוח היתה עם ישראל (קפ"ו) וכתוב,
נשפת ברוחך כסמו ים (שם פי י) וזו היא שטבעה המצריים (קפ"ז), על כן כתוב בסוף השירה וישב
הי עליהם את מי הים, ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים (שם פי יט) (קפ"ח), ואל תתמה איך
יכלו לעבור כל הלילה, וכי (קפ"ט) שש טאות אלה רגלי לא היה רביעית המחנה (קפ"י), אולי
עד דרך אחר עברו (קפ"א), או נקרע לייב קרעים כאשר אמרו חז"ל (קפ"ב) וישראל לא עברו הים
כנגד הרוחב, רק נכנסו באורך ויצאו אל מדבר שור אשר נכנסו שם כאשר אפרש (*):
ל וַיֹּשַׁע. עתה היו ישראל נושעים מיד מצרים (קפ"ג), כי עד עתה היה עליהם פחד
המלך (קפ"ד), וכתוב כי המצריים טבעו בים והים לא השליכם אל היבשה, כי כן כתוב תבלעמו
אריץ (למטה טו יב) (קפ"ה) על כן פי וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, שהיו ישראל על
שפת הים וראו מצרים מת כאשר טבע (קפ"ו) [כז]: (סידה"ק). ופעם להזכיר ובני ישראל הלכו ביבשה
פעם שנית, שגשה השם פלא בהוך פלא, כי זה עובר ביבשה וזה סובע, וזה קרוב מזה בים אחד,

לסון: (ל) וירא ישראל את מצרים מת.
שפלטן הים על שפתו כדי שלא יאמרו
ישראל כסם שאנו עולים מלד זה כך הם
עולין מלד אחר רחוק ממנו וירדפו אחרינו (צט):
לסון: (ל) וירא ישראל את מצרים מת.
שפלטן הים על שפתו כדי שלא יאמרו
ישראל כסם שאנו עולים מלד זה כך הם
עולין מלד אחר רחוק ממנו וירדפו אחרינו (צט):

קרני אור

יהל אור

הגאון רבינו בעליה. ועיין החוקר בנה שנה לד 18, שיפרש שדעת
הג' עפ"י חרגומו הערבי שיבאר הפסל. סנות ע"פ כסם פניס"
ה"ל לפת אשר נדלו פני הכקר: [כז] וע"ז כתב רש"י, א"כ
היה הטעם הוקף ראוי להיות כמלת "מת", ולא "במלרים",
וכן כתב הרמב"ן וז"ל, "וטעם שפי' הוא מקובל על הדעת,
הנה סמחת הטעמים תנגדו, לפי שתיבת מלרים בוקף
קטן המפסיק יותר מן הטעמא שתיבת "מת", ולפירוכם היה
לדין להפסיק בתפסיק יותר תיבת "מת" על "מלרים", ודעתו
כדעת רז"ל שפלטן הים על שפתו, ועיין אשתדלות עם גד"ל
פי' כ"ז:

(קפ"א) וכן הוא דעת ר' יהודה (מכילתא בשלח פ' ו, ש"ט
מזמור קו אותה): (קפ"ב) הלא כבר נאמר ויבא בני בתוך
הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם (פ' כב):
(קפ"ג) ויתרן כי בעוד שפרעה היה עובע בים:
(קפ"ד) ויהיה פסוק זה דבק לשלמלה הימנו, בעוד
שהמים כסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה
היו בני ישראל הולכים ביבשה: (קפ"ה) שהיו שתי
רוחות משמשות בים, וכן פי' למעלה פ' כא וכו', וצפי'
הקצר למטה טו, י: (קפ"ו) משמשת לישראל:
(קפ"ז) ובמקח"מ, וזאת היא שטבעה למלרים:
(קפ"ח) שאחוריהם ששם היו המצריים שב והיה ים:
(קפ"ט) ובמקח"מ, כי" וכן העתיק המבאר לנתה"ש: (קל) כי זה המספר מנן כ' ומעלה רק הגברים,
והנשים כמותם או יותר, והטף פחות מנן כ', וערב רב, ולאן זבקר, ומחנה גדולה כזאת לא היה זיכולתם
לעבור כלילה אחד: (קל"א) והים היה שם קצר, והמלרים נכנסו אחריהם ברוחב הים והלכו לרחבו,
וישראל ילאו זו בהלד שנכנסו כי לא עברוהו לרחבו: (קל"ב) כן הוא (מכילתא בשלח פ"ד, חנחומא ח בשלח
אות י, סדר"א פ' מז, שו"ט ב מזמור קיד ועיין הפרה לד שם) ובכולם בסגנון אחר: (*) למטה טו כב:
(קל"ג) וכן יאמר, "ביום ההוא": (קל"ד) וכיון שנטבע פרעה והילו נתכרר להם כי אין להם ממי לפחוד:
(קל"ה) כי נכלעו בקרקע התהום: (קל"ו) וכן פי' הרשב"ם והרד"י, וכן כתב החוקני, ויש מספרים

מק"ב רש"י: צט) מכילתא בס פסחים קיח ב פירוטין טו א פס"ז ילקוט רל"ט:

מקרא

אונקלוס

שמות יד טו בשלח קה 215

לֹא וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה
אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ
הָעָם אֶת־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ בְּיַהֲוָה
וּבְמֹשֶׁה עֲבָדוּ: פ טו אִי יִשִּׁיר־
מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה
הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר

עַל בְּיַד יְמִינֵנו: לא נחנא
ישראל ית גבורתא ידא
בפתא די עבד יי במצרים
ודחילו עמא מן קדם יי
והמינו במימרא דיי
ובגביאות משה עבדה:
א בכן שפח משה ובני
ישראל ית השבחתיא
הדא קדם יי ואמרו
למימר גשבחונדה קדם

רשי

אבן עזרא

כי ישראל היו רבים, ויש רבים מהם שכבר עבר בעת
סבוע מצרים, ויש מהם שהיו אז עובדים (ה) ויש ממצרים
שהשליכם הים עם שפתו אחר שמתו (זח). ויש
שצלו בעופרת ובלעתם הארץ למשה כהים (קאס):
לא וירא. כאשר ראו ישראל זו הסכה
הגדולה (י) וראו מהשם, כמו וירא דוד את
ה' ביום ההוא (שיב ו ט) במות עוזא אשר
שלח ידו בארון (ה): ויאמינו בה'. שהוא
אמה, והאמינו במשה שהוא עבדו ולא יעשה
רק מה שיצונו (ו):

א אז ישיר משה. משפט להיק' לומר לשון
עתיד תחת עבר עם סלה אז (ה) אז
יבנה שלמה (מ"א יא ז) (ז) אז ידבר יהושע
(יהושע י יב) (י) אז יבדיל משה (דברי ד
פא) (י) וככה בלשון ישמעאל (י) ואן משה לבדו
הבר השירה ולמדנה ישראל (י) ושורר כל אחד
ואמר אשירה להי (י) וכמוהו ויצו משה וקני

לכנות ולא צנה למדנו שהיו'ד על שם המחשבה נאמרה זהו ליישב פשוטו. אבל
מדרשו אמרו רז"ל מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכלן חוק משל שלמה שפירשוהו

יהל אור

קרני אור

[א] וע"ז כתב רש"י (הבנת המקרא) אכן מן המשלים
כנ"ל נראה בעליל שהמשפט הזה אינו משפט אמת
וקבוע בלשון עברי, שהרי, אז הוהל (ברא' ד טו) אז
אמר דוד (דכ"א טו ב), אז אמר שלמה (מ"א ח יב)
נאמרו בלשון עבר עם מלת אז, וכמוהו, אז דברת בחזון
לחסידיך (תה' פט כ), ואחרים רבים בספרי מעשים שפכרו
נאמרו בלשון עבר וכמשפט, ומה נשתו אלו מאלו, לכן
נאמיים לכרי רש"י ז"ל, שהיו'ד ע"ש המחשבה נאמרה,
והורה בזה שכן מדרך לה"ק לכפר לפעמים מעשים שפכרו

המקרא, וירא ישראל שהיו על שפת הים את מזריים
מתים ונטעמים: (קלו) כמו שפי' בספי' הארוך:
(קלח) ויתאים דעתו עם דעת רז"ל (מכילתא בשלח
פ' ו, ערכין טו א, פדר"א פ' מצ): (קלט) וכן פי'
בפי' הארוך: (ר) לפי שמכת הדבר שהיתה במקנה
מזריים נקראת יד ד', אבל היתה יד קטנה, ומכת
צבורות נקראת ג"כ יד ד', שנאמר, ושלחתי את ידי
(למעלה ג כ), אבל היתה יד אמלעית גדולה מיד דבר
המקנה, אמנם קריעת ים סוף שהיתה מכה יותר

עלמה, נקראת היד הגדולה, לפי שהיתה גדולה מכל המכות (רד"א): (רא) פי', וזה היה צמות עוזא,
וזכל הנדפסים חזרו מלת "הוא" עם "צמות עוזא", כי דמו שהוא פסוק אחד, וטעו בזה: (רב) אמונה
שאחריו למ"ד מליין שמאמין אל מה שאומר לו לפי שעה, ואמונה שאחריו ב' מליין שמאמין בהעלם עלמו וזכחו
שהוא האמונה לעולם, כמ"ש, וגם כך יאמינו לעולם (למטה יט ט):

(א) וכן פי' הרמב"ן: (ב) תמורת צנה: (ג) תמורת דבר: (ד) תמורת הכדיל: (ה) מפני שהיא קרובה
ללשון הקדש: (ו) מפי משה: (ז) משה הכר כל השירה וישראל אמרוה, וכל אחד אמר אשירה לד',

וככתוב

ספי' רש"י: (ק) כח"א: (א) רש"י ז"ל בא לתרץ מלת אז שמורה על זמן עבר, וישיר מורה עתיד, ויפרש כולם ע"ש המחשבה עין
קרני אור סערה א: (ב) יכושפ ייב: (ג) מ"א ז ט: (ד) כמד' כא יו: (ה) מ"א יא ז: (ו) סנהדרין לא ב:

שמות טו בשלח

אונקלוס

אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי־נָאָה נָאָה סוֹם וּרְכָבוֹ רָמָה בַּיָּם: ב עָזִי וּזְמַרְתִּי יְהוָה וַיְהִי־לִי לְיִשׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵי וְאֲנִי־הוּוֹ

יִי אֲרִי אֶהְיֶה עַל גּוֹתֵינִי וְנִגְאוּתָא דִּילָהּ הִיא סוֹסִיא וּרְכָבָהּ רָמָה בַּיָּמָא: ב תְּקַפִּי וְתִשְׁבַּחְתִּי דְחִילָא יִי וְאָמַר בְּמִימְרָהּ וְהָוָה

אבן עזרא

ישראל (דברי כו א) כי המצוה משה לבדו אמרה, ואני ישראל אמרה לכל (ט) ובן: ויאמרו לאמר, כל אחד ואחד ככה (י) וכן או בכל דור ודור (יא): כי נאה נאה, הראה נאותו (יב) כי הפוס שיש לו נאה ונבורה (יג) והרוכב שהוא גבור שניהם השליכם בים כמשליך חץ (יד), כי רמה בים כמו נושקי רומי קשת (תהי עה ט) (טו): (פיהיק, אז ישיר משה, עתיד תחת ענר, ועל דעתי שהוא חוסן האמצעי ואין בלשון הקדש סימן עליו, ע"כ יאכרו בלשון עבר ועתיד (טז) כמו בשתיים יכסה פניו (ישעי' ו ב) (יז) וינועו אמות הספים (שם שם ד) (יח), וכן או ישיר משה ויאמרו, וכשה חבר השירה וישראל עונים (יט): כי נאה נאה, שהראה נאותו שהשליך הפוס שיש לו נבורה, כפעם התתן לסוס נבורה (איוב למ יט) עם רוכבו בים (כ) ופעם רמה כמו חץ (כא): ב עזי, אמר רבינו שלמה

רש"י

בקש לצנות ולא צנה (ז) ואין לומר וליישב לשון הזה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד כגון ככה יעשה איוב (ח) ע"פ ה' יחנו (ט) ויש אשר ישכון הענן (י). לפי שהן (יא) דבר הטובה תמיד ונופל בו בין לשון עתיד בין לשון עבר אבל זה שלא היה אלא לשעה אינו יכול ליטבו בלשון הזה: כי נאה נאה. (יב) כתרגמו (יג). (דבר אחר בא הכפל לומר שטעה דבר שאי אפשר לבשר ודם לעשות כשהוא נלחם בחבירו ומתגבר עליו מפילו מן הסוס וכאן סוס ורוכבו רמה בים וכל שאי אפשר לעשות על ידי זולתו נופל בו לשון גאות כמו כי גאות עשה (יד) וכן כל הסירה תמלא כפולה עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה ה' איש

תלחמה ה' שמו וכן כולם ברש"י ישן (*). דבר אחר כי גאה גאה, על כל הסירות וכל מה (ט) שאקלם בו עוד יש בו תוספת (טז) ולא כמדת בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו (יז): סוס ורכבו, שניהם קשורים זה בזה והמים מעלין אותם לרום ומורדין אותם לעומק ואינן נפרדין (יח): רמה, השליך וכן ורמו לגו אתון נורא (יט). ומדרש אגדה כתוב אחד אומר רמה וכתוב אחד אומר ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו מי ירה אבן פנתה (כ) מלמעלה למטה (כא): (ב) עזי וזמרת יה, אונקלוס תרגם תוקפי ותושבחי עזי כמו עזי בסורק וזמרת כמו זמרת ואני תמה על לשון המקרא שאין לך

קרני אור

בלשון עתיד מלד מחשבת טובהו: [בן דעת רס"ג שהו"ו של זבני פי' כמו פס, וכן ויוסף היה במלרים (למעלה א פ) שפי' פס יוסף, וכן לא אובל און ועלרס (ישפי' א יג) שפי' פס פלרס, ודעתו שמה ישראל שוים בשוים: [ג] חז"ל דרשו על פלס הואת לפי שהיא מיותרת אחרי שכבר נכתב ויאמרו: (יא) וזה הוא הפי' של לאמר, לאמר כן בכל דעת אונקלוס לשון גאות ממש, שתרגם ארי מתגאלי על נתגאה על הסוס שמתגאה במלחמה, ועל "י"י ועל "י"י הגבור הרוכב בו, כי את שניהם רמה והשליכם בים כבורה חץ: (טו) ענינו השלכת חלים: (טז) כי דרך הוא לומר עתיד במקום עבר, וכן אמרו במקומות רבות ההפך, והספס לזה עיין ברמב"ן, וכנתה"ש מה שהעיר על הרמב"ן ז"ל: (יז) עתיד במקום הווה: (יח) וכן פי' הח' ז"ל שם, והנה אמר וינועו פועל עבר, והנה ימלא עשן, בעבור שאין בלה"ק סימן על זה עומד, והנה משפט הפעלים לערב דבריהם: (יט) עיין קרני אור הערה ב: (כ) יאמר על המתגאים בסוסייהם ובכלי מלחמתם: (כא) כמשליך

יהל אור

והכתוב קילר בלשוננו, כי היל"ל אז ישיר משה ולימדה לישראל: (ח) ה' ז"ל יפרש הו"ו של זבני ישראל, שביאורו כמו וילן משה וגו': (ט) וכן זאת השירה חברה משה ולמדה לכולם וכל אחד אמר השירה: (י) פי' דהיל"ל נשירה לדי בל"ר, כמו שהתחיל בל"ר דור ודור, ודור הוא לשון יחיד: (יב) על המתגאים וכן גותניא: (יג) כמו שמבואר (איוב לט, יט כ): (יד) כי נתגאה על הסוס שמתגאה במלחמה, ועל "י"י ועל "י"י הגבור הרוכב בו, כי את שניהם רמה והשליכם בים כבורה חץ: (טו) ענינו השלכת חלים: (טז) כי דרך הוא לומר עתיד במקום עבר, וכן אמרו במקומות רבות ההפך, והספס לזה עיין ברמב"ן, וכנתה"ש מה שהעיר על הרמב"ן ז"ל: (יז) עתיד במקום הווה: (יח) וכן פי' הח' ז"ל שם, והנה אמר וינועו פועל עבר, והנה ימלא עשן, בעבור שאין בלה"ק סימן על זה עומד, והנה משפט הפעלים לערב דבריהם: (יט) עיין קרני אור הערה ב: (כ) יאמר על המתגאים בסוסייהם ובכלי מלחמתם: (כא) כמשליך

סק"ב רש"י: (ז) סנה"י שם: (ח) איוב א ה: (ט) במד' ע כ: (י) ז"ל אשר יהיה הענן (במד' ע כ): (יא) וכו"ל, ה"ה: (יב) וכו"ל נוסף, שכתגאה על כל גאה: (יג) כן ח"א ויו"ב, ופ"ה מכילתא מס' דסירה פ"ב, ועיין חגיגה יג ב, שמד' פכ"ג יג: (יד) ישפי' יב כ: (*) עיין בנתה"ש, מה שהעיר ע"ז: (טו) וכו"ל, ועל כל מה: (טז) וכו"ל נוספות: (יז) מכילתא מס' דסירה פ"א, פס"ז: (יח) מכילתא פ"ב תנחומא א יג, תנחומא ב יד, פס"ז, שכל טוב, ילקוט רמ"ג: (יט) דניאל ג כא: (כ) איוב לח ו: (כא) מכילתא פ"ב, ועיין מדרש סופרים אות י' פס"ז.

כמוהו בנקודתו (כ) במקרא אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך אלל וזמרת וכל שאר מקומות נקוד שורק ה' עזי ומעזי (כג) עזי אליך אשמורה (כד) וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלאפ"ס כשהיא מארכת באות שלישית ואין השניה בה) בשור"א בחטף (כו) הראשונה נקודה בשור"ק כגון עז עזי רוק רוקי מק חקי עול עולי יסור עולו (כז) כלו ושלישים על כלו. ואלו שלשה עזי וזמרת של כאן ושל ישעיה (כח) ושל תהלים (כט) נקודה בקמ"ץ חטף. ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרת אלא וזמרת וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה (ל) לכך אני אומר לישב לשון המקרא שאין עזי כמו עוזי ולא וזמרת כמו וזמרת אלא עזי שם דבר הוא שוכני סנה (לג) וזהו השבח עזי וזמרת יה הוא היה לי לישועה וזמרת דבוק הוא לתיבת ה' כמו לעזרת ה' (לד) בעזרת ה' (לה) לא תזמור (לו) זמיר ערילים (לח) לשון כסוח וכריתה עזו ונקמתו של אלהינו היה לנו

ז"ל (כ) ודן כי יש הפרש בין עזי בקמץ חטף ובין עזי בקבוץ (כ) על כן אמר כי ירד עזי וזמרת יה נוסף (כ) ולא הראה לנו אחר כסוהו (כ) [ה] , ואמר כי וזמרת יה סמוך (ט) כאילו כתוב עז וזמרת יה היה לי לישועה (ט) כי חשב (כ) כי כסוהו ויהי ביום השלישי וישא אברדם את עיניו (ברא' כב ד) (ט) [ו] , ומי שיבין (ו) בלשון ישמעאל ידע ההפרש שיש ביניהם (כ) , כי לומר עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה איננו משפט לשון הקדש ולא לשון ישמעאל (כ) , ואין הפרש (ג) בין עזי בקמץ חטף , ובין היותו בקבוץ , כי אמר הפרשנו חקי (משלי ל ח) (י) נאמר טמנו , כי חקך וחקך בניך (ויקרא י יג) (כ) , והנה בשירה הזאת , נהלת בעזך (פי יג) בקמץ חטף , וכסוהו הי בעזך ישמח מלך (תהי בא ב) (י) , והנה הי"ד סימן המדבר (י) [ז] איר משה הכהן , בעבור ריש וזמרת קמוץ , כי הוא וזמרתו יה (י) , אם אתן שנת לעיני (תהי קלב ד) קמוץ , כמו שנתי , והנה נחלת שפרי עלי (שם טז ו) קמוץ כמו נחלתי (רות ד, ו) הי מנת חלקי וכפי על דברת בני האדם (י) . ולשון וזמרת לשון לא תזמור (לו) זמיר ערילים (לח) לשון כסוח וכריתה עזו ונקמתו של אלהינו היה לנו

יהל אור

הן : (כ) הוא רש"י ז"ל : (כג) דעת רש"י ז"ל שלא מלאנו מלת עזי בקמץ חטף אלא בשלשה מקומות , שה , וכישעיה יב"ז , וזכה' קית יד , וזכולם הוא סמוך אלל וזמרת , והאחרים המה עזי בזולת וזמרת , וגם " האחרים המה בשורק כמו עזי ומעזי (ירמי' סו יט) עזי אליך אשמורה (תהי נט יח) " והשלשה המה : בקמץ חטף , אלא ודאי יש הבדל ציניהם , המה שהם לכנוי , או העי"ן בשורק , ובלא כנוי והיינו לדביקות , העי"ן הוא בקמץ חטף (כ"ר) : (כד) והי"ד נוספת כמו היודין במלת היושבי בשמים (תהי קכג א) שוכני סנה (דבר' לג טז) והרי כאלו כתוב עז וזמרת יה , והטעם עזו וזמרתו של יה : (כה) להיות הי"ד נוסף על שם הפעולה , וי"ג , ולא נראה לנו , וכן הוא ברא"ם : (כו) מלת וזמרת בתי"ו סמוכה לשם יה : (כז) והי"ו נוסף , ויהי כוונת המקרא . עזו ונקמתו של יה

קרני אור

ויאמרו ולמדו מזה שהיו כל ישראל פועין אחרי משה , ואיך היתה הענין דעות רבות כזה עיין (סוסס ל ב , מכלתא בשלח פי השירה א' , תנחומא א' בשלח אות יא , ירושלמי סוסס פ"ה ה"ד , תוספתא סיסה פ"א) . וזכולם בשמ"י : [ד] המעמר כוונה שוכה להליל רש"י מתפייבת הראב"ע , כזה מלכו רבינו שלמה אחר , ואמר שלא נתכוון ראב"ע לדבר על רש"י , ועוד אמר כי המקראות שהביא רש"י לא הוביאים להוכיח כי יתכן לומר ויהי במקום היה , אלא להוכיח כי תבוא וי"ו ההפוך גם באמצע הספוק , ולא כן הוא (שד"ל) : [ה] עיין המעמר מה שהפיר פ"ז : [ו] עיין בס' מקום אחרים , בשמושי הו"ו בשפר השבטי , שהביא לכרי רש"י ז"ל בעזי וזמרת , וגם דעות החולקות עליו , ופיוס דבריו , ולכן עראין דברי רש"י ז"ל מדכריהם : [ז] עיין ברא"ם שכתב , אבל רש"י ז"ל לא יסגית באלה הסענות , לא מטענות תוספות הי"ד ולא מהו"ו פ"י"ש , ושד"ל חספ"ג כ"כ על רש"י ז"ל , וכל זאת הצדיקו מעט , ופ"י"ש , ומכל מקום

היה לי לישועה : (כת) שהו"ו מן ויהי היא יתירה : (כט) רש"י ז"ל , לא הביא הספוק הזה לראיה על נראיותו , אך הח' ז"ל בכל מקום שיביא ראיה על הוספת הו"ו יביא הפ' הזה : (ל) וי"ג , ומי שידע" וכן הוא ברא"ם : (לא) וי"ג , בן שניהם" וכן הוא ברא"ם : (לב) אשר הוא משותף ללשוננו שיהיה וי"ו נוסף על הנושא , וכן פי' הרא"ם , כי לפי פי' רש"י ז"ל שפי' עזי וזמרת יה הוא היה לי לישועה , יהיה הנושא ויהי לי לישועה , והנושא עזי וזמרת יה כאלו אמר אותו שהיה לי לישועה הוא עזי וזמרת יה , כי המכוון בזה לפי פירושו הוא להודיע הפועל הישועה שלהם מי הוא , ואמר שהוא הפעול וזמרתו יה , ולכן אין לומר בו וי"ו נוסף : (לג) וזה הוא הטענה השלישית : (לד) בכנוי יאמר חקי : (לה) שיבא בקמץ עם סימן הנכח : (לו) בקבוץ , וכן הוא ברא"ם , וכספרים שלנו בקמץ , ועיין במנהג י"שי : (לי) ולכן אינו מן הנמנע שיהיה הי"ד של עזי סימן המדבר : (לח) כי הושמע הכנוי במלת וזמרת , וטעמה כמו וזמרתו יה , והכוונה מי שלכבודו אומר הוא יה , פ"כ בא הרי"ש קמוץ ולא נפתח כדין הסמוכים

מק"ב רש"י : (כ) פי' בחטף קמץ : (כג) ירמי' סו יט : (כד) תהי נט י' : (כה) זה אות אמלפי מן פזי דהוא זי"ן : (כו) רש"י ז"ל יאמר , שכל על שוא נח ואמר חטף על שוא נט : (כז) ל"ל , וסר מפליהם עלו , כאשר הוא ביספי' יד כס : (כח) ישע"י יב"ז : (כט) תהי קית יד : (ל) ואי וזמרת כמו וזמרתו מהו ויהי לי לישועה , וכי היה לו הסבת לישועה : (לא) תהי קב"א : (לב) שוכני סנה : (לג) דבר' לג טז : (לד) שופ"ס כג : (לה) ישע"י ט יח : (לו) קבלת ג יח : (לז) ויקרא כה ד : (לח) ישע"י כה ה :

(שם טו) קמץ, כמו מנתי (ט), והנה מה יעשה בגלגל ומנת המלך (דהיב לא ג) שהוא קמץ והוא סמוך (ט) וחו, וככה ים המלח (במדי' י"ג) ים כנרת (שם לד יא) (ט), ומי שהשיב הומר אלה זרות הן (ט) נאמר לו שים עמהם עזי וזמרת יהי, ולפי דעתי שטלת עזי מושבת עצמה ואחרת עמה, כמשפט לשון הקדש (ט), כאלי כתוב, עזי וזמרת עזי יהי (ט), והטעם בעבור שהזכיר למעלה סוף ורוכבו רסה בים, הודה כי לא היה זה בנאותו ועזו, רק עזי ותפארת עזי (ט) הוא השם לבדו שהוא יהי (ט), וזהו אחד משלשה שמות העצם אשר פירשתי (ט) ושלשתם מנורה אחת (ט), ובעבור כי מלת אהיה ידועה בלשון (ט) הוצרך להחליף היו"ד בוי"ו בשם הנכבד (ט), ומלת יה ידועה (ט), ובעבור אות הגרון נפתח היו"ד (ט), והיו"ד הנעלם הסירוהו (ט) כי יש לו עוד אחר מדרך המספר (ט) ומצאנו השם מחובר עם השם הנכבד (ט), והוא כמו עזי וזמרת יהי (ט) וכבר פירשתי (ט) כי השם פעם הוא שם העצם, ופעם הוא שם תואר (ט): זה אלי. תקיפי (ט): ואגוהו, אושיבהו בנה (ט) [ט], וזה ישרת בעבור אחר, זה אלהי אבי (ט) והטעם שאספר גבורתו (ט) [ין]: (פיה"ק) אמר ר' טשה הכהן הספרדי, כי נקמץ וזמרת, שפירושו וזמרת, וכן אם אתן שנת לעיני (תה' קלב ד) (ט) וכל דעתי שהוא סמוך (ט), וכן הוא עזי וזמרת וזמרת

ליסועה. ואל תתמה על לשון ויהי שלח נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה וזה דוגמתו את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש ללעות סביב לם) היה לו לומר עשה ללעות סביב וכן בדברי הימים ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם (ט) היה לו לומר מלך עליהם רחבעם. מבלתי יכולת ה' וגו' וישחטם מא) היה לו לומר שחטם והאנשים אשר שלח משה (ט) וגו' וימתו (ט) מתו היה לו לומר ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב (ט) היה לו לומר עזב: זה אלי. בכבודו נגלה עליהם והיו מרחין אותו באלצבע ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים (ט): ואגוהו. חונקלום תרגם לשון נה. נה שאין (ט) לנוה לאן (ט) דבר אחר ואנוהו לשון נוי אספר נוי ושבחו לבאי עולם כגון מה דודך מדוד דודי לחואדום (ט)

יהל אור

הסמוכים: (לט) ופי', ה' הוא מנתי וחלקי וכנסי והנה בכולם הושמעה הכנוי: (מ) ואעפ"כ הוא סמוך, ועיין בפ"י ה"ז ז"ל (תה' קיח יד): (מא) אעפ"י שהם סמוכים היו"ד בקמץ: (מב) פי' מנת המלך, ים המלח, וים כנרת: (מג) ויהיה זמרת הסר יו"ד הכנוי, כי מלת עזי מושבת עלמה ואחרת עמה: (מד) וכן פי' ה"ז ז"ל (תה' קיח יד): (מה) וטעמו עזי וכתי וזמרתו אשר אומר בו הוא השם: (מו) והוא היה לי ליסועה: (מז) למעלה ג עו, וז"ל שם, וחלה השלשה שמות הם שמות העלם" (פי' אהיה יהוה יהי הם שמות העלם): (מה) עיין (למעלה ג עו) יהל אור אות קמח וקמט: (מט) שהיא מן הפעלים, וכן יאמר (למעלה ג עו) כי האחד על לשון המדבר (פי' ששם אהיה הוא המדבר על עצמו): (נ) פי' בשם הנכבד גם משרש, הוה"ו עיין (למעלה ג יד) קרני אור הערה כ: (נב) בעבור אות ה"א שהיא מן הגרון נפתח היו"ד הראשון בקמץ גדול יה: (נג) שהיה ראוי להיות יהי ג עו) כפי' הקלר, גם אם תקח חלי השם במבטא בהצרך האותיות שיבטא האדם בהם בחלי השם יהיה כמספר השם, וכן יאמר (יסוד מורא שטר יא) "וככה השבון שתי האותיות במבטא": (נה) פי' השם יה עם השם יהוה: (נו) הרי שם יה שהוא שם העלם נתחבר עם הוי"ה: (נז) (למעלה ג עו): (נה) וטעמו כי נוכל לומר כי לפי שהוא במקום הזה שם התאר נסמך לו שם יה שהוא שם העלם, כי שם העלם לא יסמך, וכן יבוא בשם תואר (ישעיה יב ב): (נט) כי הוראת אל ענינו כח, עלמה, יכולת, ותקיף, ויאמר כי הוא כחי ותקפי: (ס) וכן פי' רש"י ז"ל וכן רע"ם ופי' אעשה"ו נה לשכנו בתוכנו: (סא) והטעם, וזה אלהי אבי: (סב) ויהיה פי' אלהי אבי, אלהי אבותי: (סג) והוא כפל ענין במלות שונות: (סד) כמו שתי: (סה) פי' זמרת

קרני אור

באמת אין מנוס מלסודות שאין כפרש בין פזי ועזי כמו שאין כפרש בין פלד ויכרד ויחגוד ויחגוד ויחגוד: [ח] וע"ז כתב שד"ל וזו איננה ראייה, כי אמנם התיבה הזאת שומרת הקמץ מפני שהוא קמץ ארמי ובלשון כורי מנחא וכן ז"ל בתרגום שלנו (ש"ב ו יט) ואיננו קמץ עברי י"י טוסף בלש"ק במקום ש"א או פתח שלשון ארמית, ולכיוון קמץ קדמון הוא בלתי משתנה, ודוגמתו שאר עמו (ישע"י יא יא) יקר תפארת (אכתר א ד) פתחה י"י המלך (שם א ב) וכו' שהקמץ כהם לא ישתנה לא לשבא ולא לפתח מפני שהוא קמץ קדמון הנמלא גם בארמית ואיננו טוסף בלש"ק והדברים ארוכים: [ט] והרש"ם ימאן כפי' סוס, ויפרש כמו הטעם והמפוננה (ירמ"י ו ב) ופי' ואיפסו, וכן פי' רש"י ז"ל באחרונה, וכן פי' הרלב"ג, ויחיה ברלון בזה זה אלי ואתארהו, כתאריס אשר יהיה בהם מהגוי והיופי": [י] ופי' כתב הרמב"ן וזה הוא וודאי יהוה משפטו יהיה ציוד אית"ן ונכתב בוי"ו להיותו כ: (נא) והוא חלי השם, והוא שם בפני עצמו: הראשון בקמץ גדול יה: (נג) שהיה ראוי להיות יהי ג עו) כפי' הקלר, גם אם תקח חלי השם במבטא בהצרך האותיות שיבטא האדם בהם בחלי השם יהיה כמספר השם, וכן יאמר (יסוד מורא שטר יא) "וככה השבון שתי האותיות במבטא": (נה) פי' השם יה עם השם יהוה: (נו) הרי שם יה שהוא שם העלם נתחבר עם הוי"ה: (נז) (למעלה ג עו): (נה) וטעמו כי נוכל לומר כי לפי שהוא במקום הזה שם התאר נסמך לו שם יה שהוא שם העלם, כי שם העלם לא יסמך, וכן יבוא בשם תואר (ישעיה יב ב): (נט) כי הוראת אל ענינו כח, עלמה, יכולת, ותקיף, ויאמר כי הוא כחי ותקפי: (ס) וכן פי' רש"י ז"ל וכן רע"ם ופי' אעשה"ו נה לשכנו בתוכנו: (סא) והטעם, וזה אלהי אבי: (סב) ויהיה פי' אלהי אבי, אלהי אבותי: (סג) והוא כפל ענין במלות שונות: (סד) כמו שתי: (סה) פי' זמרת

בקי"ב רש"י: (ל"ט) מ"א ז"ה: (ס) זכ"כ י"ח: (מא) כמ"ד י"ד סו: (מב) שם שם לו: (מג) שם שם לו: (מד) לפ"ל ט כא. כה) מכלתא מ"י דכירא פ"ג ועיין מדה סופרים אות ד, פיעה יא ב, ילקוט רמ"ה: (סו) י"פ"י לג כ: (מז) שם סה י: (מח) ש"ה"ש כ ט י:

וּמִשְׁרִיתָהּ שְׂדֵי בְיַמָּא
 וְשִׁפְרָא גְבֻרָתֵי אֲמַבְּעוּ
 בְּיַמָּא דְסוּף : ה' תְּהִלָּתָא
 חֲפֹ עַלֵּי הוֹן נְתָתֵי
 לְעוֹמְקֵי כָּא בְּנָא :
 וַיִּמְיֶנָּה יְהוָה נְאֻדְרֵי בְּכַח יְמִינָהּ
 וַיִּמְיֶנָּה יְיָ אֲדִיר בְּחֵילָא יְמִינָהּ יְיָ תְּבָרַת סְנָאָה :

אבן עזרא

רש"י

או אשתדחה אישתדי יח) והתייז משתמש
 באלו במקום יתפעל : ומבחר . שם דבר נש
 כמו מרכב משכב ס) מקרא קדש סא) : טבעו
 אין טביעה אלא במקום טיט כמו טבעתי
 ביון מלולה סב) . ויטבע ירמיה בטיט כג)
 מלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם
 ששעבדו את ישראל בחמר ובלבנים סד) :
 וה) יבסימו . כמו יכסום והיו"ד האמלעית
 יתירה זו ודרך מקראות בכך כמו וזקרך
 ולאנך ירציון סה) . ירויון מדשן ביתך סו)
 והיו"ד ראשונה שמשמעה לשון עתיד כך
 פרשוהו טבעו צים סוף כרי שיחזרו המים
 ויכסו אותן . יבסימו אין דומה לו במקרא
 במלא"פוס י"י : (גם כאן מוכח להיות
 לללו כעופרת ובמקום אחר יאכלמו כקש .
 הרשעים כקש הולכים ומטורפין סו) עולין ויורדין .
 צינוגים כאבן . והכשרים כעופרת
 שנחו מיד סט) : (ו) ימינך . ימינך שני פעמים ע)
 כשישראל עושין את רלונו של
 מקום השמאל נעשית ימין עא) : ימינך ה' נאדרי
 בכה . להגיל את ישראל וימינך

אותם כמו חץ שהוא קל (ט) וידן , בעבור
 שהזכיר חילו הזכיר שלישינו שהיו על כלו (טז) ,
 ואמר יפת כי ים סוף כמו קנה וסוף קמלו (ישעי'
 יש ו) (טז) , ותשב בסוף (למעלה ב) (טז) כי ים
 סוף קנה וסוף סביביו (טז) ולא סביבות שאר
 הימים (טז) , ורי ישועה אמר , שם עיר כמו ים
 כגרת (יהושע יג כז) (טז) [טז] : (פיה"ק) וחירו
 הם הרגלים (טז) : ירה . כמו רמה (טז) [טז] :
 ה' תהומות תהומות הארץ כמו תבלעמו ארץ
 (פי' יב) (טז) , ושורק יבסימו תחת חולם (טז)
 כמו לא תעבורי מזה (רות ב ה) (טז) :
 במצולת . המים העמוקים (טז) , וכן ותשליכני
 בצולה (יונה ב ד) בעמקי הגלים (יז) [יז] :
 נ נאדרי . היו"ד נוסף כיו"ד אכורי (משלי יא
 יז) (טז) [יח] , ואמר פעמים ימינך ה' , כשעם כי

בנקודתו ודרכו להיות בנקודתו יבסימו
 חולה כמ"ט סו) : כמו אבן . ובמקום אחר
 הרשעים כקש הולכים ומטורפין סו) עולין
 שנחו מיד סט) : (ו) ימינך . ימינך שני פעמים ע)
 כשישראל עושין את רלונו של
 מקום השמאל נעשית ימין עא) : ימינך ה' נאדרי
 בכה . להגיל את ישראל וימינך

קרני אור

יהל אור

(עו) אף שהיו כבדות : (עח) מנהיגי חילו הרב :
 (עט) כי הם גדלים שם : (פ) ופי' הה' זל שם כמו
 קנה וסוף קמלו" והוא למח מן היאור : (פא) וכן פי'
 צפי' הקצר (למעלה יג יה) בשם י"א : (פב) עיין צפי'
 הח' זל (יונה ב ד) מה שהביא בשם יפת : (פג) עיין
 צפי' הקצר (למעלה יג יח) ובבאורי שם : (פד) וכן
 פי' (למעלה יד ט) צפי' הארוך והקצר : (פה) וענינו
 זריקה מהירית : (פו) תחתית הים יקרא תהום ,
 והעומק יקרא מלולה , אמר שתחתית הים כסה אותם
 ע"ד מליצה , כמו שאמר תבלעמו ארץ : (פז) כי היה
 ראוי לבוא המ"ם בחולם ובא בשורק : (פח) וכן פי'
 שם הח' זל , בשורק תחת חולם : (פט) ענינו עומק
 המים במקום קבולם ורבוים : (ג) מלולה , הוא תהום
 למעמקי מים , ושם עמקי הגלים : (גא) וענינו נאדר
 (שד"ל) : [יח] ולדפתי אינם יתירים לגזרי , כי הו"ד יורם
 ככל

ג' חלקוט , ד"א הם אמרו ויקח שם פלח רכב כחור ,
 אף מרכבות פרעה וחילו" : [יד] אמר זה על אד ההפלגה
 לבורות על מהירות סכנסים בים ופעם זו , ואמר ירה
 בים , כי ש"י היעם במהירות ללכת בים כמו שיחטטע
 התן במהירות כשירו אותו (רלכ"ג) : [טז] כגרת פיר מכלר
 כמחלי (יבשע יט לב) והארץ אחר סניגיה יקרא ג"כ על
 שמה , ואת כל כנרות (מ"א סו כ) וכן הים שאלה יקרא
 ים כגרת והוא כמזרת , פנר סירדן כמערבי , ובתלמוד ים
 גיטופר או ימה של סבירי , ועיין (מגילת ו א) : [טז] ובמחילתא
 מסכת דעירס פ"ד) כתוב אחד אומר ירה , וכתוב אחד אומר
 רמה , כילד יתקיימו ב' פסוקים הללו , ירה שאן יודים
 לתהום , רמה שאן עולין למרום : [יז] מלולה מים עמוקים ,
 ואשפי' שם משרש , אולי מראה שגגור משרש , לל"ל מלשון
 , לללו כעופרת , ופעל , לל"ל כלשון ערבי ענינו , אכד" נעלם
 ולא יראה עוד , ולפעמים ג"כ נקבר , ונראה כי כן קראו
 מלולה למים עמוקים ע"ש שכל הטפל בהם אובד ונעלם מן
 העין , וקלח ראייה לזה כמחשכים במלולות (תה' פח ז)

סק"ב רש"י : נח) כן ת"א : נש) ולא לשמוס : ס) ויקרא טו : סא) שם כג ג ופי' ובחירת שלישינו , והמס שרש : סב) תה'
 סט ג : סג) ירמי' לח ו : סד) מכילתא שם , פס"ז , שכל טוב : סה) דבר' ח יג ופי' די אס סיה כתוב
 ירכון אלא שדרך המקרא בכך : סו) תה' לו ס : סז) כי הראשונים קראו לחולם מלאסוס , ועיין בפערות ותקונים לפס"ז פי'
 זה הערה נב ככהב וחילוי טונת רש"י ויש שקורין יבסימו ר"ל במלאפוס , אף שנקדה סיד בקכון הוא במקום מלאפוס וחיו
 חסרה פס"י כמפורת ועיין בנתפ"ש מה שכתב בזה : סח) ל"ל ומפ"ר פיין וכן סוא כז"ל , ל'כמדרש אנד"ש : סט) ובמחילתא
 ע"ה ספקתים כעופרת , ונ"ה בשל טוב , וכליקיט רמ"ז : ע) יתך מאחר
 וממאל לכן פי' כשישראל וכו' : עא) מכילתא שם , תנושא א טו , פס"ז , שכל טוב , ילקוט שם :

אונקלוס

שמות טו בשלח

קיא 221

וּבְסֵגִי תִקְפֹּד תִּבְרָתְנִין
 לְדַקְמוּ עַל עַמְךָ שְׁלֵתָהּ
 דִּוְנֹךְ שִׁינְנִין פְּגוּרָא
 לְקָשָׂא : ח וּבְמִימַר פּוּמְךָ
 תְּבִימוּ מִיָּא קָמוּ כְּשׁוּר
 יְהוָה תִּרְעֵץ אוֹיֵב : י וּבְרַב גְּאוּנָה
 תִּהְרַם קְמִידָה תִּשְׁלַח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוּ
 בְּקֶשׁ : ח וּבְרוּחַ אֲפִיקָה גַּעְרָמוּ מַיִם

אבן עזרא

הנה אויבך הי' (תהי' צב י') , נשאו נהרות (שם צג ג) והטעם כי פעם אחרי פעם , פעמים אין להם מספר תעשה בכה (יג) שתרעץ ימינך האויב (יד) [ישן] והנה נאדרי בכה הוא השם הנכבד (טו) , ויש אומרים שהוא שב אל היסין (טז) : (פיהיק . והימין לשון זכר ונקבה (יז) , או יהיה נאדרי תואר השם (ח) : תרעץ אויב . כטעם תשבר וכן וירעצו וירוצצו (שופ' י ח) (יח) ובלת וירוצצו לעד (יט) : ז וברוב גאונה , שהוא למעלה על כל נאה , תוכל להרום כל הקמים (כ) , ואין לך צורך לכלי ברזל להרסם , רק חרוךך לבדו תשלח ויאכלמו בקש לפני אש (כא) כי החרון חום דומה לאש (כב) : (פיהיק . ופגם תהרום . בעבור קמיה כי הוא הפך (כג) : תשלח חרונה . שהוא דומה לאש (כד) : ח וברוח אפק . כמו , וטרחה אפו יכלו (אויב ד ט) תנער במים ויקרשו (ק) : גערמו מים .

רש"י

השנים תרעץ אויב . ול"ג אותה ימין עלמה תרעץ אויב מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת ופשוטו של מקרא ימינך הגאדרת בכה מה מלאכתה ימינך היא תרעץ אויב וכמה מקראות דוגמתו כי הגה אויבך הי' כי הגה אויבך יאבדו עב) עד מתי רשעים הי' עד מתי רשעים יעלוזו עב) נשאו נהרות הי' נשאו נהרות קולם עד) לא לנו הי' לא לנו עיה) אענה כאום הי' אענה את השמים עי) . אנכי להי' אנכי אשירה עי) לולי הי' שהיה לנו בקום עלינו אדם עיה) . עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר עי) תרמסנה רגל רגלי טני ס) . ונתן ארלם לנחלה וכו' נחלה ישראל עבדו פא) : נאדרי . היו"ד יתירה כמו רבתי עם שרתי במדינות פב) גנובתי יום פג) :

תרעץ אויב . תמיד היא רועלת ומשברת האויב פד) . ודומה לו וירעלו וירוללו את בני ישראל בשופטים פה) . דבר אחר ימינך הגאדרת בכה . היא משברת ומלקה אויב : (ז) (וברוב גאונה . אם היד בלבד רועלת האויב כשהוא מרימה ברוב גאונו אז יהרום קמיו ואם ברוב גאונו לבד אויביו נהרסים קל וחומר כששלח בם חרון אף יאכלמו) : תהרום . תמיד אתה הורם קמיה הקמים נגדך פו) ומי הם הקמים כנגדו אלו הקמים על ישראל וכן הוא אומר כי הגה אויבך יהמיון פז) ומה היא ההמיה על עמך יערימו סוד ועל זה קורא אותם אויביו של מקום פח) : (ח) וברוח אפיק . היולא משני נחייים של

כאן נראה שיש פה טעם אחר לרוב גאונו

קרני אור

בכל חלם להיותם כמות תוארים , ולהורות שהענינים הם קטנים וקיימים ונתחזקים במתואר בו , וכן נאדרי בכה יורה היו"ד על חלונותו הקטנים בו תמיד (ככוס"ק) : [ישן] ושד"ל הציג ע"ז וכתב , והאמת כי הדרך הזה מופקף כח המאמר , כי הסומע תלוי ופומד לשמוע מה יהיה טעמו . (ז) כמו יד שלוחה אלי והגה זו מגלת פטר (יח) (ט) ויהיה סיי' שימין ד' ית' והוא הטוב המעולה הוא נאדר בכה , וכן פיי' הרלב"ג , ויהיה ימין פעם זכר ופעם נקבה וכמוהו , רוח גדולה וחזק" (מ"א יט יא) ויהיה הרלון בזה שימין ד' ית' והוא הטוב המסודר במלאות על הכונה הראשונה הוא נאדר בכה" : (יז) תואר מבנין נפעל והיו"ד נוסף : (יח) רעץ , פיי' כמו רעץ : (יט) שענינו שבירה ורלינה וכן רעץ : (ק) ואמר קמיה שהקמים על ישראל קמים על השם , וכן פיי' רש"י ז"ל : (קא) בעבור שכל הריסה הוא עיי' כלי מעץ , יאמר שהריסות השם בחרון אפו , וחרונו שישלח יאכלמו כקש : (קב) חרון נגזר מן חרה שענינו חמום של כעס הדומה לאש : (קג) והיל"ל קמיה תהרום : (קד) קנף בוער כאש : (קה) והוא רוח הקדים , וכן פיי' הקצר , וכן פיי'

בכה : (נב) הכפל יורה שיעשה כן תמיד : (נג) פיי' שחרולץ ותשבר : (נד) פיי' מלת נאדרי שהוא ל"ז קאי על ד' , ופיי' אתה ד' הנאדר בכה , ימינך רועלת ומשברת את האויב שאם נאמר שהוא שב על הימין היל"ל נאדרת בלי"ג כי ימין הוא ל"ג : (נה) וכן פיי' ריש'ן מלך ויהיה ענין נאדרי על . הימין בל"ז : (נו) כמו יד שלוחה אלי והגה זו מגלת פטר (יח) (ט) ויהיה סיי' שימין ד' ית' והוא הטוב המעולה הוא נאדר בכה , וכן פיי' הרלב"ג , ויהיה ימין פעם זכר ופעם נקבה וכמוהו , רוח גדולה וחזק" (מ"א יט יא) ויהיה הרלון בזה שימין ד' ית' והוא הטוב המסודר במלאות על הכונה הראשונה הוא נאדר בכה" : (יז) תואר מבנין נפעל והיו"ד נוסף : (יח) רעץ , פיי' כמו רעץ : (יט) שענינו שבירה ורלינה וכן רעץ : (ק) ואמר קמיה שהקמים על ישראל קמים על השם , וכן פיי' רש"י ז"ל : (קא) בעבור שכל הריסה הוא עיי' כלי מעץ , יאמר שהריסות השם בחרון אפו , וחרונו שישלח יאכלמו כקש : (קב) חרון נגזר מן חרה שענינו חמום של כעס הדומה לאש : (קג) והיל"ל קמיה תהרום : (קד) קנף בוער כאש : (קה) והוא רוח הקדים , וכן פיי' הקצר , וכן פיי'

סקו"ב רש"י : עב) תהי' ל"ג י' : עג) שם ל"ג ג : עד) שם ל"ג ג : עה) שם קטו א : עו) שושב ב כב : עז) שושב' ה ג : עח) תהי' קכד ב : עט) שופ' ה יכ : פ) ישע"י כו ו : פא) תהי' קלו כא וכב : פב) חזיקה א א : פג) נרא' לא לס , והיו"ד יתירה וקאי על הש"ת שהוא נאדר בכה : פד) יתרון משום בכה י' משמע לפתח וא"כ אין זה שנת ע"ז הנס , ולכן פיי' תמיד וכו' : פה) שופ' י ח ומיוכ"פ ודחיה , ושיפכדו , ואו"ת תרעץ תברת : פו) יפרט לשון טוס : פז) תהי' פג ג : פח) מכלתא פ"ז תנתי ל' א : פו' פפ"ז שכל עוב :

שמות טו בשלח

אונקלוס

אזליא קפו תהומין
בלבא דימא : ט דהיה
אמר סנאה ארדה ארדק

נצבו כמו־נד נזלים קפאו תהמת
בלב־ים : ט אמר אויב ארדה אשיג

אבן עזרא

רש"י

כמו . ערמת חטים (שה"ש ז ג) (פ) וכו' : כמו
נד נזולים . והמים שסנהגם להיותם נוזלים
ויורדים , שבו כמו נד (פ) [כא] , כמו , קסו נד אחד
(יהושע ג טז) (פ) כמו חוסה (פ) : קפאו תהומות .
נקרשו , כמו „וקפאון” (וכריה יד ו) (ק) : בלב
ים . באמצע הגוף , כנגד רוחב הגוף (ק"א) :
'פיה"ק . וברוח אפק . זה ויבקעו המים ברוח
קדים עזה (ק"ג) : ונערמו . סגורת ערמת חטים (שה"ש
ז ג) [כב] : נזולים . תואר חטים , על כן עמדו
כחוסה (ק"ג) : ט אמר אויב . הוא פרעה ,

אף דבר הכתוב כזיכול בשכינה דוגמת מלך
בשר ודם כדי להשמיע און הבריות כפי
ההוא שיוכלו להבין דבר כשאלם כועס יולא
רוח מנחיריו וכן עלה עשן באפו (ט) וכן
ומרות אפו יכלו (צ) וזה שאמר למען שמי
אחריך אפי צא) כשזעפו נחה נשימתו ארוכה
וכשהוא כועס נשימתו קלרה . ותהלתי אחטם
לך (צב) ולמען תהלתי חטים חטם באפי
לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא ילאו .

לך בשבילך . אחטם כמו נאקה בחטם במסכת שבת (צג)
שבמקרא אני אומר כן חרה אף כמו ועלמי חרה מני חורב צ"ד) לשון סרפה ומוקד
שהנחירים מתחממים ונחרים בעת הקלק וחרון מגזרת חרה כמו רלון מגזרת רלה
וכן חמה לשון חמימות על כן הוא אומר וחמתו בערה בו צ"ה) ובנוח החמה אומר
נתקררה דעתו : גערמו מים . אונקלוס חרגם לשון ערמימות צ"ו) ולשון לחות המקרא
כמו ערמת חטים צ"ז) ונלצו כמו נד יוכיח : גערמו מים . ממוקד רוח שילא מאפק יבשו
המים והם נעשו כמין גלים ובריות של ערמה שהם גבוהים : כמו נד . כתרגמו
כשור כחומה : נד . לשון לצור וכנוס כמו נד קליר צ"ו) נחלה צ"ח) כונס כנד צ"ט)
לא כתב כונס כנאד ק) אלא כנד ואלו היה כנד כמו כנאד וכונס לשון הכנסה
היה לו לכתוב מכנים כנאד מי הים קב) אלא כונס לשון אוסף ולוצר הוא וכן קמו
נד אחד קג) ויעמדו נד אחד קד) ואין ל' קימה ועמידה בנאדות אלא בחומות
ולצורים קח) ולא מלינו נאד נקוד אלא במלאפוס קי) כמו שימה דמעתי בנאדך קי)
את נאד החלב קח) : קפאו . כמו וכגבינה תקפיאני קפ) שהוקשו ונעשו כאבנים והמים
זורקים את המלחים על האבן בכח ונלחמים צס ככל מיני קושי : בלב ים . בחוזק הים
ודרך המקראות לדבר כן . עד לב השמים קי) . בלב האלה קיא) לשון עקרו ותקפו של דבר :
(ט) אמר אויב . לעמו כשפיתם בדברים ארדוף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי :

קרני אור

ידה אור

וכשישפנו ינעם לו יותר כמשפט כל דבר יקר המצוקש
ונלתי מלוי מיד" : [כ] וז"ל הח' ז"ל (בפתי יתר סי' טס) . אמר
בנאון כמו פרמת חטים (שה"ש ז ג) (ופי' גדשים וכן דפת רש"י
ז"ל וכן דפת חת' ז"ל , והרד"ק ור"ש ו' מלך יר"ש ו'
פרתון , וכן הוא מכילתא מסכתא דשירא פ"ו , וכן תיוב"ט)
ותמה ר' אדונים מפי' זה , ואין לו פי' אתו רק בדרך
דרש (ר"ל ר' אדונים פי' מלשון ערמה ותכמה , וכן דפת אונקלוס
שחרגם , תכימו מ"א" , וכן הוא מכילתא שם , אף אתה נתת תכמה
למים" , וזהו ז"ל כתב פ"ו שהוא דרך דרש) שאינו על פשוטו
של מקרא" , ועיין במחברת הסרוך לר"ש ו' פרתון שרש פרס
מה שאלץ בפד אונקלוס שחרגם כן : [כא] והריק"ם (הגלוי שרש זמר) פי' כמו נד , תל של קלירים וענפים : [כב] עיין הפרה כ :

פי' הרשעים ברוח קדים עזה כל הלילה : (קו) פי'
שפי' הרוח שנשב בהוקה , נעשו המים כערמות ,
המים גבהו למעלה כמו ערימת העים : (קז) ענינו
ענין קבוצ ביהד כענין גדיש : (קח) תל וקבוצ אחת :
(קט) ועמדה משני הצדדים כמו חומה : (קי) וענינו
קרישת דבר הנגר : (קי"א) ולא כנגד אורך , כי באורך אין
הלב באמצע ובבא"י הגי' , בלב ים באמצע הים , כמו הלב
שהוא באמצע הגוף וכו' : (קי"ב) עיין אות קה : (קי"ג) ופי'
כמו

סקורי ובאורי רש"י : ט) תה' ית : ט : צ) איוב ד ט : צא) ישעי' מח ט : צב) שם שם : צג) שנת נא ב , ופי' רש"י ניקב
את חוטמו ומכניסו בתוכו והוא כמין טכעת : צד) איוב ל : צה) אסתר א : צו) אור"ת , תכימו מ"א" ,
וכ"ה מכילתא פ"ו נתת ערמה למים , פי' רוחו היה סורה על המים , וכן בפס"ו , נתן ערמימות נמים , ובשכל טוב נתת ערמימות
בכם , והיו נלחמים כהם בכל מיני פורעניות , וכ"ה בילקוט דמ"ח : צז) שיר ז וכן במכילתא שם ד"ה עשאן כמין ערמימות ,
וכן תיוב"ט וכ"ה ילקוט שם ועיין קרני אור הערה כ : צח) ישעי' יז : צט) תה' לג : ק) כ"ה מכילתא שם אבות דר"ש : פ' לב
פכ"ז ילקוט שם ורש"י ז"ל סוהר כפי' הזה משלשה טעמים : קב) זה טעם הא' ובז"ל , מכנים כנאד" : קג) יקובש ג טו :
קד) שם שם יג : קה) זה טעם ב' : קו) פי' בתולס : קז) תס' נו : קח) שופ' ד , זה טעם ה' : קט) איוב י : קי) דנר' ד : קיא) ש"ב ית

אונקלוס

שמות מז בשלח קיב 228

אִפְלַג בִּזְמַתָּא תְּשַׁבַּע מְנַהוֹן נַפְשֵׁי אֲשִׁלוּף תְּרַבִּי תְּשִׁינָן יְדֵי : י אַמְרַת תְּרַבִּי תְּוֹרֵישְׁמוּ יְדֵי : י נְשַׁפַּת

רש"י

תמלאמו. תמלא מהם : נפשי. רוחי ורלוגי קיב) ואל תתמה על תיבה המדברת בשמים. תמלאמו תמלא מהם קיב). יש הרבה כלשון הזה כי חרץ הנגב נתחני קיד) כמו נתח לי. ולא יכלו דברו לשלום קטו) כמו דבר עמו. בני ילאוני קטו) כמו ילאו ממני. מספר לעדי אגידנו קיז) כמו אגיד לו. אף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם: אריק חרבי. אשלוף ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו ונשאר ריק נופל זו לשון הרקה כמו מריקים שקיהם קיח). וכליו יריקו קיט). ואל תאמר אין לשון ריקות נופל על היולא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שילא ממנה אבל לא על החרב ועל היין ולדחוק ולפרש ולפרש אריק חרבי כלשון וירק אל חניכיו קכ) אזדיין בחרבי מלינו. הלשון מוסב אף על היולא שמן תורק קכא) ולא הורק מכלי אל כלי קכב) לא הורק הכלי אין כתיב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי מלינו הלשון מוסב על היין. וכן והריקו חרבותם על יופי חכמתך קכג) דחירס קכד): תורישמו. לשון רישות ודלות קכה) כמו מוריש ומעסיר קכו): (י) נשפת. לשון הפחה וכן וגם נשף בהם קכז): צללו. שקעו עמקו לשון מלולה קכח): בעופרת.

אבן עזרא

ומלת המלאמו קשה קיז) ורבי מרינוס אמר תהיה מלאה נפשי מהם לקחת כל מטונם קיט). כדרך בני יצאוני (ירמ"י י כ) (קט) והשעם דבק עם אהלך שלל קיט) [כג], ואחרים אומרים מנורת אשר מלאו לבו (אסתר ז ה) (ק"ה) ואחר כן אורישם קיט): תורישמו ידי. תשמידם קכ), וכן ואם לא תורישו (במד' לג נה) (קכא): (פיה"ק). תמלאמו. תחיה נפשי מלאה מהם לקחת מטונם קכט): (י) נשפת ברוחך. מנורת נשף קכג) כי בנשף הבאת רוח שהטביע אותם קכז): [כד]: צללו. מנורת מצולות קכז): [כח] כמו לקול צללו שפתי (חבקוק ג טז) קכט): ובמים אדירים. דבק עם צללו, כאלו אמר צללו במים אדירים בעופרת קכז), ועופרת מנורת עפר, כי הששה מיני מתכות אם יושמו תחת הארץ יחסר כל אחד מהם דבר ידוע בשנים ידועות. ולעולם העופרת תוסיף קכז): (פיה"ק). זה פלא בתוך פלא, שהיו במקום אחד שתי רוחות,

יהל אור

כמו חומה, וכן תיא קמו כסורי: (קיד) כי אין לפרש תמלאמו לפועל יולא שיחכן זו הכנוי מו: (קטו) פי' נפשי והאותי תהיה מלאה ושבעה מהם והוא פועל עומד, וכן פי' רש"י ז"ל: (קטז) ופי' ילאו ממני, וכן פן תשבענו והקאותו (משלי כה טז) פי' פן תשבע ממנו, שגא כנוי מחובר על פועל עומד ולא יבשר להפריד הכנוי השבע אותו אלא ממנו, וכן לא יהיה כנוי הנפרד תמלא אותם כי בכאן עומד הוא, והף שלא יחכן שום כנוי אלא פועל עומד מחלקין אותו ז"ל: (קיז) ולפי פירושו הוא דבק שפיר עם אהלך שלל: כאלו אמר תושלם מהם רלוגי וחפני לשלול שלל ולבוז זו, ולעשות נקמה בהם להשמידם: (קכ) וכן תיא ויזב"ע וירושלמי. (קכא) שפי' השמדה, ותהלת הוראת לשון הוריש גרם לפלוני שיהיה ממונו ירושה, וזה על ידי שהמית אותו: (קכב) צפי' הארוך הביא שהיא דעת ר' מרינוס: (קכג) והטעם לילה: (קכד) הבאת רוחך בנשף שהוא לילה: (קכה) והוא כמו ירדו במצולות, כי נשקעו בקרקע הים: (קכו) ופי' הו' ז"ל שם, שחכה זאת את זאת מגזרת קצ'פים (דה"א טו טז), והוא שם כלי זמר כמו לללל, ורש"י ז"ל פי' שם, לשון מצולות הסוס" (זכריה יד כ), ודעת הח' ז"ל שכעת הטביעה נשמע קולם, ואין לי פי' אחר על ראיתו זאת ועיין קרני אור: (קכז) במים אדירים דבק עם צללו, הם צללו במים אדירים כאשר ישקע העופרת במי מנוחות, וכן פי' הרמבמ"ן: (קכח) כי מלא מין את מינו וניטור:

קרני אור

[כג] וע"ז כתב ר"ל, ואין כן דעת בסל בעמי"ס, ונימוקו עמו, כי לפי זה היה לו לומר תמלאמו נפשי, ובאמרו תמלאמו, משמע ששכוננו על האות הנקמה, כלומר תשוקתי להקם מהם ולהכריחם תמלא בהם, כי אריק חרבי ותורישמו ידי: [כד] עיין העינר שכתב, ומה יענה כפ' וגם נשף בהם (ישעי' מ כד) ונראה שהמעמד לא ראה פי' הקצר שהביא הח' ז"ל גם כפ' הזה, ונכל זאת בחר כזה הפירוש: [כה] עיין יסל אור ולפי דעתי ז"ל, כמו מצולות:

סק"ב רש"י: קיב) וכ"ה בשכל טוב: קיג) גהוא כמו ב' תיבות: קיד) שופ' א': קטו) כח' לו: קטז) רמ"י: י: קיז) חוב לא: קיח) כח' מח: קיט) רמ"י מח: קכ) כח' יד: קכא) ש"ר ח': קכב) רמ"י מח: קכג) יח' כח ז: קכד) יח' בענין כזה ריק כמו מלא שיאמר גם הוא על הממלא ועל המתמלא ממנו (נתח"ט): קכה) לדעת רש"י אין שום מלא מזה השרב מלבד הכרתה וכן דעת סרד"ק, ודעת ספרגם מלשון השמדה והכרתה תשיננו ידי וכן פי' הח' ז"ל ועיין בפ"י הח' ז"ל כח' מה יא, ובקרני אור הערה ה שס: קכו) ש"א ב: קכז) יב"י מ כד: קכח) תפ' טס:

שמות טו בשלח

אונקלוס

בְּרוּחָהּ כַּסְמוּ יָם צִלְלוּ כְּעוֹפְרֵת
בְּמִים אֲדִירִים: יֵא מִי־כַמְכָה בְּאֵלֶם
יְהוָה מִי כַמְכָה נְאֻדָר בְּקֹדֶשׁ נוֹרָא
תְּהִלַּת עֲשֵׂה־פִלָא: יב נְטִית יְמִינְךָ
תְּבַלְעֵמו אֶרֶץ: יג נְחִית בְּחַסְדְּךָ

בְּמִימְךָ חָפָא עֲלֵיהוֹן
יִמָּא אֲשַׁתְּקֵעוּ כְּאֶבְרָא
בְּמִין פְּקִיפִין: יא לִית בְּר
מְנִיךְ דְּאֵת הוּא אֶלְהָא יי
לִית אֶלָּא אֵת אֲדִיר
בְּקוֹדֶשׁא דְחַל הַשְּׁבִתוֹן
עֲבַד פְּרִישָׁן: יב אֲרַמְתָּ
יְמִינְךָ בְּלַעְתַּנּוֹן אֶרֶעָא:
יג דְּבַרְהֵי בְּטִבּוֹתְךָ עֲפָא

רשי

אבן עזרא

חבר פלוגים בלע"ז: (יא) באלים. בחזקים כמו ואת חילי הארץ לקח קבש). חילופי לעזרתי חוסה קל): גורא תהלת. יראו מלהגיד חלופיך פן ימעטו כמ"ס לך דומים תהלה קלא): (יב) נטית ימינך. כשהקדוש ברוך הוא נוטה ידו הרשעים כלים וגופלים קלב) לפי שהכל נתון בידו וגופלים בהטייתה וכן הוא אומר קלב) ויהי יטה ידו וכשל עוזר וגפל עוזר קלד) משל לכלי זכוכית הנחונים ביד אדם מטה ידו מעט והן נופלין ומשחברין קלה): תבלעמו ארץ. מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה' הלדיק קלו):

האחת להערים הפים לעשותם ערכות עד שיעברו ישראל ביבשה. והרוח השנית מספעת המצרים (קיס): נשפת. כמו וגם נשף בהם (ישעי' ט כד) (קל) ויתכן להיותם שניהם מגורת נשף, כי שני נשפים הם, נשף אחר שקוע השמש, ונשף פורם שתורח (קלא), ויהיה פ"י נשפת, שהבאת בנשף רוח (קלב): כעופרת. ידוע, ויתכן שנקרא כן בעבור הרבך העמר בו, ויוסף בו כאשר יסמן בעפר, הפך הזהב הכסף והברזל: יא באלים ה'. הם סלאכי מעלה הקדושים (קלב), ובני אלים הם הכוכבים (קלג) ועוד אפשר זה בפי' כי תשא (קלג): נאדר בקדש. הוא כסא הכבוד (קלד): ושעם גורא תהלות. כי כל המהללים יראים הם להלל שנו, כי פי' ישמיע כל תהלתו (קלד) והם חייבים להלל שמו, כי הוא לבדו עושה

פלא (קלה): (פיהיק, באלים, שם המלאכים המניעים (קלט), ובני אלים הם הכוכבים, וזה תפוד רסון בסוד ואלה שמות (קס): נאדר. שאתה אדיר במרום (קמא) כי בקדש הוא שכי השמים (קכג) שהם קדש כנגד השמים (קכג): גורא תהלות. פעמו שירא האדם לספר תהלותיו, כי נשגבו מהכל, ונודע בעבור פלאים שהוא עושה תמיד): יב נטית ימינך. מהו הפלא כי שסך עליון בעליונים, ומשם נטית ימינך (קכד) ובלעה הארץ שהיא למטה מכל השפלים, את האויב (קכה), והנה בדרך משל, כי ברנע אחד הגיעה ימינך שהיא למעלה משמי השמים, אל תחת הים, ושעם ימינך בחך (קכז): (פיהיק, תבלעמו. שב אל אמר אויב (קכו), והפעם כאשר ראתה הארץ בדברוי מעלה, וזה שעם נטית ימינך): יג נחית בחסדך. אשר נחית לשון עבר תהת יעתיד כמשפט הנבואות (קכח), ושעם בחסדך על

אור

יהל

כסה (איוז כו ט) ופי' הח' ז"ל שם, הוא השמים: (קלז) וכן פי' כס' שפה ברורה (לו ח) וכן פי' רשיי ז"ל: (קלח) ואין בלעזו: (קלט) את הכוכבים והנגלים: (קמ) למעלה ג עו: (קמא) כמ"ס אדיר כמרום ד' (תה' ג ד): (קמב) וכן יפרש הח' ז"ל את הפסוק הללו את ד' מן השמים הללוהו במרומים (שם קמא ח) והפעם אחס הדריס בשמים המרומים והם שמי השמים: (קמג) ואף השמים תלאנו שנקרא קדש, השקיפה ממעון קדשך מן השמים (דבר' כו עו): (קמד) פי' מן השמים: (קמה) שנטשה פלא ובלעה אותם הארץ אחר שכסה אותם הים: (קמו) והושאל הכח אל הימין: (קמז) ע"כ יאמר תבלעמו ומוסב על האויב: (קמח) והגביא ילייר את הפתיד כאלו כבר נטשה,

(קכט) וכן יאמר (למעלה יד כט) כפי' הארון: (קל) וכן פי' רשיי ז"ל, והסכים עמו הרמב"ן ז"ל, זכח ויפה פירש: (קלא) וכן אז"ל (ברכות ג ב) חרי נשפי הו: (קלב) להטביע אותם: (קלג) והם יקראו אלים, כי השם נתן בהם כח לפעול פעולות בעולם, אבל הם בעלי גבול לא יעברוהו, והקב"ה אין לו גבול, ולגדולתו אין חקר, ולכן יקרא אל אלים, או אל עליון, וכן פי' הרמב"ן: (קלד) וכן יאמר הרמב"ם ז"ל (היסוה"ת פי"ג ה"ט) דעת הכוכבים והנגלים מעוטה מדעת המלאכים: (קלה) למטה לג כג: (קלו) וכסא הכבוד הוא השמים כמו שכתב, השמים כסאי (ישעי' סו ח), ד' בשמים כסאו (תה' יא ד) ד' בשמים הכין כסאו (שם קג יט) מאחו פני

סקו"ב רשיי: קכט) יחו' יז: קל) תהי' כג: קלא) כס' סה: קלב) וכ"ה תכילתא פ"ט: קלג) ובתכילתא מביא פסוקים אחרים: קלד) ישפי' לה ג: קלה) ובתכילתא ידמה לכלים הנתונות ביד אדם: קלו) תכילתא שם פ"ג שכל קוץ יקוט כרתי

דָּבַר דְּפָרְקָהּ סוּבְרָהֵי: דָּבַר דְּפָרְקָהּ דְּדִירָא דְקִדְשָׁךְ: דָּבַר דְּפָרְקָהּ דְּדִירָא דְקִדְשָׁךְ: יְדִי שְׁמַעֵי עִמָּמִיא וְזַעֲרֵי: יְדִי שְׁמַעֵי עִמָּמִיא וְזַעֲרֵי: דְחֵלָא אַחְדָּתְנֹן דְּהֵוּ: דְחֵלָא אַחְדָּתְנֹן דְּהֵוּ: יִתְבִּין בְּפִלְשֶׁת: יִתְבִּין בְּפִלְשֶׁת: אֲתַבְּהִילוּ רַבְרָבֵי אֲדוּם: אֲתַבְּהִילוּ רַבְרָבֵי אֲדוּם:

רשי

אבן עזרא

עטודי הענן והאש, כי הוא המנהה אותם (קסג). או זה רסו לאשר נהם עד עתה (ה): גהלת. כמו אתנהלה ראשי (ברא' לג) (קכ): בעזק. ולא בעוזם (קכ): אל גוה קדשך. הוא הר סיני ששם שכן הכבוד (קכ), וכן כתוב ואביא אתכם אלי (למטה יט ד) (הי): (פיה'ק. גחית בתסדך. על דעת כל המפרשים שהוא דבר עתיד (קכ), וכבר הזכרתי למת ידברו הנביאים בעבר תחת עתיד. והפעם שהשם ינחם עד שיביאם אל ירושלים. שהוא גוה הקדש (קכ), וחנכון בעיני שגוה הקדש הוא הר סיני, ששם יעברו את השם, ושם נתנה תורת לישראל (הי): יד ששמעו עמים. שהם סביבותיהם (קכ) גם יעברו עליהם (קכ): חיל אחז יושבי פלשת. יושבי ארץ פלשת (קכ). כי יושבי לאות על זה (קכ):

(יג) גהלת. לשון מנהל קליו ואונקלוס תרגם לשון נושא וסובל ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית קליו: (יד) ירגזון. מתרגזין קליו: יושבי פלשת. מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ וילאו בחזקה (קס) כמפורש בדברי הימים (קמא) והרגום חנסי גת: (טו) אלופי אדום אילי מואב. והלא לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים אלא מפני חנינות שהיו מתאולגים ומלסערים על כבודם של ישראל (קמב): נמונו. נמסו (קמג) כמו ברביבים תמוגגה (קמד) אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו (קמה):

(פיה'ק. ופעם שמעו עמים. על שער (קכג) והזכיר (קכא) פלשת ואדום ומואב, בעבור שהם בין ארץ מצרים ובין ארץ כנען (קכד): מן אילי. ביו"ד (קכה) כמו כבשים (קכו), כי השרים בדמותם בצאן (קכז) ודגה שלשתים ואדום ומואב לא נלחמו עם ישראל במדבר (קכח): נמונו כל יושבי כנען. בעבור השמועות (קכט), כדרך. ונשמע וימס לבבנו (יהושע ב יא), גם יושבי

יהל אור

קהני אור

(זכריה יד כ) ופי' שם הח' ול' מגורח תלילת, לללים תלוים בלואה פסוס' ורלרי לומר אז"כ כהנ' כשם לקיל לללו שפתי': [כז] קרא לברי אדום אלופי פלשתן אלופינו מטובלים (תה' קמד יד) וקרא לשרי מאנכ חילים שהוא לבן כבשים, וכלו להגיד בטחם שכלי פחדו ורגזו מזה שלא יד: (קכג) ופי' בחוקף שלך נגד כל מי שיקום של עמך: (קכד) וכן פי' הח' דל (למטה יט ד) שכבודו ירד כהר סיני והוא הר הקדש, והוא כמו הנה הקדוש אשר לך: (קכד) וכן פי' שם הח' זל' והנה אחר משה חטבדון את האלהים על ההר הזה (למעלה ג יב) והוא גוה קדשך ועיין למטה יט ד שהגהתי שם צליל 'אמר לעשה': (קכה) והעד 'אל גוה קדשך'. (קכו) וכן כתוב, עיניך תראינה ירושלים, נוה שאנן (ישעי' לג כ) וכן (מכילתא מסכתא דשירה פ"ט) נהלת בעוף בזכות התורה שהם עתידין לקבל, ואין עוף אלא תורה שנאמר ד' שוה לעמו יתן וגו' (תה' כט יא): (קכז) כענין, כי שמענו את אשר הוצי' ד' את מי ים סוף (יהושע ג י) (קכט) פי' ירגזון כשיעברו ישראל עליהם. (קס) כי פלשת שם האומה, ולא יפול מלח יושבי על השם, אלא על ארץ, והסר מלח ארץ. (קסא) כי פירושה ארץ פלשתים: (קסב) כי הם רגזו וחלו, כמ"ס, אחס עובדים בגבול אחיכם בני פשו היושבים בשעיר וייראו מכס (דבר' ז ד): (קסג) ואחרי כן הזכיר: (קסד) פלשת היא בקצה גבול מזרים משפת הים, אדום, בין ערב ופלשת, והם ישבו על ים סוף הנקרא ים האדום (ראהסעם מעשר) ומואב היה סמוך ונשען לגבולם: (קסה) והוא הקבוץ מן איל: (קסו) והם הזכרים במין הכבשים. (קסז) כמו האילים ההולכים בראשי העדר ומנהיגים הלאן כן השרים מנהיגים את העם, והנה תארום בשם הלופים ואילים כפי מעלתם זה מזה כמו שהאלופים מנהיגים מן האילים: (קסח) פי' נפל פחדם עליהם: (קסט) ופי' נמסו כדבר הגמס בתוך

כי הגבוה נטון וזכור אלנו כאלו נעשה ככר: (קמט) והם היו על דרך חסד, כי לא היה זה צברית ובטובות האבות: (קנ) פי' יאמר בלשון עבר: (קנא) וכן הוא (מדרש שכל טוב) אין נהילה אלא נהינה בלש ודומה לדבר, אחנהלה לאפי (ברא' לג יד): (קנג) ופי' בחוקף שלך נגד כל מי שיקום של עמך: (קנד) וכן פי' הח' דל (למטה יט ד) שכבודו ירד כהר סיני והוא הר הקדש, והוא כמו הנה הקדוש אשר לך: (קנה) וכן פי' שם הח' זל' והנה אחר משה חטבדון את האלהים על ההר הזה (למעלה ג יב) והוא גוה קדשך ועיין למטה יט ד שהגהתי שם צליל 'אמר לעשה': (קנה) והעד 'אל גוה קדשך'. (קנו) וכן כתוב, עיניך תראינה ירושלים, נוה שאנן (ישעי' לג כ) וכן (מכילתא מסכתא דשירה פ"ט) נהלת בעוף בזכות התורה שהם עתידין לקבל, ואין עוף אלא תורה שנאמר ד' שוה לעמו יתן וגו' (תה' כט יא): (קנז) כענין, כי שמענו את אשר הוצי' ד' את מי ים סוף (יהושע ג י) (קכט) פי' ירגזון כשיעברו ישראל עליהם. (קס) כי פלשת שם האומה, ולא יפול מלח יושבי על השם, אלא על ארץ, והסר מלח ארץ. (קסא) כי פירושה ארץ פלשתים: (קסב) כי הם רגזו וחלו, כמ"ס, אחס עובדים בגבול אחיכם בני פשו היושבים בשעיר וייראו מכס (דבר' ז ד): (קסג) ואחרי כן הזכיר: (קסד) פלשת היא בקצה גבול מזרים משפת הים, אדום, בין ערב ופלשת, והם ישבו על ים סוף הנקרא ים האדום (ראהסעם מעשר) ומואב היה סמוך ונשען לגבולם: (קסה) והוא הקבוץ מן איל: (קסו) והם הזכרים במין הכבשים. (קסז) כמו האילים ההולכים בראשי העדר ומנהיגים הלאן כן השרים מנהיגים את העם, והנה תארום בשם הלופים ואילים כפי מעלתם זה מזה כמו שהאלופים מנהיגים מן האילים: (קסח) פי' נפל פחדם עליהם: (קסט) ופי' נמסו כדבר הגמס בתוך

מקוב' רשי: קלז) וכן בשכל טוב אין נהילה אלא נהינה: קלח) וכו' פנברי: קלמ) לשון טוה וכן במכילתא שם החתולו מתרגזין וכ"ס ילקוט שם: קס) מכילתא שם פנכד' לז כ פנר"א פ' מת, פס"ז, שכל טוב, ילקוט שם: קסא) זכ"א ז כ כא: קסב) מכילתא שם, ילקוט שם: קסג) מכילתא שם פס"ז וכן בשכל טוב אין נהינה אלא נהינה וכ"ס בילקוט שם: קסד) חס' פס: קסה) מכילתא שם, פס"ז שכל טוב ילקוט שם ז

שמות טו בשלח

אונקלוס

רַעַד נִמְגוּ כָּל יוֹשְׁבֵי כְנָעַן: מִן תִּפְּלֵם
עַלֵיהֶם אֵימָתָה וּפַחַד בְּגִדְלִי זְרוּעֶךָ
יִדְמוּ כְּאֲבֵן עַד־יַעֲבֹר עִמָּךָ יְהוָה
עַד־יַעֲבֹר עִם־זוֹ קִנְיָתָ: יִתְבְּאַמוּ
וְתִטְעֲמוּ בְתַר נִחְלָתְךָ מִכּוֹן

תְּקִיפֵי מִזֹּאב אֲחֻדְתֵּנוּן
רְתִיתָא אֲחֻבְרוּ כֹל דִּתְנוּ
יִתְבִּין בְּכְנָעַן: מִן תִּפְּלֵם
עַלֵיהוֹן אֵימָתָא וּדְחַלְתָּא
בְּסִגֵי תְקִפְךָ יִשְׁתַּקִּין
כְּאֲבָנָא עַד דִּיעֲבֹר עִמָּךָ
יִתְבְּאַמוּ עַד דִּיעֲבֹר
עִמָּךָ דִּנֵּן דִּי פְרָקְתָּא יִתְּ
יִרְדְּנָא: יִתְּעֲלֵנוּן
רַשִׁי

אבן עזרא

כנען ארץ כנען (קט): (פיה"ק): אירי. מפעם
כנבר אין איר (תה' פח ה): מן תפל עליהם.
שב אל אדום ואל מואב, אעפ"י שהזכיר למעלה
כנען (כז), וכמורה בעמוד ענן ידבר אליהם
(תה' צט ז) (קט), כאשר פירשתי (קט)
וישם דמי מלחמה בשלום (סי' א ב ד) שב אל
אבנר לבדו (קט) [כה] את אבימלך ואת אשתו
ואמהותיו וילדו (ברא' כ יז) שב אל אשתו
ואמהותיו (קט), וכל זה (קט) בעבור עד יעבור
עמך ה', שעברו עליהם לפני בואם אל ארץ
כנען (קט), ואמר עד יעבור פעמים, כי סבבו
את הר' שעיר ימים רבים (קט): וטעם קניית.
שהיו עבדים למצרים, ואתה קנית אותם להיותם
לך לעבדים (קט): (פיה"ק): תפל עליהם.
איננו שב על יושבי כנען שהוא קרוב, רק אל
פלשתים ואדום ומואב, וכמורה תנה את נשי ואת
ילדי (שם י כו) (קט) וישם דמי מלחמה בשלום
ולא ילחמו עם ישראל עד שיעברו אל ארץ כנען (קט) [כט] כי עבדים היו ואתה קניתם להיות
לך לעבדים (ל): ין תבאמו ותטעמו. תפלה שיעטרו שם הרבה ולא יגלו, בדרך בוד

(טז) תפל עליהם אימתה. על הרחוקים:
ופחד. על הקרובים (קט) כענין שנאמר כי
שמענו את אשר הוצי' וגו' (קט): עד יעבר.
עד יעבר. כחרגומו (קט): קניית. חבבת
משאר חמות כחפץ הקנוי בדמים יקרים
שחביב על האדם (קט): (יז) תבאמו. נתנבא
משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר תביאנו
(נראה ש"ל שלא יכנסו לארץ וכו' והכי
חיתא בהדיא פ' יש נוחלין ק"י) ובמכילתא
הבנים יכנסו ולא האבות (קט) חף שלא
נגזרה גזרת מרגלים עדיין מכל מקום
ניבא ולא ידע מה ניבא. מהרש"ל): מבין
לשבתך. מקדש של מטה מכוון כנגד כסא

(סי' א ב), והפעם שידמו כל אלה שהם יבדוק (קט)
[כט] כי עבדים היו ואתה קניתם להיות
שיעטרו שם הרבה ולא יגלו, בדרך בוד

קרני אור

נאמר בהם גזרת אנשים (קט): [כז] וכרמב"ן ז"ל
כתב, יחנן שם של הכנעני נפל פחדם ולא נלחם בהם עד
עכרס, כי הכנעני מלך פרד יושב הנגב, אינו כנעני ניתוס
כדעת רז"ל, ועיין בפ"י הרמב"ן (כמד' כה א) ובפ"י הת'
ז"ל שם: [כה] עיין בפ"י הת' ז"ל (ברא' כ יז) שהביא
הפסוקים האלה לעדים על פירושם, ושם ביארתי, ויש דמי
מלחמה בשלום שהוא שב על יואב, וכן פ"י הת' ז"ל (תה'
לט ז) שהוא שב על יואב, וכן פ"י כל המפרשים, ופ"י פ"י
שהוא שב על אבנר וסותר דברי עזמו, ופ"י הפסוק כי אבנר
בא להשיב המלוכה מבית שאול לדוד לבעל המלחמה מהם,
והנה אבנר שם הדמים העתידים להשפך מישראל שיאנו
בשלום, ועיין קרני אור הערה יב שם: [כט] והנה הזכיר
חמלה הפמים שהיו קרובים אל הכרכים שהיו ישראל לריכוס
לפבור כדי ללכת ארצה כנען, כי חמלה היה לרין שיחתו
הפלשתים, ואדום ומואב, כדי שלא יפכנו את ישראל בעכרס
אלל, ואח"כ היה לרין שיחתו הכנענים ויפלו ביד ישראל
(שד"ל) ז [ל] (ובמכילתא מסכתא דשירא ס"ט) ארבעה
ואת ילדי אשר עבדתי אותך בהך שב על נשי ולא
שהיו קרובים אל הדרך או שהם בדרך שהיו ישראל לריכוס לעבורי (קט) וידמו כאבן עד שיעברו:
ויסיים

יהל אור
בתוך המים: (קט) וכמו שפ"י למעלה פ' יד על
יושבי פלשת יושבי ארץ פלשת: (קט) פ"י אל משה
ואהרן לא אל שמואל: (קט) כן פ"י הת' ז"ל שם,
ועיין בפ"י הת' ז"ל (ברא' כ יז), ובפ"י הקלר
למעלה ד כ, ובפ"י הארוך למעלה ז ז): (קט) כלומר
להריגת אבנר ולא להריגת עמשא, כי בהריגת עמשא
לא שם דמי מלחמה בשלום, כי לא היה לו עמו
מלחמה בתחלה ועיין קרני אור: (קט) לא אל
אבימלך: (קט) ומה שיפרש כן שהבקשה והתפלה
מהפלת האימה שב על פלשת אדום ומואב ולא על
כנען הקרוב אליו: (קט) כי עליהם עברו ערס בואם
אל ארץ כנען, ולא נלחמו עמהם: (קט) כמ"ס, ונסב
את הר' שעיר ימים רבים (דבר' ב א): (קט) כטעם
עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים (ויקרא
כה מצ) ולזה נקראו עם ישראל קנינו ביחוד בעבור
שהוציאם מא"מ מבית עבדים: (קט) חנה את נשי
אל ילדי, והח' ז"ל הביא רק ראש הפסוק: (קט) פ"י
שהיו קרובים אל הדרך או שהם בדרך שהיו ישראל לריכוס לעבורי (קט) וידמו כאבן עד שיעברו:
ויסיים

מק"ב רש"י: (קט) מכילתא שם, ספרי כוף פקב, ספ"ז, שכל טוב, ילקוט שם וכן פ"י רש"י (דבר' יא כה): (קט) יהושע ב:
(קט) עיין ת"א וכו' בילקוט רכ"ב: (קט) עיין קרני אור הפנה ל: (קט) כ"ה ב"כ קט"ב: (קט) כ"ה מכילתא
פ"י, ספ"ז ילקוט רכ"ב:

שמות מו בשלח

אזנקלוס

**וְעַד: יֵשׁ כִּי בָא סוֹם פְּרַעְיָה בְּרִכְבּוֹ
וּבַפְּרָשָׁיו בַּיּוֹם וַיֵּשֶׁב יְהוָה עֲלֵיהֶם
אֶת־יְמֵי הַיּוֹם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכּוּ**

**יֵשׁ אֲדֵי עֲדוֹ סוֹסוֹת פְּרַעְיָה
בְּרִתְפוֹ הֵי וּבַפְּרָשָׁיו
בַּיּוֹם וַאֲתִיב יְיָ עֲלֵיהֶם
יְת מִי יִמָּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
הִלְכּוּ בַיּוֹם שְׁתָּא בְּגוֹ יִמָּא:**

אבן עזרא

רש"י

לעולם ועד עולם (יג) ואל תתמה בעבור סלת
 „עד” שאינה סמוכה (יד) כי כתוב שוכן עד
 וקדוש שמו (ישעי' נו טו) (יז) [לז] ומשפט
 לשון הקדש (יח) בהיות התנועה (יח) באות הבא אחר וי"ו (יח) יפתחוהו (יט) כמו שור וכשב
 וצ"ו (ויקרא ז כג) (י) ובעבור זה נפתח ועד (יא) והנה אמר (יב) ואכל סבל (ברא'
 כז לג) (יג) ובסוף הפסוק, הגחש השיאני ואכל (שם ג יג) (יד) על כן אמרו לע"ל ועד (יט) [לז]:
 (סויה"ק. ה' ימלנך. או תראה מלכות השם (יט): ומעם לעולם ועד. על דעת חכם ספרדי לעולם
 ולנראה (יז) ואתרים אמרו שהוא כמו, היודע ועד (ירמי' כט כג) שפי' והעד, והפעם שהוא בלך והוא עד כל לב
 שימליכנו, והנכון בעיני שהוא דרך קצרה, וכן הוא לעולם ועד עולם (יח) ובעבור היות השעם באות הראשון (יט)
 כמו לחם ויין (ברא' יד יח) נפתח הוי"ו (י) ובעבור היות סוף פסוק, היה העי"ן קמוץ בקמץ קטן (יח) [לח]
 ואם תאמר אנה סצאנו עד שאיננו סתוף, הנה הוא שוכן עד (ישעי' נו טו) כן גם בא זה הפסוק
 מהשירה (יג) והפעם שזה השם האות לו המלוכה, שעשה פלא בחוף פלא, והשיב מי הים על מצרים, גם
 ישראל היו אז הולכים בתוך הים ביבשה (יג): **יֵשׁ כִּי בָא סוֹם פְּרַעְיָה**. לפי דעתי, כי גם זה הפסוק
 מהשירה (יג) [לח] להזכיר הפלא שעשה בתוך פלא כאשר פירשתי (יג), וסלת עליהם טבה
 אל סום פרעה ברכבו ובפרשיו, גם פרעה עסדם (יט) כי כן כתוב, אמר אויב שהוא
 פרעה, ואחריו תבלעמו ארץ, וכתוב ספורש, ונער פרעה וחילו בים סוף (תהי' קלו

קרני אור

יהל אור

(ש"ב ז יג) אלהים יכוננה עד עולם סלה (תהי' מח טו)
 והכוננה שהאל ישמור מקדשו שלא יתרכ, והוא כענין מה
 כתיב אח"כ, ד' ימלך לעולם ועד: [לז] וסד"ל ישיג פ"ז,
 וכתב, כי אין המליכה חסרה כדעת הראב"ע שחשכ כי משפטה
 לפולם ועד עולם, והיחס המלה ראיה לנקוד ועד ומפני
 ההפסק (כי לא מלאנו המלה הזאת רק בהפסק) ועד,
 והפגל שחת העי"ן זר מ"ד, וראב"ע בקש להולמו ולא
 הלמו כי אמר שהוא בעבור ההפסק כמו ואוכל (ברא' ג יג)
 מן ואכל ואין זה כלום פ"י"ג מה"ז "שהאריך בזה:
 [לז] ובר"ק ור"ב ו' מלך כתבו כל פולם ועד ככנול
 להפריד בינו ובין, היודע ועד (ירמי' כט כג) שהוא"ע ענין
 פדות, ופי"ן כהכח"ל ליתפ"ש מה שכתב בזה:
 [לח] ורש"י ז"ל פ"י לפולם ועד לשון עולמית הוא, והוי"ו בו
 יסוד לפיכך היא פתוחה, וכו' פי"ן ככנת המקרא לרש"י,
 וכבאר רחוקות, וכבאר שד"ל, מה שהאריכו בזה לבאר דעת
 רש"י ז"ל: [לח] והרמב"ן לא הסכים פ"י, מפני שאיננו כלשון
 ששירה והגזרות, וכן כתב הכח"ל לנתפ"ש והפסיק פמסס
 שהוא בקמץ: (ריב) עתה יפרש נקוד העי"ן שהוא
 שהוא סוף פסוק, שב הפתח קמץ קטן שהוא לירי: (רטו) ודעתו שגם פה הוא בלירי, וזה הוא הפשט
 הנכון כבארנו עפ"י דעתו (תהי' טו) הכחתי למעלה אות רג: (רטז) איננו דרך תפלה, שא"כ היה לו
 לומר, ימלך ד' לעולם ועד, גם איננו דרך נבואה, אך הוא דרך מליצת השיר, כאשר יביא ד' את עמו
 אל מקדשו, או יהיה ד' מלך לעולם ועד ותרעה מלכותו (שד"ל): (ריז) ז"ל „לנעלם ולנראה" שפי' מלת לעולם
 לשון העלמה, ומלת ועד, מלשון עדות, ז"ל ורצונו בזה שהשי"ת הוא הממליא והמנהיג לנמלאים הרוחניים
 והגשמיים: (ריח) פי"ן למעלה אות רג: (ריט) פי' שהנגינה בלאת הראשון אחר הוי"ו: (רכ) בא הוי"ו
 בקמץ, פי"ן למעלה אות רט: (רכא) פי' בלירי: (רכב) והושאלה להוראת התמידות: (רכג) פי"ן צפי'
 הקצר (למעלה פסוק י) וכן יפרש רס"ג, כי השם הנכבד ראוי עלינו לקבל מלכותו לעולם ועד ולא נמרה
 זו בעבור שהעביר אויביו וסוסייהם בים, ויהי' פירוש כי בא סום ונו', יען כי בא: (רכד) שהיו מאררים
 ואומרים כי בא סום פרעה ונו': (רכה) למעלה יד כט, וצפי' הקצר למעלה פ"י: (רכט) וזהו שכתב

בקי"ב רש"י: קס) העי"ן נק. ה בלירי שהוא קמץ קטן, ועי"ן כפי' הח' ז"ל וכבארנו ופי"ן ס' הזכרון ובלגוש כ"ארה: קסא) וכן
 פי' הדגש"ס:

אונקלוס

שמות שו בשלח

קטו 229

בִּיבְשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם: פ כ וַתִּקַּח
 מֵרִים הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אֶהֱרֹן אֶת־
 הַתֶּף בַּיָּדָה וַתַּצְאֵן כָּל־הַנָּשִׁים
 אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחֲלֹת: כא וַתַּעַן
 לָהֶם מֵרִים שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־נָאֵה
 נָאֵה סוֹס וּרְכָבוֹ רָמָה בַּיָּם: ס
 כב וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף

כ וְנִסְיַבְתָּ מֵרִים נְבִיאָתָא
 אֲחֵתָהּ דְּאֶהֱרֹן יִתְּתָא
 בַּיָּדָה וַיִּנְפְקוּ כָּל נָשִׂיא
 בְּתַרְהֵא בְּתַפִּין וּבְמַחֲנִין:
 כא וַיִּמְעַנְיָא לְהוֹן מֵרִים
 שְׁבַחוּ וְאוֹדוּ קִדְם יְיָ אֱרִי
 אֲתַנְיָא עַל יְוֹתְנֵיָא
 וְנָאֵתָא דִּילֵהּ תִּיא סוֹסִיא
 וְרָמָה רָמָה בַּיָּם:
 כב וַאֲמַל מֹשֶׁה יִתְּתָא יִשְׂרָאֵל
 מִיַּם דְּסוּף וַיִּנְפְקוּ
 לְמַדְבְּרָא דְחַנְרָא וְאוֹרֵי

רשי

אבן עזרא

פס (כ) (כ) [ס]: (פיה"ק. כ הנביאה אחות
 אהרן. י"א שהיא אחותו בנביאה (כ) אולי נקראה כן
 במצרים להפריש בינת, ובין מי שהיא כשמה, ומעלת
 אהרן קודם בא משה (כ) גם היתה גדולה כאשר
 פירשתי (כ), וכאשר אמרו ישראל זאת השירה, כן
 נגנו אותה כולה כל הנשים הכנניות: כא ותען
 כמו קיל ענות (למשה לב יח) (כ), או כמו ויען
 איוב (איוב ג א) (כ) וענית ואמרת (דבר' כו ה) (כ)
 ובמקומו אפרשנו (כ): כב ויסע, לפי דעתי כי
 עמוד הענן (כ) שהיה הולך לפניהם בצאתם
 מצרים, ועמוד האש ככה לילה (כ) ללכת
 יומם ולילה (למעלה יג כא) (כ), ואחר ששבע
 פרעה וחילו אין להם פחד ולא יסעו
 בלילה (כ) [מא], והנה לא תמצא בפי בהעלותך
 שבלילה נסעו (כ), והנה הפיעם משה על פי
 מלרים שנאמר תורי זהב נעשה לך עם

(כ) ותקח מרים הנביאה היכן נתנבאה כשהיה
 אחות אהרן קודם שנולד משה אמרה עתידה
 אחי שתלד בן וכו' כדאיתא בסוטה קס"ב) דבר
 אחר אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה
 כשנלטרעה נקראת על שמו קס"ג): את התף.
 כלי של מיני זמר: בתפיים ובמחלת. מובטחות
 היו לדקנויות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים
 והוליאו תפיים ממלרים קס"ד): (כא) ותען להם
 מרים. משה אמר שירה לאנשים. הוא אומר
 והם עונין אחריו ומרים אמרה שירה
 לנשים קס"ה): (כב) ויסע משה. הסיען בעל
 כרחם קס"ו) שעבדו מלרים את סוסיהם בתכשיטי
 זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מולאין
 אותם ציט וגדולה היתה ציזת היס מציוזת

קרני אור

כד"ל, וכתב, אינו ען השירה, כי אין לשון ספי כזה כלשו'
 הכירה אלא דרך ספור פשוט, אבל הוא נקצר למעלה או
 יסר משה כי בא סוס פרעה, כדעת הרמב"ן והרמב"ם:
 [ב] וכן הוא דעת ר' יחזקאל (מכילתא בשלח פ"ו, שו"ט)
 מזמור קו) ועיין למעלה ע עז קרני אור הפרס [ב]:
 [מא] וע"ז כתב שד"ל שהוא טעות, כמובא (נתמיה ע יט)
 ואתה כרתמיק סרכים לא עזתם כמדבר, את עמוד הפען
 לא פר מעליהם ציומם להנחותם בהדרך ואת עמוד האש
 ז"ל, יתכן שאלו הכהנים לאמר מה זה שרצאת,
 על כן וענית: (רל"ד) וז"ל הח' וז"ל (שפת יתר סי' פט) ותען להם פי' הגאון כמו וענתה (הוג' יז)
 ונכון הוא, וכן פי' הח' וז"ל סס, תנגן ותשיר כמו, ותען להם מרים: (רלה) ובעל באר יצחק יגרום
 כי פסק עמוד הענן וכן הוא ברש"י: (רלו) כמו שכתוב: (רלו) והם לא הלכו כ"א עד עברם את היס:
 (רלה) וכן פי' הרד"א, כי אחר שנגמר אותו הענין לא היה הולך העמוד לפניהם, כי היה משה מנהיגם
 והולך לפניהם: (רל"ט) וכן פי' הח' וז"ל (במד' ע כא) בשם י"א, והסכים ע"ז, וכתב והוא הגכון, ועיין
 למטה

יהל אור

סוס ורוכבו רמה צים, וזה על פרעה: (רכז) עיין
 למעלה ע טז, וזפי' הקצר יד כה וצבאורי סס:
 (רכח) וע"כ הוסיף הכתוב לקרותה אחות אהרן
 ששניהם במדרגה אחת לענין הגבוהה: (רכט) וכן פי'
 הח' וז"ל בפי' הארוך למעלה ד יג וזפי' הקצר סס,
 ע"כ יחסה הכתוב אחר אהרן: (רל) למעלה ד ז ולא
 כדעת בן זוטא: (רלא) ופי' סס הח' ז"ל, כמו עינות:
 (רלב) ופי' סס הח' ז"ל, ויהיה ענינו כמתחיל, או
 שאלוהו חזיריו אז ענה להם: (רלג) ופי' סס הח' ז"ל,
 על כן וענית: (רלד) וז"ל הח' וז"ל (שפת יתר סי' פט) ותען להם פי' הגאון כמו וענתה (הוג' יז)
 ונכון הוא, וכן פי' הח' וז"ל סס, תנגן ותשיר כמו, ותען להם מרים: (רלה) ובעל באר יצחק יגרום
 כי פסק עמוד הענן וכן הוא ברש"י: (רלו) כמו שכתוב: (רלו) והם לא הלכו כ"א עד עברם את היס:
 (רלה) וכן פי' הרד"א, כי אחר שנגמר אותו הענין לא היה הולך העמוד לפניהם, כי היה משה מנהיגם
 והולך לפניהם: (רל"ט) וכן פי' הח' וז"ל (במד' ע כא) בשם י"א, והסכים ע"ז, וכתב והוא הגכון, ועיין
 למטה

פקו"ב רש"י: קס"ב) סוטה יג א מגילת יד א מכילתא סס שחזר פ"א פס"ו ילקוט קטו: קס"ג) מכילתא סס סוטה סס
 ילקוט סס: קס"ד) מכילתא סס פדר"א פ"א פס"ו, שכל טוב ילקוט רנ"ג: קס"ה) מכילתא סס, סס"ו, שכל
 טוב ילקוט סס: קס"ו) וכו' מוצרן נקודת הפהח, והוא לשון הפעיל:

שמות טו בשלח

אונקלוס

וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ
 שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ
 מַיִם: כַּג וַיָּבֹאוּ מִרְתָּה וְלֹא יָבִילוּ

תִּלְתָּא יוֹמִין בַּמִּדְבָּרָא
 וְלֹא אִשְׁכַּחוּ מַיָּא: כַּג וַיָּבֹאוּ
 לְמִרְתָּה וְלֹא יָבִילוּ לְמִשְׁתֵּי
 מַיָּא מִמִּרְתָּה אֲרֵי מְרִירִין

אבן עזרא

השם (יג) [סב] ואיננו רק ששה מסעות עד הר סיני (יג), והם פחותים מארבעים יום (יג), והאזיר טוב לא לה ולא קר, וכי שאין לו אהל יובל לעמוד באזיר (יג) ולא יזיקנו, ובבואם אל מדבר סיני עשו כולם סוכות כי שם יתעכבו עד שיעשו המשכן (יג) כי בעבור זה הוציא עצי שטים סטצרים כאשר אפרש (יג), ולהיות זכר לסוכות שעשו שם היה חג הסוכות (יג), כי הכתוב אמר כי בסכות הושבתו את בני ישראל (יג) ואין ישבו בעננים? (יג), כי הסכות אינם רומים לעננים (יג), ועוד אפרש למה חג הסוכות בחדש השביעי (יג), וכאשר נעשה המשכן ירד השם בעמוד ענן עליו כי בן כתוב ואש תהיה לילה בו (למטה מ' לח), ובנסוע הענן יסעו בני ישראל (יג), ובעבור זה כתוב ובעמוד ענן אתה הולך לפניו יומם (במד' יד יג) והנה שנים עמודים הם שמתהלפים על המשכן (יג), ואם קבלה ששבעה ענני כבוד היו (יג) נניח סברתינו ונסמוך על הקבלה: אל מדבר שור. הוא מדבר איתם בעצמו (יג) אולי שתי ערים היו במדבר שנקראו בן או יש למדבר שני שמות (יג), והעד שאמר וילכו שלשת ימים במדבר הוא מדבר שור (יג), על בן בהודעה נפתח ב"ת במדבר (יג) [מג]: ולא מצאו מים (יג) כג ויבאו מרתה.

רש"י

נקודות הכסף קסו לפיכך הולך להסיפן בעל כרחם קסח): (כג) ויבאו מרתה. כמו למרה. ה"א צסוף תיבה במקום למ"ד בתחלתה והתי"ו הוא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה*) ובסמיכותה כשהיא נדבקת לה"א שהוא מוסוף במקום הלמ"ד מהפך נקודות הושבתו את בני ישראל (כג) ואין ישבו בעננים? (יג), כי הסכות אינם רומים לעננים (יג), ועוד אפרש למה חג הסוכות בחדש השביעי (יג), וכאשר נעשה המשכן ירד השם בעמוד ענן עליו כי בן כתוב ואש תהיה לילה בו (למטה מ' לח), ובנסוע הענן יסעו בני ישראל (יג), ובעבור זה כתוב ובעמוד ענן אתה הולך לפניו יומם (במד' יד יג) והנה שנים עמודים הם שמתהלפים על המשכן (יג), ואם קבלה ששבעה ענני כבוד היו (יג) נניח סברתינו ונסמוך על הקבלה: אל מדבר שור. הוא מדבר איתם בעצמו (יג) אולי שתי ערים היו במדבר שנקראו בן או יש למדבר שני שמות (יג), והעד שאמר וילכו שלשת ימים במדבר הוא מדבר שור (יג), על בן בהודעה נפתח ב"ת במדבר (יג) [מג]: ולא מצאו מים (יג) כג ויבאו מרתה.

קרני אור

כלילם להאיר להם, ואת הדרך אשר ילכו בה: [סב] וכן הוא דעת ר' אליעזר (מכילתא בשלח דויסע פ"א. תנחומא ב' בשלח אות טו, ילקוט בשלח רמז ה"ד בשם התנחומא, ודעתו על התנחומא ב' שמ"ר פ' כד ב', ושב ע"ש במקום לא נסעו לל' נסעו ודעת ר' יהושע שם שזו הוסיפה לא נסעו אלא עפ"י משה, ובמדרש שכל טוב) בשלש מקומות במקרא כתיב ויסע שהיו נפתחת ושלבתן בעל כורחם, ויסע כלחן עמו (תה' פח נב) ויסע כעץ הקוטי (איוב י' ודומה לכס, והמלא תסיעי (מ"ב ד ד) מסיפ אבנים (קהלת י' ט): [מג] שור הוא שם כולל לכל המדבר הגדול שבין א"מ ופלשתים וערב ונקרא בן ע"ש העיר שמה והה' ז"ל תשב פה שמה מסעות, ולמעלה יג כב צפי הקצר יהשוב רק חמשה מסעות, ואין בהם סתירה: (רמב) מכה ניסן עד ר"ה סיון, ובר"ה סיון באו מדבר סיני: (רמג) פי' בלא אהל: (רמד) ועמדו שם כמו שנה, ומשה הודיעם כי יעמדו שם עד שיטעו המשכן: (רמה) עיין (למטה כה ה) צפי הארוך, שיסתיר הדעת הזאת, אך צפי הקצר שם הסכים לזה: (רמו) לזה לעשות חג הסוכות: (רמז) בן הוא דעת ר' אליעזר (סוכה יא ב) ענני כבוד היו: (רמה) וכן הוא דעת ר"ע (שם) סוכות ממש פשו להם: (רמט) עיין (ויקרא כג מג) ושם פי', כי מימות תשרי החלו לעשות סוכות בעבור הקור: (רנ) כמש"כ ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל (למטה מ לו): (רנא) עיין צפי הקצר (למעלה יג כב) ובבאורי שם: (רנב) פי' כיום עמוד הענן, וכלילה עמוד האש, בן הוא דעת הח' ז"ל אעפ"י שלא נזכר בכתוב יותר מענן אחד שהיה על המשכן תמיד ולא פסק: (רנג) עיין צפי הקצר (למעלה יג כא) ובבאורי שם: (רנד) וכן פי' (למעלה יג ב) עיין באורי שם: (רנה) פי' ב' ערים היו במדבר אחת שמה שור, ואחת איתם ונקרא המדבר בשם שניהם שהיו בו, או המדבר יש לו ב' שמות: (רנו) הכתוב יאמר ויבאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר: (רנז) כאלו כתוב פְּהַסְדָּרְךָ להורות על מדבר שור הנזכר לפניו: (רנה) רבינו חננאל והגאון רבינו סעדיה פי', שהדרך היא מהלך ג' ימים והם הלכו ביום אחד והסרן המים היא יום אחד שאין טבעו של בשר ודם להיות בלא מים ג' ימים, אף כי הטף והגשים מקיפנות

יהל אור

(למטה מ לה) שדעתו שם שנסעו גם כלילה: (רמ) כי ויסע הוא מבנין הפעיל, ופי' כי משה הסייע מסע על כרחם, כי העננים הנוסעים לפניו נפסקו בים סוף, וישראל לא היו הפגים לנסוע כ"א עפ"י הענן כבראשונה, והנה אז נסעו על כרחם ממש: (רמא) ובאמת יש פה שבעה מסעות, אך הכתוב לא יהשוב רק חמשה מסעות והם מים סוף למרה, אילם, מדבר סין, רפידים, מדבר סיני, ולא יחשוב דפקה ואלום, והטעם ע"ז באר הח' ז"ל צפי הקצר (טו ד) וכן באר הרד"א לפי שלא בא הכתוב לזכור כאן אלא המסעות שנעשה בהם שום חדוש ודבר רושם, והה' ז"ל תשב פה שמה מסעות, ולמעלה יג כב צפי הקצר יהשוב רק חמשה מסעות, ואין בהם סתירה: (רמב) מכה ניסן עד ר"ה סיון, ובר"ה סיון באו מדבר סיני: (רמג) פי' בלא אהל: (רמד) ועמדו שם כמו שנה, ומשה הודיעם כי יעמדו שם עד שיטעו המשכן: (רמה) עיין (למטה כה ה) צפי הארוך, שיסתיר הדעת הזאת, אך צפי הקצר שם הסכים לזה: (רמו) לזה לעשות חג הסוכות: (רמז) בן הוא דעת ר' אליעזר (סוכה יא ב) ענני כבוד היו: (רמה) וכן הוא דעת ר"ע (שם) סוכות ממש פשו להם: (רמט) עיין (ויקרא כג מג) ושם פי', כי מימות תשרי החלו לעשות סוכות בעבור הקור: (רנ) כמש"כ ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל (למטה מ לו): (רנא) עיין צפי הקצר (למעלה יג כב) ובבאורי שם: (רנב) פי' כיום עמוד הענן, וכלילה עמוד האש, בן הוא דעת הח' ז"ל אעפ"י שלא נזכר בכתוב יותר מענן אחד שהיה על המשכן תמיד ולא פסק: (רנג) עיין צפי הקצר (למעלה יג כא) ובבאורי שם: (רנד) וכן פי' (למעלה יג ב) עיין באורי שם: (רנה) פי' ב' ערים היו במדבר אחת שמה שור, ואחת איתם ונקרא המדבר בשם שניהם שהיו בו, או המדבר יש לו ב' שמות: (רנו) הכתוב יאמר ויבאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר: (רנז) כאלו כתוב פְּהַסְדָּרְךָ להורות על מדבר שור הנזכר לפניו: (רנה) רבינו חננאל והגאון רבינו סעדיה פי', שהדרך היא מהלך ג' ימים והם הלכו ביום אחד והסרן המים היא יום אחד שאין טבעו של בשר ודם להיות בלא מים ג' ימים, אף כי הטף והגשים מקיפנות

סקורי ובאורי רש"י: קסו) שיר א: קסח) תנחומא ב' אות טו, ופיי"ש הפרה טו ילקוט ה"ד בשם התנחומא, שכל טוב, מדרש אגדה, ובפס"ז כתב ששמע זאת מאביו, והוא בתנחומא ב' ה"ל: (* ר"ל שמשית כמו שרש בשם מרה אבל באמת איננו שרש, כי השם נגזר מן ספל מרר (נתה"ש):

אונקלוס

שמות טו בשלח קטז 281

לְשֵׁתָת לַיּוֹם מִמָּרָה כִּי מָרִים הָיִם
 עַל־בֶּן קָרָא שְׁמָה מָרָה: כִּי וַיִּלְלֵנוּ
 הָעָם עַל־מִשְׁחָה לְאֹמֶר מַה־נִּשְׁתָּה:
 כִּי וַיִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיֹּרְתוּ יְהוָה עֵץ
 וַיִּשְׁלַךְ אֶל־הַמַּיִם וַיִּמָּתְקוּ הַמַּיִם
 שֵׁם שָׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט וְשֵׁם נִסְתָּהוּ:

אָגֵן עַל בֶּן קָרָא שְׁמָה
 מָרָה: כִּי וַאֲתָרְעֵמוּ עֲמָא
 עַל מִשְׁחָה לְמִימַר מָה
 נִשְׁתָּי: כִּי וַצִּלִּי קָדָם יי
 וַאֲלָפָה יי אָעֵא וְרָמָא
 לְמִיָּא וּבְסִימוּ מִיָּא תַּמָּן
 נִזְר לָהּ קָיָם וְדִין וְתַמָּן

אבן עזרא

וכתוב ויסעו מים סוף (במד' ל"א יא) כמו ויסע
 משה את ישראל מים סוף (י"ג) וילכו דרך
 שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה (שם
 שם ח) (י"ט): על בן קרא שמה, הקורא (י"ח)
 כמו, אשר ילדה אותה ללוי (שם כו
 נט) (י"ט) ומהו: (סיה"ק). מדבר שור. הוא
 כדבר איתם, כי בן כתוב (י"ט), והנה לא נכנסו
 ישראל בים בעבור צורך (י"ט), כי במדבר איתם היו,
 רק (י"ט) עד שיבא אחריהם פרעה וחילו ויסבכו
 בים (י"ט): כד ויללנו. מבנין נפעל, כמו
 ויללנו (משלי טו ג) (י"ט) מן כבונו (שם י"ט כ"ט)
 מהפעלים השניים (י"ט). או מעלומי העין (י"ט),
 ואילו היה כבעלי הגוין (י"ט) היה על משקל
 ויללנו (י"ט): כה ויצעק. זה העץ לא ידענו
 מה היה, רק דבר פלא היה, ואלו היו המים
 עומדים (י"ט) היינו אוסרים דרך רסואה היה,
 השם לישראל חק ומשפט ליסר אותם

קרני אור

זכר, וחלק ממנו אצל כל הלכו ישראל שלשת ימים נקרא
 בשם המיוחד לו מדבר איתם וסעד באמר וילכו שלשת ימים
 במדבר הוא מדבר שור בפתח הכי"ת על המדבר הגדול
 הידוע שהוא מדבר שור (רמב"ן) ופיין בהעמך שהשיג
 ע"ז וכתב, ובאמת לא מלינו במדבר ככל המקרא כ"א בפתוח
 הכי"ת חף אם אין הענין על מדבר מיוחד (אם לא שבא
 המלה בסמיכות במדבר לין, במדבר סיני וכדומה) כמו תשו
 במדבר (תה' קו ד) כי מדבר הוא שם עלם כללי ויולדק
 עליו ה"א בהחלט: [מד] בימצעאלים קוראים עיון מוסא
 (מעניות של משם) מעניות מים מרים הנמצאים דרך שכע
 שעות רחוק מן (זועז) וחלי שעה מן ים סוף אך לא יתכן
 שיבין אלו מי מרה האזורים כאן, כי בנין הלכו ג' ימים במדבר
 קודם בואם מרה, ולד"ק כי מרה במקום הנקרא פתח (בירם
 הוארה) (שד"ל): [מה] (ובמכילתא דויסע בשלח פ"א) ר'
 יבוע אומר זה עץ של ערבה, ר"א המודעי אומר זה עץ
 של זית וכו' ר' יבוע בן קרחה אומר זה עץ הרדופני,

הפעל נעלם במבטא, ונדגש הלמ"ד לחסרון נויין נפעל
 (רע"א) ששרשו נגש, וכאילו כתוב וינגשו, והיה
 עומדים ולא רליס: (רע"ג) שהיה עץ מר ו"ו והיה נס
 בתוך

רש"י

הה"א של שרש לתיו וכן כל ה"א שהיא
 שרש בתיבה תתהפך לתיו בכתיבתה כמו
 חמה אין לי קסט). וחמתו בערה זו קע).
 הרי ה"א של שורש נהפכת לתיו מפני שנסמכת
 אל הו"א הנוספת. וכן עבד ואמה קע"א).
 הנה אחתי בלה קע"ב). לנפש חיה קע"ג).
 וזהמתו חיתו לחס קע"ד). בין הרמה קע"ה).
 ותשובתו הרמתה קע"ו): (כד) ויללנו. לשון
 נפעל הוא וכן התרגום לשון נפעל הוא
 ואתרעמו וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור
 אל האדם מתלונן מתרועע ולא אמר לונן
 רועע וכן יאמר הלועז דקומפ"ל ישנ"ק ש"י
 מוסב הדבור אליו באמרו ש"י קע"ו): (כה) שם
 זנכון הוא מה שאזיל (י"ט) ומהו: שם שם לו

יהל אור

מעוברות ומניקות שהיו בהם, ורלב"ג פי', יתכן שהיו
 נושאים מים בכליהם לשתות, כי לא יוכלו לעמוד ג'
 ימים בלא שתיה: (רנט) ויסיים, וילאו אל מדבר שור
 וילכו שלשת ימים וגו' ויבאו מרתה": (רס) והפסוקים
 מכוונים, והח' ז"ל יוכיח מזה כי מדבר שור ואיתם
 אחד הוא, והבאר יחזק גרם ויבאו מרתה כמו וילכו
 דרך שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה (במד' לג
 ה) וכתוב ויסעו מים סוף (שם ש"א יא) כמו ויסע
 משה את ישראל מים סוף, מפני שלפי הגי' שלפנינו
 הלשון מגומגם וע"ס: (רס"א) ולא נזכר הפועל:
 (רס"ב) ולא נזכר מי ילדה: (רס"ג) במד' לג ח:
 (רס"ד) לעבור אותו: (רס"ה) פי', רק נכנסו בים:
 (רס"ו) וכן פי' (למעלה יד יו) עיין באורי שם:
 (רס"ז) בדגש להתבלע הגוין, וכן פי' רש"י ז"ל לשון
 גפעל הוא: (רס"ח) ששרשם רק ב' אותיות: (רס"ט) ושרשו
 כון, והוי"ו נעלמת, וכן ויללנו שרשו לון, והוי"ו עין
 כמשפט: (רע) והדגש להתבלע הגוין של השרש ששרשו גלן:
 ראוי להיות ויללנו הלמ"ד בקמץ, ע"מ ויללנו: (רע"ב)

בקי"ב רש"י: קסט) ישע"י כו ד: קע) אכתר א: קע"א) ויקרא כס: קע"ב) כרא' ל: קע"ג) שם א: קע"ד) איוב לג:
 קע"ה) שופ' ד. קע"ו) ה"א ו: קע"ז) כוונת רש"י שאין צפונין בתלונה פזילה וילאח כ"א פעולה עומדת
 מוסכה על הפועל בעלמו. לכן יבא בכמן נפעל וכאחרי בכמן התפעל (נתה"ג):

שמות מו בשלח

אונקלוס

כּו וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי שְׁמוּעַ תִּשְׁמַע לְקוֹלִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִישָׁר בְּעֵינָיו
תַּעֲשֶׂה וְהֶאֱזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ
כָּל־חֻקֵּי כָל־הַמְּחֻלָּה אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי

נְפִיָּה : כּו וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי שְׁמוּעַ תִּשְׁמַע לְקוֹלִי
תִּקְבֹּץ לְמִימְרָא דִּי
אֱלֹהֶיךָ וְדִכְשֵׁר קְדָמוֹתֵי
תַּעֲבֹד וְתִצִּית לְפָקוּדוֹתֵי
וְתִשָּׁר כָּל קְדָמוֹתֵי כָּל
מְרַעֵין דִּי שְׁוִיתִי בְּמִצְוֹתַי

רש"י

אבן עזרא

שם לו. במרה נתן להם מקלט פרסיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודיכין קעט): ושם נסוהו. לעם וראה קשי ערפן שלא נמלכו במשה בלשון יפה בקש עלינו רחמים סיהיו לנו מים לשתות חלא נחלוננו קעט): (כו) אם שמוע תשמע. זו קבלה שיקבלו עליהם קפ): תעשה. הוא עשייה: והאזנת. תטה אזנים לדקדק בהם: כל חקיו. דברים שאינן חלא גזירת מלך בלא שום שמיעה שאחרית למיד או בית אין פיי הדבר (י"א) והנה זו השמיעה שובין מה מצוה עשה (י"ג): והאזנת למצותיו. מצות לא תעשה להתבונן מהם (י"ד): ושמרת כל חקיו. שלא יעבור עליהם (י"ה), כמו "ולא תלכו בהקות הגוים (ויקרא כ כג), והקת השם שלא יעשו כמעשיהם (י"ט): ושעם המחלה. יש לך לזכור כי בעיניך ראית המחלה והנגעים והמכות אשר שטתי במצרים בעבור שסרדו בי (י"ט) ואם תשמע חקי תמלט מהם, שלא על הארץ (י"ח), אין לך צורך לרופא, כאשר

וללמדם (י"ט) ושמע ושם נסוהו. על דרך כי נסוהו הי: ל יכב אהבם לדעת הישכם אזהבים (דברי יג ד), וככה ויענך וירעיבך (שם ח ג) ויבה) ולמען נכותך להטיבך באחריתך (שם שם טו), להטיב הסובלים ש"א הלינו על משה (י"ט): (סיה"ק. שם שבו. השם: חק. יעם: ושם נסוהו. והגד שהוא כן, ויאמר אם שמוע תשמע (י"ט), כי רחוק שיהיה הדבור עם משה (י"ח), ויתכן שזה חק והמשפט על דבר התלונה, ושם נסוהו (י"ט) והפעם שהראת המקות לישועת השם ואשר ילין עליו (י"ט): כן ויאמר אם שמוע תשמע. כבר הזכרתי כי כל לשמוע הדבר רק להבין שעם הענין הנושא העשה (י"ג): והישר בעיניו תעשה. אלו מצוה עשה (י"ג): והאזנת למצותיו. מצות לא תעשה להתבונן מהם (י"ד): ושמרת כל חקיו. שלא יעבור עליהם (י"ה), כמו "ולא תלכו בהקות הגוים (ויקרא כ כג), והקת השם שלא יעשו כמעשיהם (י"ט): ושעם המחלה. יש לך לזכור כי בעיניך ראית המחלה והנגעים והמכות אשר שטתי במצרים בעבור שסרדו בי (י"ט) ואם תשמע חקי תמלט מהם, שלא על הארץ (י"ח), אין לך צורך לרופא, כאשר

יהל אור

קרני אור

בתוך נס: (רעד) ליסר אותם בחוקי המדבר לסבול הרעב והצמא, וללמדם הנהגות ויישוב המדינות, וכן פיי הרמב"ן: (רעה) וכן פיי הרמב"ן ושם נסוהו להודיע אשר הוליכס בדרך הזה שאין שם מים, והביאם אל מקום מים המרים לגסיון, כמו שאמר, ויענך וירעיבך: (רעו) וכן פיי הח' ז"ל (דברי יג ד) וגסיון השם להראות לדקת המנוסה: (רעז) פיי אמר נסוהו בל"י ופיי לעם, ויביא ראיה שאמר לעם בל"י, מן אה שמוע תשמע שהוא ג"כ בל"י: (רעח) ושנאמר כי ע"כ בא בל"י: (רעט) וכן פיי הרשב"ס שם במרה על ידי עלילות (הנסיון) אשר שם (להנמיאם) למים ואח"כ ריפא להם את המים התהיל להוכיחם שיקבלו עליהם את החוקים ואת המשפטים אשר ילמדם והוא יעשה לזרכיהם: (רפ) וכתב הרד"א, הולך במסעות הראשונות: האלה להביאם בצרות ומצוקות באופן שיתחננו לפניו, והוא ימלא את לזרכם וידעו כי יש אלהים בישראל שהוא המוליא נזולים ממלט וגם לחם ווכל תת, וזכה יקנו למוד מועיל שצור להם ישחרונהו וימלא להם: (רפא) והרמב"ן השיג עליו בזה, וכתב כי ענינה לעשות חסד כפי השמיעה, וזולתם לשעמים שמיעת הקול גרידא, ולפעמים הכנת הענין: (רפב) פיי מה מצוה לעשות חסד בדעות ואם באמונות: (רפג) ע"כ אמר והישר בעיניו תעשה: (רפד) ר"ל שחזון למצותיו י"י ותחבונן בהם: (רפה) והם המצות שאין טעם מבואר בענינם ונקראים חקים: (רפו) ולזה נקראים חקים ר"ל גזירת מלך, ונקראו חקים, כי הם מהקים בגפש ציור נפלא למלאות רצונו ית': (רפז) ותלה הכתוב הלשון בדבר שראו עיניהם: (רפח) כי אחרי שלא יהיה מחלה מפני מה הם לריכין רפואה, ויבאר

ובתחומא א' בשלח אות כ"ד בשם ר' נתן, ובתחומא ב' בשלח אות יח בשם תכמים, וכן תיוב"ט וירושלמי וביא מלה יונית, וכוא חילן מוליא פרמים מרים הרבה והס סס המות, ועיין ברמב"ן מה שכתב שגראה מדרך הפשט, כי הפן הכוא ימתיק בטפט, וכוא סגולס בו, ולמדו אותה למטה לזה נאמר ויורהו: [סז] וזכרו"ל (מכילתא סס) חק זה הכנת, ומשפט זה כבוד אה ואם, ועיין ברמב"ן מה שכתב פ"ז, כי אינם חקי ההורה והמשפטים, וכן כתב הרלב"ג, כי לפי הפשט כנה נלשו במשפטים ההם אחר ששמעו פשרת הדברים, כי אז דבר ד' ית' פמהם מן השמים, ואמר אח"ו, ואלה על ידי עלילות (הנסיון) אשר שם (להנמיאם) למים ואח"כ ריפא להם את המים התהיל להוכיחם שיקבלו עליהם את החוקים ואת המשפטים אשר ילמדם והוא יעשה לזרכיהם: (רפ) וכתב הרד"א, הולך במסעות הראשונות: האלה להביאם בצרות ומצוקות באופן שיתחננו לפניו, והוא ימלא את לזרכם וידעו כי יש אלהים בישראל שהוא המוליא נזולים ממלט וגם לחם ווכל תת, וזכה יקנו למוד מועיל שצור להם ישחרונהו וימלא להם: (רפא) והרמב"ן השיג עליו בזה, וכתב כי ענינה לעשות חסד כפי השמיעה, וזולתם לשעמים שמיעת הקול גרידא, ולפעמים הכנת הענין: (רפב) פיי מה מצוה לעשות חסד בדעות ואם באמונות: (רפג) ע"כ אמר והישר בעיניו תעשה: (רפד) ר"ל שחזון למצותיו י"י ותחבונן בהם: (רפה) והם המצות שאין טעם מבואר בענינם ונקראים חקים: (רפו) ולזה נקראים חקים ר"ל גזירת מלך, ונקראו חקים, כי הם מהקים בגפש ציור נפלא למלאות רצונו ית': (רפז) ותלה הכתוב הלשון בדבר שראו עיניהם: (רפח) כי אחרי שלא יהיה מחלה מפני מה הם לריכין רפואה, ויבאר

ס"ב רש"י: קעח) מכילתא מפכתא דרספ פ"א תחומא ב' אות טו ס"ז, שכל טוב ילקוט רנ"ז, וככולם נשיטי ועיין ס"ד פ' ס"ה ובהפרות ותקונים לירידי הרב הח' מ' בער רסנפר אות יט, ועיין סנהד' נו כ ובס' רש"י למטה כד ג, דברים פ טו, ועיין קרני אור בערה טו: קעט) מכילתא סס, ילקוט סס: קפ) כר"א המודעי (מכילתא סס) שמוע יוכל רשות ת"ל תשמע מוכס ולא רשות:

אונקלוס

שמות מז בשלח

ק"ז 238

לֹא אֲשׁוּנֹן עֲלֶיךָ אֲרִי בְּמִצְרַיִם לֹא־אֲשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי
 אֲנִי יְיָ אֶפְקֶה: כִּי וְאַתָּה יְהוָה רֹפֵאךָ: ס חֲמִישִׁי כֹז וַיָּבֵאוּ אֵילָמָה
 לְאֵילִם וְתַפְזָן תְּרִי עֶסֶר וְשָׁבְעִין דְּמִין וְשָׁבְעִין וְשָׁם שְׁתַּיִם עֵשְׂרָה עֵינַת מַיִם

רש"י

טעם וילה"ר מקנטר עליהם מה איסור באלו למה נאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם (קפא): לא אשים עליך. ואם אשים הרי הוא כלא הוסמה כי אני ה' רופאך זהו מדרשו (קפב). ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך מלמדך תורה ומלות למען תגלל מהם כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דברי שמחזירי' אותך לידי חולי (קפג) וזהו איזון מלות (קפד) וכן הוא אומר רפאות תהי לשרך (קפה): (כז) שתים עשרה עינת מים. כנגד י"ב שבטים נזדמנו להם ושבעים

אבן עזרא

רפאתי המים המרים שאין יכולת ברופאים לרפאם (קטז), והנה דבר טרה הפך המכה הראשונה (ק) כי סימי היו מתוקים (קכ) ולא יכלו לשתות מהם, וכאן המים המרים שבו מתוקים, והנה השם עשה הדבר והפכו על יש דך להשמר שלא תמר בו, ולא הוב אותו כי הוא ייטיב לך (קכג): (פיה"ק. ופעם אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך. ע"י המסע (קכד): והישר בעיניו. הוא שנמשע בלב (קכה): והאונת למצותיו. שיצוה (קכז): ושמרת כל חקיך. שבהם נהג העולם (קכח) [כז] כל הנגעים ששטתי במצרים, ואתם ראיתם (קכט), לא אשים עליך, ואל תירא מנגעים אחרים (קל) כי אני ה' רפאתי (קלג) כאשר רפאתי המים המרים, ואנחנו לא נדע איזה עץ היה כי הכתוב לא

לא גהר (ע), ואלו היו כל עצי העולם שהם ממין העץ שהשליך משה אל המים היו מושלכים במים מועפים לא שבו בתוקים. ואף נחל שומף (קלד), רק היה בסצוה עליונה ופלא גדול (קלז) וכן מעשה אלישע במלח (קלח) [מחן]: כן ויבאו. אמר הגאון שבעים מיני תמרים היו (קנ) ואחרים הוסיפו לכל שבט ושבט (קנב) [מט] ואחרים אמרו לכה איש ואיש, ואין צורך לדברים האלה, כי המעינות שהיו י"ב, ושבעים תמרים לא נבראו עתה בשביל ישראל, ואין זה זמן בשול תמרים (קנז), ולפי דעתי (קנח) כי ישראל לא ישבו בסרה רק יום אחד, והתעכבו באלים כמו כי יום (קנח) על כן אמר הכתוב, ויחנו שם על המים (קנ) על כן אמר בפסוק הבא אחריו, כי בחמשה עשר יום לחדש השני נסעו טאלים (קנב) והנה במי ימים חנו בדי מקומות, ואלה הם מדבר סיני (קנז) ודפקה,

יהל אור

שירפא אותם מהמחלות המתהלכות בארץ, מפני שינוי האויר וקלקולו. (רפט) ואנכי רפאתי אותם והמתקתים: (רל) האות הראשון הזה מהמתקת המים המרים הוא הפך המכה הראשונה שבמזרים שהפך את מימיהם לדם ולא יכלו לשתות: (רלא) והשם הפכס לדם: (רלג) כאשר ריפא להם המים: (רלד) כי משה הטיעם בעל כרחם מים סוף עפ"י ד': (רלד) הם המלות הנטועות בלב: (רלה) והם מלות לא תעשה, וכן פי' (יסוד מורה שער השביעי) כי יש סכר לנשאר ממלות לא תעשה, ויביא ראיה מן לא תאכלנו למען ייטב לך (דברי יב כה): (רלז) אף שלא ידוע לך הטעם: (רלז) צעינכם מקלקול היסודות: (רלח) המתרגשות וצאות לעולם: (רלצ) ל"ל, ארפא": (ס) וגם רז"ל נהלקו בזה, פיין קרני אור הערה מה: (שא) שמימי רזים תמיד: (שב) ששן מר המתיק המים המרים: (שג) (כמ"ב ב כא) שהשליך מעט מלה במים וריפא את המים: (שד) כי איך יפסיק שבטים. תמרים לפני ששים רבוא אלא שבטים מינים היו: (שה) היו שבטים מינים, (שו) כי זה היה באיר, ולא היה עת ציטולס שיאכלו מהם: (שי) עתה יפרש חנייתם באלים, (שח) כי צט"ו ניסן ילאו ממזרים ועברו שבעה ימים עד שצטע פרעה, ונסעו בכ"ב ניסן מים סוף, ושלושה ימים לכתם במדבר שור, ויום אחד שעשו כמרה, הרי כ"ו צמיסן, ומאלים נסעו צט"ו איר, הרי חנייתם באלים כמו כ' יום: (שס) כי אחר אמרו ויבאו אילמה לא היה צריך לומר ויחנו שם על המים: (שי) וצאו למדבר סין: (שיא) ל"ל מדבר סין, כי כן מבואר

קרני אור

המשפטים, ופיין מקו"כ רש"י: [מז] חוק, הוא חיוכ דבר הכלתי מזכור מענינו שהוא מחויב מלד הסכע או מלד המוסר או מלד השכל, רק המלווה על החיוכ שהוא כולדו יודע טעמו של זה החיוכ, אלא שמטעם סכמוס טמו אינו רואה לגלות טעמו של דבר זה הנקרא בלשון עברי חק (גזעטן) ונותן חק יקרא מחקק (רש"ע): [מד] והלא במים יפיין שתתן בהם מלת מיד כס נסרחין, ה"ל כילד נותן דבר המתכל לחוך דבר שמתחכל כדי לפשות בו נס (מכילתא מסכתא דויס"ג פ"א): [מט] (ובמכילתא סס) ר' אלעזר המודעי אומר כיון שברא הכ"ה עולמו, ברא שנים פטר מכועין כנגד שנים עשר שבטי יעקב, ושבעים ומרים כנגד שבעים זקנים, ופיין רש"י ורמב"ן:

(רלז) צעינכם מקלקול היסודות: (רלח) המתרגשות וצאות לעולם: (רלצ) ל"ל, ארפא": (ס) וגם רז"ל נהלקו בזה, פיין קרני אור הערה מה: (שא) שמימי רזים תמיד: (שב) ששן מר המתיק המים המרים: (שג) (כמ"ב ב כא) שהשליך מעט מלה במים וריפא את המים: (שד) כי איך יפסיק שבטים. תמרים לפני ששים רבוא אלא שבטים מינים היו: (שה) היו שבטים מינים, (שו) כי זה היה באיר, ולא היה עת ציטולס שיאכלו מהם: (שי) עתה יפרש חנייתם באלים, (שח) כי צט"ו ניסן ילאו ממזרים ועברו שבעה ימים עד שצטע פרעה, ונסעו בכ"ב ניסן מים סוף, ושלושה ימים לכתם במדבר שור, ויום אחד שעשו כמרה, הרי כ"ו צמיסן, ומאלים נסעו צט"ו איר, הרי חנייתם באלים כמו כ' יום: (שס) כי אחר אמרו ויבאו אילמה לא היה צריך לומר ויחנו שם על המים: (שי) וצאו למדבר סין: (שיא) ל"ל מדבר סין, כי כן מבואר

מקו"ב רש"י: (קפא) פיין יומא סז ב: (קפב) מכילתא שס פס"ז, שכל טוב ילקוט שס: (קפג) וכו"ל אל תאכל דבר זה ען יביאך לידי חולי זה: (קפד) מכילתא שס ופיין מדה קופרים אות תפס"ז שכל טוב ילקוט שס: (קפה) משלי ג:

שמות טו מז בשלח

אונקלוס

דְּקָלִיּוֹן וְשָׂרָז תִּפְּסֵן עַל
 מִיָּאֵי וְנִמְלִיזוּ מֵאֵילִם וְנִאֲרִי
 כָּל כְּנֻשְׁתָּא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
 לְמַדְבָּרָא דְּסִין דִּי בֵּין
 אֵילִם וּבֵין סִינָא בְּחַמְשַׁת
 עֶסְרָא יוֹמָא לְיִרְחָא
 תְּנִינָא לְמַפְקָהוֹן מֵאַרְעָא
 רש"י

וְשִׁבְעֵים תְּמָרִים וַיַּחְנוּ שָׁם עַל־
 הַמַּיִם: טו א וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם וַיָּבֹאוּ
 כָּל־עֵדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַר־
 סִין אֲשֶׁר בֵּין־אֵילָם וּבֵין סִינָא
 בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי

אבן עזרא

ואלוש, ורמידים, כי תחילת החדש השלישי באו מדבר סיני (טו), והזכיר התמרים להודיע כי המים מתוקים הפך מי מרה, כי התמרים לא יצליחו בארץ שמיסיה מרים (טו): (סיה"ק). ופעם שתיים עשרה עינות סים להגיד כי המקום טוב ע"כ ישבו שם עשרים יום, כי בין מצרים ובעל צפון מהלך שני ימים (טו), ובה המגיד (טו) ויצא

תמרים כנגד ע' זקנים קטו): (ח) בחמשה עשר יום. נתפרט היום של חנייה זו לפי שבו ציוס כלתה החררה שהוליו מומלרים והולרכו למן למדנו שאכלו מסירי הצלק או מסירי המלה שקים ואחת סעודות א) וירד

פרעה (טו), והנה פבע באחד ועשרים יום לחדש הראשון, ג"כ העתיקו קדמונינו (טו):

א ויסעו. אמר הגאון רב סעדיה, כי טעם להזכיר בחמשה עשר לחדש השני, להודיע כי יום חמישי בשבוע יצאו ישראל מצרים (טו) [א], והנה יום ראשון לחדש ניסן היה יום חמישי (טו), ואייר יום ששי ושבת (טו) והנה ביום השבת באו אל מדבר סין והתרעמו בחנותם (טו) ואמר להם משה (טו) כי בערב תאכלו בשר, ובבקר ירד המן, והנה ראוי להיותו יום ראשון (טו) בעבור שאמר והיה ביום הששי (טו) הו, כי היה יום ששי (טו) והיה ששי לירידת המן (טו), ומה שאמר הגאון נקבלהו בעבור הקבלה (טו) ולא בעבור פירושו, כי מי הגיד לו כי סמחת בואם אל מדבר סין ירד המן, אולי עמדו שם ארבעה ימים או יותר, וההל המן לרדת ביום ראשון (טו) כי מיום רדתו נחל לספור (טו), כי כל האומות סומכין על ישראל במספר הזה (טו) והנה הערלים קראו שמות ימות השבוע על שמות המשרתים (טו) ויום שבת לא כן (טו) [ב] ובלשון ערבי קראו חמשה ימים על דרך המספר (טו) ויום ששי אלגומיע

יהל אור

(טו א) : (טו ב) כמבואר (למטה יט א) : (טו ג) ואמר זה כי במרה היו המים מרים : (טו ד) וכאשר עברו בעל צפון שבו חורנית ללכת דרך אחרת וזה היה ביום השלישי : (טו ה) ביום הרביעי : (טו ו) בהמישי ובששי וירדפו מלרים : (טו ז) וכן מבואר (סד"ע פ"ה) אור שביעי ירדו לים וכו' לבחרית עלו ישראל מן הים ונשקעו מלרים, ועיין רש"י סוטה יב ב, ד"ה שירה על הים שהביא ג"כ מסד"ע וסיום. לבחרית אמרו שירה ויום שביעי היה, ויו"ט אחרון של פסח היה, ועיין רש"י למעלה יד ה :

קרני אור

[א] עיין בהערות ומקוים לסד"ע לידודי הרב הח' מ' דוב ראטנער, שהטיב לבאר ולסביר כל המקומות המובאים בשם הסד"ע שכתמישי בשבת ילאו ישראל מצרים לא כירסמינו, ועיין בספ"ז בשלח טו א וכפירה א' שם. וכמדרש שכל טוב בשלח טו א' וכפירה ב' שם, וכבאר הגדול לפירא ס"ט פי' כת : [ב] ואבאר זאת לתועלת הקורא, ימות השבוע בליא הוכסם מכלל המסור כממשלת ז'

(א) וכן הוא לשיטת המכילתא דויסע בשלה פ"ה ניסן שיאלו ישראל ממלרים אירע להיות בהמישי בשבת, וכן הוא לדעת ר' יוסי (שבת פו ב) וכן הוא (פדר"א פ"ט) ולדעת הס"ע פ"ה בששי בשבת ילאו בניי מארץ מלרים, והנה המכילתא והסד"ע פליגי בזה, ודעת הגאון רבינו סעדיה כדעת המכילתא: (ב) אחרי שיום ראשון לחדש ניסן היה ביום חמישי, היה יום ט"ו ג"כ ביום חמישי: (ג) ובמכילתא שם, השלים ניסן אירע אייר להיות בשבת, חסר אייר אירע סיון להיות באחד בשבת, ולדעת הס"ע היה ר"ה איר באחד בשבת: (ד) ולפי הח' היה יום טו לחדש השני ביום השבת וכו' ביום שהנו במדבר סין התרעמו והיה יום התלונה: (ה) וכו' ביום אמר להם משה: (ו) לירידת המן: (ז) ששי לשבוע: (ח) מיום הראשון: (ט) וכן כתב הח' ז"ל (למטה ח, ב) ובתלמודנו כתוב כי יום חמישי ילאו ישראל ממלרים, ואם הוא דרך קבלה נקבל, ואם הוא דרך סברה לפני יום חמישי ילאו: (י) לשבוע: (יא) וסופרין מיום הראשון: (יב) כי כל האומות המאמינים באמונת תורתנו סומכין על המספר הזה: (יג) וכן המנהג אללינו לקרוא כן בליא עיין קרני אור: (יד) יום השבת קראוהו סאכטס מכון לקריאתנו: (טו) יום ראשון

מקורי ובאורי רש"י: קטו) מכילתא שם פס"ז, מדרש אגדה ילקוט רמ"ז: א) כ"ס שמו"ד פכ"ה ד ס"א סעודות וכס"ע פ"ה בלשים יום טיטו ס סעודות ובמכילתא דויסע פ"ה, לא יום ס"א סעודות, ובתוית פ"ה על כפי' לתי לך כפקני הל"ץ לא יום סב סעודות, והכל אחת, כי חבב סעודה כל ליל פסח שבמלרים אכלוה:

לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ב וַיִּלְוֶנוּ
כָּל־עֵדֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־מִשְׁחָה
וְעַל־אֶהְרֹן בַּמִּדְבָּר: ג וַיֹּאמְרוּ
אֱלֹהִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־יִתֵּן מוֹתָנוּ
בְּיַד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּשִׁבְתָנוּ
עַל־סִיר הַבָּשָׂר בְּאֶכְלָנוּ לֶחֶם
לְשֹׁבַע כִּי־הוֹצֵאתָם אֹתָנוּ אֶל־
הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהַמִּית אֶת־כָּל־
הַקָּהָל הַזֶּה בְּרַעַב: ס וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה הֲנִי מִמָּטִיר לָכֶם לֶחֶם

דְּמִצְרָיִם: = וְאֶתְרַעְמוּ
כָּל כְּנִשְׁתָּא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהְרֹן
בַּמִּדְבָּר: ג וַיֹּאמְרוּ לְהוֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹוי דְּמִיתָא
קָדָם "בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם
פִּד הוּיָא יִתְבִּין עַל דְּיָדֵי
בְּסָרָא פִּד הוּיָא אֶכְלִין
לְחֵמָא וְשֹׁבַעִין אֶל־
אַפְקִתוֹן יִתְנָא לְמִדְבָּרָא
הַזֶּה לְקַפְלָא יֵת פִּלִּי
קִהְלָא הַזֶּה בְּכַפְּנָא:
ו וַיֹּאמֶר "לְמֹשֶׁה הָא
אַנָּא מַחִית לְכוֹן לְחֵמָא
מִן שָׁמַיָא וּפְקוֹן עֲמָא
וַיִּלְקַטוֹן פְּתִימִים יוֹם בְּיוֹמָהּ

אבן עזרא

רש"י

על שם חבורם (א) כי הוא להם היום הנכבד
בשבוע, ויום שבת קראו אותו סביה, כי השי"ן
והמט"ף מתחלפים בכתובתם, ואלה מן ישראל
למדו (ב) כי הנה אנשי הדור שאינם מודים
במעשה בראשית תחלת ימי השבוע להם יום
רביעי, בעבור כי כוכב היום הוא כוכב
חסה (ג) ויש לו שלטון עליהם כפי דבריהם:
ב וילונו, במי מרה הלינו על משה לחדו,
כי הוא לבדו הטיעם (ד) וכל ישראל לא
(למעלה טו כד) (ה) ועתה במדבר סין (ו)
על שניהם הוציאום, ובמרה התרעמו על
שכבר אכלו רוב מקניהם, וקהל גדול בסוהו
יום היה להם מיום צאתם (ז) (ח) ד הַנְּנִי

להם מן בט"ו באייר ויום א' בשבת היה
כדאיתא במסכת שבת (=): (ב) וילונו. לפי
שכלה הלחם: (ג) מי יתן מותנו. שגמות
ואינו שם דבר כמו מותנו (בחולם) אלא
כמו עשותנו חנותנו שיצנו (ד) לעשות אנחנו
לחנות אנחנו למות אנחנו. ותרנומו לוי
דמיתנא. לו מתנו (ה) הלואי והיינו מתים (ו):
התרעמו רק קצתם, על בן כתוב, וילונו העם
וילונו כל עדת ישראל על משה ועל אהרן כי
המים (ז) ועתה מתרעמים על הבשר והלהם
לא ימצאו להם לקנות כי אם ביוקר, כי שלשום

קרני אור

יהל אור

כוכבי לכת שצ"ם חב"ל כ"א עהם חזק כ"ד מן המעל"ם
וסדר ממסלתם בראשי כלילות כצנש ה"ם, ונראשי ה"מים
חלם כצנש, לכן יום א' בשבוע שהוא ממסלת החמה נקרא
בל"א (זונטאג) ויום ב' שהוא ממסלת הירח נקרא בל"א
(מאדעטאג) ויום ג' שהוא ממסלת מאדים שהוא סכום פוכדים
לכוכב זה שלא ירע להם קראוהו (דינסטעטאג) והוא שם זה
אף שאין פכום שכוחים פתח, ויום ד' שהוא חמלע שבוע
נקרא (מיטוואך) ויום ה' שמושל מול לזק שמושל על הרשעים
נקרא (דונרשטאג) ונכתב לקרותו (דאנערשטאג) ויום ו'
שהוא ממסלת נוגה שמושל על אהבה ומירות סיפך הגלגון
וסמלחמה נקרא (פרייטאג) ויום השבת קראוהו סאכעם סכוון
לשם שבת: [ג] עיין מקו"ב רש"י אות א':

ראשון שני שלישי: (טו) כן הוא חבור הימים הללם
כמו השבוע הללונו: (יו) לקרוא יום השביעי שבת:
(יח) כי גלגל רביעי בו חמה, והוא הגדול משבעה
כוכבי לכת: (יט) מים סוף, כמש"כ (טו כב) ובחמת
הסיעים עפ"י השם: (כ) ולא כל העם, ורק על משה
לבדו: (כא) ובמקו"מ, ועתה במדבר סין אמר:
(כב) ויבאר מדוע במרה התרעמו רק קלהם ורק
על משה לבדו, כי במרה הלינו על המים לבד, לכן
הלינו על משה שהסיעם מים סוף ששם מים, ורק
קלתם, כי על המים היו מקוים לננוא, וכן מלאו
במהלך יום אחד, אבל על המון לא קנו למנוא מפני
שהם רחוקים מן הישוב ע"כ התרעמו על משה ואהרן שהוציאום ממזרים: (כג) ולזה הזכיר הכתוב בהמשה
עשר יום לחדש השני, לאמר שכבר להם חדש ימים שיצאו ממזרים, וכן פי' רש"י ז"ל, וכן פי' הרשב"ם,
א

מקו"ב רש"י: (ב) עיין שבת פז כ, ופח"א: (ג) שר"ל מיתתנו אלא מקור הוא: (ד) אפשר דל"ל שכותבו (סם אפרים):
(ה) כמל' יד: (ו) פי' על לו מתנו ת"א לוי דמיתנא, כמשע שמותנו לא שם דבר הוא ועיין פנילתא דויספ פ"א:

ממטיר, כדמות סדר היורד מהשמים : וסלת לחם. מאכל (כד) תמצא על הלחם כמשמעו (כז), גם על הבשר, כמו לחם אשה (ויקרא נ יא) (ט), גם על פרי, כמו נשחיתה עץ בלחמו (ירמ' יא) (כ): וטעם אנסנו. שיצטרך אלי בכל יום (כח): (סיה'ק. הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. והם היו במדבר סין, אעפ"י שכתוב אומר ויסעו מאלים ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין, לא באו מאלים, כי (כט) אל מקום קרוב שהוא על ים סוף וטעם באו אל מדבר סין (ל), וכמוהו ויסעו בני ישראל במדבר סין לפעיהם על פי ה' ויחנו ברפידים (למטה יז יא) * ואנחנו ידענו כי ממדבר סין נסעו אל דפקה וטעם לאלוש ומאלוש לרפידים (לא), לכן בעבור שלא אירע להם שום דבר בים סוף ודפקה ואלוש אחו הכתוב דרך קצרה (לב) וכמו אלה רבים: לחם. מאכל, גם הבשר יקרא לחם, לחם אשה (ויקרא נ יא), גם פרי העץ נשחיתה עץ בלחמו (ירמ' יא יט), ובסלת מלחמה מסנו, מקום סאכל החרב (נג) : וטעם אנסנו. בעבור שיצטרך אלי בכל יום [ד] וי"א על אנשים שחזתירו ממנו והיוצאים בשבת ללקוח (נד) ומזה הכתוב לנדנו כי יציאת מצרים היתה יום חמישי (נז) או

קרני אור

[ד] (ובכילתא דויסע פ"ב) היה ר' אליעזר המודעי אומר כל מי שיב לו מה יאכל ביום ואומר מה אוכל למחר, הרי זה מתוסר אמנה סאמר, למען אנסנו. ועיין סוטה מח ב מאמר ר' אליעזר הגדול: [ה] עיין יסל אור, ובספרי בהעלותך פס"פ, שסו העם ולקטו לפתת ביתו היה יושב ומלקט פרנסתו ופרנסת ביתו, ואח"כ ותם השמש ונחם, ושם כל ספ', ובכרת העל' מלמד שיהיה יורד על האסקופים ועל המוזות וכו' ועיין בג' (יומא פא א) שמתרן, לדיקים ירד על פתת בתיכם, בינונים ילחו ולקטו, רשעים שסו ולקטו: [ו] ודעת ר' יבואש (מכילתא דויסע פ"ה) (ובתענית ט, א) בשם ר' יוסי בר' יכודה, שהבאר חור בזכות פשה ואהרן, והפגן חור בזכות משה, שמתקן נסתלקו שלפתי ולא חזרו: [ז] וכן פי' רב"ח, ולמדנו כי ישראל שירד להם המן כל ימי משה, עוד ירד להם אחר פטירתו של משה, והם ברשותו של יבואש לח ימים, שהרי כו' באדר מת משה וכו'. איתו כל ישראל שלשים יום ועברו את הירדן בעשור לחדש הראשון, כי כן מפורש ביהושע, והמן לא פסק עד סו בניסן וכאשר החשוב מו' באדר שמת משה עד סו בניסן שפסק בו המן תמלא לח ימים, ועיין (תענית ט א) מכילתא דויכטו פ"ה, סדע"ר פ"י) ודעתם כאשר מת משה פסק המן, וישראל אכלו את המן ארבעים יום אחר מיתו של משה, כי הפסיק להם המן שירד מיום ו' אדר יום אחד קודם מיתו

ששי (ז) כי יום בואם אל מדבר סין היה יום שבת בחמשה עשר יום (ח) כי סחר בבקר המטיר המן (ט) ואמר והיה ביום הששי (פ' ה) (ט), ופלא המן גדול סכל פלא, בעבור שעמד זה הפלא ארבעים שנה (ט), כי רובי הפלאים הם לעתם (פא), ועשרה נסים יש בו, האחד ירירתו (פג) והשני היותו פביב למחנה לבדו (פי) [ה], והשלישי העתקתו עמהם ממסע אל מסע (פז) והרביעי שימם בחום השמש, ולא ימם אשר לקפו (פח), והחמישי לא העריף המרבה. והמסעימ לא החסיר (פז) הששי, משנה ביום הששי (פז) שביעי לא הבאיש לילה ויום (פח), שמיני, ושני מפעמים יש לו, והוא גם התשיעי, כי כן הכתוב במקום אחד אומר, כפעם לשד השמן (בסד' יא ח) וכתוב אחר אומר כצפיחית בדבש (למטה פ' לא), והנכון שהוא כצפיחית אם איננו מבושל, רק המבושל בפרור, כפעם לשד השמן (פז), והגם העשירי שעמד לדורות ולא הבאיש (ז), ובדרש שבזכות משה בא המן, ובזכות אהרן הענן, גם בזכות מרים הבאר (ח) [ו] והנה אכלו ישראל את המן שמונה ושלשים יום אחרי מות משה (יג) [ז], ועל דעתי (ט) כי ענן לא היה עליהם אחרי עברם ים סוף, כי הענן היה על המשכן (י) וזה פירוש וענף עומד עליהם (בסד' יד יד) כי בשכילם היה עומד כדי שיעמדו (כ)

יהל אור

או ססקו להם עוגות שהולילו ממלרים: (כד) הושאל לכל מאכל, וכן פי' ר"י ו' גנאח, ולחם אללי שם כולל לכל מה שיאכל, אלא שהגזר עליו מה שיטעה כן מן התבואה בלבד, והראיה על הכלל, וכל לחם במנעמיהם (תה' קמא ד) והמנעמים רבים במיניהם, והפיל עליהם כולם אלחם": (כה) לחם פי' פת מדגן, וכן, ארץ לחם וכרמים (מ"ב יח לב): (כו) שהוא הקרבן, וכן, את קרבני לחמי (במד' כח ב) ובכסניה א' יו' על הפ' ולחומם כגללים, פי' הח' ז'ל כשרם בלשון ישמעאל, וכן פי' הה' ז'ל והרד"ק (איוב כ כג) וכ"ה (שמו"ר פמ"ב ד) בערביא קורין לבשרא לחמא: (כו) וכן פי' ר"י ו' גנאח, ענינו אללי נשחיתה עץ בפדיו, כלומר נכריחהו אכרית דכריו מעליו, וכתב הרמב"ן, ויתכן א"כ שיכלול המן והסליו כי יתן להם שאלחם שאלו לחם ובשר": (כח) וכן פי' הרשב"ס: (כט) לדעתי חסר מלת, אס"ל. (ל) וכן פי' הרמב"ן: * ובכתוב ויסעו כל עדת בני וגו': (לא) כמש"כ (במד' לג, יב יג יד): (לב) עיין ל מעלה טו כב יהל אור אוח רמא: (לג) כי גם המרב

אוכלת: (לד) וכן פי' רש"י ז"ל: (לה) כדעת המכילתא הבלתי למעלה פ' א: (לו) כדעת והספ"ר (למעלה טס): (לז) וכן פי' למעלה פ' א, בפי' הארוך: (לח) וזה היה ביום הראשון: (לט) והוא ששי לשכוב וששי לירידת המן: (מ) כמש"כ פ' (לה): (מא) ולא יאריכו זמן הרבה: (מב) שירד מאכל מן השמים: (מג) כדעת (המכילתא דויסע יולאין למדברות ומלקטין ועיין קרני אור: (מד) והמן ירד בכל מקומות מפעיהם: (מה) וכן פי' הכוה"ק, כי רק הנשאר על הגדה כזרות השמש נחם, אבל העומר שלקטו אפילו בלחרים שמד כעינו, לא שלט עליו חוס הינס ולא חוס פאש, כי אחרי לקיטתו מלבד שלא המטו עוד חוס שמש, אבל נעשה מקשה שם האש לא שלט בו, ולכן נאכל כמו שהוא והיה קעמו כלפיחית בדבש: (מו) למטה פ' יח: (מז) למטה פ' כב: (מח) למטה פ' כד: (מט) וכן פי' הח' ז"ל למטה פ' לא בפי' הארוך: (נ) למטה פ' לג ועיין באורי שם: (נא) כן הוא (סדע"ר פ"י, מכילתא דויסע פ"ה, תענית ט, א): (נב) ונראה מזה שלא ירד בזכותו אחרי שנס' אחר מותו ירד ועיין קרני אור: (נג) עתה יבאר שהענן לא היה בזכות אהרן: (נד) עיין בפי' הקצר (למעלה יג כב, ובפי' הארוך טו כב) ובכאורי שם: (נה) ולא

בזכות

אונקלוס

שמות מז בשלח קיט 237

מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעַם וַיִּלְקְטוּ דְבַר־
 יוֹם בַּיּוֹמוֹ לְמַעַן אֲנִסְנוּ הַיֵּלֶךְ
 בְּתוֹרַתִי אִם־לֹא: הַ וְהָיָה בַּיּוֹם
 הַשֵּׁשִׁי וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר־יִבְיֵאוּ
 וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ יוֹם
 יוֹם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־

בְּדִי' דְאִנְסִנוּ תִּהְיִין
 בְּאוֹרֵיתִי אִם לָא: הַ וְהָיָה
 בַּיּוֹמָא שְׁתִּיתָאָה וַיִּתְקַנֵּן
 ית דִּיִּתְהֵן וְהָיָה עַל חַד
 תְּרִין עַל דִּילְקַטְהֵן יוֹם
 יוֹם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
 אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרַמְשָׁא

אבן עזרא

ובנסוע הענן יסעו (ט), ובעמוד אש חיות נראה בענן (ס) וכן כתוב ואש תחיה לילה בו (למטה ס לח), ודרך הבאר (ט) אין זכר בכתוב על זה, ודרש יחיד הוא, כי אלו חיה הפלא הזה, למה לא נכתב בתורה, והכתוב אומר, יבקע צודים במדבר (תה' עה פו) (נט) ובעל הדרש סמך על ותמת שם סדים (במד' כ א) וכתוב אחריו ולא היה סים (שם פ' ב) (ס) ואין זה ראיה כי הכתוב ספר שנים מאורעים אדעו במקום, ואם לא, יודיעונו מי הוא שמת ברפידים שכתוב שם, ויחננו ברפידים, ואין מים לשתות העם (למטה יו א) (פא) ועוד אמרש בפ', ודברתם אל הסלע (במד' כ ח) (פי): ה' ופירוש משנה, שני העומר לאחד כי בן כתוב (ס): וַיֹּאמֶר. טעם כי ה' הוציא אתכם בעבור שאמרתם כי הוצאתם אותנו (ס) [ח] והנה שני אותות נעשה (ס) לכם שתדעו כי הוא הוציא אתכם, האחד בערב זה היום, ושני למחרתו בבקר, והיה ראוי שיהיה ערב ובקר וידעתם (ס), כי איננו דבק ובקר עם וראיתם את כבוד ה' (ס), כי ביום עצמו (ס) ראו את הכבוד (ס) כאשר ירש (ט) [ט]: (פיה'ק). ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים, והכתוב כבר אמר, ויאמינו בה' (למעלה יד לא), וזה הפעם אחר שהאמינו רבים, שלא היו יודעים האמת (עא), ובעבור שאמרו הם למשה כי הוצאתם אותנו אולי עשיתם זה מדעת נפשכם ולא ברשותו, ע"כ אמר משה ערב ותראו אות כי ה' י

רש"י

(ד) דבר יום ביומו. לורך אכילת יום ילקטו ציומו ולא ילקטו היום ללורך מחר (ז): למען אנסנו (ח) הילך בתורת. אם ישמרו מלות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא ילאו בשבת ללקוט: (ה) והיה משנה. ליום ולמחרת: משנה. על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות הסבוע ואומר אני (ט) אשר יביאו והיה משנה לאחר שיביאו ימלאו משנה במדידה על אשר ילקטו וימדו יום יום וזהו לקטו לחם משנה בלקיטתו היה נמלא לחם משנה. וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכה (פוי"טן)

קדני אור

כל משפח עד שהביאו העומר בע"ז בניסן ועיין (למטה פ' יג אות קב ופ' לה בקדני אור הערה מד): [ח] וכן פ' הכד"א, שאם סינו אנחנו המולאים אתכם פה יכולת היה בידנו לתת לפניהם כשר בערב ולחם בבקר: [ט] וכן פ' החוקני, פרכ וידעתם, ובקר וראיתם, תן האמור של זה בזה, וידעתם וראיתם בערב, וראיתם וידעתם בבקר, כיוצא בו, דגן בתורים ותירוש יטוב בתולות (זכרי' ט יז) שפי' דגן ותירוש

יהל אור

בזכות אהרן: (נו) כמש"כ (למטה מ לו): (נז) פי' היית נראה בענן: (נח) שהיה בזכות מרים: (נט) ופי' החי ז"ל, פעמים רבים במדבר הגדול והנורא: (ס) כן הוא ותענית ט א, במד"ר פ"א ירושלמי כוטה פ"א ה): (סא) ושם אין סבה מולאת שלא היה שם מים: (סב) שם האריך לבאר: (סג) כפ' כז וקלר כאן מפני ששם יבאר בארוכה: (סד) וכן פי' רש"י והרשב"ם ז"ל: (סה) ובמקח"מ, יעשה: (סו) דעת הח' ז"ל, כי ובקר שפ' ז' נמשך בפסוק הראשון, כי בעבור שאמרו, כי הוצאתם אותנו" (פ' ג) אמר שני אותות יעשה השם לכם שתדעו כי הוא הוציא אתכם, הא' בערב היום הזה והשני למחר בבקר, והיה ראוי שיאמר, ערב ובקר וידעתם וראיתם כי ד' הוציא אתכם: (סז) רק דבק אלמעלה ערב וידעתם וגם בקר, וכן פי' הח' ז"ל (פ' יא), ומזה הפסוק התברר פי' ובקר וראיתם את כבוד ד' וכו': (סח) כי זו ביום בדבר אהרן אל העם: (סט) נראה להם כבודו: (ע) כפ' י: (עא) פי', כי רבים האמינו אמונה שלימה בד', כמש"כ ויאמינו וגו' אך היו בהם

מקו"ב רש"י: ז) תכילתא דויספו פ"ב פס"ז: ח) וברא"ם וכו'ל, למפן אנסנו, כי אנסנו" וע"ז כתב בעל פ' הזכרון שלא ידע טעמו: ט) מן ואומר אני, פד כ ק סוק שוקק כשני הלואי עגול כו"ל:

שמות טז בשלח

אונקלוס

וּתְדַעֵן אֲרִי אֲפִיק
יִתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם :
וּבְצִפְרָא וְתַחֲזוֹן ית
יִקְרָא דִּי כַד שְׁמִיעַ
(קְדָמוּהִי) יתְהַרְעֵמוּתְכוֹן
עַל מִימְרָא דִּי וְנַחְנֹא מָה
אֲרִי אֲתֵרְעֵמְתוֹן עֲלֵנָא :
וְאָמַר מִשָּׁה בְּדִיתָן :
לְכוּן בְּרַמְשָׁא בְּסָרְא
לְמִיבַל וְלִחְמָא בְּצִפְרָא
לְמַסְבַּע בְּדִשְׁמִיעוֹן קָדָם

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָרְב וַיִּדְעֹתֶם כִּי יְהוָה
הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם :
וּבִקֵּר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהוָה
בְּשִׁמְעוֹ אֶת־תְּלֹנֹתֵיכֶם עַל־יְהוָה
וְנַחְנוּ מָה כִּי תִלְוְנוּ עָלֵינוּ : וַיֹּאמֶר
מִשָּׁה בַת־תֹּרְיָה לְכֶם בְּעָרְב
בְּיֶשֶׁר לֹאֲכַל וְלֶחֶם בַּבֶּקֶר לְשַׁבַּע

רש"י

אבן עזרא

בצית למלאות העומר פעמים ללחם יומים :
(ו) ערב. כמו לערב י: וידעתם כי ה'
הוציא אתכם מארץ מצרים. לפי שאלתם
לנו כי הולאתם אותנו מדעו כי לא אנחנו
המוליאים אלא ה' הוליא אתכם סיגיו לכם
את השליו: (ז) ובקר וראיתם. לא על הכבוד
שנאמר והנה כבוד ה' נראה בענין נאמר
אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת
צידו ליתן תאותכם ובשר יתן אך לא בפנים
מאירות יתגנה לכם כי שלא כהוגן שאלתם
אותו ומכרם מלאה והלחם ששאלתם לצורך
צירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו סיורידוהו לכם דרך חנה יא) בבקר שיש
שהות להכינו ועל מלמעלה ועל מלמטה כמוהו בקופסא יב): את תלונותיכם על ה'. כמו
אשר על ה' יג): ונחנו מה. מה אנחנו חסובין: כי תלינו עלינו. שתרעימו
עלינו את הכל את בניכם ונשיכם וצנותיכם וערב רב יד) ועל כרחי אני זקוק
לפרש תלינו בלשון חפצילו טו) מפני דגשותו וקרייתו טז) שאילו היה רפה הייתי מפרשו
בלשון חפצילו יז) כמו וילן העם על משה יח) או אם היה דגוש ואין בו יוד ונקרא
תלונו יט) הייתי מפרשו לשון התלוננו כ) עכשיו הוא משמע תלינו את אחרים כא)
כמו במרגלים וילינו עליו את כל העדה כב): (ח) בשר לאכול. ולא לשובע. למדה תורה

הוציא אתכם. ולא אנחנו מדעתנו (טג): ז) ובקר.
פרשתיו (טד): בשמעו את תלונותיכם. דבק עם
וראיתם את כבוד ה' (טו): ונחנו מה. מה
בידינו לעשות, לא עשינו רק מה
שצונו (טז) וין: ונחנו. הסר אליף (טז): (פיה"ק).
ובקר. בן, ועוד תראו אות אחר, והוא כבוד
השם, ומראה הכבוד כאש אוכלת בענין, וזה יהיה
לכם לאות כי שמע הוא את תלונותיכם, על כן
נראה כבודו לעיניכם (טז): ונחנו מה. עשינו לכם
כי תלינו עלינו (טז) וזה פועל יוצא לשנים פעולים,
והוא דבר אל ראשי העם, וכן וישבו וילינו עליו
(בבד' יד לו) (טז): ויאמר. עתה פירש
להם שני אותות ט): (פיה"ק). ויאמר משה

יהל אור

קרני אור

יעובב בתורים, ודגן ותירוש יעובב בתולות: [ו] פיין ברמכין גם המתרעמים (למעלה יד יב) והם התלוננו (פ' ג)
מפני שלא היו יודעים האמת: (עב) וכן פי' רש"י
זל: (עג) בפ' שלפני זה, שאלת ובקר איננו לבוק עם וראיתם את כבוד ד', אלא אל מלת ערב:
(עד) ואיננו לבק עם ובקר, ופי' שיראה כבוד השם בעבור כי שמע את תלונותיכם שהלונותם עלינו
עשה: (עה) השם: (עו) כי אל"ף וי"ו אנחנו נוסף מאותיות האמנתי"ו, ועיקר מלה זו, נחננו ועיין ברא'
מז יא, ובבאורי שם: (עז) ודעת רש"י, רש"י, רמב"ם, רמב"ן, רמב"ם, על ירידת המן שהיה דבר פלא
ונגלה בו כבוד ד' וכן פי' שד"ל, ולא אמר כן בענין השליו, כי היה השליו בהשגחת השם אך לא נס
גמור: (עח) את העם: (עט) וכן פי' החי זל שם, פועל יוצא לשנים פעולים: (פ) כשראה שלא מלאו

מקוב"ב רש"י: י) וכרא"ם כמו, נפרכ"ו וחסר צי"ת: יא) מכלתא דמסעו פ"ב יומא פה ב פפ"ו, בכל טוב, ילקוט רנ"ח: יב) ארון
עץ קטן: יג) וחבר שיין כאלו אמר את תלונותיכם שפל ד': יד) כ"ה בשכל טוב וזה ליתא במכילתא ופס"ו וילקוט:
טו) פי' שאין תלינו פועל עומד כלומר תתרעמו אתם עלינו: טז) פי' מחמת הדגוש שבמ"ד וקרייתו צו"ד: יז) שאלתם לוננים:
יח) למטה י: יט) ככתיבתו: כ) שאלתם נעשים לוננים: כא) והיא פועל יוצא שמסככים שיתרעמו אחרים: כב) כמד' יד:

אונקלוס

שמות טז בשלח קב 289

בשמע יהוה את תלנתיכם אשר
אתם מלינים עליו ונהנו מה לא
עלינו תלנתיכם כי על יהוה :
ויאמר משה אל אהרן אמר אל
כל עדת בני ישראל קרבו לפני
יהוה כי שמע את תלנתיכם : ויהי
כדבר אהרן אל כל עדת בני
ישראל ויפנו אל המדבר והנה
כבוד יהוה נראה בענן : פ ששי
וידבר יהוה אל משה לאמר :
בשמעתי את תלונת בני ישראל

ית תרעמותכון די
אתון מתרעמין עלוהי
ונתנא מה לא עלנא
תרעמותכון אלהן על
מימרא דיי : ויאמר
משה לאהרן אמר לכל
בנשפא דבני ישראל
קרבו קדם יי ארי שמיעו
קדמותי תרעמותכון :
יהוה כד מליא אהרן
עם כל בנשפא דבני
ישראל ואת פניו
למדברא והא יקרא דיי
אתגלי בעננא : וימליא
עם משה למימר :
שמיע קדמי ית
תרעמת בני ישראל מליא
עמהון למימר בין

אבן עזרא

בתת ה' , כאשר נתן השם לכם בערב בשר
לאכול , ולחם בבקר לשבוע , בעבוד ששמע השם
שאתם מלינים עליו , או יתברר לכם כי הסאתם ,
כי על השם תלונתיכם ולא עלינו כאשר השבתם
(בנפשותם) : וקרבו לפני ה' , אל המדבר (פ) :
(פיה"ק) . וכדבר משה אל אהרן לאמר קרבו אל
אהל מועד (פ) עוד אהרן מדבר (פ) . והנה פנו אל
המדבר והנה כבוד ה' : ויהי . התברר להם
כי בעת שדבר להם קרבו , סיד בא הענן
ונראה בו הכבוד (פ) : (פיה"ק) . ויפנו אל
המדבר . ופעם אל המדבר , כי אהל משה הוץ
למחנה היה , ונקרא אהל מועד , כי שם יוועדו אליו כל הנשיאים , וכאשר ראו הכבוד אמר משה בצווי
השם שמעתי את תלונתיכם (פ) אמר השם בערב תאכלו בשר (פ) : ובבקר תשבגו לחם , או האמינו
חכם בעבוד שראו הכבוד) : ויא וידבר ה' . וראו כי משה הלך אל הכבוד ודבר עמו (פ) :
יב שמעתי , ומלת תלונת ורה דגשות הנו"ן (פ) , וזה הנבואה שנויה (פ) כי כבר
הזכירה משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכול , ולחם בבקר (פ) ח , רק נשנית

רש"י

דרך חרץ שאין הוכלין בשר לשבוע . ומה
ראה להוריד לחם צבקר וצפר צערב לפי
שהלחם שאלו כהוגן שא"א לו לאדם בלא
לחם אבל בשר שאלו שלא כהוגן (ג) שהרבה
בהמות היו להם ועוד שהיה אפשר להם
בלא בשר לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא
כהוגן (ד) : אשר אתם מלינים עליו . את
האחרים השומעים אתכם מתלוננים :
(ט) קרבו . למקום שהענן ירד :

יהל אור

(פד) ומשה הלך למקום הכבוד : (פה) זהו אומר ,
שמעתי את תלונת בני ישראל (פ) (פ) : זהו אומר
בין הערבים תאכלו בשר (שס) : (פו) כי כבוד השם
נראה בענן : (פח) כי שרש המלה לון , ואף שגם
הד' פעמים תלונתיכם הקודמים בפרשה הנו"ן בהם
דגושה , מכל מקום אין בהם זרות כי לפניו קבון
במקום השורק , ולכן יהיה בהם הדגש במקום הגח ,
משא"כ בזה שבה בו הגח עם הדגש (רש"ד) : (פט) נכתבה
שנית

קורת רוח בדבריו ולא ענו העם אותו דבר , הוסיף
לפרש מהארו הראשון , ואמר מה שאמרתי וידעתם כי
ד' הוציא וגו' יהיה בזה ד' לכם בערב בשר לאכול ,
ומה שאמרתי , וראיתם" בזהו לכם לחם צבקר לשבוע ,
וכן פי' למעלה פ' ו' השני אותות : (פה) כי שם היה
אהל מועד , וכן פי' רש"י ז"ל , "קרבו למקום שהענן
ירד" : (פז) זהו אומר קרבו לפני ד' : (פג) כמש"כ
, ויהי כדבר אהרן כי עוד היה אהרן מדבר :

מקו"ב רש"י : (כג) תכלתא שם יומא עה כ פס"ז לקוט כה"ס : (כד) לל לעת ערב שאין שבות כיום לתקן :

דִּבֶּר אֱלֹהִים לְאֹמֵר בֵּין הָעֲרָבִים
 תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבִבְקָר תִּשְׁבְּעוּ
 לֶחֶם וְיִדְעוּתֶם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 יְיָ וַיְהִי בָעֶרְב וַתַּעַל הַשָּׁלֹחַ וַתִּבְקַע
 אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבִבְקָר הִיתָה
 שֹׁכֶבֶת הַפֶּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה :

שְׁמֵשָׂא תִיכְלוּן בְּסָרָא
 וּבְצִפְרָא תִשְׁבְּעוּן לֶחֶם
 וְתִדְעוּן אֲרִי אֲנִי יְיָ
 אֱלֹהֵיכֹן: יְיָ וַיְהִי בְרַמְשָׂא
 וַתַּעַל הַשָּׁלֹחַ וַתִּבְקַע אֶת
 מַחֲנֵייתָא וּבִצְפְרָא הִנְתָּ
 נְשִׁיבָת מַלְא סָבִיב לַמַּחֲנֵייתָא

רשי

אבן עזרא

(יג) השליו. מין עוף ושמן מאד כה: היתה שכבת הטל. הטל סוכך על המן ובמקום אחר הוא אומר וצרדת הטל וגו' (כו) הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחוזר ויורד על עליו והרי עלתה משאת ים (יח): שכבת הטל. כמו, ונבלי שמים מי ישכוב (איוב לח לו) טעם ירידה (יט) ובמקום אחר כתוב וברדת הטל (במד' יא ט), ירקב שם חוי (פ) שאמר, כי המן הוא הנקרא בלשון פרסי תרנגובין, ובלשון ערבי מין ובלשון לעז מניא, כי קושיות רבות עמדו עליו, האחת כי איננו יורד היום במדבר מיני, כי הדר ידוע, ואני ראיתי זה הדומה למן במלכות אלצכיר והוא יורד בניסן ובאייר ולא בהדשים אחרים, ועוד אם תשיטתו לשמש לא יסם, ועוד כי בלילה לא יבאש, ועוד כי איננו חזק, ואין צורך שידוכנו אדם במדוכה שיעשה ממנו עונות, ועוד כאשר יושם בלשון יסם, ועוד כי איננו משביע שיוֹלֵד דם טוב (יט) רק הוא נכנס ברפואות, ועוד כי ביום הששי היה יורד משנה (ק) ועוד כי לא היה יורד בשבת, ועוד כי ירד לבל סקום שיהנו (קא) ועוד כי עבר עמדם את הירדן, ולא שבת עד חצי ניסן על דרך המשט (קב): (פיה"ק). ותעל השליו. עוף (קג), ופעם ותעל שספאת הים הוא עולה (קד) [יא]: ובבקר היתה שכבת הטל. נזילת הטל (קה) או רדת, וכן ונבלי שמים מי ישכוב (איוב לח לו) ישתחקי עצמות חיוי הפושע וכל הזונים אחריו שאמרו כי מנחג זה תמן לרדת עד היום במדבר, ואמרו כי כסוה הוא הירד עם הטל בארץ מערב, התכון (קו) הוא הנכנס בסיני רפואות הנקרא תרנגובין, ולא התבישו אלה (קז) כי הנת כתוב כי במדבר סין ירד המן והוא מקום ישוב (קח) ועוד כי בארץ שני מלכי האמורי ירד המן גם אחרי

בעבור ישראל שיראו הכבוד (י), וסלת בין הערבים כמו בערב כאשר מירשתי (יא), וסזה הפסוק התברר פי' ובקר (יב) וראיתם את כבוד ה' (פ' ז) (יג) כי הנה כתוב בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבועו לחם (יד): יג ויהי בערב. בסוף היום בעצמו (טו): ותעל השליו. אולי ונבלי שמים מי ישכוב (איוב לח לו) טעם ירידה (יט) ובמקום אחר כתוב וברדת הטל (במד' יא ט), ירקב שם חוי (פ) שאמר, כי המן הוא הנקרא בלשון פרסי תרנגובין, ובלשון ערבי מין ובלשון לעז מניא, כי קושיות רבות עמדו עליו, האחת כי איננו יורד היום במדבר מיני, כי הדר ידוע, ואני ראיתי זה הדומה למן במלכות אלצכיר והוא יורד בניסן ובאייר ולא בהדשים אחרים, ועוד אם תשיטתו לשמש לא יסם, ועוד כי בלילה לא יבאש, ועוד כי איננו חזק, ואין צורך שידוכנו אדם במדוכה שיעשה ממנו עונות, ועוד כאשר יושם בלשון יסם, ועוד כי איננו משביע שיוֹלֵד דם טוב (יט) רק הוא נכנס ברפואות, ועוד כי ביום הששי היה יורד משנה (ק) ועוד כי לא היה יורד בשבת, ועוד כי ירד לבל סקום שיהנו (קא) ועוד כי עבר עמדם את הירדן, ולא שבת עד חצי ניסן על דרך המשט (קב): (פיה"ק). ותעל השליו. עוף (קג), ופעם ותעל שספאת הים הוא עולה (קד) [יא]: ובבקר היתה שכבת הטל. נזילת הטל (קה) או רדת, וכן ונבלי שמים מי ישכוב (איוב לח לו) ישתחקי עצמות חיוי הפושע וכל הזונים אחריו שאמרו כי מנחג זה תמן לרדת עד היום במדבר, ואמרו כי כסוה הוא הירד עם הטל בארץ מערב, התכון (קו) הוא הנכנס בסיני רפואות הנקרא תרנגובין, ולא התבישו אלה (קז) כי הנת כתוב כי במדבר סין ירד המן והוא מקום ישוב (קח) ועוד כי בארץ שני מלכי האמורי ירד המן גם אחרי

יהל אור

קרני אור

שנית: (ג) והרמב"ן כתב, אבל כשנה בעבור שאמר, שמעתי את תלונת בניי: (גא) (למעלה יב ו) ועיין גם כפי' הקלר שם, ובבאורי: (גב) ובמקח"מ, התכרר פירושי כמלת ובקר: (גד) שאלת, ובקר"א איננו דבוק עם וראיתם את כבוד ה' (גה) וידעתם כי אני ד' אלהיכם" הנה עבואר כי ידיעת השם להם מחויבת מאשר היה בבקר ובערב: (גה) ר"ל מיד באותו יום שנתרעמו: (גי) פי' מפאת דרומית, וההולך מדרום העולם לצפון יקרא עולה, וכן ויגו שליוס מן הים (גמד' יא לא) לא שיאלו מן הים, כי לא יושבי הים הגם, רק עלו מפאת ים סוף שהוא לרוח ים: (גז) וכן פי' שם הח' ז"ל, ישכוב כמו יוריד וכמוהו שכבת הטל". (גח) עיין ערכו בראש ס' בראשית: (גט) פי' שיוֹלֵד ממנו דם טוב: (ק) המן שהיה יורד לישראל היה יורד בששי משנה: (קא) לכל המעשות שנסמו וחטו שם ירד המן: (קב) וכן פי' רש"י ז"ל (למטה פ' לה) כי בט"ו בניסן פסק, ועיין (למעלה סו ד) כפי' הקלר ובבאורי שם: (קג) מין עוף שמן: (קד) הרלכ"ג ידייק מלשון הח' ז"ל שהשם הענה אותם מן ים, וז"ל, הוא מין ממיני העופות ואולי העלה אותם השם ית' מן ים כמו שכתב הח' א"ע ז"ג, ולפי' נוכל לפרש ותעל, לשון עליה, מפני שהים עמוק מן היבשה: (קה) פי' נטיפת הטל: (קו) לל, היחכן: (קז) פי' ואיך לא התבישו אלה: (קח) סין, הוא מבצר חזק, וכן יקרא יחוקאל (יחז' ל טו) מעוז מלרים, והמדבר הקרוי לו ששם הגו

מב שהפיר ט"ו: [יא] לדעת קלח מרז"ל שהשלו עמד להם ג"כ מ' שנה כשם שמד המן, וכן פי' הרמב"ן ורש"י והטור על התורה, והרד"א כתב, כי לאותה שנה בלבד נתן להם, ובבבאורי זה נקראות סתאוס שאלו כשר פסס אחת, לפי שפסלו שניתן להם במקום, כוס מיד נפסק ולא אכלו ממנו ד', כמו שפי' למעלה פ' ו: (גד) וידעתם כי אני ד' אלהיכם" הנה עבואר כי ידיעת השם להם מחויבת מאשר היה בבקר ובערב: (גה) ר"ל מיד באותו יום שנתרעמו: (גי) פי' מפאת דרומית, וההולך מדרום העולם לצפון יקרא עולה, וכן ויגו שליוס מן הים (גמד' יא לא) לא שיאלו מן הים, כי לא יושבי הים הגם, רק עלו מפאת ים סוף שהוא לרוח ים: (גז) וכן פי' שם הח' ז"ל, ישכוב כמו יוריד וכמוהו שכבת הטל". (גח) עיין ערכו בראש ס' בראשית: (גט) פי' שיוֹלֵד ממנו דם טוב: (ק) המן שהיה יורד לישראל היה יורד בששי משנה: (קא) לכל המעשות שנסמו וחטו שם ירד המן: (קב) וכן פי' רש"י ז"ל (למטה פ' לה) כי בט"ו בניסן פסק, ועיין (למעלה סו ד) כפי' הקלר ובבאורי שם: (קג) מין עוף שמן: (קד) הרלכ"ג ידייק מלשון הח' ז"ל שהשם הענה אותם מן ים, וז"ל, הוא מין ממיני העופות ואולי העלה אותם השם ית' מן ים כמו שכתב הח' א"ע ז"ג, ולפי' נוכל לפרש ותעל, לשון עליה, מפני שהים עמוק מן היבשה: (קה) פי' נטיפת הטל: (קו) לל, היחכן: (קז) פי' ואיך לא התבישו אלה: (קח) סין, הוא מבצר חזק, וכן יקרא יחוקאל (יחז' ל טו) מעוז מלרים, והמדבר הקרוי לו ששם הגו

מק"ב רש"י: (כה) יומא פה כ: כו) גמד' יא:

אונקלוס

קבא 241

שמות מז בשלח

וְתַעַל שַׁבֵּת הַטֵּל וְהָיָה עַל-פְּנֵי
הַמִּדְבָּר בַּקֶּמַח וְהָיָה עַל-פְּנֵי

לְמִשְׁרֵיהֶּא : יד וְסִלִּיקַת
נְחִתַת מִלָּא וְהָא עַל אִפִּי
מִדְּבָרָא וְעֵדֵק מְקַלָּף

אבן עזרא

רש"י

שעברו את הירדן (קס), ואם היה דבר הולדות (ע) למה לא ירד בשבת, ושאר הנסים הנזכרים (קיא), ועוד נתן להם עוד עדים נאמנים מכחישים דבריהם, כי זה הירד במערב איננו יורד בכל זמן ולא על כל עלה (קיא) [יב] ואם תשים אותו בשמש לא יפס, ויעמוד ימים וחדשים ושנים ולא יבאש, ואיננו קשה שיובל אדם לפחון אותו, כי כן הכתוב אוכר, ופחנו ברחים, או דכו במדוכה, וכן בפסוק (קיא) ועשו אותו ענות (במד' יא ח), והנה איננו כאשר דמו, וצוה השם שלא יקח כל אחד חוץ מעומר (למטה פ' מז) (קיד) [יג]: יד ותעל. הטעם שנפסקה (קס) כמו, או חללה יצועי עדה (ברא' טז ד) כי הטעם טעת שחללה, יצועי נפתלק מעלי ונפסק (קס) וכמוהו, אמר אלי אל תעלי בהצי ימי (תהי קב כד) (קיא) והטל היה יורד בתחלה לשרד הארץ (קס) ובהסתלק הטל יורד הסן (קס) וכן כתוב,

הוא כמונח בקופסא (ז): (יד) ותעל שבת הטל וגו'. כשהחמה זורחת עולה הטל שעל המן לקראת החמה כדרך טל עולה לקראת החמה (כח) אף אם תמלא שפופרת של צילה טל ותסתוס את פיה ותניחה בוחמה היא עולה מחליה באויר. ור"ד שהטל עולה מן הארץ באויר (כס) וכעלות שכבת הטל נתגלה המן וראו והנה על פני המדבר וגו': דק. דבר דק (ל): מחספס. מגולה ואין דומה לו במקרא. וי"ל מחוספס לשון חפיסה ודלוסקמא שבלשון משנה (לא) כשנתגלה משכבת הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס בתוכו בין שתי שכבות הטל. ואונקלוס תרגם מקלף (לב) לשון מחשוף הלצן (ג): כבפר. כפור גולידא בלפי' דעדק כגיר (יד) כאבני גיר (יה) והוא מין לצב שחור (זו) כדאמרין כגלידא על ארעא, דק היה כגיר (יח) ושוכב ידול אור

גבי כמוי הדם הגיר והזרניך (זו) דעדק כגיר מוגלד כקרח על הארץ (יט) וכן פירושו דק קרני אור

כ"א אותו הערכ כלבד: [יב] הנוסעים מוזנן לאל אריש מלאו בקלה מדבר שר קנה ופן הטדע בשס שרפא או שמריסק אשר במשך ימי סקין מורידים גרעילים ופעמים כלפיחית כלבד, ומכמי הטכס האנגליים הומרים כי המן החדש הלזה נוטף מפלי סטרפא פל ידי דחיקת ה'ט'ת קטנס והפרכיים מלקטים אותו ומשדני מלך הוא למו, והמליחא סואת סכנס לרכים לחשוב ולהאמין כי זה מן התורה, אמנם סכל נפכיחם, כי המן סלזה סכל הימים אשר יורד מן הפלים אם תפלו במאונים יחד לא יעל לחתר משש מאות ליטרות, ומלבד זה נודע סדבר כי סטרפא סוא לא ימלא כלל בחלק המדבר אשר סס תנו כג"י יחד מל"א פנים ראויות, המן סנוכר נמלא לרוב כחדש יומים וסולך יורד כמו ששה שבועות ואז יחדל, והמן כתורה סס לרדת לפני חדש יומים כבוא כג"י סנגלס לאכול מפכור הארץ ולעשות פסח ככחוב ביהושפ, המן החדש מראה להוב לו, המן החדש לא ידוכה במדוכה ומעולם לא יכלו ספרכיים לאשות ממנו על המליחא יפן שאין לו שום דעיון כלל להמן סלזה פס וביטיב לדבר כזה סה' ח"ג ויידלוופר סלוי (דגן שמים סס) פגד סמתחמים כעמנו גס היום מחלמדי חוי ספוש וז"ל, קחה נח בידך כאלו חכיר סחמים איס אשר כלרף ככף לרף כפשו מכל חלאת חמוטת סכליות, סלא הוא מאור פין ישראל כתורה זמראו כגכר ירון אורח זיך סכה נלחת על קדקד מכחישי סנס גמן, וכדרכו כלי חת מרס קולו ויחרף אלה סכאים לחרף ספרכות אלהים, ירקב סס חיוי וגו', סוא דבר סראכ"ס כ"ימיו נגד סמתחמים כעמנו, וסחה סכול לסתור דברי

כג"י הוא מדבר סין והנה היה שם מקום ישוב: (קט) והיה זה, בעשור לחדש הראשון (יהושע ד יט) זבאו לגלגל וכסיו בו פסק: (קי) פי' עפ"י דרך התולדות והטכס: (קיא) פיין כפי' הקצר (פ' ד) שיחשוב עשרה נמים שהיה זמן: (קיב) כי הוא נמלא דק על עלי העץ הנקרא בשם שרפא או שמריסק ופיין קרני אור: (קיד) פי' בפסוק הזה עלמו: (קיד) הנה ביאר בפסנות צודקות האלו שהמן שאכלו אבותינו במדבר לא היה אותו הנקרא היום מאניא, וכן פי' (פ' לה) זה הנם היה גדול מכל הנמים שנעשו על יד משה עיי"ש: (קטו) פנינו הכריתה וההפסק: (קטו) וכן פי' הח' ז"ל סס: (קיו) פנינו כריתה: (קיח) הטל היה יורד ראשונה: (קיט) פי' פגות ולא כאלו חלק המן כתורה, וסמתחמים לחס שבו המן כתורה (דגן שמים לח"ג ויידלוופר סלוי): [יג] פגד סמתחמים כעמנו גס היום מחלמדי חוי ספוש וז"ל, קחה נח בידך כאלו חכיר סחמים איס אשר כלרף ככף לרף כפשו מכל חלאת חמוטת סכליות, סלא הוא מאור פין ישראל כתורה זמראו כגכר ירון אורח זיך סכה נלחת על קדקד מכחישי סנס גמן, וכדרכו כלי חת מרס קולו ויחרף אלה סכאים לחרף ספרכות אלהים, ירקב סס חיוי וגו', סוא דבר סראכ"ס כ"ימיו נגד סמתחמים כעמנו, וסחה סכול לסתור דברי

מק"ב רש"י: (כז) יומא סס וסיה מלס רומית Capsa ופי' ארגו ותיכס קמס ונפס"ו כמו שמונת כחפיה ופי' שק קמן פיין פרוך סלס פרוך ספס: (כח) פיין פרכ פ"ט מ"א, ונפי' סרפ"ב סס: (כט) תנחומא א' והנחומא ב' אות כ: (ל) סופיך דבר מטי סדק ומחפסס סס תארים ולריכים מתאר (רל"ס): לא) כ"מ כ' א' ומפרש כג' סס, חמת קטנה ופי' רש"י סס חמת של פור שנותנין בו יין: לב) וסכה רש"י פי' ג פירושים מגובה, או כמתן כשק חמת קטנה, ודעת אונקלוס קנוף, ופיין יכל אור וקרני אור: לג) כרא' ל: לד) כן ת"א: לה) יספי' כו' פ: לו) כן פי' רש"י כישטי' סס: לז) חולין פח כ, וכגמרא שלט ליתא מלח, כגיר, וככילה סו' א', ביאת כגיר, ופי' רש"י סס גיר מין קרקע סמחיר, ופיין פרוך סלס פרוך גיר, סס ססלרין כוס וסיום אכל חמת מראה של סיד לבן סוא כידוע, י' עכ"ל, וכן סוא דפת סרמכין עיי"ש שיכאר, ופל ס יתם כו' סמן ססוא לבן ומפוזר על הארץ כגיר סמטפך: לח) לפיין דקתו סיס כגיר: לט) וזה סוא פי' כגלידא על ארעא, סספי' סו' גלידא קרח סשקות כארץ:

שמות מז בשלח

אונקלוס

עַל-הָאָרֶץ: מו וַיֵּרְאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו מִן הוּא כִּי

דַּדְק דְּגִיר כְּגִלְדָּא עַל־
אַרְעָא: מו וַחֲזוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲמָרוּ וַאֲמָרוּ וַאֲמָרוּ

אבן עזרא

וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו (במדי יא ט) (זי) ויד: דק מחוספס. כמו שגל (קנה) ואין לו חבר (קני) (טו), והאומר שהוא כמו מחשוף (ברא ל לו) שהוא בשיין (קני) אינו נכון (קני) (טו) כי משפט הרשון שיכפלו הפיא והעיין כמו יפופית (תהי טה ג) או העיין והלטיד, כמו, ירקרק (ויקרא יג ט) (קני) או הלטיד לבדה כמו סגור (משלי כו ט) (זי) דק העיין לבדו לא מצאנו כי אם בעלומי ההיא, כמו דגיני (תהי ה ב) (קני) כי אחר שחמר ההיא (קני) נראה הגיטיל כלמיד פעל על בן כפלדוהו (זי) דק באותיות נראות (קני) לא מצאנו העיין כפול (קנה): (פיחיק. דק מחספס. י"א שפי עגול (קני) (יו) ולא נדע אם הסמ"ך כפיל (קני) או הוא מחוספס (קני) והקרוב שהוא מרובע (קני): בכפר, כמו, כפור כאשר יסוד (תהי קמו טו) (קני): מן ויראו. אמר

רש"י
ככפור טמוח קלוש ומחוזר כגלד מ דק טינב"ס זלע"ז שהיה מגלד גלד דק מלמעלה וכגיד שתרגס אונקלוס תוספת הוא על לשון העברית ואין לו תיבה בפסוק (טא): (טו) בן הוא. הכנת מזון הוא (טב) כמו וימן להם

קרני אור

דברי בן עזרא אשר בהגיון ובגינה יסודם ה' היסוד איש אשר לו מוח בקדקדו להצטקם ולומר אין זוהי יד אל טובה פלא ה' [יד] וכו' (יומא עה ב) על מלמעלה ועל מלמטה, ודומה כמו שמונה בקופסא, וכן פי' רש"י ז"ל ועיין תנחומא ח אות כ, תנחומא ב אות כ שמו"ר פ' לח ד, (ובמכילתא דיוסע ס"ג), כילד המן יורד לישראל, וילאת רוח לפניה ומכבדת המלצר, יורד מטר ומכנס הארץ והטל עולה, והרוח מנכבת בו ועושהו כמין שולחנית של זרב והמן יורד עליהם: [טו] ובתרי מסרגל ופי' כל דבר שנעשה כסדר כמו שרטיט הסופר קרוי סרגל, עיין ערוך השלם ערך, סרג' ועיין באור שד"ל דעתו בזה: [טז] והרלב"ג כתב, גם נכון הוא מה שפי' המתרגם, רלוני שהוא היה כדמיון זרע דק קלף, ר"ל שסוכרה קליפתו, כי הוא היה לכן כזרע גד כמו בספר אח"ז: [יז] עיין באור שד"ל מה שהעיר פ"ו: [יח] וז"ל סרה"ג שי"ר (תולדות רבינו נתן בעל הערוך הערה 13) בשמות טו טו כפי' הראב"ע, אמר רבינו שלמה וכו' והנה כפי' רש"י שם לא נמלא מאומה מזה, דק פי', הכנת מזון" אלא ברש"י שם כתב, ולפי שהוא לשון מלרי וכו' (עיין הערה ס"ח"ז) וגראה ששמע תלמיד הראב"ע מפירושי הרמב"ם, וכיון אל דברי הרש"י וחשב שהם מרש"י, וכבר ידע מהי' הרש"י וכיון אליו עוד במקום אחר, פי"ש הראב"ע (למעלה ד י) והאומר ששכת לשון מלריה אינו נכון וכו', והוא דעת הרש"י פי"ש שמתפאר כפי' זה, אכן כאן לעיני מן, עשה גם בשמיפת דברי הרש"י, כי באמת מבוחר שם, מן הוא תרגומו של מי הוא, וזה ממש כמו שכתב תלמיד הראב"ע לדעת עצמו, לא כמו ששמע שתרגום מן הוא מה הוא, עכ"ל, ופי"ו כתב הרב מ' שלמה חזן אב"ד מנח' חמון (המפלות לשלמה מערכת גדולים אות א) אנה דאמרי דמח' שלח נמלא יומו לשון כפי' רש"י שבידנו ואין זה מן התימה דהנה נודע שרש"י ז"ל עשה כמה מקורות כפי' על סת"ך ופל ס"ס, ובמבואר יולא מלבון התיספות שבהרבה מקומות מביאים פי"ו רש"י דבר שאינו כפי' רש"י בכדינו, ואפשר לומר שפי' רש"י במסדורא קמא היה כתוב אותו לשון, והעתיקו ממש הראב"ע, ואופן זה הוא קרוב לשמוע יותר ממה שנאמר שתלמיד הראב"ע כתב בכס רש"י דבר אשר לא ראו ולא שמעו, וגם ממה ששמע ממש רש"י כינה אותו, שבאמת דבר זה קשה לאומרו, ותו דבלבון הראב"ע כתוב כי בלבון ישמעאל וכו' ופי"ו רש"י כתוב, ולפי שהיה לשון מלרי וכו' ולשון מלרי לחוד, ועיין (למעלה ב י) כפי' הראב"ע שכתב ז"ל, וכ"כ בס' עבודת האדמה הנעתק מלבון מלריה אל לשון קדריה"ו הכי לשון מלריה לחוד ולשון קדריה"ו

יהל אור
סירד המן בהסתלק שכנת הטל: (קכ) אח"כ ירד המן: (קכ"ה) הארו כשיעורו ובאיכות שיעורו, והטעם שהיה עגול, והנה פה פי' כן מדעת עצמו ובפי' הקצר פי' צעם י"א, וכן פי' הרד"ק בשרש, חספס"מ, מגולגל ועגול. (קכ"ב) אין לו ריע, אף לא בשאר לשונות: (קכ"ג) והשיין כמו סמ"ך וכן פי' רש"י ז"ל, והרמב"ן, עפי"ו תרגום אונקלוס, וכן הוא בספר הגלוי להריק"ס ז"ל: (קכ"ד) וכן כתב רבינו מנחם כ"ר שלמה (שכל טוב), ואשר אמר אונקלוס מקלף לא סבירא לי עיי"ש: (קכ"ה) אם נכפלו הפ"א והעיין יהיה הכפל ליתרון, ואם העי"ן והלמ"ד כפולים יהיה הכפל להסרון: (קכו) כי שרשו "סג"ר: (קכ"ז) כי שרשו "הנה" ונכפל עי"ן הפעל: (קכ"ח) ר"ל היא למ"ד הפעל: (קכ"ט) הגיגי: (קל) ר"ל בשלימים: (קל"א) וכן הוא במדרש שכל טוב, אצל לכפול אות התיכונה לא נמלא במקרה"ו וכלל זאת מלאנו עוד שהעי"ן כפול, זנוני זונה" (נחום ג ד): (קל"ב) עיין אות קכ"א: (קל"ג) וא"כ שרשו "חסף" ונכפלה בו עי"ן הפעל: (קל"ד) מהמשה אותיות מחספס: (קל"ה) בן ארבע אותיות, וכן פי' הרד"ק בשרש, חספס"מ: (קל"ו) מראיתו ככפור שהוא הקרה, ונקרא הקרה כפור, לפי שהוא מכפר פי' מכסה את הארץ: (קל"ז) הוא רש"י ז"ל, ויש מעילים ספק בזה, עיין קרני אור:

סקו"ב רש"י: מ) כעין גלד, ועדיין אינו יודע דקיקתו כילד, כשהוא אומר כפור כאשר יסוד (תהי קמו טו) למדנו מפי' כתובים שהיה הטל דק כאשר (שכל טוב): (מא) ועיין רמב"ן שכתב שבנוסחאות הכדוקות בן התרגום כתוב בהן, דעק דגיר כגלדא על ארעא" ופי' פשי תמרים חמרים כגלד שפל ארעא וכו' בתרגום סביוניטס וכו' בס' יאר עיי"ש מה שהאריך בזה לקיים בגירסא, ועיין באור גר שכתב ש"ס בדפוס לסנוא, שח' קיסטנטינא: (טב) וכדורשי רבמוות (מכילתא דיוסע ס"ג) וכשכל טוב מזון מזומן לט הוא ועיין סוכה לט ב:

אונקלוס

שמות מז בשלח קבב 248

לֹא יִדְעוּ מִה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֱלֹהִים הוּא הַלָּהֶם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה

רש"י

אבן עזרא

המלך (מג): כי לא ידעו מה הוא. סיקרלוהו. תרגום מה הוא מן הוא (קלמ) [יש] והמגיד לו ככה לא דבר נכון (קלט) כי תרגום מה הוא בלשון ישמעאל מה הוי (מג), רק מן הוא תרגומו (קמח) מי הוא (קמט) כי אינו נוסף מן (קמז) בלשונם כי אם על אדם (קמח) [כ], כי פי (קמט) מן הוא מגזרת, אשר מנה את מאכלכם (דניאל א, י) (:) [כא] אמר משה הבה, ידענו כי אין מוקדם ומאוחר בתורה, כי ויאמר משה אליהם, וכבר אמר משה אליהם (מג) וכמוהו רבים, ובפרשה הזאת וירם תולעים ויבאש (פי כ) וכבר באש (קמט), וכן כתוב, ולא הבאיש ורמה לא היתה בו (פי כד) (קמט), ואיחר הכתוב לומר דברי משה בעבור שהוא צריך להאריך לומר זה הדבר אשר צוה ה' (ק), זה בדרך הסברא כי עומד לגלגלת לסי שהוא גדול בשנים, ולקטנים כפי אכלם (קמח) [כב]: (פיה"ק) מן הוא. מפעם מן ינצרותו (תה) בא (ה) ויסן ה' דג גדול (ינה א) כפעם זיסון (קמ) והמפרשים שהוא בלשון ישמעאל (קמ) תעו כי לא

יהל אור

קרני אור

קדרים לחוד, וידוע שהקדרים הם הערביים הם היםעמאלים, וכן פי' הח' ז"ל (תה) קב ה' עה"פ סגתי עם אהלי קדר, הם הערבי, וכן ת"י, משכונן דערבא"י ומאחר שכן הוא, איך הפס יכולה לומר בתי"ב הראש"ע משה רש"י כי בלשון ישמעאל וכו' ליון ע"ג רש"י"ס שכתב ולפי שהיה לשון מארי, והרי לשון מארי לחוד ולשון ישמעאל לחוד, ומ"כ, וכבר ידע מפי' הרש"י"ס ויסן אליו, איך זו הוכחה כל עיקר, ופי' לא היה בעולם באותו זמן מפרש עה"ת רק פי' רש"י"ס ז"ל, והלא ה' כמה יכמה מפרשים שקדמו להראש"ע ולרש"י, והם ז"ל מביאים דבריהם, פעם מזכירים שם, ופעם לא, ומאחר שכן, אפשר לומר שאיזה מפרש קדמון הוא שכתב שמרש"ה שכתב לשון מאריס וראבו הראש"ע זאליו כיון, בתי"ב שהאומר שכתב לשון מאריס, ולא כיון על רש"י"ס שלא ראבו, והגם שלא ראינו מי שכתב כן זולת רש"י"ס, איך לא ראינו ראיה, ובפרט ספרי הקדמונים, יש מהם שנגנוו ויש שגפרו, ויש שמופחים בקופסה באולרות המלכים ואין הפין שולטת וממשמשת בהם כראוב, פי"ש עוד שהאריך בזה, וכן כתב גד"ל להרש"ג פי"ר (אגרות גד"ל לד 277), לענין מן הוא, ז"ל או שרננו בלמה שהזכיר אינו רש"י אלא בלמה אחר, או שראש"ע קרא כן באיזה מפרש, ושם וסמך על זכרונו וייתם הדבר לרש"י בטעות בזכרון, אמנם כללות הענין הזה היות פירוש ראש"ע על שמות מלאכת אחד מתלמידיו, הוא דבר שאין ספקת סוכלתו בשום פנים ואינו אלא תוכח ואטלולא עיי"ש מה שהאריך בזה: [יש] ז"ל רש"י"ס, מן הוא" לפי שלא ידעו מה הוא, וגם דונס פתרו כן וסוף המקרא מוכיח, כי לא ידעו מה הוא, ואני אומר מן הוא תרגומו של מי ולפי שהוא לשון מארי ובאותו לשון היו רגילין, כתבו משה באותו לשון שאמרו להודיעט שלפיכך ויקראו בית ישראל את שמו: מן על שהיו תמשים ואומרים מן הוא כמו מה הוא" עכ"ל, והגם פתח בתי, שכתב, מן הוא תרגומו של מי" וסיים בזה, מן הוא, כמו מה הוא" וכדל גדול ביניהם כמו שכתב הח' ז"ל, ומדוייק בלשון רש"י"ס שהעתיק הרמב"ם בלאורו, ובשניהם כתוב מה" ולא מי", ועיין בקרן שמואל באור על הרש"י"ס, ובשניהם יגרום, מי" ולא אבין לו, ועיין (מכילתא דייסע פי"ג), באדם שאומר לחכירו מה הוא כך אמרו זה לזה", ובפס"ז הוסיף, מן הוא באדם שאומר לחכירו מה הוא זה, בלשון מארי אומרים מה הוא, מן הוא" וכן פי' בתזקוני מן בלשון מארי כמו מה בלשון סברי, ורבינו חננאל פי', מן הוא, כלומר מאין הוא, לפי שלא ידעו מה הוא: [כ] ור' בנימין (המשיב על ס' הגלוי סי' יט טס) כתב, מי ילך לנו מארימה ויגד לנו אשר מן בלשון מאריס מי הוא שלא יסול רק על בעלי השכל, ובלא שמה בלשון מארי מה הוא, ואעפ"י שאינו מכוון לא על לשון ארמי ולא על סברי מה כן, הלא מלאנו כמו כן ויקרא לו יגר שהדוחא (ברא' לא מז) בלשון ארם נהרים, ואינו מכוון כל עיקר לשון ארמי, כי דבר שהדוחא היה לו לומר, שכל מקום תרגום גליון דגורין, וכו', אך בלשונות משתנין כן, וכן עיקר פתרון כי קראו אותו בלשון מארי, מן" שהוא באותו לשון, מה" ולפיכך קראו מן ע"ש שלא היו יודעים מה הוא, ומן הוא, מה באותו לשון: [כא] וכן פי' רש"י ז"ל בכנת מזון, וכן הוא (מדרש שכל טוב), מזון מזומן לנו הוא, ודומה לו, ויסן אלהים דג גדול (ינה כ א)", ומנחם פי', מן, כמו מתן, וזה שמו לדורות, וכן פי' הרד"ק, ור"ש י' מלך, והרד"א, וכן פי' סטור על התורה, לשון מנה אחת אפי"ס (ש"א א ה) מתנס הוא מלת הקב"ה ומסר כ"א אחרונה: [כב] (ובמכילתא דייסע פי"ד) אי"ש לפי אכלו, וכמה אכלו עמר לגלגלת, שא"ס יאכל כזה השיפור כדי הוא כריח, פחות מכלן כדי הוא מקולקל במעיו, יותר על כן כדי הוא רענתן

בוק"ב רש"י: סג) דניאל א. ה *

שמות טז בשלח

אונקלוס

לָכֶם לְאִכְלָהּ: מִזֶּה הַדֶּבֶר אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה לְקַטֹּוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי
אֶכְלוּ עֵמֶר לַגִּלְגָּלִת מִסֵּפֶר
נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לְאִשֶׁר בְּאֹהֶלוֹ
תִקְחוּ: יִיעֲשׂוּ-כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּלְקְטוּ הַמֶּרְבֵּה וְהַמְּעֵיט: יַחְוִימוּ
בְּעֵמֶר וְלֹא הָעֵדִיף הַמֶּרְבֵּה
וְהַמְּעֵיט לֹא הֶחְסִיר אִישׁ לְפִי-
אֶכְלוּ לְקַטְוֹ: יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁה אֱלֹהִים
אִישׁ אֶל-יֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד-בִּקְרִי: כִּן לֹא-
שָׁמְעוּ אֶל-מִשְׁה וַיֹּתֵרוּ אַנְשִׁים

דִּיהֵב יִזְכֹּן לְמִיכָל:
מִזֶּה הַדֶּבֶר אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה לְקַטֹּוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי
אֶכְלוּ עֵמֶר לַגִּלְגָּלִת מִסֵּפֶר
נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לְאִשֶׁר בְּאֹהֶלוֹ
תִקְחוּ: יִיעֲשׂוּ-כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּלְקְטוּ הַמֶּרְבֵּה וְהַמְּעֵיט: יַחְוִימוּ
בְּעֵמֶר וְלֹא הָעֵדִיף הַמֶּרְבֵּה
וְהַמְּעֵיט לֹא הֶחְסִיר אִישׁ לְפִי-
אֶכְלוּ לְקַטְוֹ: יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁה אֱלֹהִים
אִישׁ אֶל-יֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד-בִּקְרִי: כִּן לֹא-
שָׁמְעוּ אֶל-מִשְׁה וַיֹּתֵרוּ אַנְשִׁים

אבן עזרא

יאמר כן בלשונם (קנ) כי אם לאדם לבדו (קני):
מז עמר לגלגלת. ופעם לגלגלת, על הראש
שהוא דומה לגלגל (קני), וכן ותרץ את גלגלתו (שופ'
ס גג) ותרץ הגלגל (קהלת יב (קני), בעבור שיבאש
אם היה יותר מאשר יספיק (קני) [כנן]: יז ויעשו.
על דרך הפשט כי המרבה והמעט לפי
מספר נפשות אהל: (קני) וקרמונינו אמרו כי
הוא דבר פלא (קס) [כדן]: יח וימדו בעמר.
מצא כל אחד לפי מה ששער (קסא) וכהן:
יט ויאמר. הפעם שלא יותירו ממנו לאכלו
סחר רק יבטח בשם כי סחר ירד כי אינו
סצוה עליו לאכלו כלו, רק אם נשאר לו
כ ולא שמעו אל משה. מלת אנשים דבקה

רש"י

בשמו: (טז) עמר. שם מדה (טז): מספר
נפשתיכם. כפי מנין נפשות שיש לאיש
באכלו תקחו עומר לכל גולגולת: (יז) המרבה
והמעט. יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט
וכשבאו לביחס מדדו בעומר איש איש מה
שלקטו ומלאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על
עומר לגולגולת אשר באהלו והמעט ללקוט
לא מלא חסר מעומר לגולגולת והו נס גדול
שנעשה בו (מה): (כ) ויותירו אנשים. דתן
שלא יוכל לאכלו ישליכנו מחוץ לאהלו (קסג):
עם ולא שמעו אל משה (קסד) כי אנשים מעטים

קרני אור

רש"י: [כנן] וכן הוא בפס"ו, שאם הים לוקח יותר
ממספר נפשות ביתו היה עכא"ל ומתליב: [כדן] עיין (יומא
פ"א, ומכילתא דויכע פ"ה) בקלת סינויים כשם שהנביא מגלה
חדרים וסתרם כך הים המן מגיד לישראל חדרים וסתרם,
לא כילד איש ואשה שכלו לפני משה לדון זה אומר היא
פרחה עלי, והיא אומרת הוא פרח עלי, אמר להם משה
לכפר משפט, למחר אם נמלא עומרה כבית בעלה בידוע
שכל סדח עליו (וכפ"י יש נוסחא אחרת, אם נמלא עומרה כבית
בעלה בידוע שהוא פרח עליה" עיין מהרש"א שם) וכו': [כהן] וכמד'

יהל אור

פה צפי' הקצר לא יזכור המפרש כמו צפי' האריך
שהביא בשם רבינו שלמה, גם יאמר, והמפרשים בשם
רבים: (קנד) כי בלשון ישמעאל תרגומו מי הוא:
(קנה) ומי לא יאמר כ"א לאדם לבדו: (קנו) ונקרא
כן הראש לסבוב, ונכפל גם הפ"א כמו שנכפל בקדקד
שהוא מן "קדד" ובעבור שזה האבר נכבד מכל אברי
הגוף יכונה כל הגוף בשמו, ונקרא הראש גלגלת,
והתיחד בהוראת איש פרטי בבחינת מספר מפקד העם:
(קנז) האופן שעל ידי גלגולו מעלים מים מן הבאר:
(קס) עיין צפי' הקצר לעיל פ' ד': (קסא) וכן
הוא דעה הרלב"ג והרד"י, כי אחרי שלקטו אותו לפי מה ששערו
מדדוהו ומלאו שלקטו בכיון עמר לגלגלת:
(קסב) ואף אם לא יוכל: (קסג) ולא יאזרנו לאוכל מהר:
(קסד) ויהיה ולא שמעו אל משה רומז אל

מק"ב רש"י: (טז) עיין פ' לו: (מה) ועיין מכילתא דויכעו פ"ד, וכ"ה יומא פ"א שם עוד נקיים הנעשה ט:

אונקלוס

שמות מז בשלח קנג 245

מִמְנוֹ עַד-בִּקְרוֹיָרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ
 וַיִּקְצַף עֲלֵהֶם מִשָּׁה: כֹּא וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ
 בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר אִישׁ כְּפִי אֹכְלוֹ וְחָם
 הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמַם: כִּב וַיְהִי בַיּוֹם הַשֵּׁשִׁי
 לִקְטוּ לֶחֶם מִשָּׁנָה שְׁנֵי הָעֶמֶר
 לְאֶחָד וַיִּבְאוּ כָּל-יְנִישָׁי הָעֵדָה

וַיִּקְצַף עֲלֵיהֶן מִשָּׁה: כֹּא וַיִּלְקְטוּ יְתֵהּ בַצֶּפֶר
 בַצֶּפֶר גָּבֵר לְפָנִים מִלְּלָהּ וְכֹה דְמִשְׁתַּאֲר מִנָּה עַל
 אִפֵּי חֲקֵלָא פֶד חֲמָא
 עֲלוֹהֵי שְׁמֵשׁא פֶשֶׁר: כִּב וַיְהִי בַיּוֹמָא שְׁתִּיתָאָה
 לִקְטוּ לְחֲמָא עַל חַד תְּרִין
 תְּרִין עֶמְרִין לְחַד וְאֹתוֹ
 כָּל רַבְרָבֵי כְנִשְׁתָּאוֹחֵיאוֹ

אבן עזרא

היו (קסג) אמר רבי מרינוס, כי וירם מגורת
 רמה (קסד): (פיה"ק) וירם תולעים. י"א מגורת
 רמה, ופעם ויבאש וכבר באש (קסו) [כו] וכבר
 הראיתיה. כמורהו (קסז): כֹּא וַיִּלְקְטוּ וְנוֹ, טעם
 וְחָם הַשֶּׁמֶשׁ, כחום היום (קסח) [כז] כי השמש
 לא יחם (קט): וְנָמַם, מבנין נפעל מפעלי
 הבפל (קעא): (פיה"ק) וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֶּקֶר
 בַּבֶּקֶר, על דעתי קודם זרוח השמש (קעב) [כח]:
 כִּב וַיְהִי, ירד הטן יותר מהמנהג (קעג) כאשר
 יפרש (קעד) וישראל לקטו לחם משנה, כי משה

ואזירס (טו): וירם תולעים. לשון רמה:
 ויבאש. ה"ז מקרא הפוך שבתחלה הבאים
 ולבסוף התליע כענין שנאמר ולא הבאים
 ורמה לא היתה זו וכן דרך כל המתליעים (זו):
 (כח) וְחָם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמַם, הנשאר בטדה נמות
 ונעשה נחלים וסותין ממנו חילים ולבאים
 וחומות העולם לדין מהם וטועמים בהם טעם
 מן ויודעים מה שבחן של ישראל (מח) ונמם
 פשר (טט) לשון פושרים ע"י השמש מהחמם
 ומפסיר: ונמם. דיסטנ"פריר. ודוגמתו
 משנה. כשמדדו את לקיטתם באהליהם מלאו

קדני אור

שכל טוב, וימדדו בעומר לא שלקטו באומד הדעת וכניחו אלא לקטו
 במדת העומר דהיינו עבירות האופה ומדת האופה עיין (רש"י
 למטה פ' לו): [כו] וכן הוא (מכילתא דרשב"ע פ"ה) הרי מקרא
 זה מסורס, וכי מרחים ואח"כ מבלים, אלא מבלים ואח"כ מרחים,
 כענין שנאמר ולא הבאים וכו' ובמורה (פכ"ה ט), וכי יש לך
 דבר שבתחלה עושה תולעים ואח"כ מבלים אלא שהקב"ה בקש
 להראות מעשיהן לכריות שלא יריתו את ריתו בערב ויעמדו
 וישליכו אותו. ועיין רש"י, והרמב"ן הביג עליו ודעתו
 שבפס' התליע בדרך גם, ויתכן שהריס תולעים תחלה,
 ואין לורך שבהפוך המקרא, ועיין ברא"ם שהשיג עליו, וכתב
 כי זאת הענה היא על המכילתא עי"ש, והרד"א כתב
 כי הכתוב יספר מה שמלאו על הסדר, והוא שראשונה
 השיגו בחוש הראות שהיה זו תולעים, ואח"כ השיגו בחוש
 הריח שביאש, אמנם בענין יום השביעי יספר על הסדר
 הענבי משרש שלא הבאים ורמה לא היתה כו'. והח' ר"ח
 חזו"ג (אם למקרא) כתב, שכל לרצונו למה שזדע עד היום
 מפי מומחים בחכמת הגופות כי אין הכריות נולדות מהסרתן
 כדעת הקדמונים אם לא קדמו בגוף שנבאש זרעים הטלרים
 אח"כ ע"י כביאות והסרתן, וזה שהקדים וירם תולעים ויבאש,
 כי קודם הסרתן כבר נמלאים התולעים בבליהם או בזרעיהם,
 וקלת מחכמי אשכנז דוח אחרת אתם כיום כזו: [כז] ודעתו
 שמליאת וחס בשמש דומה למליאת כחוס היום, שהוא מורס על עת
 פ"ה) וחס השמש ונחם בארבע שעות וכו' בשעה שהשמש חס והלל לון זו
 היא שעה רביעית ביום, וכן הוא בפס"ז ובמדרש שכל טוב:
 [כח] ולא כן דפתו כפי' הארוך, עיין בערה הקודמת, וכן הוא דעת רנ"ו
 בבאורו לפ' (חכמת שלמה פ' טו, כז כח) כי וחס
 השמש הנאמר במן הוא כן החמה, וכן כתב (הערה י"ד לחוב' החמישית
 מש"ת) שהיו לריבין ללקוט המן קודם רגע
 לאת

יהל אור
 האנשים המאחרים בספור: (קסה) שלא שמעו והותירו:
 (קסו) ושרשו רמם: (קסז) וכן דעת רש"י ז"ל, וכן פי'
 ר"ש נ' מלך וי"ו של ויבאש מורה על הזמן שכבר עבר
 קודם הפועל אשר לפניו ורולה לומר וכבר באש ועיין
 קדני אור: (קסח) עיין פ' ט"ו: (קסט) פי' כחוס
 האויר, וכן ת"א כד חמא עלוהי שמשא", כאשר היה
 אור השמש חס עליו, וכן תיוב"ע, שהין שמשא עליו,
 ושחין לשון חוס: (קע) זה דבר ידוע שהשמש איננו
 חס, כי כבר אמרו, הגלגלים אינם חמים ולא קרים,
 אך ניצוץ השמש מתחמם בעברו דרך יסוד האש, ובהכותו
 בארץ נכח מחמם האויר, הנה השמש לא יהם אבל
 גותן חוס: (קעא) כי שרשו, ממס" והוא נפעל עבר
 מן הכפולים לגזרת פעל, ומשפטו נמס, אלא שהוא קמוץ
 מפני ההפסק " (ן' מלך): (קעב) ולקטו אותו
 כעלות השחר טרם שיצא השמש על הארץ: (קעג) וכן
 הביא דעתו הרד"א, וכתב, הראצ"ע יסבור שביום
 הוי"ו ירד לחם משנה מן השמים ונכון הוא:
 (קעד) כי כן נאמר, על כן הוא גותן לכם ביום הששי לחם
 שמליאת וחס בשמש דומה למליאת כחוס היום, שהוא מורס על עת
 פ"ה) וחס השמש ונחם בארבע שעות וכו' בשעה שהשמש חס והלל לון זו
 היא שעה רביעית ביום, וכן הוא בפס"ז ובמדרש שכל טוב:
 [כח] ולא כן דפתו כפי' הארוך, עיין בערה הקודמת, וכן הוא דעת רנ"ו
 בבאורו לפ' (חכמת שלמה פ' טו, כז כח) כי וחס
 השמש הנאמר במן הוא כן החמה, וכן כתב (הערה י"ד לחוב' החמישית
 מש"ת) שהיו לריבין ללקוט המן קודם רגע
 לאת

סקו"ב רש"י: טו) תנחומא ב בשלח כד, וחלו"ב ז, שמו"ר פ"א כט, ופכ"ה י, תנא דבי אליהו פ"ח: מז) מכילתא שם
 שנו"ר פכ"ה י פכ"ז, ילקוט ר"ם עיין קדני אור הערה כו: מח) מכילתא שם תנחומא ב ככ פס"ז שכל טוב
 פדרש אגדה: טט) וכו"ל ונמם ותרגומו של נמם, פבר וכו': נ) סנהד' פו ב שאמדו שם ופבר במקום ונמם, עיין רש"י שם:
 גא) מכילתא שם פס"ו: גב) תנחומא ב כד:

שמות מז בשלח

אונקלוס

**וַיְגִידוּ לְמֹשֶׁה: כִּי וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הוּא
 אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שַׁבְּתוֹן שַׁבַּת־
 קִדְשׁ לַיהוָה מֵחַר אֶת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ
 אִפּוֹ וְאֶת אֲשֶׁר־תִּבְשְׁלוּ בַשֶּׁלֶךְ:**

**לְמֹשֶׁה: כִּי וַיֹּאמֶר לַיהוָה
 הוּא דִי מְלִיץ יִי שַׁבְּתָא
 שַׁבַּת קִדְשָׁא קָדָם יִי
 מֵחַר יַת דִּי אַתְוִן עֲתִידִין
 לְמִפָּא אִפּוֹ וַיַּת דִּי אַתְוִן
 עֲתִידִין לְבִשְׁלָא בַשֶּׁלֶךְ:**

אבן עזרא

צוה להב לעשות ככה (קפ"ה), והם לא ידעו
 למה ועוד שהכתוב אמר לקמי (קפ"ו) ולא
 אמר מצאו (קפ"ז) ובאו הנשיאים והגידו
 למשה (קפ"ח) כי ישראל עשו כאשר צוה (קפ"ט),
 ושאלוהו מה יעשו, כי למה צוה ללקוש משנה
 ואיך יבטלו לאכלו (ק"י) וכטו: כג ויאמר. כבר
 אמר לי השם כי אתם חייבים לשבות מחר
 שלא תעשו מלאכה אפילו אוכל נפש (קפ"א) כי
 מחר הוא יום שבת להי (קפ"ב), כי זה היום
 סמוך לשם (קפ"ג) בעבור ששבת סבל מלאכתו
 ביום השביעי (קפ"ד) וככה בשנת השמיטה (קפ"ה)
 שבתה הארץ שבת להי (ויקרא כה ב) (קפ"ו)
 ימלת שבת בהקדוק קשה, כי איננה על משקל
 נגב, כי תיין שבת סימן לשון נקבה, והעד
 שבת היא להי (שם כג ג) (קפ"ז) ולן ומלת שבת
 שם דבר כמו שביתה, וככה דקדוק המלה
 היתה ראויה להיות שַׁבְּתָת (קפ"ח) על משקל
 התירו האחת פתחו הביית (ק"י) להורות על לשון
 אפרש (קפ"י), ומלת אָפוֹ זרה (קפ"י) כי היה ראוי
 להיותו על משקל עָשִׂי (קפ"י), והנה אמר משה

רש"י

לחם משונה אותו היום נסתנה לשבח צריחו
 וטעמו ושם להגיד שנים היו והלא כתיב
 שני העומר לאי אלא משונה בטעם וריח):
 ויגידו למשה. שאלוהו מה היום מיומים ומכהן
 יש ללמוד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת
 שבת שנלטה לומר להם והיה ביום הששי
 והכינו וגו' עד ששאלו את זאת אמר להם
 הוא אשר דבר ה' שנלטה לומר לכם (כג)
 ולכך עגשו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם
 ולא הוליתו מן הכלל: (כג) את אשר תאפו
 אפו. מה שאתם רולים לאפות בתנור אפו
 היום הכל לשני ימים (יד) ומה שאתם לריכוס
 לבשל ממנו במים בשלו היום. לשון אפייה

בַּשֶּׁלֶךְ (קפ"א) וכן אמר חסרו
 נַקְבָּה (קפ"ב) וכן אמר חסרו
 נַקְבָּה (קפ"ב) וכן אמר חסרו
 נַקְבָּה (קפ"ב) וכן אמר חסרו

קרני אור

לאת השמש, כי כרגע לאתו נמס, אבל הולקט בזמנו היה
 קשה ופומד בפני האש כאמרו ובשלו כפזר ועשו אותו עגות
 (כמד' יא ח): [כט] וכן הוא במדרש שכל טוב, וכן פי'
 הרד"א באחרונה, ודעת רז"ל (תנחומא כ בשלח אות כד)
 שעדיין לא אמר משה לישראל פרשת שבת והיה ביום הששי
 ובכינו את אשר יביאו, וזהם ביום הששי לקטו כפי מהגם
 בשאר הימים וכאשר מדדו לקיטתן בהליכה מלאו לתם
 משנה, ולא בלא כל נשיא העדה ויגידו למשה הגם הזה שנפשה
 להם, וכן פי' רש"י ופרש"ם ז"ל, וכן פי' הרלב"ג, בטון
 יותר לפרש שלא ליה להם משם שילקטו ביום הששי להם
 משנה, כי אם נבאר כדעת הרמב"ם למה זה לא שאלו
 נשיא העדה מה יעשו מזה הלחם משנה ואיך יאכלוהו,
 ועיין (אגרת השנת שער ג) שמס' נראה שהסכים לדעת
 חז"ל שעדיין לא אמר משה לישראל פרשת השבת ושילקטו
 ביום הששי משנה: [ל] וכן באר בפל פת"ם ועיין החפ"מ
 מה שהעיר ע"ז, ועיין יסל אור, וכן דעת הרמב"ם ששבת

יהל אור

יומים (פ' כט): (קעה) שמשנה כבר אמר להם מה
 שזכו ד' והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה
 משנה (פ' ה): (קעו) לקטו לחם משנה: (קעו) ה"כ
 בכוונה ורצון לקטו להם משנה, א"כ משה אמר להם
 כן עש"י מה שאמר לו ד' (פ' ה) אלא שלא פי' להם
 ענין השבת: (קעה) ובעבור שמשנה לא באר להם מה
 יעשו מאותו לחם משנה אשר ילקטו ביום הששי, לכן
 באו הנשיאים והגידו למשה: (קעט) בענין הלקיטה:
 (קפ) ואיך ינהגו בו: (קפ"א) אפילו מלאכת אוכל נפש:
 (קפ"ב) ויכינו בששי לאכילת מחר: (קפ"ג) כמ"כ כי
 שבת היום לד' (פ' כה): (קפ"ד) כי בו שבת מצריאת
 העולם וחדושו: (קפה) והואש"ל ג"כ על שנת השמיטה:
 (קסו) וקוראים השבוע שבת יהיה שבוע ימים או שבוע
 שנים, אמרו בימים שבע שבתות תמימות (ויקרא כג טו),
 ואמרו בשנים, שבע שבתות שנים שבע שנים פעמים
 וחמרו בשנים, שבע שבתות שנים שבע שנים פעמים

(שם כה ח): (קפז) וכן והיתה שבת הארץ לכם לאכלה,
 שבת בשבתו (כמד' כח י), אך על הרוב בא בל"ג: (קפח) בשלש נקודות תחת הבי"ה, וכן תחת תי"ו הראשון שהוא שרש:
 (קפט) ובעבור התחברות שני תווי"ן הסרו האחד כמשפס: (קל) במלת שבת: * ובכ"י נוסף עוד, כמו משרת לנקבה
 פתחו הרי"ש להורות על לשון נקבה, ולשון זכר הוא, משרת את המלך (מ"א א טו) וככה זכ"י: (קלא) כי "ל לשון זכר
 יהיה הוא אחד, והיה ראוי להיות לשון נקבה תחת וכת"ו והתי"ו כאשר הם רפים קרובים במולאם
 כבד על "ל הלשון להחזירם, והנה חסרו "ל"ת ופתחו התי"ת להורות על לשון נקבה: (קלב) עיין בפ"י הקלר
 (למטה לא טו, ובכ"י יא א) ובכ"י שם, ועיין לכות אות ד': (קלג) בא אפי עס האל"ף בי"רי: (קלד) והיה
 חז"י

מק"ב רש"י: כג) מכילתא שם תנחומא כ שם, שכל טוב ועיין קרני אור כפ"ה כט: כד) וסוף דעת אונקלוס שהגם די
 פתין עתידין למסא:

אונקלוס

שמות מז בשלח קכד 247

וְאֵת כָּל־הַעֲדָף הַנִּיחִי לָכֶם
לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֶּקֶר : כִּי וַיִּנְיַחוּ
אֹתוֹ עַד־הַבֶּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה
וְלֹא הִבְאִישׁוּרְמָה לֹא־הִיְתָה בוֹ :
כִּי וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲכָלְהוּ הַיּוֹם

זית כל מותרא אצנעו
לכון למסרת עד צפרא:
כי ואצנעו יתה עד צפרא
במא דפקיד משה ולא
סרי וריקשא לא הוה
בה: כה ואמר משה
אכלוהי יומא דין ארי
שבתא יומא דין קדם יי

אבן עזרא

לנשיאים מה יעשו : את אשר תאפו . כמנהגכם
אפו , שתאכלו היום , וככה את אשר תבשלו
בשלו (יג), והנה שהעמר האחת עשו כל זה ,
ובשלו הכל כרצונכם , ואכלו מה שיוספיק
לכם (יד) : ואת כל העדף . הניחוהו עד
הבקר (טו) שאומר לכם מה תעשו (טז) , והנה
לא הודיעם כי לא ירד מן ביום השבת , רק
ומלת אפו . וזה בדקדוק אולי באה כן בעבור
האלף (י) והנה הסר בפסוק הוה לאפות , ולבשל ביום השבת , ותחסר מלת אכלו כמנהגכם סמנו (יא) : ואת
כל העדף הניחו עד הבקר . ואנחנו לא נדע אם היו אוכלים המן פעם אחת ביום , או יחלוק
העמר : ופעם שבתון שבת קדש . על דעת המפרשים כמו אדמת עפר (דניאל יב ב) (יג) והנאון
אמר ששבתון . פחות משבת (יד) . ואנחנו מצאנו שיאמר שבת שבתון הוא לכם (ויקרא כג לב) (יז) [לב] ,
ולפי רעתי שפי שבתון , שביתה לכם , כי שבת דבק עם השם (יח) ע"כ יאמר בשבת . שבת היא
לה' (שם שם ג) (יט) ובשנת השמיטה שבת , בעבור שהיא דומה ליום השבת כי היא שביעית (יז) [לג]
גם נקרא צום העשור כן (יח) בעבור היותו בתדוש השביעי , והאות שתמצא על סכות (יט)
יום תרועה כן (יז) בעבור החדש (יח) : כה ויאמר . רבים חסרי אמונה השתבשו בעבור
זה הפסוק ואמרו כי חייב אדם לשמור יום השבת והלילה הבא אחריו , כי משה אמר כי
שבת היום לה' , ולא הלילה שעבר , גם אמר סחר (יג) ופירשו , ויהי ערב ויהי בקר (ברא'
א ה) כרצונם , כי יום ראשון לא השלים עד בקר יום שני (יג) ולא דברו נכונה , כי משה
לא דבר לישראל רק כנגד מנהגם כאשר הזכרתי לך , כי מנהג ארצות ערלים אינם כמנהג

רש"י

נופל בלחם ולשון ביסול בתבטיל : למשמרת .
לגניזה : וכה) ויאמר משה אכלוהו היום ונו' .
שחרית שהיו רגילין ללאת וללקוט באו לשחול אם
גלא אם לאו אמר להם את שבידכם אכלו . לערב
חזרו לפניו ושאלוהו מהו ללאת אמר להם שבת

בבקר הודיעם זה הסוד (קט) [לא] : (פיהיק . ומלת אפו . וזה בדקדוק אולי באה כן בעבור
האלף (י) והנה הסר בפסוק הוה לאפות , ולבשל ביום השבת , ותחסר מלת אכלו כמנהגכם סמנו (יא) : ואת
כל העדף הניחו עד הבקר . ואנחנו לא נדע אם היו אוכלים המן פעם אחת ביום , או יחלוק
העמר : ופעם שבתון שבת קדש . על דעת המפרשים כמו אדמת עפר (דניאל יב ב) (יג) והנאון
אמר ששבתון . פחות משבת (יד) . ואנחנו מצאנו שיאמר שבת שבתון הוא לכם (ויקרא כג לב) (יז) [לב] ,
ולפי רעתי שפי שבתון , שביתה לכם , כי שבת דבק עם השם (יח) ע"כ יאמר בשבת . שבת היא
לה' (שם שם ג) (יט) ובשנת השמיטה שבת , בעבור שהיא דומה ליום השבת כי היא שביעית (יז) [לג]
גם נקרא צום העשור כן (יח) בעבור החדש (יח) : כה ויאמר . רבים חסרי אמונה השתבשו בעבור
זה הפסוק ואמרו כי חייב אדם לשמור יום השבת והלילה הבא אחריו , כי משה אמר כי
שבת היום לה' , ולא הלילה שעבר , גם אמר סחר (יג) ופירשו , ויהי ערב ויהי בקר (ברא'
א ה) כרצונם , כי יום ראשון לא השלים עד בקר יום שני (יג) ולא דברו נכונה , כי משה
לא דבר לישראל רק כנגד מנהגם כאשר הזכרתי לך , כי מנהג ארצות ערלים אינם כמנהג

קרני אור

פעמים ל"ז ופעמים ל"ט , פיין בראי רד"ק שרש שנת , וכוז
יובן מה שתיקנו אנשי כנס"ב בתפלת שבת פעם וינחו כס ,
ופעם וינחו כו , ומה שהומרים וינחו כס , שצורו וינחו
באהבה וברטון הנאמרים מקודם כן פי' כמעמד : [לא] ורש"י
ז"ל פי' , מה שאתם רוצים לאפות בתור אפו היום הכל
לפי ימיה , ומה שאתם לריכס לבשל ממנו במים בשלו
היום , וא"כ יאמר את אשר תאפו משני העומר אשר בידכם
אפו היום , ואת אשר תבשלו משניכם בשלו עתה , וכן פי'
כרמזיך , וכן הוא דעת אונקלוס : [לב] וגם פי' יש לפשיב ,
כי גם כיו"כ נאמר על התוספת מה שמוסיפים מחול על
הקדש : [לג] אחשוב שגא ללמדנו שהשביעית דומה באיסור
עבודת האדמה לשבת בכל המלאכות , לא שדומה במלאכה
האכילה : (רז) וזא על העפר וגמתיך לו , כמו , מטיע
בן דרך העבריים להוסיף אותיות להקטין כמו שבת
שבתון , שבת אמר על יום השבת מערב ועד ערב , ושבתון על התוספות שמוסיפין מחול על הקדש , וכ"כ
הבחי (דבר' לב י) כפי מלת אישון , שהוא ע"ש קטנות העורה , וכן שבת שבתון , וכן פי' הסוד שה"ת
פה : (רד) וזה נאמר ביו"כ החמור ויסתור דבריו : (רה) פי' שהוא שבתון בעדכם שלא תעשו בו מלאכה ,
וזהו שבת קדש לדי' : (רו) וכן יאמר כפי הארוך , כי זה היום סמוך לשם : (רי) וכן יאמר הכתוב שם , שבת
שבתון יהיה לארץ שבת לדי' (ויקרא כה ד) : (רח) שבת שבתון הוא לכם (שם כג לב) : (רס) ג"כ שבתון
(שם שם לב) : (רי) ג"כ שבתון (שם שם כד) : (ריא) בעבור החדש השביעי : (ריב) ולא אמר שהתחלה
היא מערב היום : (ריג) פי' כשהיה צקר יום שני או נשלם יום אחד כי הלילה הולך אחר היום :

יהל אור

ראוי להיות אפוי האלף כהטף פתח , וזא בצירי
להרחיב עליה : (קה) ופי' אפו ובשלו מן המן
הזה כל הצריך לכם לאכילת היום הזה : (קלו) אף שלא
אמר אכלו זאת מבואר : (קלז) מהאפייה ומהביסול
שהוא עמר השני שהוא עוד חי יהיה לכם למשמרת עד
הבקר : (קלח) וזהו אומר לכם מה תעשו : (קלט) בבקר
אמר להם אכלוהו היום , אמנם ממה שאמר להם
משה אכלוהו היום , ולא אמר בשלוהו היום ואפוא
היום , נראה יותר כי ביום השבת הוא אכלו את המן
חי בלא ביסול , שהרי היה ג"כ נאכל כמות שהוא חי :
(ר) נשתנית החנועה בעבור הכרת האלף שהיה ראוי
לבוז כהטף פתח וזא בצירי : (רא) כי היה לו להזכיר גם
היון (תה' מ ג) : (רב) וכן כתב הרד"ק בשרש , איש"כ
שבתון , שבת אמר על יום השבת מערב ועד ערב , ושבתון על התוספות שמוסיפין מחול על הקדש , וכ"כ
הבחי (דבר' לב י) כפי מלת אישון , שהוא ע"ש קטנות העורה , וכן שבת שבתון , וכן פי' הסוד שה"ת
פה : (רד) וזה נאמר ביו"כ החמור ויסתור דבריו : (רה) פי' שהוא שבתון בעדכם שלא תעשו בו מלאכה ,
וזהו שבת קדש לדי' : (רו) וכן יאמר כפי הארוך , כי זה היום סמוך לשם : (רי) וכן יאמר הכתוב שם , שבת
שבתון יהיה לארץ שבת לדי' (ויקרא כה ד) : (רח) שבת שבתון הוא לכם (שם כג לב) : (רס) ג"כ שבתון
(שם שם לב) : (רי) ג"כ שבתון (שם שם כד) : (ריא) בעבור החדש השביעי : (ריב) ולא אמר שהתחלה
היא מערב היום : (ריג) פי' כשהיה צקר יום שני או נשלם יום אחד כי הלילה הולך אחר היום :

שמות מז בשלח

אונקלוס

כִּי־שֶׁבֶת הַיּוֹם לַיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֵהוּ בַשָּׂדֶה: כו שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקַטְהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבֶת

יוֹמָא דִּין לֹא תִשְׁבְּתָהּ בְּתַקְלָא: טו שְׁתָּא יוֹמִין תִּלְקַטְתְּהּ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָא שְׁבִיעָא לֹא יְהִי

אבן עזרא

רש"י

ארץ ישראל במאכלם ובמלבושם ובנינם וענינם, כי אין מנהג שיאפה אדם או יבשל בקיץ ובחורף ולא לעשות מלאכה רק ביום (י"ה) על כן אמר סחר (י"ט), ועתה שים לבך להבין טפשות הספרשים ויהי ערב ויהי בקר אשר הזכרתי, כי הכתוב אומר ויקרא אלהים לאור יום (ברא' א ה) והוא מעת זרוח השמש עד השמש עד זרחו, והנה הלילה הפך היום, ערב שהוא עריבת השמש עד בקר יום והנה ליום ישיבו, ודע כי היום בלשון הקדש על שאור השמש עומד על הארץ כנגד כל מקום, ולילה (ברא' ח כב) שלשה ימים ושלשה לילות היום כוללת עמו לילה, למה יזכיר לילה, וזה לא יתכן בראייה נסורה מחכמת הדבור, ששם דבר יהיה כולל שני דברים שהאחד הפך כנגדו (י"ח) והדרך השנית שמלת יום נוסף על זמן קרוב או רחוק, ביום הכותי כל בכור (במד' נ"ג) (י"ט) אתה עובר היום (דברי ש' א) אל ארץ אחרת כיום הזה (שם ב' כו), והיה ביום ההוא (ישעי' ז כא) ורבים ככה (י"ג) והנה נניח כל אלה הדברים ונבקש יום התורה כאשר אמרתי (י"ט) כי שנותינו אינם קבועים במהלך החמה והלבנה רק בקביעות בית דין, והנה מצינו שאמר שבעת ימים מצות תאכלו (למעלה יב טו) ופירש כי זה המספר מארבעה עשר לחדש בערב (שם שם יח), וכתוב, מערב עד ערב תשבתו שבתכם (ויקרא כג לב) (כ"ג) ועוד מי שאירע לו קרי בלילה או ביום, כי כן כתוב מקרה לילה (דברי כג יא) (כ"ג), והנה לא יסדר עד בא השמש שהוא סוף היום הראשון, ואילו כן שהוא עד בקר יום שני, היה ראוי שירחץ בבקר, כי אם אומרים כי היום והלילה שהוא אחדיו יקרא יום, הנה יהיה חצי היום שסא וחציו שהור, ואשר יארע לו קרי בתחלת הלילה, חצי היום שעבר סמא, גם חצי יום הבא (י"ג) ואלה דברי התועים (*), וכבר פירשתי ויהי ערב ויהי בקר במקומו (י"ט): ויאמר, עתה פירש מה יעשו בעודך המונח ונלה להם סודו (י"ט) כי לא ימצאוהו היום כי לא ירד: כן ששת, כן יהיה תמיד כל זמן היותכם במדבר כאשר היה עתה שלקטתם אותו ששת ימים, וביום השביעי לא יהיה, מן יורד (י"ח), והוסיף בו (י"ט), תוספת באור (י"ז), כמו, וסעף הדעת

היום ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד אמר להם היום לא תמלאוהו מה ת"ל היום היום לא תמלאוהו אבל מחר תמלאוהו (נה): (כו) וביום השביעי שבת. שבת הוא המן לא יהיה בו. ולא בא הכתוב שקעו, ולחשך קרא לילה (שם) מעת שקוע השמש עד זרחו, כמו שחשך הפך אור, אם כן איך יקרא מעת ערב שהוא עריבת השמש עד בקר יום והנה ליום ישיבו, ודע כי היום בלשון הקדש על שאור השמש עומד על הארץ כנגד כל מקום, ולילה (ברא' ח כב) שלשה ימים ושלשה לילות היום כוללת עמו לילה, למה יזכיר לילה, וזה לא יתכן בראייה נסורה מחכמת הדבור, ששם דבר יהיה כולל שני דברים שהאחד הפך כנגדו (י"ח) והדרך השנית שמלת יום נוסף על זמן קרוב או רחוק, ביום הכותי כל בכור (במד' נ"ג) (י"ט) אתה עובר היום (דברי ש' א) אל ארץ אחרת כיום הזה (שם ב' כו), והיה ביום ההוא (ישעי' ז כא) ורבים ככה (י"ג) והנה נניח כל אלה הדברים ונבקש יום התורה כאשר אמרתי (י"ט) כי שנותינו אינם קבועים במהלך החמה והלבנה רק בקביעות בית דין, והנה מצינו שאמר שבעת ימים מצות תאכלו (למעלה יב טו) ופירש כי זה המספר מארבעה עשר לחדש בערב (שם שם יח), וכתוב, מערב עד ערב תשבתו שבתכם (ויקרא כג לב) (כ"ג) ועוד מי שאירע לו קרי בלילה או ביום, כי כן כתוב מקרה לילה (דברי כג יא) (כ"ג), והנה לא יסדר עד בא השמש שהוא סוף היום הראשון, ואילו כן שהוא עד בקר יום שני, היה ראוי שירחץ בבקר, כי אם אומרים כי היום והלילה שהוא אחדיו יקרא יום, הנה יהיה חצי היום שסא וחציו שהור, ואשר יארע לו קרי בתחלת הלילה, חצי היום שעבר סמא, גם חצי יום הבא (י"ג) ואלה דברי התועים (*), וכבר פירשתי ויהי ערב ויהי בקר במקומו (י"ט): ויאמר, עתה פירש מה יעשו בעודך המונח ונלה להם סודו (י"ט) כי לא ימצאוהו היום כי לא ירד: כן ששת, כן יהיה תמיד כל זמן היותכם במדבר כאשר היה עתה שלקטתם אותו ששת ימים, וביום השביעי לא יהיה, מן יורד (י"ח), והוסיף בו (י"ט), תוספת באור (י"ז), כמו, וסעף הדעת

יהל אור

(ריד) וכן יאמר (אגרת השבת שער הג') כי דבר הכתוב על ההוה צרוב, כי ביום עושים הכל מלאכה: (רעו) וכן יאמר (שם) והזכיר מחר שהוא היום, כי דבר על ההוה, כמו יאל אדם לפעלו ולעבודתו פדי ערב (תה' קד כג) וכמו ובשר בשדה פרפה לא תאכלו (למעלה כז ל) כי הוא הדין לנסרף בבית: (רעו) כן הוא טענת החסרי אמונה: (ריז) ובנדפסים שלשת ימים ושלשת לילות וכן הוא במג"ט וטעות הוא: (ריח) כי לילה שם דבר, והפכו יום, וכן יום שם דבר והפכו לילה, ואיך יתכן שיום ולילה אחד הוא: (ריט) וידוע כי בחצי הלילה היתה מלת בכורות אך הוא יורה על העת והזמן: (רכ) ופי' בזמן הזה, וכן פי' שם המ' ז"ל: (רכא) שורו על הפת והזמן: (רכב) שתחלה ערב ואח"כ בקר: (רכג) וכן יאמר (אגרת השבת שם) וסוד מלאתי מסורש, בראשון המועדים

שנתנו ד' לישראל לפני השבת, בארבעה עשר יום לחדש בערב (למעלה יב יח) ואח"כ כתוב שבעת ימים (שם פ' י"ע) והנה יום ט"ו מהערב שהוא יום הראשון: (רכד) שהוא הדין לנטמא ביום: (רכה) וכן יאמר (אגרת השבת שם), וחפשי עוד ומלאתי כי (הטמא) מקרה לילה או יום, או הנוגע בכל אשר יטמא לו אמר הכתוב יטמא עד הערב שהוא סוף היום, כי אילו היה תחלת היום מהבקר היה ראוי שיטהר מקרה לילה בסוף היום שהוא לפנות בקר: (*) ובבא"י, החול"ט: (רכז) עיין ברא' א ה ובבאורי שם: (רכז) כי יאכלוהו היום: (רכח) יבאר כי מה שאמר עוד ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו, הוא להודיעם שכן יהיה תמיד כל המ' שנה שיאכלו את המן ששת ימי המעשה, כמו שאמר דבר יום ביומו, וביום השביעי מפני שהוא שבת לא יהיה בו: (רכט) ר"ל מלת בו: (רל) לתוס' ביאר

סקורי ובאווי רש"י: (נה) מילתא שם, ספ"ז:

אונקלוס

שמות מז בשלח קכה 249

לֹא יִהְיֶה־בּוֹ: כִּי וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 יֵצְאוּ מִן־הָעַם לְלֶקֶט וְלֹא מִצְאוּ: ס
 כח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנֹכִי
 מֵאֲנִיתֶם לְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתַי:
 כט רְאוּ כִּי־יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת
 עַל־כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי
 לֶחֶם יוֹמִים שְׁבֹנוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל־

כה: כי ויהי ביום השביעי
 שביעה נפקו מן עמא
 ללקט ולא אשפתו:
 כח ואמר יי למשה עד
 אימתי אחון מסרבין
 למפר פקודי ואודותי:
 כט חזו ארי יי יהב לבון
 שבתא על כן הוא יהב
 לבון ביוםא שתיקאה
 לחם תרין יומין תיבו
 אנש תחותיהו לא יפוק

אבן עזרא

שוב ורע לא תאכל סמנו (ברא' ב' יז) (כח) [לד]:
 (פיה"ק. ופעם שבת לא יהיה בו. על המן
 ישוב. (כט): כן ויהי ביום השביעי. לרדת
 המן (לג), יצאו ללקוט, לראות היעמדו דברי
 משה (לה) ולה: כח ויאמר ה'. משה כנגד
 כל ישראל (לו) והטעם שיאמר לישראל
 ככה (לז), ופעם מצותי על האנשים (לח)
 שהותירו סמנו עד בקר, ופעם, ותורתו שהשם
 הורה להם פעם השבת על כן לקטו לחם
 משנה, ופעם לשון רבים, מצותי ותורתו כי
 כל המצוות והתורות הם אמת בלי ספק
 הוא שתים (לח) [לז]: כח ראו. הטעם ראו זה המופת שיתן לכם, השם, שיתברר לכם,
 כי הוא צוה שתשבתו כאשר שבת במעשה בראשית (לח) על כן הוא נותן שירד המן
 היום (לח) כפלים מטנהו בכל יום: שבו איש תחתיו, באהלו (כח), ופי' אל יצא איש
 מסקומו ללקוט האן כאשר עשו אנשים שיצאו ללקוט (כח) [לז]: (פיה"ק. צריכין אנו לדברי

רשי'
 אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים (כ):
 (כח) עד אנה מאנתם. משל הדיוט הוא
 צהדי הולא לקי כרצא (כז) וע"י הרשעים
 מתנגין הכשרין: (כט) ראו. צעיניכם כי ה'
 צכודו מזהיר אתכם על השבת שהרי גם נעשה
 בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים: שבו
 איש תחתיו. מכאן סמכו חכמים ד' אמות
 ליולא חוץ לתחום ג' לגופו וא' לפישוט ידים
 ורגלים (כח): אל יצא איש ממקומו. אלו
 כמשמעם, ויש להם סודות בדברי הנשמה ולא יבינום רק המשכילים, ועל כן כל מצוה
 היא שתים (לח) [לז]: כח ראו. הטעם ראו זה המופת שיתן לכם, השם, שיתברר לכם,
 כי הוא צוה שתשבתו כאשר שבת במעשה בראשית (לח) על כן הוא נותן שירד המן
 היום (לח) כפלים מטנהו בכל יום: שבו איש תחתיו, באהלו (כח), ופי' אל יצא איש
 מסקומו ללקוט האן כאשר עשו אנשים שיצאו ללקוט (כח) [לז]: (פיה"ק. צריכין אנו לדברי

קרני אור

למופדים שהתיר מלאכה אוכל נפש ליום המופד והייתי
 אומר שגם בשביעית אינו חסור במלאכה הקרקע אלא כשזרע
 וקולר לפכיים לאור ולסחורה, אבל מעט מה שצריך לכלכלת
 ביתו שהוא אוכל נפש מותר, לכך נאמר בו שבת שנתון
 שבת לד', כמו בשבת בראשית שאסור בו אפילו מלאכה
 אוכל נפש (כח): [לד] ופי' כתב הרמב"ם, והוא תמוה
 שלפי הנראה אין כאן תוספת באור כלל, כי הם שני
 מאמרים נבדלים, וביום השביעי הוא שבת, כלומר אף
 לענין ירידת המן ולקטתו יהיה שבת ביום השביעי לכן לא
 יהיה בו סמך, ותיבת שבת נשוא המאמר הראשון, ולא יוכן
 מאמר השני כלל בלי מלת בו, וכן המתיק רש"י ז"ל במתק
 לאונו וכתב, וביום השביעי שבת, שבת הוא המן לא יהיה
 בו" והסכים עמו גד"ל כנאורו: [לה] (וכמילתא דויספ פ"ה)
 אלו מתוסרי אמנה שפברו על דברי משה רבינו: [לז] לפי
 שאין הכוונה בהם ענין אלו המצוות בפלמותו, אבל הם
 מצוות להורות על דברים אחרים, כאלו תאמר שאלו שבת
 היא להורות על חדוש העולם או על יליאת מזרים וכן שארי
 המצוות (כח) ועיין מורה ח"ג פ' כז: [לז] כי אי אפשר
 שאלו שיהיה אותם משם שיצבו במקומם בשבת ולא ילאו משם,
 שאם הם הדבר כן סיו מולאי המקומם פייביש
 רלכ"ב

יהל אור
 ציבור, כי כבר אמר ביום השביעי: (רלח) מלת
 ממנו לתוספת באור: (רלג) לא יהיה בו המן:
 (רלג) שהתחיל ביום ראשון: (רלד) כי רצו
 להבחין היעמדו דברי משה שאמר בקדושת השבת:
 (רלה) פי' הקב"ה אמר לו למשה עד אנה מאנתם,
 וכללו בכלל הממאנים, מפני שהוא במקום כל ישראל:
 (רלו) והשם אמר לו שיאמר כן לישראל עד אנה אתם
 מאנתם: (רלז) שלא שמעו: (רלח) הנגלה והנסתר
 הנגלה הם אמת כמשמעם, והנסתר יבינום רק המשכילים,
 ועיין בפ"ה ה' ז"ל (ויקרא א' א) וצבאורי שם:
 (רלט) עתה יתברר לכם כי ד' הוא שווה אתכם על השבת:
 (רמ) בערב שבת: (רמא) וכן פי' ה' ז"ל (למטלה י
 כג) על הפ' ולא קמו איש מתחתיו, שפי' מציתו והביא
 ראיה מן שבו איש תחתיו, הכתוב פה: (רמב) כי
 לקיטת המן היה חוץ למחנה, ואמר להם לבל ילאו מן
 שאמר שיהיה אותם משם שיצבו במקומם בשבת ולא ילאו משם,
 שאם הם הדבר כן סיו מולאי המקומם פייביש
 רלכ"ב

סוף רשי': (כ) כלומר בכל יום שביעה לא יהיה בו, מכלתא ספ פס"ז: (כז) כ"ק לכ א קון גדל אלל הכרוב כשכא לפקד
 פעמים שפקד הכרוב עמו ונמלא לוקה בשבילו (רש"י כח): (כח) מכלתא פ"ה פירוכין נא א פס"ו, יזכ"ב
 ילקוט רס"א:

שמות מז בשלח

אונקלוס

יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי :
ל וַיֵּשְׁבֶתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי :
לֹא וַיִּקְרָאוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מִן
וְהוּא כְּזֶרַע גֹּדֶל לָבֵן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחַת

אִישׁ מֵאַתְרָהּ בַּיּוֹמָא
שְׁבִיעָאָה: ל וְנָתַן עִמָּא
בַּיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה: לֹא וַיִּקְרוּ
בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמָהּ מִן
וְהוּא כְּזֶרַע גֹּדֶל אֶתְרָהּ
וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחַת

רשי

אבן עזרא

אלפים חמה של תחום שבת (ש) ולא במפירם (ס) שאין תחומין חלה מדברי סופרים (יא) ועיקרן של מקרא על לוקטי המן נאמר (כ): (לא) והוא כזרע גד לבן. עשב ששמו קוליינדרי זרע שלו עגול ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד חלה לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן (ג): בצפיחת. בלק שמטגנין אותו בדבש וקורין לו אסקריטין בלשון משנה (יד) והוא

קבלה לדעת פירוש תחתיו (יג) גם ממקומו (יג) [לח] וכן מה שאמר ישעיה, אם תשוב כשבת רגליך (ישעי' נח יג) (יג) כמה הוא, ומה הוא מצא חסך (יג) ואיזה דבור אסור ואיזה הוא מותר (יג) וכל זה מפורש אצלינו בתלמודנו (יג) והשם יכפיל שכן הקדמונים שהסירו כל ספק והעמידו כל דבר על מתכונתו, ועל דרך הפשט שמצות שבו איש תחתיו שלא יצאו ללקוח כאשר עשו (יג): וישבתו. ספר הכתוב כי לא יצא אדם ללקוח ביום השבת מהיום ההוא והלאה (יג) ולשון: (פיה"ק, ופעם

וישבתו. שלא נמצא אחר כן מחלל שבת חוץ מן המקושש שהזכיר (יג): לא ויקראו. ומן דגה הזכיר למעלה הנסים שנעשו במן ושב עתה לספר שבחו (יג) יש אומרים כי כזרע גד לבן כוסברתא, ונקרא בלשון ערבי כסביר (יג) [מא] ויא חרדל, ואנכי לא ידעתי כי אין לו חבר במקרא רק בדבר המן (יג) וככה צפיהית (יג), והגאון אמר כי הוא ריק מצות (יג) והנה כשיאכל כאשר ירד (יג) הוא כצפיהית בדבש, ואם יבושל יהיה טעמו כלשד השמן. (יג), אלה השנים מטעמים הראנו הכתוב (יג): (פיה"ק, כזרע גד, פירושו ידוע (יג) ויא חרדל, מגורת גידין, מלשון מרירות, ואנכי לא ידעתי, ויאמר הגאון כי פי

יהל אור

קרני אור

המחנה ביום השבת כדי ללקוח המן: (רמג) עיין (מכילתא דויסע פיה עירובין נא א, ויוביע ורש"י עה"ת) שבו איש תחתיו חלו ארבע אמות, שכן תחתיו של אדם ארבע אמות כדי שיסול הסן ממרגלותיו וישים מראשותיו: (רמד) ושם חלו אלפים חמה שהן רשות לשבת להלך בהם לכל רוח ממקום ששבת שם: (רמה) פי' מלכת בשבת חוץ לתחום: (רמו) והוא עשות חפצך, שפי' עשות חפצך, מעשות, שהוא כולל כל המלאכות האסורות: (רמז) פי' שלא יהא דבורך בשבת כדבורך בחול: (רמח) במקומות מסווגים בג' שבת ובג' עירובין: (רמט) כאשר עשו אנשים שיצאו ללקוח, וכן פי' רש"י ז"ל, ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר: (רנ) פי' ביום שבת ההוא ומשם והלאה בכל שבת ושבת: (רנא) במדבר טו לב: (רנב) כי היה לו לכתוב זאת צפת ירידת המן והפסיק באמלע ועתה שב לספר שבת המן: (רנג) בלשון סורי פוסברתא ובלשון ערבי קסבר: (רנד) פה וכמדבר יא ז: (רנה) אין מיט כלי הוא: (רנו) ריקין, אוסין אותם בשמן, וסובלים אותם בדבש: (רנז) פי' כשאוכלים אותו חי כמות שהוא בלי טחינה או ביטול חלה כאשר ירד: (רנח) כמ"ס ובשלו בפרור ונו' והיה טעמו כטעם לשד השמן, וכן פי' ה"ה ז"ל כפי' הקצר (פ' ד) וכן פי' הרשכים: (רנט) פה יאמר כלפיאית בדבש, וכמדבר יא ח כטעם לשד השמן: (רס) כמו שפירשתי והוא עשב ששמו כן זרע שלו עגול, אבל אינו לבן, והמן דומה לו בתבנית אבל לא בצבע, וכן פי' רש"י ז"ל, וכן פי' הרד"ק, המן היה לבן והיה נרגרים כזרע גד:

(רלכ"ג): [לח] חמה שאמרו שבו איש תחתיו למדו חז"ל שאז ילך בשבת חוץ לתחום שאין לו לווז רק כשיפור תחתיו שם ארבע אמות שם כ"ד טפחים, ופי' שנקוטו מחוס פיר מושבו, ואין כפק ששם פי' להם האמור הזה בסתמי, וחז"ל קבלו (ערוכין נא א) שתחום שבת הוא אלפים חמה, כי אין סכונת שיטתו חמה תחתיו ולא יתנוטע ביום שבת חוץ אל לך, חלה שיטתו כנתיב, ולא ילכו בדרכים דחוקים (רד"ה): [לז] וכן הוא (מכילתא דויסע פ"ה) כשמשו דבר זה קבלו ושבתו, (ובמדרש שכל טוב) כיון ששמו כן מפי חמה ומפי סגבורה עמדו וקיבלו עליהם שבתה: [מ] עיין ברד"ה שהביא מפי' הח ז"ל, שלא נמלא אצלינו נדפסים ולא נכ"י, וז"ל ברד"ה, ואמנם אמרו ויקראו וגו' כתב הראב"ע, וכבר קראו כי היתה הקריאה הראשונה, ואין ספק כן כי הם שתי קריאות פ"ה: [מא] וכן כדז"ל האוג והחומץ שביבוסה והכסבר (דמאי פ"א מ"א) כוסבר וכוסבר שם (כלאים פ"א מ"ג) ופי' שם המפרשים שבלעו הוא קאריאנדפ"ר, וכן תרגם ירושלמי פל

מק"ב רש"י: (נח) מכילתא שם עירובין שם פ"א, שכל טוב יוב"ס: (ס) פי' ולא מהכתוב הזה הסודר: (סא) ר"ל תחומין של אלפים חמה אבל תחומין של י"ב מיל דביינו מחנה ישראל לכולא פלמא מדברי תורה ולוקין עליהם (סב) (סב) שלא יצאו ללקוח בשבת: (סג) וזרע גד כפי' פלמא, ולכן כפי' פלמא, ילקוט רס"ה: (סד) פסחים לו א חלה פ"א ד, מכילתא שם ילקוט שם, והיא מלה יוניית מין חלה נאפה על גחלים או במחכת בלי שמן:

אונקלוס

שמות מז בשלח קכו 251

בְּדַבַּר שׁ: לֵב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדְּבָר
 אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מִלֵּא הֶעֱמַר מִמֶּנּוּ
 לְמִשְׁמֶרֶת לְדֶרֶת יִכָּם לְמַעַן וַיֵּרְאוּ
 אֶת־הַלָּהֶם אֲשֶׁר הָאֵכְלָתִי אֶתְכֶם
 בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם: לֵב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אֱהֲרֹן
 קַח צִנְצָנֹת אַחַת וְתֵן־שָׁמָּה מִלֵּא־
 הֶעֱמַר מִן וְהִנֵּחַ אֹתוֹ לְפָנַי יְהוָה
 לְמִשְׁמֶרֶת לְדֶרֶת יִכָּם: לֵב כִּי־אֲשֶׁר

בְּדַבַּר שׁ: לֵב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
 דִּין פְּתִיחָא דִּי פְקִיד יי
 מִלֵּי עֲמָרָא מִנָּה לְמִשְׁמֶרֶת
 לְדֶרֶת יִכָּון פְּדִיִּי הַיְחֻזֹּן ית
 לְחִמָּא דִּי אֹכְלִית יתְכוֹן
 בַּמִּדְבָּר אַ בְּאִפְקִיִּיתִי
 יתְכוֹן מֵאֶרְעָא דְמִצְרַיִם:
 לֵב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְאֱהֲרֹן
 סב צִנְצָנֹת חֲדָא וְהִב
 תָּפֶן מִלֵּי עֲמָרָא מִן
 וְאִצְנַע יְתָהּ קָדָם יי
 לְמִשְׁמֶרֶת לְדֶרֶת יִכָּון: לֵב כִּי־אֲשֶׁר
 דִּי פְקִיד יי לְמִשְׁמֶה
 וְאִצְנַעֵהּ אֱהֲרֹן קָדָם

אבן עזרא

בצפיתיה ריק להם עם דבש (כס) ויפה פירש (סב) ז
 לב ויאמר. זאת הפרשה ראויה היתה
 להכתב אחד שנעשה המשכן (כס) רק נכתבה
 במקום הזה לשפר זה הנס שעוסד המן
 לדורות (כס) והנה משה אמר כן לישראל (כס)
 על כן אמר אשר האכלתי אתכם (כס):
 לב צנצנת. כלי חרס (כס) (מג) או נחושת,
 ואין לשלח הזאת חבר (כס), ושעם לפני ה',
 בעבור הכבוד שהוא על הברובים (כס):
 (פיה"ק) צנצנת אחת, אחת היא במקרא (כס)
 כדברי המתרגם ארמית (כס) וזה הדבר צוה ה' אתה
 שנעשה המשכן, כי כן כתוב לפני ה', גם לפני
 העדות שהם הלוחות (כס) והוכיח זה הדבר (כס)
 הנה פני לפני ה' (כס) לפני העדות שהוא

רש"י

תרגום של אונקלוס: (לב) למשמרת. לגניזה:
 לדרתיכם. בימי ירמיהו. כשהיה ירמיהו
 מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה והם
 אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן
 נתפרנס הוליא להם לגלגת המן אמר להם (ס)
 אתם ראו דבר ה' שמעו לא כאמר אלא ראו
 בזה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחין יש
 לו למקום להכין מזון ליראיו (ס): (לג) צנצנת.
 ללוחית של חרס (ס) כתרגומו (ס): והנח אותו
 לפני ה'. לפני הארון ולא כאמר מקרא זה
 יהזכיר במקום אחד נפי המן (כס): קד כאשר.

קרני אור

כס' וסמן כזע גד (כסד' יא ז) כסנר חיוך: [כב] לפיתית,
 תרגומו, כאסקריטון כדכס' ופי' הגאון לפיתית מן לפחת
 המים (כ' כו יא) כי פושין כסס כדמות כלים וליוזים
 רבים, וכן תרגום לנדרות כוהב (זכריה ד יב) אסקריטון
 דדב ולשון כלים כס (י' מלך) הוא מאלל הקמת מנובל בשמן
 כלורה לפחת המים, וכנאלל כדכס, וכוא כמו סרקיקים
 פשוטים מן הכלק כדמות אגיס פכוסלות בשמן ויטבלו אותם
 כדכס ויקראוהו אגיס ככס הוא לפיתית כדכס (כרי"א) כלק
 כנילש כדכס, וכמלה משרש, לפת' שפניו כפרכי כסיחה,
 כלק כטוח ודק, וקרוב לפת עפת, ועזה עפת ומעפחת
 כולם ענין שפחה (כדל') ז', ושפתי שרש, לפת'
 כלשון סורי כמו, תפת' בלית רל נפח והרמיק, לפי שבטגן
 חלות כקצת בשמן יחס סאזיר שכתוכן ויתנפת, וכחלות.
 תפחנה (כואיל משה): [כג] וכן הוא (מכילתא דויסע פ"ס)

יהל אור

(כסא) וכן פי' רש"י ז"ל בלק שמטננים אותו כדכס:
 (כסב) אחר שהוקם המשכן בשנה שניה שהיה עם ארון
 העדות: (כסג) וכן פי' רש"י ז"ל: (כסד) זה הדבר
 אשר לזה ד': (כסה) שהם דברי השם: (כסו) וכן
 פי' רש"י ז"ל ללוחית של חרס: (כסז) אין לו חבר
 במקרא, ואף בלשונות הקרובות ללה"ק: (כסח) שהם
 על ארון העדות: (כסט) כי אין לו חבר: (כסע) ללוחית,
 וכן במכילתא דויסע פ"ה, ללוחית המן וללוחית של מי
 נדה וללוחית של שמן המשחה: (כספ) כמשיב שני לחות
 העדות (לא יח) ונקראים הלחת עדות, כי עדות הם
 לי ר"ל שזכר בהם מכל אומה ולשון: (כסג) זה הדבר
 אשר לזה ד': (כסג) כי כמו שהלוחות הם עדות
 לישראל לפי שהם מעשה אלהים, כן לחם שמים זה הוא
 עדות להם כי הוא מהסדי ד' אשר הפליא לטובת עמו,

כס"ב רש"י: (סא) וככתוב הדור אחס וגו' (ירמ' ב לא): (סו) מכילתא שס, תנחומא א כה, סכ"ז, שכל טוב, ילקוט
 כס"א: (סו) מכילתא שס, תנחומא א כס פס"ז, שכל טוב ילקוט שס: (סא) ונת"א רק ללוחית, וכו"ל, כמבאש"י

שמות מז בשלח

אונקלוס

צִוְהָ יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיְנַיְהוּ אֶת־הָאָרֶץ
 לְפָנָי הָעֵדוּת לְמִשְׁמַרְתָּ: לַהּ וּבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמֶּן אַרְבַּעַיִם
 שָׁנָה עַד־בָּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת
 אֶת־הַמֶּן אָכְלוּ עַד־בָּאָם אֶל־קִצֵּה
 אֶרֶץ כְּנָעַן: לוֹ וְהֵעֵמַר עֵשְׂרִית

סְהַדוּתָא לְמִטְרָא :
 לַהּ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ יַת
 מִנָּה אַרְבַּעַיִן שָׁנִין עַד
 דְּמִיתִיהוּן לְאֶרְעָא
 יַתְבַּתָּא יַת מִנָּה אָכְלוּ
 עַד דְּבָאוּ לְסִיפֵי אֶרְעָא
 דְּכְנָעַן: לוֹ וְעֵמְרָא חַד מִן
 עֵמְרָא בְּתַלְתָּ סְאִין הוּא:

רש"י

עד שנבנה אהל מועד אלא שנכתב כאן
 בפרשת המן (ס) : (לה) ארבעים שנה. והלא
 חסר לי יום שהרי צט"ו באייר ירד להם
 המן תחלה וצט"ו בניסן פסק שנאמ' וישבות
 המן ממחרת (ע) אלא מגיד שהעונות שהוליו
 ישראל ממלרים טעמו בהם טעם מן (עא) :
 אל ארץ נושבת. לאחר שעברו את הירדן (עב)
 (ס"א) שאותה שבער הירדן מיושבת וטובה
 שנאמר לעברה נא ואראה את הארץ הטובה
 אשר בעבר הירדן (עג) ותרגום של נושבת
 יתבטא ר"ל מיושבת. (רס"י יסן) : אל קצה ארץ
 כנען. בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן
 והוא ערבות מואב. נמלאו מכחישין זא"ז אלא
 בערבות מואב כשמת מסה צו' באדר
 פסק המן מלירד וגסתפקו ממנו שלקטו צו
 ציוס עד שהקריבו העומר בששה עשר
 הפסח (עח) : (לו) עשירית האיפה. האיפה
 והלוג ו' ביצים נמלא עשירית האיפה מ"ג
 יהל אור

אבן עזרא

הארון (כס) , ונקרא ארון העדות , בעבור לוחות
 הברית שהיו שם (כט) : לַהּ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל .
 זה הנס היה גדול מכל הנסים שנעשו על
 יד משה , כי נסים רבים היו בסן , ועמדו
 ארבעים שנה , ולא כל הנסים האחרים (כ"ט) :
 וטעם אל ארץ נושבת . כי היו במדבר בארץ
 לא עבר בה איש (ירמ"י ב' ו) והנה כשעברו
 הירדן היו אוכלים חתבואה שמצאו (כ"ח) על
 כן הוצרך לומר , את המן אכלו עד בואם
 אל קצה ארץ כנען כי המן נמשך עמהם (כ"ט)
 עד שבאו בגלגל שהוא קצה ארץ כנען (כ"ט) ,
 והנה התבואה חדשה עמהם , או שבת
 המן (כ"ח) וסודן : (ס"ה"ק) . עד באם אל ארץ
 נושבת . יתיה זה (כ"ט) , כי כל ישראל אכלו את המן
 כי אין להם לחם אחר עד שבאו לפלכות סלכי האכורי (כ"ט)
 וזה טעם עד באם אל ארץ נושבת , או היו מישראל שהיה
 אוכל לחם הארץ , ויש מהם שהיה אוכל את המן (כ"ט)
 עד שבאו אל ערבות יריחו בגלגל ומצאו חבואה חדשה
 או פסק חסן (כ"ח) : לַחַד וְהֵעֵמַר . הוכיח זאת
 בניסן (עד) שנא' ויאכלו מעבור הארץ ממחרת
 שלש סאין והסאה ו' קבין והקב ד' לוגין
 קרני אור

(רעה) ר"ל לפני ארון העדות והוא בקדש הקדשים :
 (רעו) שהם שני לחת העדת (למטה לא יח) : (רעז) וכן
 יאמר (למעלה ס' ד) בפ"י הקצר , כי רובי הפלחים
 הם לעתים פ"י שלא יאריכו זמן הרבה : (רעח) וזה
 היה ממחרת הפסח לשנת הארבעים ללאתם מא"מ :
 (רעט) כי המן ירד עמהם ולא פסק עוד : (רפ) כמיש
 ויהנו בני בגלגל ויעשו את הפסח וגו' ויאכלו מעבור
 הארץ ממחרת הפסח (יהושע ה' יא) : (רפא) כמש"כ
 וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ וגו' ויאכלו
 מחבואת ארץ כנען בשנה ההיא (שם שס יב) : (רפב) ל"ל
 , היה זה" : (רפג) ארץ סיחון ועוג : (רפד) כי גם
 צעת עברם בארץ סיחון ועוג שהיו יכולים לאכול
 הארץ ויש שאכלו את המן : (רפה) וכן דעתו למעלה
 כפי

אין יודע של מה היה אם של כסף היה או של ברזל או של עופרת
 או של נחושת או של כדיל , ת"ל ללנת דבר שהוא מליץ
 (פי' בולס) מתכירו אי אחת מולא אלא כלי תרכ"ו ועיין
 מלות סופרים שם אות כ' . ורבותינו בפ"י החוס' יפרשו דבר
 שמליץ מהבירי , כלי תרס שהיא מאלמה שהוציין מליץ ולומחין
 משנה : [סד] עיין קרני אור למעלה הפרה ז' שהבאתי דעת
 רז"ל שהמן פסק כשמת משה ואכלו מהמן שכליהם וכן פ"י
 רש"י ז"ל , ויפרש את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ
 כנען בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן וכו' ואו"ת , לסיפ'י
 ארעא דכנען" ועיין בגלג' שכתב טלא בתחלת הגבול :
 פסק המן ? כי באמת גם תחלת הגבול גם סופו נקרא סוף ,
 וכן הוא בס' יאר , כי כל אחד מהראשים נקרא קלס כי
 ראש המזרחי נקרא קלס לפי שמתחיל מהמערב , וראש המערב
 מתבואת הארץ ההיא לא פסק המן , ויש שאכלו מתבואת

מק"ב רש"י : סט) מכילתא שם פס"ז : ע) יחושע ה' : עא) סד"פ פ"י קדושין לח א פס"ז : עב) קדושין שם : עג) דבר' ד :
 עד) מכילתא שם ילקוט שם : עה) יחושע ה' :

אונקלוס

שמות מזיו בשלח קכו 253

הַאִיפָה הוּא: פ שביעי יז א וַיִּסְעוּ כָּל־
 עַדְת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין
 לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ
 בְּרַפִּידִים וְאֵין מַיִם לְשֵׁתֵת הָעַם:
 בַּיּוֹם הַהוּא עָם־מִשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תִּנּוּ
 לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מִשֶׁה
 מֵהַתְּרִיבוֹן עִמָּדִי מֵהַתְּנַסּוֹן אֶת־
 יְהוָה: ג וַיִּצְמָא שֵׁם הָעַם לַמַּיִם וַיִּלַּן
 הָעַם עַל־מִשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה

* וַנִּמְלֹךְ כָּל כְּנַשְׁתָּא
 דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר
 דְּסִין לְמַטְלֵיהוֹן עַל
 מִימְרָא דִּי יִשְׂרָו
 בְּרַפִּידִים וְלִית מַיָּא
 לְמִשְׁתֵּי עַמָּא: ג וַנִּצְמָא
 עַמָּא עִם מִשֶׁה וַאֲמָרוּ
 הָבוּ לָנוּ מַיָּא וְנִשְׁתֵּי
 וַאֲמָר לְהוֹן מִשֶׁה מָה
 אַתָּוֹן נַצְוֹן עִפִּי מָה מְנַסּוֹן
 אַתָּוֹן קָדָם יי: ג וַיִּצְחֵי
 תַּנּוֹן עַמָּא לְמַיָּא וְאַתְרַעַם
 עַמָּא עַל מִשֶׁה וַאֲמָר
 לָמָּה דָּנוּ אֶסְקֶתָּ ג א

אבן עזרא

בילים וחומש בילה והוא סיפור לחלה הסרה (יט) כי עומר לגלגלת היה רב לשובע (יט):
 זלמנחות עו): (ב) מה תנסון. לומר היוכל (פיה"ק. והעמר עשרית האיפה. מאכל איש
 אחד (יט) (מה)) :

א ויסעו. אהו הכתוב דרך קצרה לומר למסעיהם (ה) כי מסדבר סין נסעו אל דסקה
 ומשם לאלוש, ומאלוש לרפידים (ו). ושעם על פי הי ביד משה (ז) כאשר
 הזכרת (ז): (פיה"ק. ומעם למסעיהם, בעבור היות רפידים מסדבר סין מסע שלישי (ה)) :
 ב וירב. הזכיר העם, ולא כל העם, כאשר הזכיר בדבר המן (ו), כי שתיים כתות היו,
 האחד אין להם מים לשתות, והיא העושה מריבה עם משה, והשנית יש להם מים (ז)
 שהביאו מאלוש, והיא הרוצה לנסות את השם אם יתן מים, כאשר יפרש (ח) [א]: תנו לנו
 מים, למשה ואהרן מדברים (ט) ואין צורך להזכיר אהרן, כי כבר פירשת: כי משה לא
 דיבר עם ישראל רק ע"י אהרן (י) [ב] והנה השיב למריבים עמו מה הריבון עמדי, נצעק
 כולנו אל השם, ואמר למנסים, מה תנסון את ה' (יא): (פיה"ק. וירב. מהבנין הכבד
 הגוסף (יג), ולפי דעתי שישראל התחלקו לשני חלקים, החלק האחד אין להם מים שהם אנשי
 המריבה עם משה, והחלק השני יש להם בכליהם שהביאו מאלוש והיו מנסים השם (יג) כי כן כתוב היש ח'
 בקרבנו אם אין (פ' ז): ג ויצמא. כאשר התחוק עליהם הצמא (יז) התרעמו על משה,

קרני אור

נקרא קלה למי שמתחיל כמזרח: [מה] סיפור המדות לא
 דע לנו רק בקבלה, ונראה שהיתה האיפס מפורסמת ודוע
 אללם יותר וחס עומר בלתי נכוג כ"כ, וכן תראה כי בכמה
 מקומות נוצר בתורה פסוקים האיפס (רד"א): [א] לא כולם
 הסכימו לדעה זו המגונית להריב עם משה כי כיה לפס פיס
 עוד, אף שפי מלומד מאד ציטטו, רק קלת מהס שפי
 בפלי ריב מלאו מלה להריב אף שפי לפס מים בלמלום ועל
 אלה הנספדים מן הכלל בדעות מצוננות ומתחלפות א מא
 אמר בל"ר ויאמרו, אמנם אח"כ כפיפס לפס כלמלון שפיתם
 סכה לפורר כולם על התלונה נאמר ויאמר כלמלון יחיד (ככ"ה)
 וכן (מדרש שכל טוב), ויאמר מלמד שכולם הסכימו כפאמר
 אחד: [ב] (וכמדרש שכל טוב), שיתפו כבוד יורם עם משה,
 וכן פי הרד"א כי אמרו, מנ"י סיה נגד ד' ועבד משה, לא

יהל אור

צפי הקלר פ' ד, וצפי הארוך פ' יג, כי עבר עמהם
 את הירדן ולא שבת עד הלי ניסון: (רפז) מדת העומר:
 (רפז) ושעורו עיין רש"י ז"ל: (רפת) וזה השעור היה
 משביע לאיש אחד:
 (א) בנסיעות שונות, כי לא בלו במסע הראשון ממדבר
 סין לרפידים: (ב) וקלר הכתוב להזכירם:
 (ג) אף שכל מסעיהם היה על פי ד', והוסיף במסע זה
 על פי ד', שפי ביד משה, כמעיד על נאמן ביתו לאמר
 אני צויתיו להביאם לרפידים לא שעשה מדעתו, והרד"א
 פי' כי במסעות האלה היו כולם על פי העגן והוא
 הנקרא פי ד': (ד) למעלה פו כב: (ה) כי לא בלו
 עם במסע הראשון: (ו) כי שם כתוב ג"כ וילנו העם
 (למעלה טוכד): (ז) בכליהם: (ח) הכתוב למטה: (ט) ע"כ אמרו חנו לשון רבים, וכן ח"א, הכוללתי עפ"י לשון הכתוב:
 (י) וכן פי' למעלה ד' ל: (יא) כי אין הריב הזה כי אם לנקות את השם: (יב) מצנין הפעיל: (יג) ומיד שבאו
 לרפידים ולא מלאו מים התחילו לריב, כי לא בכתו כד' שיסגית עליהם וימניא. להם לרכס ורלו לנסותו: (יד) ה"ה ז"ל

יפס

ספ"ב רש"י: עו) עיין עירובין פנ"ב, וסימט גזרו חילת, ופס"ז וכן בשכל טוב מנין הלה.

שמות יז בשלה

אונקלוס

הַעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַמִּית אֶת־י
וְאֶת־בְּנֵי וְאֶת־מִקְנֵי בְצִמָּה :
וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר מָה
אֶעֱשֶׂה לָעַם הַזֶּה עוֹד מֵעַט וּסְקֵלְנִי :
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי
הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וּמִטֶּבֶל אֲשֶׁר הִכִּיתָ בוֹ אֶת־הַיָּאֹר
קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ : וְהִנְנִי עֹמֵד
לְפָנֶיךָ שֵׁם וְעַל־הַצּוֹר בְּחֹרֵב

מִמִּצְרַיִם לְקַטְלָא יְתֵי וְיָת
בְּנֵי וְיָת בְּעִירֵי בְצִתוּתָא :
וַיִּצְעִי מֹשֶׁה קָדָם יי
לְמִימַר מָה אֶעֱבֹד לְעַמָּא
הַזֶּה עוֹד וְעִיר פֹּון
וְיִרְגְּמֵנִי : ה וַיֹּאמֶר יי
לְמֹשֶׁה עֲבֹר קָדָם עַמָּא
וְדַבֵּר עִמָּךְ מִסְּבִי יִשְׂרָאֵל
וְהַטֶּבֶל דִּי מַחִיתָא בְּהַיָּת
נְהָרָא סַב בְּיָדְךָ וְתִינִיל :
י הָא אֲנָא קָאָם קְדָמְךָ
תִּפְּן עַל טַבְרָא בְּחֹרֵב

רש"י

לחת מים בארץ ליה: (ד) עוד מעט. אם
אמתין עוד מעט וסקלוני: (ה) עבור לפני
העם. וראה אם יסקלוך למה הולאת לעז על
בני א: וקח אתך מזקני ישראל. לעדות
שיראו שעל ידך המים יולאים מן האור ולא
אמרו מעינות היו קם מימי קדם ב: ומטך
אשר הכית בו את היאור. מה תלמוד לומר
אשר הכית בו את היאור אלא שהיו ישראל
אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות
בו לקה פרעה ומלרים כמה מכות. במלרים
ועל הים לכך נאמר אשר הכית בו את היאור

אבן עזרא

כי הרע להם להוציאם מארץ מצרים (טו):
(פיה"ק. ומעם ויצמא שם. כאשר הראיתך
דבים (טו), וכן פירושו, וכאשר צמא שם העם
זכים והלינו על משה צעק משה אל השם):
ד ויצעק. דבר הכתוב דרך משל (י) כי
רבי טריבות עשו. עמי ומתרעמים עלי, ואילו
היה בהם יכולת היו סוקלין אותי (יט) ונ:
ה ויאמר. יש אוטרים בעבור שאמר עוד מעט
וסקלוני, אמר לו השם עבור עבור לפני העם
הטריבים עמך להודיע כי מים תתן להם
עתה (יט) (ד): וקח אתך מזקני ישראל.
ומטך אשר הכית בו, בצווי (כ) (ה):
(פיה"ק. ויא כי בעבור שאמר משה עוד מעט
וסקלוני, השיבו השם עבור לפני העם (כא) והנכון
בעיני שמעם עבור שיעשה זה בפרהסיא ויודיעם
והוא הצור שהכה (יט) (ו): ה הנני. השעם כי

וזה המקום היה קרוב בהר סיני (נט) ,
תמצאני (ס), והשעם כחי וגבורתי בחורב (ס)

קרני אור

כנגד משה ואהרן: [ג] ורש"י ז"ל פי' אם אמתין עוד מעט
וסקלוני וכאך הרש"ד שלדפחו תהיה כוונתו של וסקלוני מחברת
ביתום הסכס אם אמתין, וכן (כמדרש שכל טוב) כלומר אם
אמתין עוד כשמה קלם קמים עלי וסוקלין אותי: [ד] והרמב"ן
פי' עבור לפני העם, שחשבו מהם אל מקום אחר, כי
הוא לך לקדם לפני העם לעבור זרעידים אל חורב כמהלך פרסה
או פרסאות רחוק מן המחנה לפניכם וע"כ אמר עבור לפני
העם: [ה] והזכיר בו מכת היאור, כראה לו שיעשה בו דבר
וכפכו כי אז הפך המים לדם, ועתה יביא מים בצור החלמים,
אין פי' הרמב"ן והרד"א ורש"י, וכן (מכילתא דויסע פי"ז,
במד"ר פי"ג) זה אחד משלשה דברים: שישראל מתרעמין עליהם
וכיו אומרים מיני פורעניות הן, ואלו הן הקטרת, והארון,
והמטה, וכל אחד מהם דחה את הפורעניות והביא את הפורעניות
פיי"ט: [ו] וכותבי המכסות ופוכרי דרכים שכוננו כתנו

יפרא עמם הוי"ו מן וילמא, שהוא במקום כאשר:
(כו) להמיתם בצמא: (עו) שהוי"ו הוא במקום כאשר:
(יו) בדבר הסקילה: (יח) וכן פי' הטור: (יט) וכן
פי' רש"י, עבור לפני העם ותכל תלונותם בראותם
שאתה משתדל להמיתם ארכס": (כ) צווי לאהרן, וכן
פי' למעלה ז' טו, כי אהרן הכה את היאור בצווי משה:
(כא) וכן פי' רש"י ז"ל, עבור לפני העם וראה אם יסקלוך
למה הולאת לעז על בני, וכן פי' הרד"א: (כב) כי
תתן להם מים: (כג) כי חורב וסיני קרובים זה לזה:
(כד) משה, והזיל מים ממנו להשקות את ישראל: (כה) כי
שם תראה כבודי, ועיי"כ תדע איוה לור להכות: (כו) כי

במ"ב רש"י: א) תחומא ח ככ, ילקוט תקת תש"ד: ב) מכילתא דויסע פי"ז, שמו"ר פכ"ו ג ילקוט בשלח רס"ב, פס"ו.
ככל טוב:

והכית בצור ויצאו ממנו מים
 ושתה העם ויעש כן משה לעיני
 זקני ישראל: ויקרא שם המקום
 מסה ומריבה על ריב בני
 ישראל ועל נסתם את יהוה
 לאמר ה'יש יהוה בקרבנו אם אין:
 פ' ויבא עמלק ויקחם עם ישראל
 ברפידם: ויאמר משה אל יהושע

ותמתי במצרא ויפקון
 מנה מ'א וישתי עמא
 ועבד פ'ן משה לעיני סבי
 ישראל: ויקרא שםא
 דאתרא נסיתא ומצותא
 על דנצו בני ישראל ועל
 דנסיאו קדם י' למימר
 האית שכנתא ד'י פיננא
 אם לא: ה ואתא עמלק
 ואנח קרבא עם ישראל
 ברפידם: ויאמר משה
 ליהושע בחר לנא גבריא
 ופיק אנח קרבא בעמלק

רשי

אבן עזרא

והכית בצור. שאין בו מים (כ) ואחז דרך קצרה
 שלא הזכיר ותשת העדה ובעידם (כז):
 ז ויקרא. משה או הקורא (ח): מסה
 ומריבה. בעבור שני דברים הנזכרים (ז),
 ומשפט לשון הקדש כאשר יזכיר שני דברים
 יחל לעולב מהשני שהוא הקרוב (ג) כמו
 ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו (יהושע כד
 ד) ואח"כ ואתן לעשו (שם), וככה הזכיר
 תחלה מסה, ואחר כך מריבה, ושב לפרש
 קריאת מריבה על ריב בני ישראל עם משה,
 ופי' מסה על נסתם את ה' (ג), והנה פי'
 המסה, ה'יש ה' בקרבנו שיעשה כל צרכנו,
 וזאת הכת השניה הכעיסה ה' יותר מן
 הראשונה, ע"כ אמר לא תנסו את ה' אלהיכם
 כאשר נסיתם במסה (דברי ו טז) (ג): ה ויבא.

יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן (א): והכית
 בצור. על הלור לא נאמר אלא בצור מכאן
 שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפריגון
 והלור נבקע מפניו (ד): (ח) ויבא עמלק
 וגו'. סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד
 אני ציניכם ומזומן לכל לרכיכם ואתם אומרים
 ה'יש ה' בקרבנו אם אין. חייכם שהכלב בא
 ונוסך אתכם ואתם לוטקים לי ותדעו היכן
 אני (ה) משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו
 וילא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומר
 אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן
 סנייה וכן שליטת פגעו באדם אחד אמר

גוי עמלק (יז) הוא היושב בארץ הנגב (במד' יג כט) (ג) ויאמר משה אל יהושע. ויאמר משה אל יהושע בן
 עמיהוד (י) שהיה בעל דגל אפרים, וקראו הכתוב כאן יהושע בשם שקראו משה בדבר

גוי עמלק (יז) הוא היושב בארץ הנגב (במד' יג כט) (ג) ויאמר משה אל יהושע. ויאמר משה אל יהושע בן
 עמיהוד (י) שהיה בעל דגל אפרים, וקראו הכתוב כאן יהושע בשם שקראו משה בדבר

קרני אור

יהל אור

כשאר הסלעים, אלא הוא ימדי ההוד המזכר, וגבשו נקומת
 בני אנשים, ארכו שבע אמות ורחבו ג"כ שבע, ויש לו שנים
 פשר פיות פמוקות כעובי הלור, ויזכר שמהם נולד מים (י"ד):
 [ז] (ובמחלתא דויסע פ"ז) המקום קראו מסה ומריבה:
 [ח] וגם לרז"ל הוקמה מלת ויבא, ואמרו (מכילתא מפכתא
 דעמלק פ"א) ויבא עמלק שבא בעלה, מלמד שכנס כל אומות
 העולם ואומר להם באו וסייעוני על ישראל, ועוד שם כמה
 דרשות על מלת ויבא וכן כתב הרלב"ג, יתכן שהביא עם

בהיות משה בחר חורב, כלומר היותו מתדבק באלהות,
 עמד השם לפניו על הלור, ולפיכך ילאו ממנו מים
 ושתה העם, כי הדבק בכל יוכל לפשות אותות ומופתים,
 ועיין (הגלוי להריק"ס סי' סז) מה שכתב בענין הלור:
 (כז) הכתוב יאמר בצור בכתו, והוא הלור הידוע שאין
 בו שום לחלוהית ממים: (כח) כמו בני מריבת קדש
 שכתוב שם, ותשת העדה ובעירם (במד' כ יא) אבל
 בידוע שעשו כן, וכן פי' הרמב"ן: (כט) כי הכתוב

יאמר ויקרא בל"י, ולא ויקראו בל"ר ושב אל משה או אל
 (לז) וכן ואל יאמר בן הנכר ואל יאמר הסרים כה אמר ד' לסריסים (ישעי' נו ד): (לג) וכן פי' שם הח' ז"ל
 והעטם שאמרו, ה'יש ד' בקרבנו: (לד) הח' ז"ל יתרו מלת ויבא בל"י, גם מהיכן בא? ויבאר מה שבא בל"י
 טעמו גוי עמלק, ול"י קאי אמלת גוי החסר מן הכתוב: (לה) ובא מארץ הנגב, כמו שאמר עמלק יושב בארץ
 הנגב, וכן ת"א שם, עמלקאה"ו הם עם עמלק: (לו) כמ"ס, לעדן בנו עמיהוד בנו אלישמע בנו, נון בנו יהושע בנו

יאמר ויקרא בל"י, ולא ויקראו בל"ר ושב אל משה או אל
 (לז) וכן ואל יאמר בן הנכר ואל יאמר הסרים כה אמר ד' לסריסים (ישעי' נו ד): (לג) וכן פי' שם הח' ז"ל
 והעטם שאמרו, ה'יש ד' בקרבנו: (לד) הח' ז"ל יתרו מלת ויבא בל"י, גם מהיכן בא? ויבאר מה שבא בל"י
 טעמו גוי עמלק, ול"י קאי אמלת גוי החסר מן הכתוב: (לה) ובא מארץ הנגב, כמו שאמר עמלק יושב בארץ
 הנגב, וכן ת"א שם, עמלקאה"ו הם עם עמלק: (לו) כמ"ס, לעדן בנו עמיהוד בנו אלישמע בנו, נון בנו יהושע בנו

סקו"ב רש"י: ג) מכילתא שם תחומא א' כ'א שמו"ר פכ"ו בפס"ז, שכל טוב: ד) מכילתא שם ילקוט שם: ה) פס"ר פי"ג ילקוט רס"ב:

שמות יז בשלח

אונקלוס

מחר אנא קאם על ריש
רמתא וחרא
דאתעבידו בה גסין סן

בַּחֲרֵ־לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵֹא הַלָּחֶם
בְּעַמְלֶֹק מִחֵֹר אֲנֹכִי נֹצֵֹב עַל־רֵֹאשׁ
הַנְּבֵֹעָה וּמִֹטֵה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי :

אבן עזרא

רש"י

לו אותו הבן ראית את אבא אמר לו אביו
איך יודע היכן אני השליכו מפליו וצא הכלב
ונשכו י: (ט) בחר לנו לי ולך הסוהו
לו ז' מכאן אמרו חכמים י' יהי כבוד תלמידך
חביב עליך כשליך. וכבוד חברך כמורא רבך ט'
מנין שנאמר ויאמר אהרן אל משה בי
אדני י' והלא אהרן גדול מאחיו היה ועושה
את חבירו כרצו. ומורא רבך כמורא שמים
מנין שנאמר אדני משה כללם י"א כלם מן
העולם חייבין הם כלייה המורדים כך כאילו
מרדו בהקב"ה יב: וצא הלחם. לא מן
הענן והלחם בו יג: מחר. צפת המלחמה
ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן יד: דבר

הסרגלים (ט) וט: בחר לנו. דרך הלשון
לומר ככה, בחר לך (ש"ב כד יב) שבו לנו
בזה (למטה כד יד) (טו) וי: אנשים.
ידועים, בעלי גבורה, אנשי מלחמה, כמו
כלם אנשים (במד' יג ג) וט: וצא הלחם.
צא משחנה ישראל להלחם בעמלק (ט) ויבן
ואנכי אהיה נצב על ראש הנבעה (טו) שהוא
הדרב והוא הר סיני (ט) ויבן: ומטה האלהים
בידי, ישארים בי ידיו להתפלל (ט) ז' (פיה"ק).
מחר. דבק עם הלחם ואם אנכי נצב (ט) וידן על
דעתי כי זאת הנבעה היא הצור שהכה והוא הר
סיני (ט) ואל יקשה עליך שאמר הכתוב שנשעו
מרידים וכאן אל מדבר סיני (למטה יב ב) (טו)
כי שחנה גדול היו וראש ספע שני בסוף ספע
אנכי נצב יד: בחר לנו אנשים. גבורים

קרני אור

יהל אור

דה"א ז כו כז: (לז) במד' יג טו: (לח) עיין רמב"ן
(ברא' יב א): (לט) וכן סי' הח' ז"ל טס, אנשים
שהם ידועים גבורים: (מ) הח' ז"ל יתרו מלת לא שנראה
כמיותר כי היה די באמרו והלחם לבד: (מא) גבעה הוא
כמו הר, אבל אינה גבוה כמו ההר: (מב) שהוא גבעת
הורב והוא הר סיני: (מג) כן הוא (מכילתא טס) ושם
מבואר התפלה שהתפלל: (מד) והמלה נמשך למעלה
ולמטה ועיין קרני אור: (מה) עיין קרני אור הערה
יב: (מו) הלא הצור שהכה משה היה בחורב שהוא הר

אחר עמו להלחם בישראל, וא"ת, ואתה עמלק ולא תרנב
עמלקא"ה נראה כי על דעתו שם עמלק, וכן נראה מלשון
הכתוב, ויחלוש יבושע את עמלק ואת עמו (ס' יג) ועיין
(ס' יד) ובמאורי טס: [ט] וכתב הרשב"ם (במד' יג טו)
שכית אביו היה נקרא עמו סופע, ואח"כ כשנפשה משרתו
והפקידו על ביתו היה קורא אותו יבושע, שכן היה מנהגם
כמו ויקרא פרעה שם יוסף לפניו לנפת פננת (ברא' מא מה) וכן
ס' רמב"ן: [י] (ובמכילתא מסכתא דעמלק ט"א) מכאן שיהיה
סופעו כמותו, למדו כל אדם דרך ארץ משה שלא אמר
ליבושע בחר לי אנשים, אלא בחר לנו אנשים מכאן
שיהיה סופעו אותו כמותו, מכאן שיבא תלמיד חביב לפני רבו
כמותו וכן ס' רש"י ז"ל: [יא] וכן הוא דעת ר' יבושע (מכילתא טס) אנשים גבורים, ודעת ר"א שם אנשים ידועי

חטא וכן הוא (סדר"א פ"ד, ספ"ר סי' יב) וכן הוא (שפ"ר פ' כו ג) אנשים כל חכמה וניבולת חטא, ועיין ספרי פ'
בטלותך ע"פ ויאמרו האנשים ההמה (במד' ט ז) מגיד שהיו בני אדם כשרים וחרידים על המצות, וכן (תנחומא א'
פ' מסות אות ג) כחלו מחתכם אנשים ללכא, אנשים לדיקים, ולפלן בחר לנו אנשים (פ"ה) נמי לדיקים: [יב] (ובמכילתא טס) לא
מתחת הענן והלחם בעמלק. (ובשחר סכ"ז ג) עיין אחס למד בסיו תחת פניו כבוד שאין אומרים לא אלא למי שסוף
סדיו כפרים, (ובמדרשי התורה להקדוש הנשלמה אשתרוק) לא מאלטבנינות שלך ולך כלחם באלטבנינות של עמלק הנבחר:
[יג] מדבר סיני הוא מישור גדול המסובב בכל פניו מאת הרים וסלעים נפלאים, ובקל"ה הלשון למדבר הנורא הוא
יתראה סר גדול ונרחב המתחלק ממעל לשני ראשים הראש האחד הפונה קדמה מזרחה הוא הנקרא הר סיני, והראש השני
הפונה מערבה הוא הנקרא הר חורב, ועל כי שניהם בתחתיתם הם אך סר אחד, לכן יזכרו לפעמים בפסוקי הקדש זה תחת
זה (ארץ קדומים): [יד] וכדנ"ל (יומא נב ד"ב) איסי בן יהודה אומר תמש מקראות בתורה חין להן הכרע, שאם,
משקדים, מחר, ארור, וקס, (ובמכילתא מסכתא דעמלק ט"א) יחשוב כסדרם האמור בתורה שאם, ארור, מחר, משוקדים,
וקס, וכן הוא בירושלמי פ"ז פ"ב ה"ז וכן הוא (תנחומא א' בשלח אות כו) ובכ"ר פ"ט ו' כג' ד' דברים ולא חשיב מחר ועיין
ח"כ שם שכתב שראוי להביא שם ה' דברים, ועיין ביד מלאכי בכללי הכי"ת סי' רע"ח שכתב על חמשה מקראות שאין
להם הכרע סיני מתוך הכתב, אבל מבי אחא שזרא ואפסקינשו י' להם הכרע כ"ב מהר"ם אלגאזי כפ' יבין שמופע כלל
תעג בשם הרא"ש, וכן ראיתי להר"י ס"א יומא נו ע"ג ועי"ש בדברי הכותב, ועיין במדות סופרים על המכילתא שביבא
ראיה מהרשב"ם (ברא' לו יב) פה"ס ותמוע סיחם פלגש שזונת איסי שנוכל להפשיך המלס למעלה ולמטה, וכזה כל

מקו"ב רש"י: ו) תנחומא א' יתרו ג, תנחומא ב' יתרו ד, ובפס"ר סי' יג שמורר פכ"ז ב, המשל בלא הזכרת הכלב ובסדר"א
פ"ד המשל בסגנון אחר: ז) מכילתא ע"ס דעמלק פ"א, תנחומא א' כו, פס"ר סי' יב, אבות דר"ג סכ"ז, פס"ז
שכל טוב ילקוט רס"ד: ח) אבות פ"ד יב: ט) אבות דר"ג פכ"ז: י) במד' יב יא: יא) שם יא כח: יב) מכילתא טס,
תנחומא א' טס, פס"ז ילקוט טס: יג) מכילתא טס, תנחומא א' טס שמורר פכ"ז ג, יזכ"פ, פכ"ז, ילקוט טס: יד) דעת רש"י
שאלת עמר קא' על אנכי נצב, ובמכילתא טס ובפס"ר שם מחר נמשך על ולא כלחם בעמלק עיין קרני אור הערה יד:
טו) עיין קרני אור אות יא:

אונקלוס

שמות יז בשלח

קמט 257

וַיַּעַשׂ יְהוָה כַּאֲשֶׁר אָמַר לֹא־
 מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בְּעַמְלֵק וּמִשֶׁה
 אָהֳרֹן וְחֹר וְעָלוּ רֹאשׁ הַגְּבָעָה :
 וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָדִים מִשֶׁה יְדוּ וְגִבֹר
 יִשְׂרָאֵל וּכְאֲשֶׁר יָנִיחַ יְדוּ וְגִבֹר
 עַמְלֵק : יַבֵּיַד מִשֶׁה כְּבָדִים וַיִּקְהָתוּ
 אַבְנֵי וַיִּשְׁימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ
 וְאֶהְרֹן וְחֹר תַּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד

קדם יי בידיו : ועבד
 יהושע כמא דאמר לה
 משה לאנחא קרבא
 בעמלק ומשה אהרן
 וחור סליקו לריש גמלתא :
 והיו כד ידים משה
 ידוהי ומתגברין דבית
 ישראל וכד מנח ידוהי
 ומתגברין דבית עמלק :
 יב ידי משה יקרא ונסבו
 אבנא ושניאו תחותיה
 ויתב עליה ואהרן וחור
 סעדן בידוהי כמא מד

אבן עזרא

ראשון, או קרוב ממנו, או זה סיני קרוב
 משניהם (ט) : ויעש. הזכיר אהרן וחור
 בעבור צורך לפרש תמכו בידיו : יא והיה.
 יש אומרים כי הרמז ידו כאשר במלחמה פי
 שבידו הגם (ט), ואילו היה כן מרים אותו
 אהרן או חור (ט) או יעמידוהו במקום גבוה
 בהר שיראה עומד (ו) והנכון מה שאמרו
 קדמונינו (ט) : (פיה"ק. זה שהרים משה ידו
 בכזוה עליונה (ט) כאשר נפת יהושע ידו בכידון (ט),
 ויא שפירש ידיו דרך הפלה (ט) : יב וידו משה.
 ידענו כי אין כה באדם להרים ידיו יום
 שלם, ואפילו שעות סועפות, ואף כי עד
 בא השמש, והנה הזכיר וידי משה כבדים יותר
 מידי שאר הזקנים. ע"כ לא היה יכול
 להריםם תמיד, וטעם וישמו (ט) שלא היה
 עמדו (ט), ואמר הכתוב כבדים על לשון
 וכסוהו והנה יד שלוחה אלי והנה בו פגלת

רש"י

אחר במר לנו אנשים שיודעין לבטל כשפים
 לפי שבני עמלק מכשפים היו : (י) ומשה
 אהרן וחור. מלאך לתענית שלריכים שלשה
 לעבד לפני התיבה (ט) שבתענית היו
 שרויים (י) : חור. בנה של מרים היה וכלב
 בעלה (יא) : (יא) כאשר ירים משה ידו. וכי
 ידיו של משה נולחות היו המלחמה וכו'
 כדאיתא בר"ה (יב) : (יב) וידי משה כבדים.
 בשביל שנתעלל במלוא ומנה אחר תחתיו
 גתיקרו ידיו (כ) : ויקחו. אהרן וחור : אבן
 וישמו תחתיו. ולא ישב לו על כר וכסת
 אמר ישראל שרויין בלעז אף אני אהיה
 ימל לעמוד ושגבו מקומו (ט) ואהרן וחור
 זכרים (ט), וככה מזה אחד ומזה אחד (ט)

יהל אור

מעלה וכו' והיתה א"כ הרמת ידיו של משה הארלה
 לבני ישראל ככלפי מעלה וישעבדו לבס לשמים.
 ולזה היה עומד על הגבעה כדי שיוכלו לראותו יל
 ישראל : (ג) זה היה מלוא מפי השם אלם כי לא
 נכתב : (ג) ושם היה ג"כ במלוא עליונה (יהושע ח
 יח) : (גד) וכן תיוב"ע : (נה) ובמק"מ "וטעם להשים
 אבן תחתיו" : (נו) החזיקו המקום באבן אשר שמו
 תחתיו : (נז) משה ישב על האבן ואהרן וחור עמדו
 ותמכו בידיו מאני שבריו, ואם לא היה משה יושב גם
 ידו אהרן וחור תכבדנה, ובהיות משה יושב והם
 עומדים נקל היה להם לתמוך בידיו : (נח) שלא במנהג,
 כי בכל מקום נאמר בידים לשון נקבה, והיה
 ראוי לומר כבדות : (נט) ג"כ ל"ז, מזה" :
 ואמר

מק"ב רש"י : (ט) מכלתא שם, פדר"א שם המושא א"כ : (י) תחומא א שם : (יא) סוסה יא כ : (יב) כט א, תחלתא
 שם תחומא א שם, ילקוט שם : (כ) ובמלחמה שם בשביל שבה במלוא פד למא, וז"ל במלחמה :

שמות יז בשלח

אונקלוס

וְמִזֶּה אֶתְּד וַיְהִי יָדָיו אֲמוֹנָה עַד-בֹּא
הַשֶּׁמֶשׁ: י וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת-
עַמְלֵק וְאֶת-עַמּוֹ לְפִי-חֶרֶב: פ

וּמִכָּא חַד וְהוּה יְדוּהי
פְּרִיסָן בְּצִלּוֹ עַד דְּעַל
שְׁמַשׁ: י וַתַּבֵּר יְהוֹשֻׁעַ
יְת עַמְלֵק וַיְת עַמּוֹ

אבן עזרא

רש"י

עמהם (בלער בא): ויהי ידיו אמונה. ויהי משה ידיו באמונה פרוקות השמים כתפלה נאמנה ונכונה (כב): עד בא השמש. שהיו עמלקים מחשבין את השעות באילטרו-לוגיאה (כג) באיזה שעה הם נולחים והלמיד להם משה חמה וערבב את השעות (כד): (יג) ויחלש יהושע. חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כלן (כה) מכאן לנו למדים

ספר (יחז' ב ט) (ס): ויהי ידיו אמונה. כל אחד מידיו (סא) כמו בנות צעדה (ברא' מט כב) (סב) וכמו וצדיקים ככפיר יבטח (משלי כח) (סג) ואמונה דבר עומד וקיים (סד) והוא שם דבר (סו) [מזן וי"א מנורת ויהי אופן את הדסה (אסתר ב-ד) (סז) כאלו אומנים הם שישאו ידיו (סח): (פיה"ק. כבדים. הנה יד לשון זכר (סח) וכן, והנה נו שגלת ספר (יחז' ב ט) (סז) וידיו הם וקנים מהוקנה (*), גם אין בעולם גבור שיוכל להרים ידיו שתי שעות, ואף כי עד בא השמש, ולמה (ט) זה ידוע מדבר התולדת (סא): ויהי ידיו אמונה. ששם מקום (סב) שם התואר (סג) כי האחד לזכר לא אמון במ (דבר' לב כ) (טד) ודבים, כי פשו אמונים (תה' יב ב) (טז) והעד שהוא כנגד כי גמר חסיד (שם) (סז), וכן הוא, ויהי כל אחד מידיו אמונה קיימת בהרמה (טז) ולא נתח, וכן, ורחל מבכה על בניה כי איננו (ירמי' לא יד) (סח), והפעם אין כל אחד ואחד ורבים כן):

וַיַּחֲלֹשׁ אֵין הַפֶּרֶשׁ בֵּין וַיַּחֲלֹשׁ, וּבֵין וַיַּחֲלֹשׁ (אֵיּוּב יד י) (סא) כִּאֲשֶׁר פֶּעַם יִמְרָף (תה' ז ג) (ס) כִּסּוֹ יִמְרָף (ברא' מט כז) (סב) כִּי תִדְרַר נִדְרַר (במד' ל ד) וַיִּדְרַר יַעֲקֹב (ברא' כח ב) בַּפֶּתַח (סג) רַק זֹאת הַגִּזְרָה כִּמְלֵת שָׁב, פֶּעַם יוֹצֵאת (סד) וּפֶעַם עוֹמֶדֶת (סד) אִו יִהְיֶה גִבֹר יָמוֹת וַיַּחֲלֹשׁ, וּכְבֹר הַלֵּשׁ (סז) כְּדֶרֶךְ, וַיִּרַם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ (למעלה סז ב) (סז) עִיב הַזֹּכִיר גִּבֹר בְּעַל נְבוֹרָה (סז): (פיה"ק. ויחלש. פועל יוצא. ונמצא עומד, וגבר ימות ויחלש (אֵיּוּב יד יז

קרני אור

יהל אור

בקושיה מיושבים, ועין כרא' ד קרני אור הפרה יד, ושם (ס) ואמר שלוחה, לכוהנה זו, ל"ז: (סא) כי ויהי הוא ל"י, מד, יכל אור אות כב): [סו] עיין יכל אור וכן פי' כמבמ"ן ידיו ל"י ויפרש שישוב לכל אחד מידיו ורש"י ז"ל פי', ויהי משה ידיו באמונה, והנה לדעתו מלת ויהי שב אל משה, ולא על ידיו: (סב) בנות ל"ר ומלה לפדה הוא ל"י, והיה ראוי לומר בנות לפדו, ויפרש לפדה כל אחת: (סג) בא ל"י על רבים, ופי' כי כל אחד מהלדיקים יבטה ככפיר: (סד) ויפרש ויהי ידיו אמונה כל אחד מידיו עומדות בחוקף ובאמונה: (סה) וענינו כמו באמונה, והכוונה שהיו ידיו עומדות וקיימות ברוממותן: (סו) שהוא פעולה: (סז) כי הוראת מלת אמן, חזק עולם וקושי, ומה עשות חזק ודבר של קיום, והתיחד בנין הקל לענין גדול הילדים וכלכלתם שיגדלו ויהיו חזקים ובריאים, ואמר כי אהרן וחור היו אומנים ומחוקים מקומו ותמכו ידיו שיהיו יכולת לעמוד נכבות ללד מעלה בחזק: (סח) פה יד לשון זכר * (סט) ג"כ לשון זכר: (*) אולי ל"ל, כבדים מהוקנה: (ע) פי' ולמה נתפלה: (עא) זה ידוע מדרכי הטבע, וכן כתב הרלב"ג, וזה מבואר בטבעיות למי שעיין בטבעיות שיון שלם: (עב) ט"ס הוא, גם אין פה מקומו, והוא פי' על מלת וישימו' הקודם בפסוק וז"ל וישימו, שגבו מקומו' כמו בפ"י הארוך: (עג) פה שינה מכפי שפי' בפ"י הארוך, ויאמר שהוא שם התואר. (עד) והוא מענין אמת, כלומר בניס שאינם מאמינים, או פי' בניס שאין בהם אמת, וכן ת"א דלית בהן הימנו": (עה) וכן פי' שם הה' ז"ל, כי הוא תאר, וכן פי' הרד"ק תואר, וענינו אמת ותרנומו מהימניא: (עו) שהוא ג"כ שם תואר: (עז) היו בקיום מורמות ולא הניחום עד בוא השמש: (עח) ובכתוב י"י ז"ל שם ודהל מבכה על בניה, מאנה להנחם על בניה כי איננו: (עט) כי שניהם ענינם כריתה ומיתה: (פ) פן יערף כאריה נפשי: (פא) בנימין זאב יערף, כי שניהם עלינם דריסת חיה, ועמו השחתה וקריעת דבר בחמה ובמהירות, כי העורף עורף ודורם בכעס וכו ינוח רגזו: (פב) תחת הדל"ת, כי שניהם ענינם התגדב "הנפש ממעשיו או מהונו: (פג) כמו ושכ ד' אלהיך את שבותך (דבר' ל ג): (פד) כמו ושכ יפקד וסקט (ירמי' ל י) ככה ויחלש יהושע יולא, וגבר ימות ויחלש עומד, אבל שניהם שזה: (פה) כי החולשה קודמת למיתה, ופי' וכבר נחלש קודם המיתה: (פו) פפי' וכבר באש: (פז) שמקודם בא לו החלישות והרפיון

סקו"ב רש"י: כא) מכילתא שם, תמונא א שם, פסי'ר פי' יב, תענית יא א, תיובת פפ"ז, ילקוט רס"ה: כב) כי ויהי מורה על יחיד זכר, ואמונה על יחידה נקבה, ויפרש שויסי חזרת למשפ ואמונה אינה תואר לידים אלא לתפלה: כג) באלעגנינות שלהם בחכמת הכוכבים והוא לשון ימי, תמונא א כח: כד) תמונא א שם, ילקוט שם: כה) לפי שאמר ויחלש, ולא אמר ויכרע דרשאו ז"ל מלשון חולשא פמש לא שהרגם כולם וכ"ס בפסי'ר פי' יב:

אונקלוס

שמות יז בשלח קל 259

מפטיר יד ויאמר יהוה אל משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כִּי־מָתָה אָמַחָה אֶת־זִכְרֵ עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם: טו ויבן משה מזבֵּחַ ויקרא שְׁמוֹ יְהוָה נָסִי:

לפתגם דְּחָרַב: יד ויאמר יי למשה כתב דא דזכרנא בספרא ושוי קדם יהושע ארי ממחא אמחיית דזכרנא דעמלק מתחות שמיא: טו ובנא משה מדבחא ופלח עלוהי קדם יי דעבד לה

רשי

טעשו על פי הדבור של שכינה בו: (יד) כתב זאת זכרון. שכל עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות בי: ושים באזני יהושע. המכניס את ישראל לארץ סינוה את ישראל לשלם לו את גמולו כאן נרמז לו למשה סיהוסע מכניס את ישראל לארץ כח: כי מחה אמחה. לכך אני מזכירך כן. כי חפץ אני למחותו: (טו) ויקרא שמו. של מזבח: ה' נסי. הקב"ה עשה לנו כאן נס גדול. לא שהכעיס את השם, כי אלופי אדום נבהלו וככה טואב ופלשת, והנה זה עמלק שמע גבורת השם בעבור עמו ישראל, והנה בא ססקום רחוק להלחם עם ישראל ולא פחד מהשם, וכן כתוב ולא ירא אלהים (דברי כה יח), ויש אומרים כי עמלק היה שם המלך (יג) בעבור שאמר הכתוב את עמלק ואת עמו (פי' יג) או עם אחר נתחבר עמו (יג): (פיה"ק). זאת הפרשה בשנת הארבעים נאמרה, והעד שאמר בספר בפתחות הבי"ת, והפעם ספר תורה או ספר אחר היה להם יקרא ספר מלחמות השם (יח) ופעם ושים באזני יהושע. בעבור שהוא יביא העם אל הארץ (ט) : טו ויבן מזבח. בחורב (ט), ומלת מזבח מושך עצמו ואחר עמו, וכן הוא מזבח ה' (יח): (פיה"ק). ויבן משה מזבח. ברפידים (ט) ושם המזבח קראו משח ה' נסי, בעבור שהראה השם נס במקום רפידים (ק). וכן,

אבן עזרא

ושניהם מבנין אחד, ואין ביניהם רק שחאחד על משקל פעל, והשני על משקל פעול (פח): יד כתב זאת זכרון בספר. זו הפרשה בשנת הארבעים נאמרה, והעד שאמר בספר, בפתחות הבי"ת הנודע והוא ספר התורה (טט) [טו] או ספר אחר היה להם ויקרא ספר מלחמות ה' (י), ואיננו אתנו כאשר אין לנו ספר הישר (כא) ומדרש עדו, ודברי הימים למלכי ישראל, וספרי שלמה (*), וטעם באזני יהושע, כי השם ידע כי הוא עתיד להלחם עם מלכי כנען (יג) [יז] וטעם כי מחה אמחה, בעבור שפחדו בעבור האותות שעשה במצרים, ובים, וככה טואב ופלשת, והנה זה עמלק שמע גבורת השם בעבור עמו ישראל, והנה בא ססקום רחוק להלחם עם ישראל ולא פחד מהשם, וכן כתוב ולא ירא אלהים (דברי כה יח), ויש אומרים כי עמלק היה שם המלך (יג) בעבור שאמר הכתוב את עמלק ואת עמו (פי' יג) או עם אחר נתחבר עמו (יג): (פיה"ק). זאת הפרשה בשנת הארבעים נאמרה, והעד שאמר בספר בפתחות הבי"ת, והפעם ספר תורה או ספר אחר היה להם יקרא ספר מלחמות השם (יח) ופעם ושים באזני יהושע. בעבור שהוא יביא העם אל הארץ (ט) : טו ויבן מזבח. בחורב (ט), ומלת מזבח מושך עצמו ואחר עמו, וכן הוא מזבח ה' (יח): (פיה"ק). ויבן משה מזבח. ברפידים (ט) ושם המזבח קראו משח ה' נסי, בעבור שהראה השם נס במקום רפידים (ק). וכן,

יהל אור

זהרפיון, ולפי' יש הפרש ביניהם, כי כאן הוא ענין מיתה: (פח) ויהלש כאן הוא על משקל פעל שהוא פועל יואל, ויחלש דליוז הוא פעול והוא עומד: (קט) וזו היא המלה הכתובה לנו במשנה תורה זכור את אשר עשה לך עמלק (דבר' כה יז) וזהו לכתוב מלחמה זו בספר התורה לזכרון עולם: (ג) ולפי' נכתב הצווי במקומו: (לא) עיין סרכו בראש ס' בראשית (*): וכן כתב הח' ז"ל (במד' כא יד) עה"פ בספר מלחמות ה', וז"ל, ספר היה בפני עלמו וסם כתוב מלחמות ה' בעבור יריאיו, ויתכן שהיה מימות אברהם, כי ספרים רבים אבדו ואינם נמצאים אצלנו כדברי נתן ועדו ודברי הימים למלכי ישראל ושירות שלמה ומסליו, ועיין ברמב"ן כאן מה שהביא דברי הח' ז"ל, והם מה שכתב ובמד' שם) והשיג עליו: (כב) וכן פי' הרשב"ם, שימלך עליהם ויקיים מצותי למחות את שם עמלק: (נג) ולא שם אומה: (נד) מזה משמע שעמלק לבד ועמו לבד ועיין קרני אור למעלה הערה ח: (נה) ולפי' יהיה עמלק שם האומה, ונתהברה עמו אומה אחרת ולפי' שנתהברה עמו קראם עמו (עיין קרני אור למעלה הערה ח): (נו) וכן פי' רש"י ז"ל, ושד"ל השיג ע"ז וכתב, כי לא יתכן שירמוז זה חקף אחר יליאת מצרים כי בזה היה מרפה את ידיו עיי"ש מה שבאר: (נז) ובנה שם במקום שעמד על ראש הגבעה שהוא חורב וכמו שפי' (ס' ט): (נח) וכן הוא מזבח ד' נסי: (נט) במקום המלחמה שנלחו את האויב: (ק) ויהיה תיבת גם במקום הזה שם משותף לפלא או מוסת, וכן רגילים חז"ל להשתמש בזה

קרני אור

והח' ישר, ועיין בבלור שד"ל מה שכתב פי' ודעתו שם: [פז] פיין יהל אור וכן הוא (מגילת ז' א) כתב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, ועיין מכילתא מסכתא דעמלק פ"ב: [יז] והתקווי פי' ושים באזני יהושע, שהרי התחיל במלוא וימסור ספר זכרון זה עד שיעמוד מלך לישראל ויהיה לזכרון ולא יתמכו על מה אמחנו, ואין לפרש ושים באזני יהושע להלחם הוא בעמלק, שהרי לא נלחמו בו ישראל עד שאלו: [יח] וכן דעת יוכ"פ

בקורי ובאורי רש"י: בו) מכילתא שם, תחומא א שם, ועיין פס"ר פי' יג ובמאיר פיין אות יא: בז) מכילתא פ"ב: בח) מכילתא שם, תחומא א שם, פס"ר, שכל טוב, ילקוט רפ"ו:

שמות יז בשלח

אונקלוס

וַיֹּאמֶר כִּידְעַלְכֶם יְהוָה מִלְחָמָה לַיהוָה בְּעַמְלֶק מִדֶּרֶךְ דֶּר: פ פ פ

נְסִין: טו וַיֹּאמֶר בְּשָׁבוּעָה אֲמִידָא דָא מִן קָדָם דְּחִילָא דְשָׁכְנָתָהּ עַל פְּרָסָה יְקָרָה דְעָתִיד

קטו. י"ד למחמה סימן. ומפטרין ודבורה אשה נביאה בשופטים סי' 7:

דְּאִתְּנָה קָרְבָא קָדָם יי פ ד ב י ת ע ע ק לִישְׁצִיּוּתְהוֹן מְדָרֵי עֲלִמָא: פ פ פ אבן עזרא

שהמזבח קרוי ה' אלא המזכיר שמו של מזבח זכר את הנס שעשה המקום ה' הוא נס שלנו: (טו) ויאמר. משה: כי יד על כם יה. ידו של הקדוש צרוך הוא הורמה ליסבט בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ואלא נאמר כסא ואף השם נחלק לחליו. נסבט הקדוש צרוך הוא שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו בט' וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם (ל) שנאמר האויב תמו חרבות לגלח לא) זהו עמלק שכתוב בו ועברתו שמרה גלח לב) וערים נתסת אבד זכרם המה לב) מהו אומר אחריו וה' לעולם ישב הרי השם שלם. כוכן למשפט כסאו לר) הרי הכסא שלם לה):

ויקרא למקום אל בית אל (ברא' לה ז) (קא) והגאון אמר שהוא ויקרא שמו השם, זה הוא מקום הנס שעשיתי (ק) וכן אמר, ה' צדקנו (ירמ' כג ו) השם הוא צדקנו (ק), ושם העיר מיום ה' שמה (יהו' סח לה) אמר שהוא דבוק (ק) וכל זה איננו שוה, כי זה הפך האמת: מן כי יד. כמו בי אשא אל שמים ידי (דבר' לב ט) (ק) והטעם כי השם שם ידו על כסאו (ק) וזאת היא שבועה (ק), ור' ישועה אמר, כי יד חזקה תהיה ליושב בראשונה על כסא ישראל (ק) כאשר נאמר בשלמה על כסא ה' (דה"א כט כג) (ק) והטעם על שאול (ק): (פיה"ק, כי יד. י"א מי שתהיה ידו בתחלה על כסא ה' יעשה מלחמה בעמלק וק"ל) וכסא השם מלכות ישראל, וכן כתוב על שלמה, על כסא ה' (דה"א כט כג) (ק) וזאת מצוה (ק) ורמו על שאול בהיר ה' (ק) ודרך הכתרגם ארמית ידועה (קט) וזוהא הנכון, כי פעם יד כמו כי אשא אל השמים ידי (דבר' לב ט) וירם ימינו ושמאלו אל השמים (דניאל יב ז) וזה רמו בנשיאות חיר לשמים, כי כאשר השמים עומדים, כן יעמוד זה הדבור (קט) וכסא השם לעולם קיים, וכן כתוב, נכון כסאך טאו (תח' צג ב) (ק) (י"ט):

חסלת פ' בשלח

חסלת פ' בשלח

יהל אור

על הענין הזה: (קא) וחסר בי"ת השמוש ופי' הקב"ה בבית אל: (קב) וכן הוא (מכילתא מסכתא דעמלק פ"א) אמר משה הנס הזה שעשה המקום בנינו (בגיג) עשאו, וכן אתה מולא כל זמן שישראל בנס כזיכול הנס לפניו וזילקוט רמו רסו בשם ר' אליעזר המודעי, ומפורש יותר בהזקוני ר' אליעזר המודעי אומר הקב"ה קראו נס, ויקרא שמו ל' נסיי, וכן מפורש בתיוכ"ע: (קג) פי' כי ד' איננו דבוק עם יקראו, אלא עם ד' לדקנו, וכן פי' הרד"ק שם, לפי שבימיו יהיה לדק ד' לנו קיום תמיד לא יסור, ועיין (למטה יה ג) כפי' הארון ששם יבאר פי' הגאון שיאמר, כי השם דבוק עם מלת יקראו, ושם המשיח הוא לדקנו: (קד) ד' לשמה וכן פי' הרד"ק, ופי' כי עד עולמי עד לא תסור עוד שכינתו מן העיר: (קה) ופי' שם הח' ז"ל שבועה בדבר קיים, ואשא, כמו, וירם ימינו ושמאלו אל השמים (דניאל יב ז) ומלת אשא כדרך בן אדם להבין השומעים: (קו) ונשבע כי מלחמה לו בעמלק מדר דר: (קז) נשיאות יד היא שבועה: (קח) ויהיה טעם כי יד ר"ל חזק ותוקף יש על כסא ישראל, פי' על המלך שימלוך בישראל להלחם מלחמת ד' בעמלק: (קט) כמו שנאמר בשלמה, וישב שלמה על כסא ד' למלך תחת דוד אביו (דה"א כט כג): (קי) והוא רמו לשאול המלך הראשון שהחזיק ידו על עמלק במלחמה כמו שכתוב, ויעש היל וידך את עמלק, ויגל את ישראל מיד שסו"ה (ש"א יד תח): (קי"א) עיין הערה הקודמת: (קי"ב) ונקרא כסא מלכות ישראל כסא השם שביל שהכסא של ד' הוא להמליך עליו מי שירצה: (קי"ג) כמו שאול (סנהד' כ, א) ג' מנות נטשו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך ולהברית זרשו של עמלק ולבנות להם בית הבהירה: (קי"ד) וכן תרגם יוב"ע: (קטו) שתרגם, שבועה אמירה דא מן קדם דחילא דשכינתה"ו ועיין בגלג' שהביא עוד נוסחאות בתרגום, ומה שביאר שם: (קטו) שבועה בדבר קיים: (קי) והכסא הוא רמו אל השמים, כענין השמים כסאי (ישעי' סו א):

קרני אור

שתרגם, כתוב דא נסבר סבייא דעלקדמין פי' מקנים כראשונים שכתבו כל דבריהם ב"ס מלחמות ד': [י"ט] ועיין מורה פ"ט מה' כראשון, אחר שיבאר כי נקראו השמים כסא, וז"ל, אבל מה שהרחיב בו הלשון באמרו כי יד על כס' ה', הוא תואר עלמותו וגדלותו, ועיין כרד"א שם שהרחיב לכאך דעתו בזה:

מק"ב רש"י: כס) כלומר שאין שלימותו ורוממותו נכרים מלידו עד שיפרע מן כרשפים, אבל כלפי מעלה אין לומר ח"ו שום חסרון: ל) אז יזכר בנו מלכותו בשלימות: לא) ה' ע': לב) עמוס א': לג) תה' ע': לד) שם שש ח. לח) פס"ר סי' יב תחומא א' תלא ט, ילקוט הס"ח: